İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SU ALTI KÜLTÜR MİRASININ KORUNMASI VE SUNUMU ÇANAKKALE SAVAŞ ALANLARI TEKKE KOYU ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Erkin Yaşar ÇERİK

Mimarlık Anabilim Dalı

Restorasyon Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yegan KAHYA SAYAR

TEMMUZ 2022

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SU ALTI KÜLTÜR MİRASININ KORUNMASI VE SUNUMU ÇANAKKALE SAVAŞ ALANLARI TEKKE KOYU ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Erkin Yaşar ÇERİK
(502181204)

Mimarlık Anabilim Dalı

Restorasyon Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yegan KAHYA SAYAR

TEMMUZ 2022

İTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün 502181204 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Erkin Yaşar ÇERİK, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "SU ALTI KÜLTÜR MİRASININ KORUNMASI VE SUNUMU ÇANAKKALE SAVAŞ ALANLARI TEKKE KOYU ÖRNEĞİ" başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Prof. Dr. Yegan KAHYA SAYAR** .....
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Dr. Öğr. Üyesi Gülsün Tanyeli** .....
İstanbul Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Tigin Töre .....
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Teslim Tarihi : 02 Haziran 2022
Savunma Tarihi : 05 Temmuz 2022

Bu güzel ülkeyi bizim yapan başta Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşları olmak üzere; tüm şehit ve gazilerimizin aziz hatırasına,

Anneme ve kardeşime,

ÖNSÖZ

Lisans ve yüksek lisans eğitimim sırasında kültür mirasına yönelik bilincimin ve çalışma isteğimin oluşmasında emeği geçen tüm İTÜ restorasyon kürsüsü öğretim üyelerine, asistanlarına ve sınıf arkadaşlarıma çok teşekkür ederim. Her ders veya konuşmamız sırasında fikir dünyama yaptıkları katkılar olmasa bu tez ortaya çıkmazdı.

Tez çalışmalarımda beni destekleyen ve cesaretlendiren değerli danışmanım Prof. Dr. Yegan Kahya Sayar'a, görüşleri ile teze katkıda bulunan değerli jüri üyelerine çok teşekkür ederim.

Alandaki keşif faaliyetleri için Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı ve Mustafa Kafkas Dereli'ye teşekkür ederim.

Son olarak her zaman yanımda olan annem Türkan ÇERİK ve kardeşim Onur Utku ÇERİK'e teşekkür ederim.

Haziran 2022

Erkin Yaşar Çerik
(Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
KISALTMALAR ..... **xi**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xii**
ÖZET ..... **xix**
SUMMARY ..... **xxii**
1. GİRİŞ **1**
1.1 Tezin Amacı 2
1.2 Tezin Kapsamı 2
1.3 Tezin Yöntemi 2
1.4 Hipotez 3
2. SU ALTI KÜLTÜR MİRASI **5**
2.1 Tanım ve Sınıflandırma 5
2.2 Uluslararası Yaklaşım 6
2.2.1 Uluslararası metinler 9
2.2.1.1 Su altı kültür mirasında in-situ koruma ve sunum 11
2.2.1.2 ICOMOS Su Altı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi Tüzüğü (ICOMOS, 1996) 12
2.2.2 Uluslararası uygulamalar 15
2.2.3 Uluslararası sunum teknikleri 17
2.3 Ulusal Yaklaşım 20
2.3.1 Ulusal metinler 22
2.3.2 Ulusal uygulamalar 24
2.3.3 Ulusal sunum teknikleri 25
2.4 Çanakkale'de Su Altı Kültür Mirasına Yaklaşım ve Koruma Uygulamaları 26
2.4.1 Çanakkale su altı kültür mirası koruma uygulamaları 33
2.4.2 Çanakkale su altı kültür mirasının sunum teknikleri 36
3. TEKKE KOYU'NUN SU ALTI KÜLTÜR MİRASI **39**
3.1 Tarihsel Süreç ve Mevcut Durum 39
3.2 Saha Verileri 46
3.2.1 İskele 1 – İ1 52
3.2.2 İskele 2 – İ2 52
3.2.3 İskele 3 – İ3 52
3.2.4 İskele 4 – İ4 53
3.2.5 İskele 5 – İ5 53
3.2.6 Batık 1 – Vincenzo Florio 53
3.2.7 Batık 2– Maria Delle Vittorie 54
3.2.8 Batık 3 – B3 54
3.2.9 Batık 4 – B4 55
3.2.10 Batık 5 – B5 55

3.2.11 Batık 6 – B6 56
3.2.12 Kalıntı 1 – K1 57
3.2.13 Kalıntı 2 – K2 57
3.2.14 Kalıntı 3 – K3 57
3.2.15 Kalıntı 4 – K4 57
3.2.16 Kalıntı 5 – K5 58
3.2.17 Kalıntı 6 – K6 58
3.2.18 Kalıntı 7 – K7 58
3.2.19 Taş duvar - T 58
3.2.20 Korugan 1 – KOR1 59
3.2.21 Korugan 2 – KOR2 59
3.3 Koruma Değerleri 59
3.4 Koruma Sorunları 64
3.5 Tekke Koyu'nun ÇATAB Planları Üzerinden Değerlendirilmesi 65
3.5.1 ÇATAB Stratejik Planı (2016-2020) 65
3.5.2 ÇATAB Stratejik Planı (2019-2023) 65
3.5.3 Tekke Koyu 1/25.000 Ölçekli Tarihi Alan Planı (2021) 66
3.5.4 Tarihi Alan Planı alt ölçek kararlarının değerlendirilmesi 70
3.6 Tekke Koyu'nun Tüzük ve Sözleşmeler Üzerinden Değerlendirilmesi 71
3.6.1 ICOMOS Su Altı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi İle İlgili Tüzük (1996) üzerinden değerlendirilmesi 71
3.6.2 UNESCO Su Altı Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi (2001) üzerinden değerlendirilmesi 75
3.6.2.1 UNESCO Su Altı Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi (2001) kuralları üzerinden değerlendirmesi 78
3.6.3 ICOMOS Nara Özgünlük Belgesi (1994) üzerinden değerlendirilmesi .. 82
3.6.4 ICOMOS Quebec Yerin Ruhunun Korunması Deklerasyonu (2008) üzerinden değerlendirilmesi 86
3.6.5 ICOMOS Kültürel Miras Alanlarının Yorumlanması ve Sunumu Tüzüğü (2008) üzerinden değerlendirilmesi 89
3.7 Tekke Koyu Su Altı Kültür Mirasının Sunumunun Değerlendirilmesi 98
3.7.1 Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirasının sunum sorunları 99
4. ÇAĞDAŞ BİR SUNUM TEKNİĞİ OLARAK ARTIRILMIŞ GERÇEKLİK TEKNOLOJİSİ 103
4.1 Korumada ve Müzecilikte Bir Sunum Aracı Olarak Artırılmış Gerçeklik 104
4.1.1 Artırılmış gerçekliğin koruma ve sunuma katkıları 104
4.1.2 Artırılmış gerçekliğin koruma ve sunumda etkili olamadığı noktalar ... 105
4.2 Su Altı Kültür Mirasının Sunumunda Bir Araç Olarak Artırılmış Gerçeklik 108
5. TEKKE KOYU SU ALTI KÜLTÜR MİRASININ SUNUMUNDA ARTIRILMIŞ GERÇEKLİĞİN KULLANIMI 111
5.1 Tekke Koyu'nun Genel Sunumu İçin Artırılmış Gerçekliğin Kullanımı 112
5.2 Kıyıda Bulunan Kalıntılar İçin Artırılmış Gerçekliğin Kullanımı 114
5.3 İskele Yapıları İçin Öneri 115
5.4 Su Altında Olan Batıklar İçin Öneri 116
6. SONUÇ VE ÖNERİLER 119
KAYNAKLAR 129
EKLER 135
ÖZGEÇMİŞ 239

KISALTMALAR

ABD	**:** Amerika Birleşik Devletleri
AWM	**:** Australian War Memorial
BM	**:** Birleşmiş Milletler
ÇATAB	**:** Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı
GEEAYK	**:** Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
HMS	**:** Her Majesty's Ship (T.:Majestelerinin Gemisi)
İNG.	**:** İngilizce
ICOMOS	**:** International Council on Monuments and Sites
INA	**:** Institute of Nautical Archaeology
IWM	**:** Imperial War Museums
MSGSÜ	**:** Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
ODTÜ	**:** Ortadoğu Teknik Üniversitesi
UDYO	**:** Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi
UNCLOS	**:** United Nations Conference on the Law of the Sea
UNESCO	**:** The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
TB	**:** Turizm Bakanlığı
TCG	**:** Türkiye Cumhuriyeti Gemisi
T.	**:** Türkçe
VISAS	**:** Valorizzazione Integrata dei Siti Archeologici Subacquei(Su Altı Arkeolojik Mirasının Görünürlük ve Kullanımının Devlet Teşviğiyle Desteklenmesi)

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1: Tarihi Su Altı Parkı dalış noktaları ve diğer batıklar. Düzenlenmiştir (Url-22, Url-43). **34**
Şekil 2.2: 1/25.000 Tarihi Alan Planı (ÇATAB 1/25.000 Tarihi Plan). **35**
Şekil 3.1: Çıkarma sonrasında Tekke Koyu Limanı (1915, ÇATAB Arşivi) **42**
Şekil 3.2: Çekilme günü iskele diyagramı (Url-44). **43**
Şekil 3.3: Mehmet Şevki Paşa haritasında Tekke Koyu. (ÇATAB Arşivi) **44**
Şekil 3.4: Tekke Koyu'nda çekilme hazırlıkları (Marx., M., R., 1915, UK National Army Museum, Url-30) **45**
Şekil 3.5: Çekilme sonrası Tekke Koyu (1915, War Office, Britanya Ulusal Arşivi, Url-31) **45**
Şekil 3.6: Günümüzde Tekke Koyu'ndaki kültür mirası ögeleri, 2020 **45**
Şekil 3.7: Günümüzde Tekke Koyu. Kuzeybatı istikametine bakış, 2020 **46**
Şekil 3.8: Tekke Koyu ve çevresi. (T.C. M.S.B. Harita Genel Müdürlüğü, 1953) **47**
Şekil 3.9: Tekke Koyu ve çevresi. (T.C. M.S.B. Harita Genel Müdürlüğü, 1973) **51**
Şekil 3.10: Tekke Koyu ve çevresi. (T.C. M.S.B. Harita Genel Müdürlüğü, 1975) **52**
Şekil 3.11: Günümüze ulaşan kalıntılar ile Tekke Koyu. Erkin Yaşar Çerik tarafından düzenlenmiştir (TÜBİTAK,2009) **53**
Şekil 3.12: Batık 5,6'nın konumu (Türkel ve Gökdemir, 2021, sf. 64). **57**
Şekil 3.13: Batık 5 ve buhar makinesi. Fotoğraf: Bedri Sancar (Türkel ve Gökdemir, 2021, sf. 64). **58**
Şekil 3.14: Batık 6. Fotoğraf: Bedri Sancar (Türkel ve Gökdemir, 2021, sf. 64). **58**
Şekil 3.15: Tarihi Alan Planı'nda Tekke Koyu ve çevresi (ÇATAB 1/25.000 Tarihi Plan **73**

Şekil A.1: Atocha'dan çıkarılan altın külçelerden örnek (Url-2). **1355**
Şekil A.2: Mel Fisher ve ekibi külçelerin envanterini oluştururken (Url-2). **1355**
Şekil A.3: Atocha'dan çıkarılan ve satılan eserlere ait özgünlük sertifikası (Url-5). **1366**
Şekil A.4: Nuestra Señora de Atocha 'dan çıkarılan ve satılan sikkelere ait resmi site satış arayüzü: www.store.melfisher.com (Url-6) **1366**
Şekil A.5: Nuestra Señora de Atocha National Geographic belgeseli,1993 (Url-7). **1377**
Şekil A.6: 1994 Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne göre karasu sınırları. **13838**
Şekil A.7: Ege Denizi'nde karasuları (Url-1 akt. Balık, 2018, s.93). **13838**
Şekil A.8: Vasa'nın müze içinde sunumu. (Url-9) **13939**
Şekil A.9: İskeletler baz alınarak oluşturulmuş balmumu heykeller (Karlsson, A., The National Maritime Museums, Url-10). **13939**
Şekil A.10: Vasa'da yapılan koruma uygulamalarının sunumu (Url-11) **13939**
Şekil A.11: Vasa kurtarma operasyonun maket sunumu (Karlsson,A., SMTM, Url-12). **1400**

Şekil A.12: Kurtarma maketleri ve kullanılan dalgıç elbisesi (Karlsson,A., SMTM, Url-12). **1400**
Şekil A.13: 1628 Baltık Denizi yerleşimini gösterir harita (Karlsson,A., SMTM, Url-13). **1411**
Şekil A.14: Vasa'nın batışının maketi (Karlsson,A., SMTM, Url-13). **1411**
Şekil A.15: 1628 yılı Stockholm sokağının birebir maketi (Karlsson,A., SMTM, Url-13). **1411**
Şekil A.16: Günlük yaşamın kesit maket ile sunumu (Karlsson,A., SMTM, Url-14). **1422**
Şekil A.17: Çıkarılan materyaller ile özgün yaşam sunumu (Karlsson,A., SMTM, Url-14). **1422**
Şekil A.18: Sanat eserlerinin birebir yeniden üretilmesi (Karlsson,A., SMTM, Url-15). **1422**
Şekil A.19: Vasa'da kullanılan pigmentler (Karlsson,A., SMTM, Url-15). **1433**
Şekil A.20: Vasa'nın 1/10 ölçekli maketi (Karlsson,A., SMTM, Url-16). **1433**
Şekil A.21: 1620'lerde Stockholm tersanesinde üretim (Karlsson,A., SMTM, Url-17). **1433**
Şekil A.22: 1620'lerde gemi inşasında kullanılan araçlar (Karlsson,A., SMTM, Url-17). **1444**
Şekil A.23: Yeniden yapılmış arabası ile özgün bir top (Karlsson,A., SMTM, Url-18). **1444**
Şekil A.24: Özgün güllelerin ve replikalarının sunumu (Karlsson,A., SMTM, Url-18). **1444**
Şekil A.25: Serçe Limanı cam batığı (Kahya. Y., 2022). **1455**
Şekil A.26: Uluburun Batığı'nın aynı boyutta yeniden üretimi (Kahya. Y., 2022). **1455**
Şekil A.27: Finike Batığı'ndan çıkarılan el aletleri sunumu (Url-38). **1466**
Şekil A.28: Batıklardan çıkarılan amforaların sunumu (Url-37). **1466**
Şekil A.29: Batıklardan çıkarılan cam eşyaların sunumu (Url-37). **1477**
Şekil A.30: Halikarnassos'un duvar resmi ile sunumu (Url-38). **1477**
Şekil A.31: Alan yönetimi mevzuatı ve 6546 sayılı ÇATAB Kanunu karşılaştırması (Erbey, 2018, sf. 298-299). **1478**
Şekil A.32: Tekke Koyu'nda İngiliz birliklerine ait barç kalıntısı, 2020. **1499**
Şekil A.33: Tekke Koyu'nda İngiliz birliklerine ait variller ve tekne kalıntısı, 2020. **14949**
Şekil A.34: Tekke Koyu'nda İngiliz birliklerine ait iki tekne kalıntısı, 2020. **14949**
Şekil A.35: Tekke Koyu'nda İngiliz birliklerine ait tekne ve iskele kalıntısı, 2020. **15050**
Şekil A.36: Tekke Koyu'nda yüzer iskele olarak kullanılmış gemi kalıntısı, 2020. **15050**
Şekil A.37: HMS Majestic batığı Fotoğraf: Ateş Evirgen (Url-20) **15050**
Şekil A.38: HMS Majestic batığının fotogrametri ile oluşturulmuş 3B modeli (Url-20) **15151**
Şekil A.39: Çanakkale konaklama istatistikleri. (Url-41) (TB, 1986-2022) **1511**
Şekil A.40: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı haritası (Url-39; akt. Yeşildağ, 2010, s.20). **1522**
Şekil A.41: Gelibolu Tarihi Su Altı Parkı internet sitesi arayüzü. (Url-22) **1533**
Şekil A.42: Nusret mayın gemisi onarım için beklerken. Tarsus, Mersin (Url-23) **1533**
Şekil A.43: Nusret mayın gemisi onarımdan sonra. Tarsus, Mersin (Url-24) **1533**

Şekil A.44: Gallipoli Historic Underwater Park Diving Spots kitapçığı HMS Majestic bölümü (ÇATAB Yayını)..... **1544**
Şekil A.45: Gelibolu Tarihi Su altı Parkı'nın resmi sitesi (ÇATAB)..... **1544**
Şekil A.46: Mehmetçik Feneri Müzesi giriş alanı. (Url-26)..... **1555**
Şekil A.47: Mehmetçik Feneri Müzesi dalış iskelesi. (Url-26)..... **1555**
Şekil A.48: Mehmetçik Feneri Müzesi avlu alanı. (Url-26)..... **1555**
Şekil A.49: Mehmetçik Feneri Müzesi keşif dalışları sergisi. (Url-26)..... **1566**
Şekil A.50: Mehmetçik Feneri Müzesi dalgıç kıyafeti sunumu. (Url-26)..... **1566**
Şekil A.51: Mehmetçik Feneri Müzesi, Gelibolu Tarihi Su Altı Parkı sergisi. (Url-26) **1566**
Şekil A.52: Mehmetçik Feneri Müzesi Gelibolu Tarihi Su Altı Parkı sergisi (Url-26) **1577**
Şekil A.53: Mehmetçik Feneri Müzesi HMS Majestic sergisi. (Url-26)..... **1577**
Şekil A.54: Mehmetçik Feneri Müzesi HMS Majestic sergisi. (Url-26)..... **1588**
Şekil A.55: Mehmetçik Feneri Müzesi Çanakkale batıkları sergisi. (Url-26)..... **1588**
Şekil A.56: Mehmetçik Feneri Müzesi Çanakkale batıkları sergisi. (Url-26)..... **1588**
Şekil A.57: Mehmetçik Feneri Müzesi Çanakkale batıkları haritası. (Url-26).... **15959**
Şekil A.58: Nusret Mayın Gemisi Müzesi ve Çanakkale Zaferi Kültür Parkı'nda 107. yıl kutlamaları (Url-27)..... **15959**
Şekil A.59: Nusret mayın gemisinin sergilenişi. Mayın güvertesi. (Url-28)..... **15959**
Şekil A.60: Nusret mayın gemisinde bilgilendirme kitabeleri. (Url-28)..... **16060**
Şekil A.61: Nusret mayın gemisinin yeniden yapılmış kamaralarından biri (Url-28) **16060**
Şekil A.62: Nusret mayın gemisinde Çanakkale Savaşı sunumu (Url-29)..... **16060**
Şekil A.63: Nusret mayın gemisinin boyanmasıyla Çanakkale Savaşı sunumu. (Url-28)..... **1611**

Şekil B.1: İngiliz kuvvetlerinin hazırladığı Seddülbahir tahkimat haritası. (Douglas, H.P, ÇATAB Arşivi)..... **1622**
Şekil B.2: İngiliz kuvvetlerinin hazırladığı Tekke Koyu tahkimat haritası. (Douglas, H.P, ÇATAB Arşivi)..... **1622**
Şekil B.3: Çıkarma sonrasında haritalara eklenmiş Tekke Koyu ve Ertuğrul Koyu'ndaki iskeleler. (ÇATAB Arşivi)..... **1633**
Şekil B.4: Çıkarma sonrasında Tekke Koyu (W Beach) ve iskeleler (Url-44)..... **1633**
Şekil B.5: Tekke Koyu (W Beach) ve Ertuğrul Koyu (V Beach) ve İkizdere Koyu (Gully Beach) iskele diyagramları. (1915, ÇATAB Arşivi)..... **1644**
Şekil B.6: Çıkarma sonrasında Tekke Koyu panaroması. (ÇATAB Arşivi)..... **1655**
Şekil B.7: Çıkarma sonrasında Tekke Koyu (Farman. H.,D., 1915, ÇATAB Arşivi) **165**
Şekil B.8: Çıkarma sonrasında malzeme taşınması (1915, ÇATAB Arşivi)..... **165**
Şekil B.9: Çıkarma sonrasında Tekke Koyu (Archive. S., 1915)..... **166**
Şekil B.10: Çıkarma sonrasında Tekke Koyu, İskele 1. (1915, ÇATAB Arşivi)..... **1666**
Şekil B.11: Çıkarma sonrasında Karacaoğlan Tepesi ve İskele 1. (1915, ÇATAB Arşivi)..... **1666**
Şekil B.12: Çıkarma sonrasında Tekke Koyu (Farman. H.,D., 1915, ÇATAB Arşivi) **1677**
Şekil B.13: Çıkarma sonrasında Tekke Koyu (Farman. H.,D., 1915, ÇATAB Arşivi) **1677**
Şekil B.14: Çıkarma sonrasında Tekke Koyu (1915, ÇATAB Arşivi) **1677**

Şekil B.15: Tekke Koyu'nda iskele 2'de çıkarmada kullanılan barçlar ve filikalar. (1915, ÇATAB Arşivi) **1688**
Şekil B.16: Çıkarma sonrasında Tekke Koyu (1915, AWM)..... **1688**
Şekil B.17: Muhtemel İskele 2 dekovil hatları ile malzeme taşınması (1915, IWM). **1688**
Şekil B.18: Tekke Koyu'nda yüzer iskeleler (1915, ÇATAB Arşivi)..... **16969**
Şekil B.19: Tekke Koyu'nda çekilme hazırlıkları. (Marx, M., R., 1915, UK National Army Museum, Url-30) **16969**
Şekil B.20: Tekke Koyu'nda çekilme hazırlıkları. K2 kalıntısına ait barç (1916, IWM) **1700**
Şekil B.21: Çekilme sonrasında batırılmış Maria Delle Vittorie,Vincenzo Florio ve kıyıda bırakılan barçlar (1915, ÇATAB Arşivi) **1700**
Şekil B.22: Çekilme sonrasında batırılmış Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio (1915, ÇATAB Arşivi) **1711**
Şekil B.23: Tekke Koyu'nda iskele 5 ve rıhtımı (1922, ÇATAB Arşivi) **1711**
Şekil B.24: 1916 Mehmet Şevki Paşa haritası, pafta:43. (ÇATAB Arşivi) **1722**
Şekil B.25: Tekke Koyu'nda Güneydoğuya istikametine bakış, 2020. ..... **1722**
Şekil B.26: Günümüzde plaj olarak kullanılan Tekke Koyu, 2020. ..... **1733**
Şekil B.27: Günümüzde Tekke Koyu'ndaki kültür mirası ögeleri, 2020. ..... **433**
Şekil B.28: Günümüzde Tekke Koyu'ndaki kültür mirası ögeleri, 2020. ..... **1733**
Şekil B.29: İskele 1'in metal dikmeleri ve iskeleyi oluşturan kıyıdaki taşlar, 2020. ..... **1744**
Şekil B.30: İskele 1'in metal dikmeleri, 2020. ..... **1755**
Şekil B.31: İskele 1'in su altındaki metal dikmeleri ve iskeleyi oluşturan taşlar, 2020. ..... **1755**
Şekil B.32: İskele 1'in su altındaki metal dikmeleri ve iskeleyi oluşturan taşlar, 2020. ..... **1766**
Şekil B.33: İskele 1'in su altındaki metal dikmeleri ve iskeleyi oluşturan taşlar, 2020. ..... **1766**
Şekil B.34: İskele 2'nin metal dikmeleri ve taşlar, 2020..... **1777**
Şekil B.35: İskele 2'nin metal dikmeleri ve iskeleyi oluşturan kıyıdaki taşlar, 2020. ..... **1777**
Şekil B.36: İskele 2'nin metal dikmeleri ve iskeleyi oluşturan kıyıdaki taşlar, 2020. ..... **1777**
Şekil B.37: İskele 2'nin su altındaki iskeleyi oluşturan taşlar, 2020. ..... **178**
Şekil B.38: İskele 2'nin metal dikmeleri, 2020. ..... **178**
Şekil B.39: İskele 2'nin metal dikmeleri, 2020. ..... **178**
Şekil B.40: İskele 3'ü oluşturan kıyıdaki metal dikmeler ve taşlar, 2020. ..... **179**
Şekil B.41: İskele 3'ün rıhtımını oluşturan kıyıdaki metal dikmeler ve taşlar, 2020. ..... **17979**
Şekil B.42: İskele 3'ün metal dikmeleri ve iskeleyi oluşturan taşlar, 2020. ..... **17979**
Şekil B.43: İskele 3'ün metal dikmeleri ve iskeleyi oluşturan taşlar, 2020. ..... **1800**
Şekil B.44: İskele 3'ün metal dikmeleri ve iskeleyi oluşturan taşlar, 2020. ..... **1800**
Şekil B.45: İskele 3'ün metal dikmeleri ve iskeleyi oluşturan taşlar, 2020. ..... **1800**
Şekil B.46: İskele 4 ve diğer iskeleler (Eldem. V., 2021) **181**
Şekil B.47: İskele 4 ve iskeleyi oluşturan taşlar, 2022 ..... **181**
Şekil B.48: İskele 4 ve diğer kalıntılar, 2022 ..... **181**
Şekil B.49: İskele 5 ve rıhtımını oluşturan metal dikmeler ve taşlar, 2020..... **182**
Şekil B.50: İskele 5'i oluşturan kıyıdaki metal dikmeler ve taşlar, 2020. ..... **182**

Şekil B.51: İskele 5'in rıhtımını oluşturan kıyıdaki metal dikmeler ve taşlar, 2020. ..... **182**
Şekil B.52: Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio'nun kalıntıları, 2020. ..... **183**
Şekil B.53: Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio'nun kalıntıları, 2020. ..... **183**
Şekil B.54: Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio'nun kalıntıları, 2020. ..... **183**
Şekil B.55: Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio'nun kalıntıları ve fauna, 2020. ..... **184**
Şekil B.56: Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio'nun kalıntıları, 2020. ..... **184**
Şekil B.57: Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio'nun kalıntıları, 2020. ..... **184**
Şekil B.58: Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio kalıntıları. (Url-22) **185**
Şekil B.59: Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio kalıntıları. (Url-22) **185**
Şekil B.60: Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio kalıntıları. (Url-22) **186**
Şekil B.61: Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio kalıntıları. (Url-22) **186**
Şekil B.62: Batık 3'ün su altındaki kalıntıları, 2020. ..... **186**
Şekil B.63: Batık 3'ün su altındaki kalıntıları, 2020. ..... **187**
Şekil B.64: Batık 3'ün su altındaki kalıntıları ve faunası, 2020. ..... **187**
Şekil B.65: Batık 3'ün su altındaki kalıntıları, 2020. ..... **187**
Şekil B.66: Batık 3'ün su altındaki kalıntıları, 2020. ..... **188**
Şekil B.67: Batık 3'ün kalıntıları çevresinde ve üzerinde oluşan fauna, 2020. ..... **188**
Şekil B.68: Batık 3'ün hizasında 15 metre ileride bulunan dümen kalıntısı, 2020. **188**
Şekil B.69: Batık 3'ün hizasında 15 metre ileride bulunan dümen kalıntısı, 2020. **189**
Şekil B.70: Batık 4'ün su altındaki kalıntısı, 2020. ..... **189**
Şekil B.71: Batık 4'ün su altındaki kalıntısı, 2020. ..... **189**
Şekil B.72: Kıyıdaki 1 numaralı barç kalıntısı, 2020. ..... **190**
Şekil B.73: Kıyıdaki 1 numaralı barç kalıntısı, 2020. ..... **190**
Şekil B.74: Kıyıdaki 1 numaralı barç kalıntısı, 2020. ..... **190**
Şekil B.75: Kıyıdaki 2 numaralı barç kalıntısı, suda iskele 2 ve 3'e ait dikmeler, 2020. ..... **191**
Şekil B.76: Kıyıdaki 2 numaralı barç kalıntısı, 2020. ..... **191**
Şekil B.77: Kıyıdaki 2 numaralı barç kalıntısı, 3B nokta bulutu üzerinden model, 2020. ..... **191**
Şekil B.78: Kıyıdaki 2 numaralı barç kalıntısı, 3B nokta bulutu üzerinden model, 2020. ..... **192**
Şekil B.79: Kıyıdaki 3 numaralı barç kalıntısı, 2020. ..... **192**
Şekil B.80: Kıyıdaki barç kalıntısı 3, iskele 3, iskele 3 rıhtımı, 2020. ..... **192**
Şekil B.81: Kıyıda kuma gömülü haldeki tekne kalıntısı 4, 2020. ..... **193**
Şekil B.82: Kıyıda kuma gömülü haldeki tekne kalıntısı 4, 2020. ..... **193**
Şekil B.83: Kıyıda kuma gömülü haldeki tekne kalıntısı 4, 2020..... **193**
Şekil B.84: Kıyıda kuma gömülü haldeki tekne kalıntısı 4, 2020..... **194**
Şekil B.85: Kıyıda gömülü haldeki varil ve sandık kalıntıları, 2020..... **194**
Şekil B.86: Kıyıda gömülü haldeki varil kalıntıları, 2020..... **194**
Şekil B.87: Kıyıda gömülü haldeki sandık kalıntısı, 2020..... **195**
Şekil B.88: Kıyıdaki 6 numaralı ahşap filika kalıntısı, 2020..... **195**
Şekil B.89: Kıyıdaki 6 numaralı ahşap filika kalıntısı,2020..... **195**
Şekil B.90: Kıyıdaki 6 numaralı ahşap filika kalıntısı, 2020..... **196**
Şekil B.91: Kıyıdaki 7 numaralı barç kalıntısı, 2020..... **196**
Şekil B.92: Kıyıdaki 7 numaralı barç kalıntısı, 2020..... **196**
Şekil B.93: Kıyıdaki 7 numaralı barç kalıntısı, 2020. ..... **197**
Şekil B.94: Karacaoğlan Tepesi altındaki duvar kalıntısı, 2020..... **197**
Şekil B.95: Karacaoğlan Tepesi altındaki duvar kalıntısı, 2020..... **197**

Şekil B.96: Karacaoğlan Tepesi altındaki duvar kalıntısı, 2020. ..... **198**
Şekil B.97: Karacaoğlan Tepesi altındaki duvar kalıntısı, 2020. ..... **198**
Şekil B.98: Karacaoğlan Tepesi altındaki duvar kalıntısı örgüsü, 2020..... **199**
Şekil B.99: Karacaoğlan Tepesi altındaki duvar kalıntısı örgüsü, 2020..... **199**
Şekil B.100: Karacaoğlan Tepesi altındaki 1 numaralı korugan, 2020. ..... **200**
Şekil B.101: Karacaoğlan Tepesi altındaki 1 numaralı korugan ve müştemilatı, 2020. ..... **200**
Şekil B.102: 1 numaralı korugan, 2020. ..... **201**
Şekil B.103: 1 numaralı korugana ait müştemilat, 2020. ..... **201**
Şekil B.104: 1 numaralı korugana ait müştemilat içindeki lavabo, 2020. ..... **202**
Şekil B.105: 1 numaralı korugana ait müştemilat iç görünüş, 2020. ..... **202**
Şekil B.106: 1 numaralı korugan giriş tüneli, 2020. ..... **203**
Şekil B.107: 1 numaralı korugan giriş metal giriş kapısı, 2020. ..... **203**
Şekil B.108: 1 numaralı koruganda koridora bakan giriş savunması penceresi, 2020. ..... **204**
Şekil B.109: 1 numaralı koruganda iç mekan, 2020. ..... **204**
Şekil B.110: 1 numaralı koruganda ana mahaldeki atış penceresi, 2020. ..... **205**
Şekil B.111: 1 numaralı koruganda tavan, 2020. ..... **205**
Şekil B.112: 2 numaralı korugan, 2020. ..... **206**
Şekil B.113: 2 numaralı korugan, 2020. ..... **206**
Şekil B.114: Tekke Koyu'na girişinde bulunan bilgilendirme panosu, 2020..... **207**
Şekil B.115: Tekke Koyu'na girişinde bulunan bilgilendirme panosu, 2020..... **207**
Şekil B.116: Ertuğrul Koyu çıkarmasının maketi, 2020..... **207**

Şekil C.1: Tablette artırılmış gerçeklik kullanılarak Apple Park'ın incelenmesi (Nouvelage,E., Reuters, Url-32). **208**
Şekil C.2: Google Glass (Url-33). **208**
Şekil C.3: Calabria arkeolojik alanında işaretçi yerleşimi (Berlino,A., ve diğ., 2019, s.92). **209**
Şekil C.4: Calabria arkeolojik alanında duvarın modellenmesi ve programa yerleştirilmesi (Berlino,A., ve diğ., 2019, s.93). **209**
Şekil C.5: Calabria arkeolojik alanında artırılmış gerçeklik ile sunum (Berlino,A., ve diğ., 2019, s. 93). **210**
Şekil C.6: Sanal ve artırılmış gerçeklikte gerçek dünya ile ilişki (Coşkun, 2017, s.64,68) **210**
Şekil C.7: Milgram'ın gerçeklik-sanallık sürekliliği (Milgram, P., Kishino F., 1994., s.1324). **210**
Şekil C.8: Microsoft Hololens ile karma gerçeklik (Url-34). **211**
Şekil C.9: "Revivre" projesinde Microsoft Hololens ile sunumların gerçekleştirilmesi (MNHN, Url-35). **211**
Şekil C.10 : "Skin and Bone" artırılmış gerçeklik sunumu (Url-36). **212**
Şekil C.11 : MSGSÜ girişi artırılmış gerçeklik sunumu (Töre, Kut ve diğ., 2014, s.22). **212**
Şekil C.12 : MSGSÜ girişinin sunumu (Töre, Kut ve diğ., 2014, s.22). **213**
Şekil C.13 : Münire Sultan Sarayı giriş holü tavan kaplaması (Töre, Kut ve diğ., 2014, s.27). **213**
Şekil C.14 : Münire Sultan Sarayı'nın modellemesi (Töre, Kut ve diğ., 2014, s.27). **214**

Şekil C.15 : MSGSÜ giriş holünün artırılmış gerçeklik giriş sunumu (Töre, Kut ve diğ., 2014, s.28). **214**
Şekil C.16 : MSGSÜ strüktürünün sunumu (Töre, Kut ve diğ., 2014, s.32). **215**
Şekil C.17 :MSGSÜ ve çevresinin sunumu (Töre, Kut ve diğ., 2014, s.35). **216**
Şekil C.18 :VISAS projesinde artırılmış gerçeklik sunumunun oluşturulması (Bruno, Lagudi, ve diğ., 2016, s.4). **217**
Şekil C.19 : VISAS projesinde 3B model süreci (Bruno, Lagudi ve diğ., 2016, s.8) **218**
Şekil C.20 : Punta Scifo D batığı rölövesi (Bruno, Lagudi ve diğ., 2016, s.7). **218**
Şekil C.21 : Punta Scifo D batığının nokta bulutu modeli (Bruno, Lagudi ve diğ., 2016, s.9). **219**
Şekil C.22 : Punta Scifo D batığının ve koyun nokta bulutu üzerinden modellenmesi (Bruno, Lagudi ve diğ., 2016, s.11). **219**
Şekil C.23 : Punta Scifo D batığının sunum rotalarının ve grafiklerin model üzerinde tasarlanması (Bruno, Lagudi ve diğ., 2016, s.14). **220**
Şekil C.24 : Akustik işaretçiler ve su altı tabletinin kullanımı (Bruno, Lagudi ve diğ., 2016, s.16). **220**
Şekil C.25 : Akustik işaretçi (Bruno, Lagudi ve diğ., 2016, s.17). **221**
Şekil C.26 : Akustik sensörlü tablet (Bruno, Lagudi ve diğ., 2016, s.18). **221**
Şekil C.27 : Akustik işaretçiler ile su altı tabletinin kullanımı (Bruno, Lagudi ve diğ., 2016, s.16). **222**
Şekil C.28 : Akustik işaretçi ve tabletin sensörleri ile konumun belirlenmesi ve tablete sunumun yansıtılması (Bruno, Lagudi ve diğ., 2016, s.19). **222**
Şekil C.29 : Tablet ekranında gezi rotası (Bruno, Lagudi ve diğ., 2016, s.21). **223**
Şekil C.30 : Cala Minnola batığının artırılmış gerçeklik ile deneyimlenmesi (Bruno, Lagudi ve diğ., 2016, s.25). **223**
Şekil C.31 : Dalış gözlüğünde artırılmış gerçeklik sunumu (Özger, Turhan ve diğ., 2019, s.8). **224**
Şekil C.32 : Su altı taramasıyla oluşturulmuş batık modeli (Sular Çekilince, National Geographic,2018). **224**
Şekil C.33 : Batık üzerine çakıştırılmış model (Sular Çekilince, National Geographic,2018). **225**

Şekil D.1: Tekke Koyu'ndaki rota ve ögelerin beraber sunumu, 2022 ..... **226**
Şekil D.2: Tekke Koyu'nda 1915 yılının artırılmış gerçeklik ile sunumu, 2022..... **226**
Şekil D.3: Tekke Koyu'nda kıyıdaki kalıntıların artırılmış gerçeklik ile sunumu, 2022. ..... **226**
Şekil D.4: Tekke Koyu'nda iskelelerin artırılmış gerçeklik ile sunumu, 2022. ..... **227**
Şekil D.5: Tekke Koyu'nda su altı kültür mirasının artırılmış gerçeklik ile sunumu, 2022. ..... **227**
Şekil D.6: Tekke Koyu'nun 1915 yılının artırılmış gerçeklik ile sunumu. Düzenlenmiş görsel, 2022. (Eldem, V., 2021) **227**
Şekil D.7: Tekke Koyu'nun 1915 yılının artırılmış gerçeklik ile sunumu. Düzenlenmiş görsel, 2022. (Eldem, V., 2021) **228**

SU ALTI KÜLTÜR MİRASININ KORUNMASI VE SUNUMU ÇANAKKALE SAVAŞ ALANLARI TEKKE KOYU ÖRNEĞİ

ÖZET

Su altı kültür mirası iç sularda veya uluslararası sularda bulunan tamamen ya da kısmen su altında yer alan arkeolojik alanları, ören yerlerini, ulaşım araçlarını ve kargolarını kapsamaktadır. İnsanlık tarihi su kenarında şekillendiği için en az karadaki kadar kültür mirası ögesine ve çeşitliliğe sahip olsa da görünürlüğünün ve ulaşılabilirliğinin zorluğu sebebiyle 20. yy'ın ikinci yarısına kadar öncelik görmemiştir.

Bu tarihten sonra ise uluslararası alanda İsveç Vasa Savaş Gemisi, ülkemizde ise Uluburun ve Serçe Limanı Cam Batıkları ile su altı kültür mirası dikkat çekmiş ve bilimsel kazı ve kurtarma çalışmaları başlamıştır. Bu operasyonların ilk aşamalarında koruma ilkelerinin, tecrübenin ve teknik ekipmanların ve yöntemlerin eksikliklerinden dolayı pek çok kültür mirası ögesine de zarar verilmiştir. Bu kurtarma çalışmaları için emsal oluşturan örnekler sayesinde bilimsel koruma ilkeleri, belgeleme, koruma yöntemlerine kılavuz oluşturacak koruma tüzükleri ve sözleşmeler ortaya çıkmıştır. Uluslararası alanda 1996 ICOMOS Su Altı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi İle İlgili Tüzük ve 2001 UNESCO Su Altı Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi birer kılavuz oluşturmaktadır. Ülkemizde ise su altı kültür mirası koruma uygulamaları 3386 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu içinde değerlendirilmektedir.

Ülkemizde pek çok su altı kültür mirası ögesi ve alanı olmasına rağmen Çanakkale, Gelibolu bu alanlar içinde özel bir yere sahiptir. 1915 Çanakkale Savaşları sırasında Gelibolu Yarımadası'nda yapılan çıkarma harekatları ilk amfibik harekatlardan biri olma özelliğine sahip iken 1. Dünya Savaşı'na ait su altı kültür mirasını Dünya üzerinde bulunduran sayılı alanlardandır. Savaş sırasında batırılmış pek çok savaş gemisi, destek gemisi, çıkarma gemisi ve araçları ve deniz altı su altı kültür mirasını oluşturmaktadır. Ancak bu kültür mirasının önemli bir kısmı ne yazık ki 1923-1970 yılları arasında ülkenin başta çelik olmak üzere hammadde ihtiyacını karşılamak için hurda olarak parçalanarak satılmıştır. Hurdacılık faaliyetleri sırasında pek çok gemi ve diğer kültür mirası ögesi anlaşılamayacak kadar zarar görmüştür.

Çıkarma alanlarından biri olan Tekke Koyu da pek çok su altı kültür mirası ögesine sahiptir. Su altında, çıkarmada kullanılan tekneler ve barçlar, yüzer iskele olarak kullanılan gemiler, iskele ayakları ve iskele gövdesini oluşturan taşlar mevcuttur. Kıyıda ise iskele ayakları ve iskele gövdelerini oluşturan taşlar, çıkarmada kullanılan barçlar, tekneler, savaş sırasında kullanılmış varil ve sandıklar mevcuttur. Ancak zaman içerisinde hurdacılık faaliyetlerinden ve doğal etkenlerden zarar görerek anlaşılması güç bir hale gelmişlerdir. Buna rağmen Tekke Koyu'nun Çanakkale Savaşları'na yaptığı tarihi tanıklık, bu tanıklığın yansımaları olan gemi, iskele ve diğer kalıntılarının zarar görmüş de olsa birbirini tamamlar şekilde bütüncül olarak günümüze ulaşmış olması ve hala yerin ruhunu yansıtıyor olması, savaş sonrası el

değmemiş durumu gibi pek çok özelliği koruma değerini oluşturmaktadır. Tekke Koyu'nun çıkarma koyu olarak seçilmesinde etkili olan coğrafi özellikler ve günümüzde de alanda okunabilir olmaları, savaş sonrasında el değmemiş doğası, ilk amfibik harekatlardan birine ev sahipliği yapmış olması da kültürel peyzaj değerini oluşturmaktadır. Bu şekilde Tekke Koyu'nun ayrılmaz bir parçası olmuş taşınır ve taşınmaz kültür mirası ögelerinin alanda korunması ve ziyaretçilere sunulması 2008 ICOMOS Quebec Yerin Ruhunun Korunması Deklerasyonu'nda da işaret edildiği üzere yerin ruhunun yansıtılmasında en önemli araç olacaktır. In-situ koruma Tekke Koyu'nun bu özelliklerinden de anlaşılacağı üzere su altı kültür mirasında tarih tanıklığı yaptığı yer bağlamında değerlendirilmelidir.

Koyun bütün halde koruma uygulamaları başlamamış olsa da Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirasından iki batık gemi Gelibolu Tarihi Su Altı Parkı envanterine dahil edilmiştir. Dolayısıyla koyun su altı turizm faaliyetleri için de büyük bir potansiyeli vardır.

Bu nedenle Dünya tarihinde ve ulusal tarihimizde önemli bir yer tutan Çanakkale Savaşları'nın yaşandığı yerlerden biri olan Tekke Koyu'nun, bu tarihsel geçmişinin günümüze ulaşmış izleriyle ziyaretçilere yerinde aktarılması gerekmektedir. Bu aktarım sırasında ise geleneksel su üstü ve su altı sunum teknikleri yeterli olmayacaktır.

Teknolojinin gelişmesi ile çağdaş bir sunum tekniği olarak ortaya çıkan artırılmış gerçeklik uygulamaları ise Tekke Koyu için en uygun sunum yöntemini oluşturacaktır. Artırılmış gerçeklik sunumları ile eser açıklamaları doğrudan görsel ve yazılı olarak eser üzerine yansıtılabilir, pano vb. fiziksel araçların kullanılmasına gerek kalmayabilir ve bakım maliyetinden sakınılabilir, bütünleme uygulamaları görsel olarak yapılarak fiziki müdahale azaltılabilir, fotoğraf ve videolar eser üzerine çakıştırılarak yerin ruhu en gerçekçi şekilde aktarılabilir, gezi rotası işaretçilere gerek kalmadan alanda gösterilebilir, etkileşimli uygulamalar ile ziyaretçi sunuma dahil edilebilir, sunum kurgusu ile ziyaretçi yoğunluğu azaltılabilir. Su altı ögelerinin sunumunda sözel iletişimin olmaması, batıkların bütün formunun anlaşılamaması, sunum ögelerinin su altında konumlandırılamaması, konumlandırılsa bile görüş mesafesi ile okunurluğunun az olması, rotaların takip edilememesi, yansıtma vb. sunumların yapılamaması gibi engeller de bu sayede aşılmış olacaktır. Bu özellikler ile gerek su altında gerekse su üstünde bulunan parçalanmış ve anlaşılması zor bir hale gelmiş kültür mirası ögelerinin artırılmış gerçeklik ile görsel olarak bütünlenerek ziyaretçiye sunulması kalıntıların bir rehber veya zihinde canlandırma ihtiyacı olmadan anlaşılabilirliğini en etkili şekilde sağlayacaktır. Bunun yanısıra tarihi fotoğrafların ve yeniden üretilmiş görsel veya video sunumların kalıntılar üzerine çakıştırılması ile tekil halde bulunan kültür mirası ögelerinin kullanım amaçları, birbirleriyle ve alanla olan ilişkileri ve 1915 yılında ki durumları en doğru biçimde ziyaretçiye aktarılacaktır.

Su altı kültür mirasının başından günümüze oluşum öyküsü ve bu öykü sonucunda Tekke Koyu'nun su altı kültür mirası ögelerinin korunmasının gerekliliği vurgulanmış olup, fotoğraflar ile Tekke Koyu'ndaki su altı kültür mirası envanteri oluşturulmuştur. Tekke Koyu için ÇATAB tarafından hazırlanmış olan 2016-2020 ve 2019-2023 ÇATAB stratejik planı ve 1/25.000 Ölçekli Tarihi Alan Planı tez kapsamında incelenmiştir. Hazırlanan stratejik planlar bir çıkarma sahili olarak tanımlanmış ve koruma altına alınmış olan Tekke Koyu için koruma ve sunum uygulamaları için genel ölçekte bir çerçeve çizse de "Tekke Koyu Çıkarma Alanı Açıkhava Müzesi ve Dalış

Noktası" adı altında oluşturulacak ve Seddülbahir Kalesi Morto, Ertuğrul Koyları tematik müzesine dahil edilecek özel bir planlama gereksinimi vardır. Bu açıkhava müzesi ve dalış noktasına halihazırda Tarihi Sualtı Parkı'na dahil edilmiş Maria Delle Vittorie and Vincenzo Florio batıkları dışında kalan batık, iskele ve diğer kalıntıların da dahil edilmesi önerilmektedir. Tekke Koyu'nda bulunan kültür mirası eserleri 1996 ICOMOS Su Altı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi ile İlgili Tüzük ve 2001 UNESCO Su Altı Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi değerlendirilmiş ve koruma maddeleri kapsamında yapılması gereken günümüzdeki uygulamalar ve proje planları önerilmiştir. Aynı zamanda Tekke Koyu'nun modern savaş tarihindeki ilk amfibik harekatlardan olması ve özgün su altı kültür mirası durumu 1994 ICOMOS Nara Özgünlük Belgesi, Çanakkale Savaşı'nın Dünya, Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki yeri ve günümüzde de bu değerin alandaki kültür mirası ögeleri üzerinde hala okunabiliyor olması 2008 ICOMOS Quebec Yerin Ruhunun Korunması Deklerasyonu kapsamında değerlendirilmiş olup ziyaretçilere sunulmasında önemi belirtilmiştir. 2008 ICOMOS Kültürel Miras Alanlarının Yorumlanması ve Sunumu tüzüğü Tekke Koyu'nun özgün durumuna uygun sunum yöntemlerinin geliştirilmesi için tez kapsamında incelenmiştir.

Tekke Koyu'nun envanterinin artırılmış gerçeklik sunumları ile anlaşılabilirliğinin artırılması, koyda su üstünde ve su altındaki kültür mirası ögelerinin yerin ruhunu yansıtır şekilde in situ korunmasını ve sunumunu sağlaması, minimum zarar ilkesine uygun şekilde en az fiziki bütünleme yapılmasını sağlaması, tarihi fotoğraf, çizim vb. kaynakların kültür mirası ögeleri üzerine çakıştırılması ile özgün bir deneyim sunulması, pano vb. ek fiziksel sunum araçlarına gerek kalmaması, koy içinde yönlendirme işaretçilerine gerek kalmaması, fiziki sunum ve yönlendiricilerin azalması ile koyun özgün halinin korunması, su altını ziyaret edemeyen ziyaretçiler için alan çeperinde ve bakı noktalarında alternatif sunumlar oluşturulması gibi öne çıkan avantajları ile Tekke Koyu için en uygun sunum yöntemi olacağı düşünülmekte, en sağlıklı ve etkili şekilde ziyaretçilere aktarılacağı tezin sonucunu oluşturmaktadır.

CONSERVATION AND PRESENTATION OF UNDERWATER CUULTURAL HERITAGE CANAKKALE BATTLEFIELDS EXAMPLE OF TEKKE BAY

SUMMARY

Underwater cultural heritage includes fully or partially underwater archaeological sites, transportation vehicles and cargo in inland or international waters. Although the history of humanity is shaped by the water, it has at least as much cultural heritage and diversity as on land, but it was not prioritized until the second half of the 20th century due to the difficulty of its visibility and accessibility. Accessibility to underwater cultural heritage has increased thanks to developing underwater vehicles, imaging techniques, remotely controlled vehicles and diving equipments. This accessibility has led to negative as well as positive results over time.

After this date, the Swedish Vasa Warship in the international arena, and the Uluburun and Serçe Harbor Glass Shipwrecks in Republic of Turkey, the underwater cultural heritage attracted attention and scientific excavation and rescue activities started. In the early stages of these operations, many cultural heritage items were also damaged due to the lack of conservation principles, experience and technical equipment and methods. Thanks to the examples that set a precedent for these rescue efforts, scientific conservation principles, documentation, conservation regulations and charters that will guide the conservation methods have emerged. Internationally, the 1996 ICOMOS Charter for the Protection and Management of the Underwater Cultural Heritage and the 2001 UNESCO Convention on the Protection of Underwater Cultural Heritage constitute guidelines. Thanks to the 1996 ICOMOS Charter, 14 guidelines were determined for the protection of underwater cultural heritage. These articles define many issues from conservation principles to the design of the project, from the creation of the budget to the qualifications of the teams. Thanks to the 2001 UNESCO Convention, underwater cultural heritage in special areas such as exclusive economic zones in the sea, international waters, the protection and management of this heritage are defined and classified as follows according to international law. According to this definition, it is also included that for a cultural heritage item to be considered as an underwater cultural heritage, it must be partially or completely underwater for 100 years. In Republic of Turkey, underwater cultural heritage protection practices are evaluated within the Law No. 3386 the Protection of Cultural and Natural Assets with all cultural heritage items.

Although there are many underwater cultural heritage items and areas in Republic of Turkey, Çanakkale and Gallipoli have a special place among these areas. While the landing operations on the Gallipoli Peninsula during the 1915 Çanakkale Wars were one of the first amphibious operations, it is one of the few areas in the world that has the underwater cultural heritage of the 1st World War. Many warships, support ships, landing craft and vehicles, and submarines sunk during the war constitute the underwater cultural heritage. However, an important part of this cultural heritage was

unfortunately broken down and sold between 1923-1970 to provide the Republic of Turkey's raw material needs, especially steel. During the scrapping activities, many ships and other cultural heritage items were damaged beyond comprehension. On the other hand, the harsh climate and salty sea conditions of Çanakkale have also caused this cultural heritage inventory to be damaged. The piers and the remains in contact with the coastal water have also been exposed to the very harmful wave erosion.

Tekke Bay (W Beach), which is also known as W Beach or Lancashire Landing Bay, is one of the landing operation areas, also has many underwater cultural heritage items. There are boats and barges used for landing operation, ships used as floating piers, pier legs and stones that make up the pier bodies remains under water. On the shore, there are stones forming the pier legs and pier bodies, barges used in landing operation, boats, barrels and chests used during the war. However, over time, they have become difficult to understand by being damaged by scrapping activities and natural factors. Despite this, Tekke Bay's historical testimony to the Çanakkale Wars, the fact that the ships, pier and other ruins, which are the reflections of this testimony, have reached the present day as a complete complement, even if damaged, and still reflect the spirit of the place, its post-war untouched condition. These features constitute the protection value. The geographical features that were effective in the selection of Tekke Bay as a landing bay and the fact that they can still be read in the field today, its untouched nature after the war, and the fact that it hosted one of the first amphibious operations constitute the cultural landscape value. In this way, the preservation of the movable and immovable cultural heritage elements, which have become an integral part of Tekke Bay, in the area and their presentation to the visitors will be the most important tool in reflecting the spirit of the place, as indicated in the 2008 ICOMOS Quebec Declaration for the Protection of the Spirit of the Place. As it can be understood from these features of Tekke Bay, in-situ conservation should be evaluated in the context of the place where it has witnessed history in the underwater cultural heritage.

Although the protection practices for the whole bay have not started, two sunken ships from the underwater cultural heritage in Tekke Bay have been included in the Gallipoli Historical Underwater Park inventory. Therefore, the Tekke Bay also has a great potential for underwater tourism activities.

For this reason, Tekke Bay, one of the places where the Çanakkale Wars took place, which has an important place in the history of the world and history of Republic of Turkey, should be presented to the visitors. Traditional on land and underwater presentation techniques will not be sufficient for severely damaged cultural heritage items. Minimum or no physical integration intervention will be possible with augmented reality. With the augmented reality presentations, the descriptions of the cultural heritage can be directly reflected on the heritage in visual and written form, physical tools may not be used and maintenance costs can be avoided, physical intervention can be reduced by making integration applications visually, the spirit of the place can be conveyed in the most realistic way by superimposing photographs and videos on the work, the sightseeing route can be shown in the area without the need for markers, the visitor can be included in the presentation with interactive applications, presentation setup visitor density can be reduced. By this way, augmented reality applications, which emerged as a contemporary presentation technique with the development of technology, will create the most appropriate presentation method for Tekke Bay.

Visually integrating the fragmented and incomprehensible cultural heritage elements, both underwater and above water, with augmented reality, will provide the comprehensibility of the ruins without the need for a guide or visualization in mind. In addition, by overlaying historical photographs and reproduced visual or video presentations on the ruins, the purpose of use of individual cultural heritage items, their relations with each other and the area, and their situation in 1915 will be conveyed to the visitor in the most accurate way. In this way, obstacles such as the lack of verbal communication in the presentation of underwater items, the inability to understand the entire form of the shipwrecks, the inability to position the presentation items under water, the low visibility and legibility even if these presentation items positioned, the inability to follow the routes, the inability to make presentations such as reflection on board or items such as videomapping will also be overcome. In this way, there will be no need to use physical presentation structures and elements in the bay or there will be a minimum number of them. In this way, the nature of the Tekke Bay, which has remained untouched since the war, will not be spoiled.

The history of the formation of the underwater cultural heritage from the beginning to the present and the necessity of preserving the underwater cultural heritage elements of Tekke Bay as a result of this story were emphasized, and an underwater cultural heritage inventory in Tekke Bay was created with photographs. For Tekke Bay, the 2016-2020 and 2019-2023 ÇATAB strategic plan prepared by ÇATAB and the 1/25.000 Scale Historical Area Plan were examined within the scope of the thesis. Although the prepared strategic plans draw a general framework for the protection and presentation practices for Tekke Bay, which has been defined as a landing beach and taken under protection, it needs to be created under the name of "Tekke Bay Landing Area Open Air Museum and Diving Point" and needed to be included to Seddülbahir Castle, Morto and Ertuğrul Bays thematic museums. There is a specific planning requirement to be included. It is suggested that in addition to Maria Delle Vittorie and Vincenzo Florio shipwrecks, which are already included in the Historical Underwater Park, Tekke Bay open-air museum and diving spot should include the rest of the wrecks, piers and other ruins. Cultural heritage artifacts in Tekke Bay were evaluated with 1996 ICOMOS Regulation on the Protection and Management of Underwater Cultural Heritage and 2001 UNESCO Convention on the Protection of Underwater Cultural Heritage. Current practices and project plans that should be made within the scope of protection articles were suggested. It has been analyzed through the 1996 ICOMOS charter as follows. The basic principles in the 1st article of the 1996 ICOMOS Charter for the Protection and Management of the Underwater Cultural Heritage will be re-evaluated with the possibilities of augmented reality presentation. Project design in the 2nd article will increase the intelligibility of Tekke Bay and the ruins in the bay, and will preserve the bay's untouchedness with minimum physical construction with augmented reality presentation. The research techniques in the 5th article will be facilitated with the techniques to be used to create augmented reality presentations. The use of new generation recording methods for 7th article preliminary research and 8th article documentation will provide more detailed documentation and a detailed guide will be created for further studies. The fact that no or minumum physical additions will be made for the presentation of the material, will be effective in 9th article which is the protecting the original material. In this way, reintegration works that sometimes put a heavy burden on the original item and will be large in the case of Tekke Bay will be avoided in this way.

The use of augmented reality, one of the contemporary methods, will provide an understandable and effective presentation of the scattered, highly damaged ruins in Tekke Bay. By this way the preservation and display which is the 13th article will be expanded with visionary techniques. The area will also be experienced by visitors who cannot dive. At the same time, Tekke Bay is one of the first amphibious operations in the history of modern warfare and its unique underwater cultural heritage evaluated by 1994 ICOMOS Nara Certificate of Authenticity. The place of the Dardanelles War in the history of the world and The Republic of Turkey, can still be read on the cultural heritage elements of the area. Today this value has been evaluated in thesis within the scope of 2008 ICOMOS Quebec the Declaration for the Protection of the Spirit of Place and its importance has been emphasized in presenting it to visitors. The 2008 ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites has been examined within the scope of the thesis to develop presentation methods suitable for the original situation of Tekke Bay. Increasing the intelligibility of the inventory of Tekke Bay with augmented reality presentations, ensuring the preservation and presentation of the cultural heritage elements above and under water in the bay in a way that reflects the spirit of the place, ensuring the least physical integration in accordance with the principle of minimum damage, historical photographs, drawings, etc. providing an original experience by overlapping the sources on cultural heritage elements, the most suitable presentation method for Tekke Bay, with its prominent advantages such as no need for additional physical presentation tools, no need for directional markers in the bay. Preservation of the original state of the bay with the reduction of physical presentations and guides, creating alternative presentations at the perimeter of the area and at viewing points for visitors who cannot visit underwater.
As a result, it is thought that augmented reality presentations and conservation methods will be the result of the thesis, which will be conveyed to the visitors in the most healthy and effective way by protecting the cultural heritage in Tekke Bay, with minimum physical impact.

1. GİRİŞ

Su altı kültür mirası, su altında kalan insan yerleşimleri ve ören yerlerinden çeşitli sebeplerle su altında bulunan deniz, hava, kara ve diğer araçlara kadar geniş bir yelpazedeki ögeleri kapsamaktadır. Ancak bulunduğu yer ve deneyim imkanlarının kısıtlı olması nedeniyle en az ulaşılabilir ve anlaşılması en güç alanlardır. 20. yy da gelişen su altı teknolojileri ile kolaylıkla ulaşılabilen ve kaydedilebilen bu alanlar ve ögelerin koruma metinlerinde yer alması da 20. yy sonunu bulmuştur.

Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü'nde arkeolojik miras tanımına su altında bulunan kalıntıların ve taşınabilir materyallerin de dahil edilmesi ile su altı kültür mirası koruma metinlerinde kendine yer edinmişse de (ICOMOS, 1990) ilk defa *Su Altı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi ile ilgili Tüzük* ile net bir biçimde tanımlanmıştır (ICOMOS, 1996). *Su Altı Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi* ile uluslararası hukukta yerini almıştır (UNESCO, 2001). Türkiye'de ise 1990 ve 1996 ICOMOS tüzüklerinin kabul edilmesi ile su altı kültür mirası adı altında koruma uygulamaları başlamıştır. Ancak geçen bu süreçte Dünya'da ve Türkiye'de pek çok eser çeşitli şekilde zarar görmüş ve kaybedilmiştir.

Dünya'da ve Türkiye'de koruma bilincinin çok geç oluşmaya başlamasıyla geç dönemli (20. yy ve sonrası) eserler de dahil olmak üzere pek çok taşınabilir su altı kültür mirası ögesi hurda olarak değerlendirilmiş ve bilinçsizce yok edilmiştir. Türkiye'de ise 1915 Çanakkale Savaşları'nda batırılan pek çok gemi ve araç savaşta hangi tarafa ait olursa olsun önemli birer tarih tanıklarıdır. Mimari birer öge olmasalar bile insanlık tarihinde önemli bir dönemi temsil eden 1. Dünya Savaşı kalıntıları olarak Dünya Miras Listesi kriterlerinden 4. madde içinde değerlendirilmelidir. Bunun yanı sıra su altı kültür mirası ögeleri olmaları nedeniyle korunması, sunulması gerekirken olduğu halde bırakılmış veya yüksek hurda değeri nedeniyle parçalanarak satılmıştır. Savaş ve su altının etkisi ile anlaşılması güç olan bu ögeler anlaşılması iyice zor hatta imkansız hale gelmiştir. 2021 yılında dalış turizmine açılan HMS Majestic gemisi ile uzun yıllar dalışa yasak askeri bölge olan alanda su altı turizmi başlamıştır. Ancak pek çok batık hala tek başına anlaşılması imkansız ögeler olarak su altında bulunmaktadır.

Bu kültür mirası ögelerinin sunulmasında ise geleneksel yöntemlerin yetersiz olacağı aşikardır.

1.1 Tezin Amacı

Su altı kültür mirası bulunduğu ortam nedeniyle araştırılması ve kayıt altına alınması oldukça zor eserlerdir. Bu nedenle belgeleme, koruma uygulamalarında ve literatür konusunda karada bulunan eserlere göre daha zayıf durumdadır. 1915 Çanakkale Savaşları sırasında batırılmış olan pek çok deniz ve savaş aracı gerektiği şekilde kayıt altına alınmamış ve etkili bir şekilde sunulmamaktadır. Bu çalışma ile 1915 Çanakkale Savaşları sırasında Tekke Koyu'nda bulunan çıkarma araçlarının çağdaş yöntemler ile kayıt altına alınması, bütünlüğü bozulan veya ağır zarar gören ögelerin fiziksel bütünleme uygulamaları olmadan sanal bütünleme yapılarak artırılmış gerçeklik ile ziyaretçilere sunulması amaçlanmaktadır. Artırılmış gerçeklik ile sanal bütünleme uygulamaları aynı zamanda ögelerin özgünlüğüne de zarar vermeyecektir. Artırılmış gerçeklik ile kullanılacak sunum yöntemlerinin araştırılarak literatüre katkıda bulunmak ve su altı kültür mirasının gelecek koruma ve sunum uygulamalarında artırılmış gerçekliği alternatif bir yol olarak göstermek amaçlanmıştır.

1.2 Tezin Kapsamı

Bu çalışma kapsamında su altı kültür mirasının tanımlanmasından başlanarak Dünya'da ve Türkiye'deki metinler, koruma ve sunum uygulamalarının oluşumu ve Dünya'daki güncel durum irdelenecektir. Saha verilerinden hareketle çağdaş sunum tekniklerinden arttırılmış gerçekliğin su altı kültür mirasının aktarılmasında nasıl bir fayda sağlayacağı araştırılacak ve bundan sonraki uygulamalar için bir yol haritası çizilmeye çalışılacaktır.

1.3 Tezin Yöntemi

Çalışmaya, uluslararası su altı kültür mirasından ve koruma metinlerinin oluşumundan başlanacaktır. Ulusal su altı kültür mirasının ve koruma metinlerinin oluşumuna doğru literatür taraması aktarılacaktır. 1915 Çanakkale Savaşları'nda oluşan su altı kültür mirası ve bu mirasın sunumu tezin ana eksenini oluşturmaktadır. Tekke Koyu'nda İngiliz birliklerince bırakılan kültür mirasının fotoğraflama ile oluşturulan verileri ve

analizleri paylaşılacak, Tekke Koyu ÇATAB plan notları ve stratejik planlar üzerinden irdelenecektir. Üçüncü bölümde 1915 yılında Çanakkale Savaşları ile oluşan su altı kültür mirasının saha verileri ilişkili olduğu tüzükler de dahil edilerek değerlendirilecektir. Dördüncü bölümde artırılmış gerçeklik sunum yöntemleri irdelenecektir. Beşinci bölümde Çanakkale su altı kültür mirasına çağdaş sunum yöntemi olarak nasıl bir katkı sağlayacağı ile ilgili yeni bir bakış açısına ulaşmak hedeflenmiştir.

1.4 Hipotez

Su altı kültür mirası; karadaki kültür varlıklarının karşılaştığı rüzgar, ısı farklılıkları gibi aşındırıcı atmosfer etkileri, insan sirkülasyonu, aktivitesi ve vandalizm gibi kasıtlı etkiler, deprem gibi doğal etkenlerin dışında bulunduğu ortamın su ve akıntı koşulları, deniz canlılarının zararlı etkileri gibi unsurlara da maruz kalmaktadırlar. Ayrıca deniz, hava ve diğer araçlarının batarken aldıkları zararlar da bu ögelerin bütünlüğünün bozulmasına sebep olmakta, anlaşılmasını güçleştirmektedir. Dolayısıyla koruma uygulamalarında özel yöntemlere ihtiyaç duymaktadır. Su altı hem geleneksel sunum yöntemlerinin pek çoğunun uygulanamayacağı bir ortam oluşturmakta hem de sunumun en önemli ögelerinden sözel iletişim ya kurulamamakta ya da özel ekipmanlar ile sağlanmaktadır. Daha maliyetli olan bu ekipmanlar ile tur maliyetleri artırmaktadır. Pano vb. ögeler ile görsel anlatım su altı görüş koşulları ve kirlilik sebebiyle büyük çoğunlukla mümkün olmamaktadır. Bu sunum ögeleri sürekli esaslı bakıma ihtiyaç duymaktadır. Projektör gibi elektronik yansı araçları ise yansıtma yüzeyi olmaması, tesisat gereksinimleri, bakım ve daha birçok nedenlerle kullanılamamaktadır. Bu durumda alanlar ve eserler ziyaretçilere sağlıklı bir şekilde aktarılamamaktadır. Aynı zamanda profesyonel ekipman ve eğitim sonrası ziyaret edilebilecek alanlar oldukları için sınırlı bir ziyaretçi kitlesine, hava koşulları nedeniyle sınırlı ziyaret saatlerine sahiptir. Bu nedenle ziyaretçi dalgıcın alanı kendi imkanları ile anlaması gerekmektedir. Ancak su altı arkeolojik alanlarında alanı kendi başına çözümleyecek bir arkeolog ya da batık su, hava, kara vb. araçları çözümleyecek birer mühendis veya savaş tarihçisi olmayan ziyaretçiler için bu mümkün olmamaktadır. Ekipmanı ile başbaşa kalan ziyaretçi dalgıç için su altı gözlüğünün artırılmış gerçeklik ile desteklenerek alanda bir gezi rehberi ve görsel anlatı aracı olarak kullanılması bir çözüm yolu olabilir. Artırılmış gerçeklik ile desteklenmiş

gözlük dalgıcın çevresel farkındalığını azaltmadan su altında konumlandırılamayan yönlendirme işaretçileri ve kaçınılması gereken, geçilmesi yasak noktalar için uyarı levhalarını gösterebilir, dağılmış veya zarar görmüş arkeolojik alanları ve araçları tamamlayarak, canlı diagram gibi sunum yöntemleri ile destekleyerek anlaşılmasını sağlayabilir. Bu sunum tekniğine uygun bir şekilde su altı gezi rotalarının oluşturulması su altı kültür mirasının anlaşılması ve aktarılmasında yeni bir yol oluşturacaktır. Aynı zamanda bütünlüğü bozulmuş ve ağır hasar almış ögelerin esaslı bütünleme gibi koruma uygulamalarına gereksinim duymadan sanal bütünlemesi bir çözüm yolu olacaktır. Bu sayede eserlerin özgünlüğü korunmuş olacak ve yerinde sergilemede verimlilik artacak, yerin ruhu ziyaretçilere etkili bir şekilde aktarılmış olacaktır.

2. SU ALTI KÜLTÜR MİRASI

2.1 Tanım ve Sınıflandırma

Su altı kültür mirası ilk olarak ICOMOS tarafından yayınlanan Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü Bölüm 1'de tanımlanarak koruma metinlerinde yerini almıştır:

"Arkeolojik miras" temel verileri arkeolojik yöntemlerle elde edilen maddi mirastır. İnsan varlığının her tür izini kapsar ve her tür insan etkinliğini yansıtan yerleri, terk edilmiş yapıları, toprak ve su altındaki sitler de dahil olmak üzere her tür kalıntıyı, bunlarla ilişkili taşınabilir tüm kültürel malzemeyi içerir." (ICOMOS, 1990, Bölüm 1)

Bu maddeden anlaşılacağı üzere su altı kültür mirası metinlerde ilk yer alışı karada bulunan arkeolojik alanların, yapıların, taşınabilir kültürel ögelerin su altında kalmış kısımlarının veya aynı özellikteki bütünüyle su altında kalmış arkeolojik alanların, yapıların, taşınabilir kültürel ögelerin kapsanmasıdır. Taşınmaz kültür ögelerinin yanısıra taşınabilir kültür ögelerinin de katılması aynı şekilde insan ürünü olan ve bir kültürü tanımlayan, ancak fırtına, kaza vb. sebepler ile su altında kalmış olan gemi vb. araçların, bu araçlarının teknolojisinin, bu gemilerde taşınan ve o toplumun kültürünü tanımlayan yemek, sanat vb. ürünlerin de kültür mirası içinde tanımlanmasını sağlamıştır. Ancak su altı kültür mirası sadece tanımlanmış, karada bulunan arkeolojik alan ve eserlerden farklı olarak korunması için ihtiyaç duyulan prensipler ve yönetim şekli 1996 yılında "Su Altı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi ile ilgili Tüzük" sayesinde özelleştirilmiştir.

Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü'ne ek olan ve birlikte değerlendirilmesi gereken bu tüzük ile su altı kültür mirası detaylıca tanımlanmış, bulunduğu ortam ile birlikte uluslararası bir kaynak olduğunun altı çizilmiş ve içinde bulunduğu tehlikeler belirtilmiştir. Koruma temel ilkeleri, proje tasarımı, kaynak ve süre yönetimi, uzmanlıklar, ön araştırma, belgeleme, malzeme koruma, alan yönetimi ve bakımı, sağlık, raporlama, koruma ve sergileme, yayın, uluslararası işbirliği maddeleri ile nasıl yönetileceği konusunda kılavuz oluşturulmuştur.

Su altı kültür mirası, karada bulunan arkeolojik mirastan ayrı olarak hukuk konusunda ayrı tanımlamalara ve ihtilaflara da sahiptir. Bu nedenle 16.11.1994 tarihinde yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi de dikkate alınarak 2001 yılında, UNESCO tarafından Su Altı Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi hazırlanmış, bu sayede denizde bulunan münhasır ekonomik bölgeler, uluslararası sular gibi özel alanlarda bulunan su altı kültür mirası, bu mirasın korunması ve yönetimi uluslararası hukuk nezdinde şu şekilde tanımlanmış ve sınıflandırılmıştır:

1. (a) "Su altı kültür mirası" en az yüz yıldır kısmen ya da tamamen, periyodik ya da sürekli olarak su altında bulunan; kültürel, tarihi ya da arkeolojik mahiyeti olan insan kalıntıları anlamına gelmektedir, asağıdakiler gibi:

(i) Arkeolojik ve doğal cevreleri ile birlikte ören yerleri, yapılar, binalar, eserler ve insan eliyle yapılmış kalıntılar;

(ii) Arkeolojik ve doğal çevreleri ile birlikte deniz araçları, hava araçları, diğer araçlar ya da bunların yüklerinin veya diğer muhteviyatının herhangi bir kısmı; ve

(iii) Tarih öncesi özellikler taşıyan nesneler.

(b) Deniz yatağı üzerine yerleştirilmiş olan boru hatları ve kablolar su altı kültür mirası olarak sayılmazlar.

(c) Boru hatları ve kablolar gibi deniz yatağı üzerine yerleştirilmiş ve hala kullanımda olan diğer tesisatlar su altı kültür mirası olarak sayılmazlar.

2.2 Uluslararası Yaklaşım

Bir çok kültür mirasının tanımlanmasında ve koruma politikalarının oluşturulmasında istenmeyen olayların yaşanmasının yönlendirici etkisi olmuştur. Karada bulunan kültürel mirasa yönelik bilincin oluşmasında ve koruma projelerinin hazırlanmasında önemli bir etken Mısır'da bulunan Abu Simbel ve Philae Tapınakları'nın yapılacak Aswan Barajı ile sular altında kalma tehlikesiyle karşı karşıya kalmasıdır. 1959 yılında Mısır ve Sudan'ın tapınakların korunması için UNESCO'ya başvurmasıyla kampanya başlatılmıştır. 50 ülkenin yardımıyla 80 milyon dolar yardım toplanmış, arkeolojik çalışmalar hızlandırılarak tapınaklar sökülerek taşınmış ve yeniden birleştirilmiştir. (Zecchi, M., Ezrin, A.C., 2004, s.55) Bu kampanya sayesinde ileride tüzüklerde de yer edinecek üstün evrensel değer taşıyan kültür miras alanlarının korunması, uluslararası

dayanışma ve devletlerin sorumluluğu tescil edilmiştir (Ürün, 2016, s.4). Bu gibi bazı olaylar diğerlerinden öne çıkarak o alandaki kültür mirası ile ilgili bilincin oluşmasında, koruma tüzüklerinin hazırlanmasında veya belgeleme-koruma-sunum tekniklerinin oluşturulmasında rol oynamıştır. Su altı kültür mirasına yönelik bilincin oluşmasında da bazı örnekler öne çıkmaktadır. Su altı kültür mirası ögeleri sığ sularda liman ve deniz yapıları inşaları, derin sularda ise boru hatları inşaları sırasında keşfedilmiş ve bu sırada zarar da görmüştür. Her derinlikteki sularda ise insanlık tarihine dair önemli bilgiler içermesinin yanısıra kargolarında taşıdıkları ekonomik değerle de ön plana çıkan gemi enkazları hazine avcılarının ilgi odağı olmuş ve peşlerine düşülmüştür. Gerçekleştirilen kurtarma operasyonları ile batıklar bulunsa da yöntem ve teknoloji eksikleri nedeniyle buluntulara yine de zarar verilmiştir. Bu batıklardan yüz yılı aşkın süre önce batmış 1.5 milyon pound değerindeki sikkeleri ile Duoro, 1.5 milyon pound değerindeki kargosu ile The Times, 50 milyon dolar değerindeki Cazador, 1 milyon dolar değerindeki Diana öne çıkarken en ünlü batık 250 milyon dolar değerindeki kargosu ile Nuestra Señora de Atocha'dır. Kurtarma operasyonlarından sonra hazine avcıları tarafından büyük servetler beklenirken, çabaları hala net olarak sonuçlanmamıştır (Forrest, 2002, s.512). Dünya'da su altı kültür mirasına dair ses getiren bu batıklardan en ünlüsü olan Nuestra Señora de Atocha'nın bulunması ve eserlerin su üstüne çıkarılması, muhafazası sürecinde ileride tüzük ve sözleşme maddelerinin içeriklerini oluşturacak pek çok uygulama gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamalar yapılması ve yapılmaması gerekenler için birer rehber olmuştur.

Ağır silahlı bir İspanyol ticaret kalyonu olan Nuestra Señora de Atocha, 5 Eylül 1622 yılında Florida Keys açıklarında kasırga nedeniyle 5 kişi dışında 265 yolcusunun tamamı ve Güney Amerika yerli halklarından alınmış olan yaklaşık 250 milyon dolar değerinde ki 40 tonluk altın, gümüş, bakır, mücevher, tütün ve diğer değerli mallardan oluşan kargosuyla batmıştır. Yeni Dünya'dan dönen pek çok gemi gibi aşırı yüklü olmasının bu felakette etkisi olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda taşıdığı altın, gümüş ve bakır külçeler Güney Amerika halklarından alınmış takı ve diğer sanat eserlerinin kolay taşınabilmesi için eritilmesiyle oluşturulmuştur. Atlantik ticaretinin dayandığı bu sömürü sürecinde Yeni Dünya'ya ait altın, gümüş ve bakır işçiliğini yansıtan pek çok sanat eseri bu yolla kaybedilmiştir (Şekil A.1). Felakette ölen denizciler arasında Macellan Boğazı'nın kaşifi Bartolomé García de Nodal da

bulunmaktaydı. Nuestra Señora de Atocha, 16 yıllık arayışın ardından Amerikalı hazine avcısı Mel Fisher ve Finley Ricard önderliğinde oluşturulmuş Treasure Salvors, Inc. ortak girişimi ile 1985 yılında Florida Keys açıklarında bulunmuştur. Keşfin ardından Florida Eyaleti hazineyi talep etmiş ve Mel Fisher'ı Atocha'da bulunan hazinenin %25'ini Florida Eyalet hazinesine devredeceği bir kurtarma tazminatı sözleşmesine zorlamıştır. Gemiden top vb araçların yanında pek çok altın ve gümüş külçe sikkeler, mücevherler, takılar, değerli eşyalar gibi diğer kültürel miras ögeleri çıkarılmıştır (Şekil A.2).

Nuestra Señora de Atocha'yı keşfetmenin heyecanı ile 1986 yılında başlatılan kurtarma çabalarında daha öncesinde bu ölçekte bir kurtarma deneyimine sahip olunmaması, eserleri çıkarmak için çok aceleci davranılması bilimsel ve teknik müdahalelerin çoğunun özellikle operasyon başında eksik ve yetersi kalmasına sebep olmuştur. Treasure Salvors, Inc. şirketinin arkeoloji direktörü R. Duncan Mathewson tarafından idare edilen dalarak keşif, belgeleme ve kurtarma operasyonu başlangıçta bir fiyasko ile sonuçlanmıştır. Mathewson'un geminin arkeolojik teknikler ile metodolojik olarak ortaya çıkarılmasını aşılamaya çalıştığı dalgıçlar bu prensipleri keşfin heyecanı ile görmezden gelmiştir. Kalıntıların üzerindeki kum, su jetleri ile alelacele kaldırılmış, kurtarma gemilerinin pervane suları ile okyanus tabanında adeta bir kum fırtınası yaratılmıştır (Nordheimer, 1986, s.16). Yüzyıllardır tuzlu su içinde adeta mumyalanmış parçalar koruma önlemleri alınmaksızın sudan çıkarılmıştır. Bu eserlerin bir kısmı sergilenmek üzere Mel Fisher müzesine alınmış iken projelendirme ve bütçe eksikleri ve kültür mirası eserlerinin hala satılabilir olması nedeniyle birçoğu satılmıştır. Yüzden fazla duruşmanın ardından ABD Yüksek Mahkemesi'nin Nuestra Señora de Atocha 'dan çıkarılan eserlerin mülkiyeti için Mel Fisher lehine karar vermesiyle mülkiyet hakları Mel Fisher'a geçmiştir. Eserler Mel Fisher's Treasures organizasyonun tasarrrufunda deniz yatağından bu kuruluş tarafından çıkarıldığını ve Atocha ya da şirketin mülkiyetindeki diğer gemilere ait olduğunu gösteren özgünlük sertifikasıyla günümüzde bile satılmaktadır (Şekil A.3, Şekil A.4) (Url-4). Mel Fisher Nuestra Señora de Atocha 'dan çıkarılan eserlerin sergilenmesi için ABD'nin Florida eyaletinde Mel Fisher Denizcilik Müzesi'ni (Mel Fisher Maritime Museum) kurmuş ve buluntuların yayımlanması ve sergilenmesi ayağında da yer almıştır.

Nuestra Señora de Atocha 'nın keşfinde, belgelemesinde, korunmasında ve projelendirilmesinde yaşanılan tüm bu olumsuzluklar günümüz koruma tüzük ve

sözleşmelerinin maddelerinin oluşturulmasında yönlendirici olmuştur. Öncelikle kültür mirasına olan bakış temelinden değişmiştir. Hazine avcılığı kültür mirasına verdiği zarar ve eserlerin tekrar birleştirilemeyecek kadar dağılmasına neden olmasıyla giderek sakıncalı olduğu fark edilmiştir. Su altı kültür varlıklarının satılması ve ticaretinin yapılmasının önlenmesi için düzenlemeler ve yasal metinler hazırlanmaya başlamıştır. Gelişen teknikler ile su altı kültür mirasına ulaşımın kolaylaşmasına karşın yapılan keşif ve kurtarma operasyonlarının ne kadar zararlı olabileceğinin farkına varılmıştır. Su altı araç ve tekniklerinde ulaşılan gelişmelerin su altı kültür mirasının yerinde belgelenmesine ve korunmasına yönlendirilmesi, eğer sudan çıkarılması gerekiyorsa da müze vb. ortamlarda korunması ve sergilenmesi için teknik ve araçların geliştirilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda su altı kültür mirasının ulaşım, fiziki veya kültürel değeri olan malzemenin toplanması ve ticaretinin yapılmasına karşı hukuk metinlerinde ne kadar savunmasız olduğu anlaşılmıştır. Bu şekilde devam ederse geri döndürülemeyecek zararlar göreceği, bulunduğu sular veya kültürel mirasın ait olduğu ülkeler ile uluslasarası işbirliğinin kaçınılmaz olduğu fark edilmiştir. Yayın ve raporlama konusunda ise toplumu ve diğer hazine avcılarını sağduyuya davet edecek bir dil kullanılması gerektiği ortaya çıkmıştır. Ancak o süreçte National Geographic gibi ünlü kurumlar bile heyecan ile bu sağduyuyu kaybetmiş, koruma anlayışında yeri olmayan hazine avcılığı belgeselin tanıtımı için kullanılmıştır (Şekil A.5). Günümüzde de bu yaklaşıdan tamamen uzaklaşılamamıştır.

2.2.1 Uluslararası metinler

Kötü deneyimlerden çıkarılan dersler ile dünya çapında su altı kültür mirasına olan bilinç artmış ve farklı ülkelerin bir araya gelmesi ve deneyimlerini paylaşmasıyla uluslararası koruma metinleri oluşmaya başlamıştır. 1990 yılında ICOMOS tarafından Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü'nde su altı kültür mirası tanım olarak ilk defa bir koruma metnine girmiş iken doğrudan kültür mirasına yönelik bir metin olmasa da 1986 yılında Nuestra Señora de Atocha 'ya yapılan kurtarma operasyonundan 8 yıl sonra 1994 yılında yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ile su altı kültür mirası uluslararası hukuk metinlerinde ilk defa kendine yer bulmuştur (BM, 1994). 1973-1982 yılları arasında yapılan üçüncü Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı'nın (UNCLOS III) ardından Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi (UDYO) ilkeleri ve 1972, UNESCO *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına İlişkin Sözleşme*'de belirtilen insanlığın

ortak mirası ilkesiyle okyanus sınırlarının tanımı ve derin deniz dibi maden kaynaklarının kullanımının dışında; deniz çevresinin ve bilimsel araştırma özgürlüğünün korunması için yasal yükümlülükler belirlenmiştir (Frakes, 2003, s.414). 1994 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde bu yasal yükümlülükler karasularına bitişik bölgeyi, sahildar devletin kanunlarını uygulayacağını, cezalandırmalarını yapacağını ve bitişik bölgeyi karasularından sonra 24 deniz mili ile tanımlayacağını belirtilen 33. madde ile şu şekilde tanımlanmıştır.

"Madde 33: Denizde Ortaya Çıkan Arkeolojik ve Tarihi Eşyalar

1. Devletlerin denizde ortaya çıkarılan arkeolojik veya tarihi nitelikteki eşyaları koruma yükümlülüğü vardır ve bu amaçla işbirliğinde bulunacaklardır.
2. Bu eşyaların ticaretini kontrol etmek için, sahildar devlet, 33. Maddeyi uygulayarak, bunların, o maddede öngörülen bölgedeki deniz dibinden, kendi izni olmaksızın çıkarılmasını, ülkesi üzerinde veya karasularında, kendisinin aynı maddede öngörülen kanunlarına ve kurallarına aykırı bir davranış olarak kabul edebilir.
3. İşbu madde, ne kimlikleri tesbit edilebilecek maliklerin haklarına, denizde batmış eşyaların çıkarılmasına ilişkin hukuka ve deniz hukukunun diğer kurallarına ve ne de kültürel mubadele konusundaki kanun ve uygulamalara halel getirir.
4. İşbu madde, arkeolojik veya tarihi eşyaların korunmasına ilişkin diğer uluslararası anlaşmalara ve uluslararası hukuk kurallarına halel getirmez."

Madde 19, 21, 40, 54, 56, 62, 77, 79, 87 ve 123'de de deniz ve deniz canlılarını araştırma koşulları belirlenmiştir. Bu sözleşme sayesinde su altı kültür mirasının araştırılması ve korunmasında devletlerin sorumlulukları, işbirliği ve cezai durumları uluslararası hukuk nezdinde tanımlanmıştır. Doğrudan su altı kültür mirasına yönelik ilk uluslararası koruma metni ICOMOS tarafından 1996 yılında Su Altı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi İle İlgili Tüzük adıyla yayınlanmıştır. Bu tüzük sayesinde su altı kültür mirasının tanımı, projelendirilmesi, araştırma, müdahale, bakım ilkeleri, raporlanması ve yayınlaması konuları detaylı bir şekilde tanımlanmıştır. Bu tüzükte de uluslararası işbirliği kaçınılmaz olarak yer edinmiştir. Tüzük maddelerinin değerlendirilmesinden önce tüzükte geçen yerinde korumanın açıklanması gerekmektedir.

2.2.1.1 Su altı kültür mirasında in-situ koruma ve sunum

Yerinde (in-situ) korumanın ve sunumun önemi 1990 *ICOMOS Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü*'nde anıt ve sitlerin yerinde korunmasının önemi ilk defa vurgulanmıştır (Dikilitaş, 2011, s. 43). 2008 *Quebec Yerin Ruhunun Korunması Deklerasyonu* ile de desteklenmiştir. Burada kasdedilen özgün anıt ve sitlerin ilk inşa edildikleri yer veya kültür mirası olma özelliğini oluşturan mimari yada kültürel bir aşamanın tarih tanıklığına ilk olarak ev sahipliği yaptığı yer olarak kastedilmektedir. Yani yapının tarihsel aşamalar bağlamında bulunduğu veya oluşturduğu yer kültür mirası olarak bağlam üzerinden değer kazanmasını sağlamaktadır. Bu bağlam yapının bulunduğu yerde oluşan tarih tanıklığından dolayı geliyorsa ve yerin ruhunu üzerinde taşıyorsa ve yerin ruhuna katkı sağlıyorsa yapının taşınması söz konusu olmamalıdır ve değerini oluşturan bağlamın bulunduğu yerde (in-situ) korunmalı ve sergilenmelidir. 1990, ICOMOS Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü'nün su altı kültür varlıklarına uyarlanması ile Su Altı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi ile İlgili Tüzük oluşturulmuştur. Bu tüzüğün tanımladığı su altı kültür mirası ögelerinden liman şehirleri, fener vb. yapılar ilk yapıldığı yer ile yerinde koruma (in-situ) tabii olabilirken deniz, hava vd. araçlar ve bu araçlarda taşınan kargolar bir inşa faaliyetine söz konusu olmadıkları için tarih tanıklığını yaşadıkları bağlamdan ve yerin ruhundan alarak su altı kültür mirası değeri kazanmaktadır. Örneğin, savaş araçlarının kullanıldığı bir çıkarma alanı veya deniz muharebe alanı (uluslararası sularda olsa bile) o araçların tarih tanıklığı yaptığı yer olarak bağlamı oluşturmaktadır. Dolayısıyla araçların üretildiği veya ayrıldıkları-varacakları limanlar değil tarihe mal oldukları yerler, yerinde korumanın (in-situ) gerçekleştirileceği yer olarak kabul edilmelidir. 2008 Quebec Yerin Ruhunun Korunması Deklerasyonu ile fiziksel objelerin bu objeler üzerindeki hikayeler, anılar ve diğer somut olmayan kültür miras ögeleri de birlikte değerlendirilmesi gerektiği, bu özelliklerin yerin ruhunu yaratarak objelerin ait oldukları bu ruh içinde yerinde sergilenmesi ve bu ruhun korunması gerektiği belirtilmiştir (ICOMOS, 2008a). Savaş alanları pek çok farklı ülke ve topluluktan gelen insanların aynı şekilde bambaşka yerlerde üretilmiş ve o alana nakledilmiş savaş araçları ile çarpıştıkları konumlardır. Bu konumlar kimi zaman sınırları tam olarak çizilemese de insan ve toplum hafızasında yer alan duygu ve düşüncelerle, savaş sırasında yaşanan hikayelerle yerin ruhunu oluşturmaktadır. Bu ruh taşınabilir savaş ögeleri üzerinde olsa da müzelerde

değil kullanıldıkları ve yerin ruhunun oluştuğu bu asıl konumlarda anlam bulmaktadırlar.

2.2.1.2 ICOMOS Su Altı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi Tüzüğü (ICOMOS, 1996)

Temel İlkeler: Tüm kültürel mirasa yönelik genel prensiplerin su altı kültür mirası içinde geçerli olduğunu belirtir şekilde temel koruma prensipleri bu maddede yer almaktadır. Diğer kültür miras ögelerinde olduğu gibi zarar vermeyen teknikler ile araştırma, belgeleme, kazı faaliyetlerinin yapılarak yerinde (in-situ) korunması gerekliliği, bulunan ögelere halkın erişiminin desteklenmesi belirtilmiştir.

Proje Tasarımı: Yıllar içindeki düzensiz faaliyetlerden çıkarılan bir ders olarak kültür mirasının tüm yönleriyle bir proje olarak ele alınması gerektiği belirtilmiştir. Projelendirme kapsamında baştan sona araştırmanın hedefleri, yöntemleri, belgeleme ve koruma teknikleri, bütçe ve süre yönetimi, araştırma ekibi özelliklerinin tanımlanması ve sağlık, güvenlik gereksinimlerinin karşılanması, alanın halkın ulaşımı ile sürekli yönetimi, bakımı ve müze gibi kurumlarla işbirliğinin proje kapsamında sürdürülmesi ve projenin denetlenebilir olması gerekliliği ortaya konmuştur.

Kaynak Sağlama: Nuestra Señora de Atocha 'ya yapılan müdahalede olduğu gibi çoğu kez kaynak yetersizliğinden dolayı kültür mirasına yönelik çalışmalarda buluntuların bütçe oluşturmak amacıyla satılması yoluna gidilmiştir. Bu madde ile projenin her aşamasının olası sorunlar da düşünülerek bütçelendirilmesi, bu sayede kültür mirası ögelerinin satılmasının ya da uygulamaların kaynak yetersizliğinden yarıda kesilmesinin önlenmesi hedeflenmiştir.

Süre: Kaynak sağlamaya benzer bir şekilde, oluşturulan projenin de kültür mirası için yeterli süreyi kapsaması gerekmektedir. Hızlı olmak uğruna dikkatsiz ve önlemsiz davranmak yerine projenin ön araştırma, koruma ve raporlama dahil tüm aşamalarına yeterli süre ayrılması gerektiği belirtilmiştir.

Araştırma Hedefleri, Yöntem ve Teknikler: Projede daha en başında yol haritasının, en az zarar verecek yöntem ve tekniklerin belirlenmesinin su altı kültür mirasının ortaya çıkarılması ve korunmasında en sağlıklı sonuçlara ulaştıracağı bu süreçte yeterli donanım ile desteklenmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Uzmanlıklar, Sorumluluk ve Deneyim: Kültür mirası ögesine, olabilecek en az zararı vermek için alanında uzman ve yeterli kişilerin yer alması gerekmektedir. Su altı kültür mirası özellikle bulunduğu alan itibarıyla ek tehlikelere ve zorluklara sahiptir. Dolayısıyla konusunda uzman ve deneyimli bir ekibin sorumluluk alması gerekmektedir. Ekibin yönetilmesi için de aynı şekilde su altı kültür mirası konusunda uzman bir su altı arkeologunun yönetiminin gerekliliği belirtilmiştir.

Ön Araştırma: Yapılacak müdahalelerin öncesinde ön araştırmaların ve hazırlıkların yapılması kültür mirasına en az zararın verilerek en çok bilgiye ulaşılmasını sağlar. Yapılacak ön araştırmalar alan ve buluntular hakkında tarihi belge ve kaynakların incelenmesi, çevresel özelliklerin araştırılması ve müdahalelerin nasıl sonuçlar doğuracağı şeklinde tanımlanmıştır.

Belgeleme: Herhangi bir kültür mirasına müdahale etmeden önce belgeleme çok önemlidir. Bu belgeleme sayesinde ögelerin ya da sitin durumu ve başından geçenleri kayıt altına alınırken yapılan müdahalelerin ne olduğu da ortaya konmaktadır. Bu nedenle su altı kültür mirasına yapılan müdahaleler de öncesinde ve sırasında çağdaş belgeleme teknikleri ile kayıt altına alınmalıdır. Bunların planlar, notlar, fotoğraflar ve diğer çizimlerden başlayarak pek çok yöntemi kapsaması gerektiği belirtilmiştir.

Malzeme Koruma: Kültür mirasının geçen süreç içinde bulunduğu ve adapte olduğu ortamdan çıkarılması çeşitli zararlar verebilir. Bu nedenle malzemeleri, araştırma veya sergileme için bulundukları ortamdan çıkarılmadan önce gerekli koruma önlemlerinin alındığından emin olunmalıdır. Bu durum su altı kültür mirası ögelerinde çok daha önemlidir ve bu maddeyi öne çıkarmaktadır.

Alan Yönetimi ve Sürekli Bakım: Kültür mirasına yönelik kazı çalışmalarının ardından yerinde sergilenecek kültür mirası ögelerine karşı bir koruma ve yönetim planı hazırlanması gerektiği, bu planın alanın korunması için sağlamlaştırılması, halkın bilgilendirilmesi, halkın alanın korunması ve yönetiminde engel oluşturmadığı sürece teşvik edilmesi belirtilmiştir.

Sağlık ve Güvenlik: Projenin oluşturulması sırasında gerekli güvenlik ve sağlık tedbirlerinin alınması özellikle su altı kültür mirasına yapılan müdahale ve ziyaret faaliyetlerinde öne çıkmaktadır. Bu nedenle bu madde ile projelendirmeye dahil edilmesi istenmiştir.

Rapor: Hazırlanan projede yapılan faaliyetlerin paylaşılması ve kendinden sonra gelecek ekip ve araştırmacılara rehber olması için bu madde ile düzenli raporlama faaliyetlerinin yapılması istenmiştir.

Koruma ve Sergileme: Bulunduğu alandan çıkarılan kültür mirası ögelerinin kamuya açık, bakım ve sergilenmesini sağlayacak bir kurumda muhafaza edilmesi gerektiği bu kurumun proje başlangıcında tanımlanması ve başka kurumlara dağıtılmaması gerektiği belirtilmiştir. Bu sayede Nuestra Señora de Atocha 'dan çıkarılan kültür mirası ögeleri gibi satılarak dağılması, ticari bir eşya olarak satılmasının önüne geçilmek istenmiştir.

Yayın: Yapılan araştırmaların kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla düzenli olarak yayınlanması, yerel gruplar ve uluslararası işbirliğinin desteklenmesi, kültür mirasına yönelik eğitim faaliyetlerine fırsat sağlanmasının faydaları tanımlanmıştır.

Uluslararası işbirliği: Özellikle su altı kültür mirasında uluslararası işbirliğinin kaçınılmaz önemi ve sağlanması gerektiği, gerekli uzmanların değişiminin uygulama yöntemlerinin iyileştirilmesi için bir fırsat sunduğu işaret edilmiştir.

Bu tüzüğün ardından 2001 yılında UNESCO tarafından Su Altı Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi yürürlüğe konmuştur. Bu sözleşme 1994 yılında yürürlüğe girmiş Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ile birlikte düşünülmelidir. Çünkü bu sözleşmede tanımlanmış ülke deniz sınırları üzerinden ülkelerin su altı kültür mirasına yönelik sorumluluk ve yetki sınırları belirtilmiştir (Şekil A.6).

Uluslararası işbirliğinin kaçınılmaz olduğu bu sınırların kesişimi ile ortaya çıkarken aynı zamanda ülke menfaatleri gereği kabul edilmeyen durumlarda da anlaşmazlıklar ortaya çıkmaktadır. Örneğin Türkiye Cumhuriyeti UNESCO Su Altı Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne taraf bir ülke değildir. Bunun sebebi Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne göre ulusal karasularının 6 milden 12 mile çıkarılması kabul edilmektedir. Karasularının bu şekilde artırımı ile Ege Denizi'nde Yunanistan ve Türkiye karasuları arasındaki oran Türkiye aleyhinde ciddi şekilde azalmaktadır. Yunanistan'a ait adaların çokluğu sebebi ile Yunanistan'ın şuan %40 olan karasuları Ege Denizi'nin toplam alanının %70'ine ulaşırken Türkiye Cumhuriyetinin karasuları Ege Denizi'nin toplam alanının %10'unun altına düşmektedir (Şekil A.7) (Url-1). Bu durum kağıt üzerinde yapılan tanımların pratik uygulamalarda ulusal çıkarlar ile nasıl ters düşebildiğini ve özel

durumların tanımlanması gerektiğine bir örnek oluşturmaktadır. Su Altı Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi'nde su altı kültür mirasının tanım ve sınıflandırılmasında kültür mirasının en az yüz yıldır kısmen ya da tamamen su altında bulunması tanımı bir takım sorunları da beraberinde getirmektedir. Yüz yıllık bu süreç kültür mirası olabilecek özelliklere sahip kalıntıların yüz yıl boyunca bakımsız kalmasına ve bu sürede maddi, manevi değerinden ötürü hazine avcıları tarafından parçalanmasına neden olabilecek iken, doğal oluşumların veya kalıntıların zaman içerisinde kaybolmasına sebep olabilir.

2.2.2 Uluslararası uygulamalar

İstenmeyen olaylardan çıkarılan dersler kültür mirasının korunmasına yönelik metinlerin oluşmasında büyük paya sahip iken iyi uygulamalar da bu metinlerin oluşturulmasında aynı derecede etkili olmaktadır. Kurtarma projesi detaylıca planlanmış, yayınlar ile kamuoyuyla paylaşılmış, koruma uygulamalarının geliştirilmesinde bir kilometre taşı olan İsveç savaş gemisi Vasa da su altı kültür mirasının korunması için oluşturulan metinlere rehber olmuştur. 1628 yılında ilk seferinde tasarım hatası nedeniyle Stockholm limanında batan 17. yy İsveç savaş gemisi tasarımı ve teknolojik özelliklerinin çok iyi bir örneği olan Vasa, 1950 yılında tespit edilmiş ve 1961 yılında sudan çıkarılmıştır. Sudan çıkarılmasının ardından ahşabın korunması için 1962-1979 yılları arasında 10 yıl boyunca sulandırılmış polietilen glikol (PEG) emdirilmiş sonrasında bir 10 yıl daha yavaş yavaş kurumaya bırakılmıştır. 1989'dan günümüze kadar gemi ve diğer eserler kontrollü iklim koşulları ile ziyaretçilere sunulmaktadır. Geminin sudan çıkarılmasının ardından ahşap malzemede meydana gelen çeşitli atmosferik oluşumlar uluslararası ve multidisipliner bir ekip tarafından araştırılmış ve giderilmeye çalışılmıştır (Elding, 2011, s.135). Yapılan kurtarma operasyonu ve Vasa Müzesi'nin oluşturulma aşamaları incelenirse pek çok eylemin sonrasında uluslararası tüzük ve sözleşmelerde yer edindiği görülecektir. Kurtarma operasyonun ve koruma uygulamalarının karmaşıklığı, o günün koşullarına göre yenilikçi olması sebebiyle İsveç'in iç sularında kendi bayrağından olan bir gemiye yapılıyor olsa bile uluslararası işbirliğini kaçınılmaz hale getirmiştir. Vasa su altı kültür mirasını oluşturan gemilerin bir bütün halinde -en azından olabildiğince- çıkarılması ve kullanılan teknikler için bir öncü olmuştur. Projelendirme aşamasının işinin uzmanlarınca beraber yapılması, hedeflerin, zamanın ve bütçenin paydaşlarla en başından kurgulanması tüzük maddelerinin başarılı sonuca

ulaşmak için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bu sonuca ulaşmayı tüzük maddelerinde daha sonradan belirtilecek olan finansörler ve akademik programlar sağlamıştır. İsveç Çevre, Tarım Bilimleri ve Mekansal Planlama Araştırma Konseyi (FORMAS), İsveç Yenilik Sistemleri Ajansı, İsveç Stratejik Araştırma Vakfı (SSF), İsveç Araştırma Konseyi (VR), İsveç Yenilik Sistemleri Ajansı (VINNOVA), İsveç Ulusal Miras Kurulu ve İsveç Merkez Bankası Yüzüncü Yıl Vakfı'nı finansörlerden İsveç Ulusal Denizcilik Müzeleri'nin "Vasa'yı Korumak" (Preserve the Vasa) ve "Vasa İçin Bir Gelecek" (A Future For Vasa) programlarını da akademik programlardan sayabiliriz (Elding, 2011, s.137). Bu programlar sayesinde tüzük maddelerini oluşturacak yeterli ön araştırma ve belgeleme çalışması ile kurtarma programına başlanması ve sürdürülmesi Vasa'nın mirasının gelecek kuşaklara aktarılması için en sağlıklı sonuca ulaşılmasında etkili olmuştur. Vasa'nın kurtarılmasında farklı teknikler arasından en az zarar veren, geçerliliği kabul edilmiş, uygulanmış yöntemin kullanılmasına karar verilmiştir. Kurtarma operasyonu için Neptün Dalış ve Kurtarma Şirketi ile İskandinavya'daki en büyük ve deneyimli deniz kurtarma şirketi olan Broströms ile anlaşılmış, 2 yıllık bir süreç içinde gemi geçirilen halatlar ile "sepetlenerek" ve gömüldüğü çamur zeminden kaldırılmıştır. Bu operasyon çalışılan şirketlerin uzman oldukları yöntemler ile hem dalgıçlar ve diğer çalışanlar hem de Vasa için güvenli bir şekilde gerçekleştirilmiştir (Url-9). Sadece Vasa için bir müzenin kurulması çıkarılan envanterin dağılmamasında ve satılmamasında etkili olmuştur. Vasa'nın bulunduğu su ortamından çıkarılması sebebiyle koruma amaçlı uygulanan polietilen glikol (PEG) uygulamasının o güne kadar uygulanmamış geniş bir ölçekte ve 10 yıl gibi benzeri olmayan bir sürede uygulanması kendinden sonraki uygulamalar için örnek oluşturmuştur. Zamanla atmosferik oksijen ile temasından dolayı demir parçalarda paslanma, ahşap parçalarda nemlenme, demir ve ahşap arasında ki reaksiyon ile sülfür oluşumu gibi sorunlar baş göstermiştir. Tüzük maddelerinde yer alacak sürekli bakımın sağlanması ve bu süreçte ortaya çıkan sorunların bertaraf edilmesi konusu burada devreye girmiş, kimyasal bozunmanın müze koşullarında ki doğası ve hızının değerlendirilmesi için yöntemler geliştirilmiş, ahşaba zarar veren özgün perçinler ve kurtarma sırasında kullanılmış zamanla paslanmış cıvatalar daha dayanıklı cıvatalar ile değiştirilmiş, müze içindeki sıcaklık, bağıl nem, ışık ve destek yapıları süreç içinde optimize edilmiş ve yüksek teknoloji iklimlendirme sistemleri kullanılmaya başlanmıştır (Elding, 2011, s.136).

2.2.3 Uluslararası sunum teknikleri

Vasa Müzesi çeşitli ve etkili sunum teknikleri ile dünyada su altı kültür mirasının sunumunda öne çıkan müzelerden biridir. Vasa Müzesi'nde geminin batışının canlandırılmasından, o dönemde kullanılan alet ve yapım tekniklerine, gemi içindeki sanat eserlerine, kurtarma ve koruma çalışmalarına ait çeşitli yöntemlerde sunular mevcuttur. Kayıp parçaların kendini belli eder şekilde tamamlanmasıyla büyük ölçüde korunmuş olarak çıkarılan geminin sunumu müzenin odak noktasını oluşturmaktadır. Geminin kendisinden başlanacak olursa; Vasa'nın bütüne yakın olarak çıkarılması su altı kültür mirasında eşine az rastlanır bir durumdur. Bütüne yakın haldeki gövdenin kurtarma çalışmaları sırasında bozulmadan çıkarılması da projelendirilmesinin ve alanında uzmanlaşmış teknik ve akademik ekipler sayesinde gerçekleştirilmiştir. Çıkarıldıktan sonra koyu renkli kalan özgün gemi gövdesi sonradan tamamlanan açık renkli seren ve güverte parçalarından ayırt edilmektedir. Gemi farklı müzelere veya araştırma gruplarına dağıtılmadan tek bir grup tarafından çıkarılmış ve tek bir müzede sergilenmektedir. Bu başarılı uygulama önceki bölümlerde bahsedilmiş olan madde 1,2,5,6,13'e ön ayak olmuştur (Şekil A.8). Geminin kendisinin sunumunun yanı sıra diğer ögeleri de çeşitli yöntemlerle sunulmuştur. Örneğin Vasa'dan çıkarılan iskeletler ve kişisel eşyalar ile 17. yy.'da savaş gemilerinde çalışan insanlar da tıp uzmanları ile yapılan multidisipliner çalışmalar ile balmumu heykeller ile canlandırılmıştır. Fotoğraf veya çizim gibi tekniklerin ötesinde üç boyutlu gerçekçi ve birebir ölçekli heykeller olarak sunulması ziyaretçiler tarafından anlaşılmasını kolaylaştırmakta ve etkileyiciliğini artırmaktadır (Şekil A.9). Geminin kurtarma ve renovasyon süreci boyunca yapılmış uygulamalarda kullanılmış aletlerin ya da elden geçirilmiş parçaların fotoğraf, video ve özgün halleri ile sunum panolarında sunulması ziyaretçilere sürecin tamamının aktarılmasında önemli rol oynamaktadır (Şekil A.10). Geminin su altından çıkarılma sürecinin ölçeklendirilmiş maketler ile sunulması karmaşık ve oldukça teknik bilgi gerektiren sürecin en basit şekilde anlatılması için iyi bir çözüm olmuştur. Maketler ile ziyaretçiler her aşamayı teknik bilgiye boğulmadan görebilmektedir. Bu operasyonda kullanılan dalgıç elbiselerinin ve aletlerinin de aynı sunum içinde sunulması konunun anlaşılması açısından destekleyicidir (Şekil A.11, Şekil A.12). Haritalar konularına ve sunum yöntemlerine göre pek çok bilgiyi ziyaretçilere sunabilmektedir.

Bu noktada en uygun harita sunum yöntemini belirlemek gerekirse aktarımın güçlendirilmesi için modifiye etmek etkili bir sunum için gereklidir. Vasa'nın sunumu için de 17. yy. yerleşimlerini üç boyutlu olarak gösteren bir haritanın oluşturulması özellikle çocuklar için anlaşılabilir ve etkili bir sunum oluşturulmasını sağlamıştır (Şekil A.13). Olay anlatısı kültür mirası ögelerinin sunumunda her zaman zor bir kısım olmuştur. Vasa konusunda ise geminin olay öncesinde ve sırasında nasıl göründüğü, tasarım hatasından dolayı lumbuzlarından su alma anı, bu anda limanda bulunan halkın tepkisi ölçekli bir maket ile o anın dondurulması ile sunulmaktadır. Bu teknik konunun anlaşılmasında açıklayıcı olsa da sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik gibi üç boyutlu video sunum teknikleri ile çok daha etkili bir hale getirilmiş, o anın statik bir imajından öte baştan sona dinamik bir anlatısı oluşturulabilir (Şekil A.14). Vasa Müzesi'nin sunumunda öne çıkan bir diğer nokta ise o günün Stockholm sokaklarının birebir maketlerinin yapılması ile ziyaretçilerin olayın yaşandığı 10 Ağustos 1628 gününü fiziki olarak deneyimlemeleri sağlanmıştır. Günümüzde ise artırılmış veya sanal gerçeklik uygulamaları ile bu deneyim bir sonraki boyuta taşınmaktadır (Şekil A.15). Vasa Müzesi'nin üç boyutlu sunum tekniklerinden maketi etkili bir şekilde kullandığı bir diğer sunum ise Vasa'nın gemi içinde ki günlük yaşamının aktarıldığı sunumdur. Bir kesit maket ile tüm mahallerin aynı anda görülmesi sağlanarak tüm geminin birbirine bağlı çalışan gruplardan oluştuğu karmaşık olmasına rağmen basit bir şekilde aktarılmıştır. Bu sayede Vasa'da sadece ahşap-metal elemanlar değil aynı zamanda insan faktörünün de büyük paya sahip olduğu açıklanmaktadır (Şekil A.16). Vasa'dan çıkarılan özgün eşyaların başka müze ve kurumlara dağılmasının önüne geçilerek bütün bir sunum halinde tek bir yerde sunulması sağlanmıştır (Şekil A.17). Vasa her ne kadar 17. yy sanatının getirdiği ince işçilikli ve oldukça renkli sanat eserlerinden oluşan bir süslemeye sahip olsa da su altında geçirdiği 300 yılı aşkın sürenin ardından bu eserler renklerini, detaylarını kimi zaman ise bütünlüklerini kaybetmiştir. Bu nedenle uygun rölöve teknikleri ile orijinal özellikleri ve tasarımları ortaya çıkarılan eserler replikaları yapılarak müze içinde ziyaretçilere sunulmaktadır. Bu replikalar sayesinde su, çamur, tuz vb etkenlerle zarar görmüş olan eserlerin ilk günkü durumları ziyaretçilere aktarılabilmektedir (Şekil A.18). Bu sanat eserlerinin sunumu için ciddi bir teknik araştırma ve yeniden üretim süreci gerçekleştirilmiştir. Sanat eserlerinin boyanması için kullanılan pigmentlerin tespit edilmesi ile sunumuna karar verilmiştir. Bu sayede Vasa için yapılan teknik çalışmalar da ziyaretçilere sunulmuştur (Şekil A.19). Vasa Müzesi'nin sunumunda ölçekli ve gerçek boyutlu maketlerin kullanılması

etkili bir üç boyutlu sunum tekniği oluşturmakta bu sayede detayların anlaşılması kolaylaşmakta, ziyaretçi kendini olayın gerçekleştiği 16 ağustos 1628 günü içinde hissedebilmektedir. Geminin aslının önünde yer alan 1/10 ölçekli maketi zaman içinde kaybolan detayların, geminin asıl renklerinin, bozulan yapısının aktarılmasında etkili bir sunum aracı olmaktadır (Şekil A.20). Müzede bulunan bu maketler ile geminin tersane sürecinin de aktarılması teknik bilginin ve gerçekleşen bu teknik sürecin üç boyutlu olarak basit bir şekilde aktarılmasını sağlamaktadır. Bu maketler sayesinde gerçekleşen bir olayın aktarılmasında üç boyutlu sunum tekniklerinin ne kadar faydalı birer sunum yöntemi olduğu ortaya çıkmaktadır. Vasa'nın tüm süreçlerinin ileriki dönemlerinde yeni oluşan artırılmış ve sanal gerçeklik teknolojileri ile istenildiği zaman küçük istenildiği zaman birebir ölçek ile deneyimlenmesi aktarımın bütünselliğini ve detayda birebir deneyimlenmesini aynı anda sağlayabilir (Şekil A.21). Vasa müzesinda maket ile sunumun yanısıra o döneme ait pek çok araç gerecin de özgünleri ile veya replikalarının yapılarak birebir ölçekte sunulması deneyimde ölçek ve ziyaretçinin zihninde canlandırma sorununu ortadan kaldırarak o dönemin koşullarının ve teknik bilgisinin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır (Şekil A.22). Vasa'dan çıkarılan özgün eserler en uygun teknikler ile detaylı bir şekilde restore edilmiş eksik parçalar ise koruma ilkelerine bağlı olarak farklılığı anlaşılacak şekilde tamamlanmıştır. Bu sayede ziyaretçilerin nesiller boyu özgün ve yeniden üretilmiş arasındaki farkı algılayarak eserleri deneyimlemesi sağlanmıştır (Şekil A.23). Kültür mirası eserlerinin sunulmasında karşılaşılan en büyük güçlüklerden biri ise ziyaretçilerin eserlere teması ile zarar vermeleridir. Bu zararlar için eserlerin düşürülmesinden, ciltte bulunan kimyasallara kadar pek çok şey sıralanabilir. Öte yandan insanın el emeği ile üretilen ya da el ile kullanılan eserlerin anlaşılmasında dokunarak deneyim önemli bir araçtır. Vasa Müzesi'nde gemiden çıkarılan ve alışılagelmişin dışında özelliklere sahip top gülllelerinin sunumunda dokunma duyusu ile algılamanın önemi anlaşılmış olacak ki bu güllelerin ziyaretçiler tarafından dokunularak deneyimlenmesi için replikalar üretilmiştir. Bu yenilikçi tutum müzenin sunumunun başarılı olmasında ki faktörlerden biridir (Şekil A.24). Vasa Müzesi üzerinden aktarılan sunum teknikleri ile çeşitli ölçek ve detaydaki üç boyutlu aktarımların olayların veya nesnelerin aktarımında ne kadar kolaylaştırıcı ve etkili olduğunu görmüş olduk. Vasa Müzesi'nin yapıldığı dönem itibari ile başarılı olan bu yöntemler gelişen teknoloji ile bir adım daha ileri götürülerek daha etkili hale getirilebilir. Özellikle olayların statik maketler üzerinden aktarılmasının yerine video

mapping, artırılmış ve sanal gerçeklik uygulamalarının kullanılması olay akışının pek çok perspektiften ve ölçekten baştan sona deneyimlenmesini sağlayacaktır.

2.3 Ulusal Yaklaşım

Ülkemizde su altı kültür mirasına yönelik bilincin ve koruma faaliyetlerinin oluşması da diğer ülkeler gibi oldukça yenidir. İlk olarak 1960'lı yıllarda başlayan su altı arkeolojisi yine diğer ülkelerde olduğu gibi finansal ve teknik imkansızlıklar ile yüzleşmiştir. Buna rağmen iç sularda ve Anadolu kıyılarında pek çok zengin arkeolojik buluntu keşfedilmiştir. Bu keşifler ışığında sergiler, yayınlar ve diğer kazılar yapılmıştır (Yılmaz, 2014, s.4). Bu süreçte başarılı uygulamaların yanısıra uygulamadaki pek çok eksiklikler, hazine avcıları ve hurdacılık faaliyetleri sebebiyle bir takım başarısız ya da zararlı girişimler de olmuştur. Serçe Limanı, Gelidonya, Yassıada, Uluburun batıklarına yapılan kurtarma çalışmaları Türkiye su altı kültür mirasının su üstüne çıkarılmış başarılı örnekleri olarak sunulmaktadır. Bu kültürel ögeler Bodrum Su Altı Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir (Erkurt, Paker, 2014 s.132). Bu keşiflerden Uluburun Batığı National Geographic tarafından 20. yy.'ın en önemli ilk 10 keşfi arasında gösterilmiştir (Scientific American, 1999, s.41). İzmir-Limantepe kazıları ise Archaeology dergisi tarafından dünyanın en önemli ilk on su altı kazısı arasında gösterilmiştir (Archaeology, 2009, s.27). İyi örneklerin yanısıra yaşanan bazı olumsuz deneyimler de su altı kültür mirası ögelerimizin kaybına ve zarar görmesine sebep olmuştur. 1915 Çanakkale Savaşı sırasında gerek Türk tarafında gerekse İtilaf Devletleri tarafında batırılmış pek çok türde ve boyutta savaş gemisi, denizaltı, destek gemisi ve ticaret gemisi çok önemli birer su altı kültür mirası ve hatta dünya kültür miras olma kriterlerinden olan insanlık tarihinin önemli bir kısmına tanıklık etme (4. madde) ile dünya kültür mirası olabilecek iken hurdacılık faaliyetleri ve hazine avcılığı ile ağır hasar almış ve hatta geri dönülemez şekilde parçalanmıştır. Yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti'nin finansmanına yardımcı olmak, demir, çelik ve diğer maden ihtiyacını karşılamak üzere 1923 yılından başlayarak Çanakkale Boğazı ve çevresi, Gökçeada, İzmit Körfezi ve Marmara Denizi'nde batmış Türk ve yabancı gemilerin hurda olarak çıkarılması ve satılması için yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu durum, bugünkü tanımına henüz ulaşmamış olan olan kültür mirası kavramı da etkili olmuştur. İlk olarak 1923 yılında 78 numaralı kararname ile başlayan süreç, 1926 yılında "Fratelli Serra" şirketinin faaliyetlerine başlamasıyla uygulamaya

geçmiştir (Atabay,2013, s.7). 2. Dünya Savaşı'nda demir, çelik ve diğer madenlerin yurtiçinde gerekmesinden dolayı ihracı yasaklanmış olsa da faaliyetler devam etmiş ve çıkarılan madenler askeri fabrikalara satılmış veya depolara kaldırılmıştır. Deniz savaşlarında ilk defa bir denizaltı tarafından batırılan gemi olan Mesudiye gemisi de bulunduğu sığ konum nedeniyle geçen süreçte kolayca hurda olarak parçalanmıştır (Özalp, 2010, s.107). Sadece demir ve diğer madenleri ihtiva eden gemiler değil aynı zamanda ahşap gemiler de 1920'li yıllardaki malzeme kıtlığı nedeniyle parçalanarak kullanılmıştır. Ahşap Osmanlı gemilerinden Ceyhun da bunlardan biridir. Battıktan sonra su üstünde kalmış olan direği ve güvertesi Yapıldak köyündeki evlerde, kalasları ise Yapıldak askeri hastanesinde kullanılmıştır (Özalp, 2010, s.106). 2. Dünya Savaşı bittikten sonra 20.05.1952 yılında çıkarılan 3/15014 sayılı Bakanlar Kurulu kararnamesiyle gemilerin yanısıra Türk Silahlı Kuvvetleri'nin hurda araçlarının satılması için de yasal altyapı oluşturulmuştur. Bu kararname ile Turgut Reis zırhlısı hurda olarak satılmıştır. 01.03.1960 tarih ve 4/12777 sayılı kararname ile 1968 yılında Çanakkale Boğazı'nda batmış olan Barbaros Hayreddin zırhlısı da hurda olarak parçalanarak satılmıştır (Ulunay,1959, s.2). Barbaros Hayreddin zırhlısı su altında parçalanarak çıkarılırken Askeri Müze'den veya Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden herhangi bir önleyici girişimde bulunulmamıştır (Atabay,2013, s.21). Oysa ki Turgut Reis ve Barbaros Hayreddin zırhlıları da Osmanlı son döneminde Balkan Savaşları'na katılarak önemli roller üstlenmiş önemli tarih tanıklarıdır. Bu hurda satışlarından sadece Türk gemileri değil yabancı gemiler de nasibini almıştır. 27.05.1915 tarihinde Çanakkale Savaşı sırasında U-21 denizaltısı tarafından batırılmış olan İngiliz zırhlısı HMS Majestic bu kez de İngiliz, İtalyan ve Alman şirketleri tarafından hurda çıkarmak amacıyla parçalanmıştır (Özalp, 2010, s.104). Geriye geminin kıç kısmı ve arta kalan demir yığınları kalmıştır. Çanakkale Savaşları'nda batırılmış olan Irresistible, Triumph, Ocean, Bouvet gibi önemli savaş gemilerinin ve Joule, Mariotte gibi denizaltılar yoğun deniz trafiğinin altında, yüksek akıntılı bölgelerde ya da normal tüplü dalışın mümkün olmadığı 50 metre üzerindeki derinlikte bulunmaktadırlar (Özalp, 2010, s.108,109). Su altı kültür mirasının keşfinde ve korunmasında imkansızlık olarak belirtilen bu durumlar sayesinde bu gemiler, battıktan sonra hurdacılık faaliyetleri ile daha çok zarar görmeden günümüze kadar ulaşabilmişlerdir. 1970'li yıllardan itibaren söküm çalışmalarından çıkarılan malzemelerin maddi kazancının kalmaması ve tarihi değerlerin kaybedildiğinin fark edilmesi üzerine söküm ve satım faaliyetleri de durdurulmuştur (Atabay, 2013, s.2).

1974 Kıbrıs Barış Harekatı sırasında Türk karasuları dalışa kapatılmış, sonrasında savaş gemileri askeri bölge içine alınarak dalışa yasak bölgeler Resmi Gazete'de ilan edilmiştir.

2.3.1 Ulusal metinler

Türkiye Cumhuriyeti'nin koruma metinleri ilk yıllarda Osmanlı İmparatorluğu koruma uygulamalarının devamı olan taşınır kültür varlıkları üzerinden ilerlemiştir. Bu kapsamda oluşturulmuş ilk tüzüklerden Eski Eserler Tüzüğü olarak tanımlayabileceğimiz 1874 Asar-ı Atika Nizamnamesi arkeolojik taşınır eserleri kapsayan bir tüzüktü. Arkeolojik kazılar için ciddi düzenlemeler oluşturmuş olmasıyla bir kilometre taşıdır. 1883 yılında Osman Hamdi Bey tarafından yeniden düzenlenen 3. Asar-ı Atika Nizamnamesi ile eski eserlerin devlet malı sayılarak yurtdışına çıkarılması yasaklanarak eski eserlerin korunmasına ve dağılmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu nizamname 1906 yılındaki değişiklikler ile 1973 yılına kadar kullanılmış ve 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na temel oluşturmuştur. 02.07.1951 tarihli 5805 sayılı "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun" ile anıtlar, taşınmaz eserler, onarım-restorasyon ilke ve uygulamaları, koruma programlarının hazırlanması ve denetlenmesinde ikinci bir kilometre taşı olan kanun hazırlanmış ve Gayrimenkul Esski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) kurulmuştur. Bu sayede toplumun koruma bilincinin geliştirilmesi ve doğru uygulamaların yapılmasına yönelik ciddi ilerleme kaydedilmiştir (Kejanlı, Akın, ve diğ., 2007, s.184). Su altı kültür mirasını da kapsayan arkeolojik sitlerle ilgili önemli kararlar alınan 2863 sayılı kanun ve GEEAYK'ın etkili olduğu süreç boyunca su altı kültür mirası hep arkeolojik eserler ve sitler üzerinden tek anıt olarak değerlendirilmiştir. İlerleyen yıllarda Dünya'da koruma anlayışı öne çıkarken Türkiye de bu hareketlerden etkilenmiş ve 1961 Anayasası'nın 50. maddesi ile devlet, tarihi ve kültürel değeri olan eser ve anıtları korumakla yükümlü tutulmuş, 1964 yılında Venedik Tüzüğünün yayınlanması ile "sit" kavramı ile tanışılmış ve kültür mirasının bulunduğu çevre ile birlikte korunmasının altı çizilmiştir. Kültür mirası ögelerindeki kaybın giderek fark edildiği ve kültür mirası bilincinin iyice yerleşmeye başladığı 70'li yıllarda, 25.04.1973 tarihinde 1710 sayılı "Eski Eserler" yasası oluşturulmuştur. Taşınır ve taşınmaz eski eserlerin, tabii sit, tarihi sit, arkeolojik sit tanımları ilk defa ayrıntılı olarak yapılmıştır (Kejanlı, Akın, ve diğ., 2007, s.187). Ancak su altı kültür mirası; "Antik bir yerleşmenin veya eski bir

medeniyetin kalıntılarının bulunduğu yer veya su altında bilinen veya meydana çıkarılan yerlere ARKEOLOJİK SİT veya ÖREN YERİ denir" maddesi kapsamında yine arkeolojik sitler içinde değerlendirilmiştir ve yakın tarihli unsurları kapsamamaktadır. 1974 yılında ise ICOMOS Türkiye kurulmuş ve ICOMOS tüzükleri Türkiye'de de uygulanmaya başlanmıştır. Yetmişli yıllarda Atina, Venedik, Amsterdam Sözleşmeleri de TBMM'de kabul edilmiştir. Bu sözleşmelerde de su altı kültür mirası açıkça belirtilmemiş olsa da uluslararası kültür mirası koruma ilkelerinin ülkemizde de kabul edilmesi bakımından önemlidir. 1983 yılında ise 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun bazı maddelerinde 1990 yılında değişiklikler yapılmıştır ve 3386 sayılı kanun olarak değişmiştir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun değiştirilmiş hali olan 1990 yılındaki 3386 sayılı kanunun sit tanımına bakılacak olursa tarih tanıklığı ile yakın dönem su altı kültür mirasının sit alanlarının da tanımlanabileceği görülmektedir. İlgili madde şu şekildedir; "Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent kalıntıları, önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır." 14.07.2004 yılında ise 5526 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile günümüz koruma ilkelerine uyum sağlamak için yasalarda değişikliğe gidilmiştir. Bu sayede yönetim alanı, yönetim planı, yönetim planı etapları ve görevlilerin sorumlulukları, örgütlenme modelleri, finansman sağlamak için katılımcı alan yönetim modeli gibi daha önce kanunlarda yer almayan tanımlar yapılmıştır (Kejanlı, Akın, ve diğ., 2007, s.194). 2.2.1 başlığında Türkiye Cumhuriyeti'nin UNESCO Su Altı Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne taraf bir ülke olmadığı belirtilmiş ve nedenleri açıklanmıştı. Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti'nin su altı kültür mirası özelinde hazırlamış olduğu bir kanun yoktur. Su altı kültür mirasında takip edilecek ilkeler ve uygulamalar 3386 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu" ve 5526 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" kapsamında gerçekleştirilmektedir. Doğrudan su altı kültür mirasına yönelik bir koruma metni olarak 1996 tarihinde ICOMOS tarafından yayınlanan "Su Altı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi ile ilgili Tüzük" kabul edilmekte ve kullanılmaktadır. 2013 yılında yayınlanan *ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma*

Bildirgesi'nde su altı kültür mirası "su altı ortamında bulunan veya sualtından çıkarılmış yerleşme, yapı, batık, batık alanı, bunlların arkeolojik içerikleri ve doğal çevreleri" olarak tanımlanmış, arkeolojik sit alanlarına da dahil edilmiştir (ICOMOS, 2013). Türkiye, ICOMOS Uluslararası Su Altı Kültür Mirası Komitesi Yönetim Kurulu'nda temsil edilmektedir. ICOMOS 2003 yılını su altı kültür mirasının korunması konusuna ayırmış olup, ICOMOS Türkiye tarafından bu kapsamda "Su Altı Kültür Mirasımızı Koruyalım" başlığıyla bir etkinlik düzenlenmiştir (Url-48).

2.3.2 Ulusal uygulamalar

Türkiye'deki arkeolojik mirasın ve su altı kültür mirasının başından geçen olaylar kültür mirası ögelerine karşı bilinci artırmış ve Dünya ile aynı dönemde, 1960'larda başlayan bilimsel su altı arkeoloji çalışmaları ile karasularımızda batmış olan Gelidonya Batığı, Yassıada Bizans Batığı gibi farklı kültür dönemlerine ve farklı uygarlıklara ait farklı tiplerdeki gemilerde araştırma ve kurtarma uygulamaları yapılmıştır (Berkaya, 1993, s.297,298). Bu uygulamalar bilimsel araştırma, kazı, belgeleme ilkeleri ışığında su Altı Arkeoloji Enstitüsü (INA) adına Prof. George F. Bass başkanlığında yürütülmeye başlanmıştır (Berkaya, 1993, s.297). Bodrum Arkeoloji Müzesi, Türkiye Cumhuriyeti'nde su altı arkeolojisine yön vermiş müzemiz olarak öne çıkmaktadır (Berkaya, 1993, s.297). Bu müzede dünya tarihine de ışık tutan pek çok önemli batık sergilenmektedir. Bu batıklardan 1960 yılında çalışmalara başlanan M.Ö. 1200 yılına tarihlenen bir Suriye ticaret gemisi olan Gelidonya Batığı aynı zamanda dünyanın ilk bilimsel su altı kazısı olarak da tanımlanmaktadır (Berkaya, 1993, s.297). Antalya Körfezi'nde Taşlık Burnu'nda bulunan batık ilk olarak 1954 yılında sünger avcısı Kemal Aras tarafından bulunmuş 1958 yılında Amerikalı gazeteci, amatör arkeolog Peter Throckmorton'un yapacağı belgesel için Bodrum'da sünger avcıları ile yollarının kesişmesiyle araştırma ve kurtarma çalışmaları başlamıştır. Süngerciler tarafından bakır külçe ve aletlerin çıkarılması ile tunç devri gemisi olduğu düşünülen batığın 1959 yılında yapılan dalış ve karbon testi ile o devre ait olduğu kesinleşti (Littleefield, 2017, s.68). Tüzük belgelerinde ön araştırma olarak yer alacak bu faaliyetten sonra yeterli finansman bulunması, bilimsel ve teknik uzman ekiplerin hazırlanması ve kurtarma planın yapılması maddelerinde yer alacak arayışlara girişildi. Pennsylvania Üniversitesi müdürü Rodney Young tarafından maddi destek sağlandı ve arkeolojik destek için George Bass kazıyı yönetmek üzere görevlendirildi ve bir ekip hazırlandı. 1960 yılında çalışmalar başladı (Littleefield,

2017, s.68). Ön araştırmanın devamı olarak çalışma alanı haritalandırıldı ve bölümlere ayrıldı. Gerekli belgeleme çalışmaları işlemler öncesinde yapılarak alan kayıt altına alındı. Bölümlerden çıkarılan eserler sınıflandırıldı ve çalışma alanı olarak belirlenen Kelleci Koyu'na nakledildi. Tüzük maddelerinde belgeleme olarak yer alacak tüm eserlerin belgeleme ve koruma çalışmaları, aynı zamanda araştırma teknesinin de bağlandığı bu koyda yapıldı (Url-19). Su altından çıkarılan eserler ve ahşap gemi ögeleri tıpkı Vasa da olduğu gibi açık hava koşullarına uyum sağlayabilmesi için çeşitli işlemlerden geçirilmiştir. Vasa kadar büyük ölçekte ve bütün halde olmasa da kendinden sonraki uygulamalar için referans olan Gelidonya Batığı 1967 yılında yayınlanan George F. Bass'ın çalışmaları ile su altı arkeolojisinin uluslararası ölçekte başlangıç noktası olarak gündeme gelmesini sağlamıştır (Hirschfeld, 2017, s.81). G. F. Bass tıpkı karada yapılan uygulamalar gibi buluntuların, sadece birer arkeolojik öge değil bulunduğu yer ve ilişkiler içinde bir araştırma unsuru olduğunu ve gemi kalıntılarının da karadakilerle aynı ilkelerle kazılabileceğini ortaya koymuştur. Bu sayede su altı batık dalışları bir hobi, macera arayışı ya da kurtarma operasyonu olmaktan çıkarak belgeleme, laboratuvar çalışmaları ve literatür araştırmalarının yapıldığı bilimsel çalışmalar haline gelmiştir (Hirschfeld, 2017, s.81) Bu açıdan George F. Bass, su altı arkeolojisinde ülkemizde gerçekleştirdiği bu çalışmalarla uluslararası alanda da önemli bir isim olarak öne çıkmaktadır.

1977 yılında kazılan Serçe Limanı cam batığı ile 1982 yılında Bodrum Su altı Arkeoloji Müzesi arkeologları tarafından bulunan ve 1984 yılında kazılan Kaş Uluburun Bronz Bronz devri batığı da Türkiye su altı kültür mirasında önemli uygulamalar olarak kilometre taşlarıdır.

1974 Kıbrıs Barış Harekatı sonrasında tüm Türk karasuları dalışa kapatılmış 1988 ve 1989 yıllarında dalışa yasak bölgeler oluşturulmuş Resmi Gazete'de ilan edilerek kalan karasuları için yeniden dalış izni verilmiştir. Bodrum Su Altı Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nün ve Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün çalışmaları ile dalışa yasak bölgelerin oluşturulması kaçakçılık faaliyetlerinin önlenmesinde etkili olmuştur (Berkaya, 1993, s.298).

2.3.3 Ulusal sunum teknikleri

Bodrum Su altı Arkeoloji Müzesi Türkiye Cumhuriyeti'nde özellikle su altı kültür mirasının sunumunun yapıldığı ilk müze olarak öne çıkmaktadır. Bu müzenin

oluşmasında daha sonrasında tüzük maddelerinde yer alacak buluntuların farklı kurumlara dağılmasını önleyecek tek bir merkezde sunulması ilkesi ile Gelidonya Batığı'nın buluntularının sergilenmesi etkili olmuştur. Daha sonrasında eklenen pek çok önemli batık ile bu koleksiyon büyümüştür. Serçe Limanı Cam Batığı'nın Vasa gibi atmosferik işlemlerden geçirilmiş özgün parçalarının bir iskelet üzerinde bütünlenmiş halde sergilenmesi ile geminin kendisi ziyaretçilere sunulmaktadır (Şekil A.25).Uluburun batığının kesit şeklindeki kısmi yeniden üretimi ile ziyaretçi geminin su altının etkilerinden arındırılmış ilk günkü hali ile nasıl bir yaşantıya sahip olduğunu ve ölçek olarak ne kadar büyük olduğunu deneyimleyebilmektedir (Şekil A.26) Gemi yapımında ve gemi içinde kullanılan batıklardan çıkarılmış özgün aletler (Şekil A.27), taşıdıkları kargolar (Şekil A.28) da farklı sunum teknikleri ile anlatılmaktadır. Bu gemiden çıkarılan cam ögeler de geleneksel cam vitrinlerde sergilenmektedir (Şekil A.29). Çıkarılan çok çeşitli amforalar o dönemin ticaret ve yaşam şekline ışık tutarken, bu ögelerin de su altından nasıl etkilendikleri görülmektedir (Şekil A.28). Bu gemilerden çıkarılan aletler ise görsel sunum teknikleri ile desteklenerek ziyaretçilere aktarılmaktadır. Müze içerisine yapılmış resimler ise gemilerin bulunduğu çağda ticaret yaptıkları şehirlerden biri olan Halikarnassos'un nasıl göründüğünü ziyaretçilere aktarmaktadır (Şekil A.30). Bu sayede dönem-gemi ilişkisi daha kolay kavranmaktadır. Bodrum Araştırma Merkezi tarafından yapılan araştırmaların müze içinde sunulması da yapılan çalışmaların bölge halkı ve ziyaretçiler ile paylaşılmasını ve bilgilenmelerini sağlamaktadır.

Bodrum Su Altı Arkeoloji Müzesi'nde kullanılan teknikler başarılı olsa da sergi içinde statik kalmaktadır. Özgün nesneler çok fazla yardımcı sunum ögelerine ihtiyaç duymaktadır. Gelişen teknoloji ile artırılmış gerçeklik sunumları özgün materyallerin üzerine çakıştırılarak sunumlar daha etkili hale getirilebilir. Özellikle olayların statik maketler ve resimler üzerinden aktarılmasının yerine video mapping, artırılmış ve sanal gerçeklik uygulamalarının kullanılması olay akışının pek çok perspektiften ve ölçekten deneyimlenmesini sağlayacaktır.

2.4 Çanakkale'de Su Altı Kültür Mirasına Yaklaşım ve Koruma Uygulamaları

1915 yılında 1. Dünya Savaşı sırasında Çanakkale Gelibolu cephesinde Türk tarafında ve İtilaf Devletleri tarafında batırılmış savaş gemisi, denizaltı, destek gemisi ve ticaret gemilerinden büyük ölçekli savaş gemileri hurda değerlerinden dolayı parçalanarak

satılmış; küçük ölçekli savaş gemileri ve iskeleler kaderine terk edilmiştir. 26.05.1973 tarihinde 7/6477 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Ornan Bakanlığı tarafından Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı kurulmuştur. 1994 yılında Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı adıyla Türkiye'nin ilk uluslararası fikir tasarım yarışması düzenlenmiştir (Erbey, 2018, sf. 293). Birinciliği kazanan Norveçli ekibin tasarım kriterlerine ve uluslararası jürinin raporlarına bağlı kalınarak ODTÜ tarafından Milli Parkın yönetimi ve geliştirilmesi ilkeleri uzun devreli gelişme planı hazırlanmaya başlanmıştır (Erbey, 2018, sf. 291, 292). Milli Park Kanunu 17.02.2000 tarihinde yayınlanmıştır (T.C Resmi Gazete, 17 Şubat 2000, sayı: 23970). Bu kanun bir Milli Park için özel olarak çıkarılan ilk kanundur (Erbey, 2018, sf. 292). ODTÜ tarafından hazırlanmış Milli Park uzun devreli gelişme planı 23.12.2003'de onaylanmıştır (Tarihi Alan Büro Çalışmaları, 2016). 2014 yılında ise Resmi Gazete'de yayınlanan 6546 sayılı kanun ile ÇATAB kurulmuş olup yeni bir gelişim planı hazırlanmıştır (T.C Resmi Gazete, 28 Haziran 2014, sayı: 29044). Hazırlanan alan yönetim planı ile Çanakkale ve Gelibolu Savaş Alanları dördüncü kriter (üstün evrensel değere sahip yaşayan gelenekler veya etkinliklerle fikirler veya inançlarla, sanatsal veya edebi çalışmalarla doğrudan veya somut bir şekilde bağlantı olması) ile UNESCO Dünya Mirası geçici listesine alınmıştır (Erbey, 2018, sf. 282-283). Plan vizyonunda belirtilen "… değerler bütünlüğünü ve özgünlüğünü koruyarak sağlamak ve alanı barış diyaloğunun merkezi olan bir *açık hava müzesine* dönüştürmek." su altı kültür mirasının korunmasında ve sunumunda etkili olacaktır. 6546 sayılı kanunda alanın korunması için tanımlanan bazı önemli maddeler şu şekildedir;

- Tarihi alanın doğal, tarihi, kültürel değerlerinin harp tarihi esaslarına ve çevreye uyumlu olarak korunması ve geliştirilmesi,
- Tarihi alanın sınırlarının kesinlikle daraltılmaması
- Köy yerleşim alanlarının imar planlarının, tarihi alan planı esas alınmak kaydıyla imar mevzuatına göre, Başkanlığın uygun görüşü alınarak yapılması
- Tarihi alandaki kıyılarda, tarihi alan planlarında belirlenmiş düzenleme ve müzeler dışında yapı yapılmaması
- Tarihi alanın her tür ve ölçekte planlarının hazırlanması, yenilenmesi ve değiştirilmesi işlemlerinin Başkanlıkça yürütülmesi ve Bakanlığın onayı ile yürürlüğe girmesi şeklinde belirtilmiştir (Erbey, 2018, sf. 295).

Milli Park Kanunun dışında tarihi alanın korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesinde Çanakkale Tarihi Alanı'nda özelleşme ve halihazır koruma mevzuatının tamamlanması, örgütsel yapıda koordinasyon kurulunun Kültür ve Turizm Bakanı başkanlığında; Cumhurbaşkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı müsteşarları, Çanakkale Valisi, Çanakkla İl Genel Meclisi Başkanı, Çanakkale Belediye Başkanı ile 13 üyeli varlığı kurumlar arası katılımcılık sağlanmaktadır (Erbey, 2018, sf. 295). Tarihi alan planlarının hazırlanması ve uygulanması, bilimsel araştırmaların ve etütlerin yapılması, kanun kapsamındaki altyapı, binaların inşa edilmesi, işletilmesi, *tarihi alanın tanıtımına yönelik her türlü görsel işitsel eserlerin yapımı ve hizmete sunulması* Tarihi Alan Başkanlığı'nın görevleri içindedir. Doğal sitlerin değerlendirilmesi hariç yapılacak uygulamalar Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları'nın kapsamından çıkarlarak Gelibolu Tarihi Alanı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonu'nun sorumluluğuna aktarılmıştır. Böylece Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanmakta olan hazırlanan alan yönetim planları, burada tarihi alan yönetim planı adı ile ÇATAB tarafından hazırlanmaya başlanmıştır.

ODTÜ'nün hazırladığı gelişim planı ile Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı'nın (ÇATAB) alan yönetimi planı arasında ciddi farklar vardır. Mevzuatlar arasındaki farklar Şekil A.31'de özetlenmiştir. 26006 sayılı kanun genel yargılar içerirken 6546 sayılı kanun alan özelindedir (Erbey, 2018, sf. 296, 297). ÇATAB yönetim planı ile Türkiye'de özerk tarihi alan yönetimi ilk defa uygulanmıştır. Bu yönetim planı İsmail Erten tarafından rant ve spekülasyon ile yapılaşmaya sebep olduğu gerekçesi ile eleştirilmektedir (Erten, 2014, sf. 13). Başlıca sorunları milli park statüsünün kaldırılması, yönetim biçiminin değiştirilmesi, "barış parkı" kavramının plandan çıkarılması, alan kılavuzları sisteminin kaldırılması, farklı kesimler ile uzlaşı yerine merkezi kurum yönetimine geçilmesi, yapılaşmaya ağırlık verilecek olması ve yeni yönetimde bazı kesimlerin bu yapılaşmadan fayda sağlayacağı şekilde görülmüştür (Erten, 2014, sf. 13). Dilek Erbey tarafından ise karar mekanizmasının hızlandırılması başta olmak üzere bu özerklik olumlu görülmektedir (Erbey, 2018, sf. 282-283). Özerklikten kastedilen ilk olarak alan yönetim başkanlığının tüzel bir kişilik olarak Turizm Bakanlığı'ndan ayrı olarak kendi mevzuatı, bütçesi, örgütlenme modeli ile yerinden yönetilmesidir. Aynı zamanda tarihi alanların bütüncül korunmasında ve

sürekliliğinin sağlanmasında oluşturduğu özgün modelle mevcut yasayı tamamlayıcı olduğu savunulmaktadır (Erbey, 2018, sf. 282-283).

Bu süreçte fiziksel uygulamalar irdelendiğinde, 2004-2005 yılları arasında şehitlikler ve diğer kültür mirası ögelerinin kapsamlı bir yenilemeden geçirilerek yeniden ziyarete açıldığı saptanmaktadır. Ancak su altı kültür miras ögeleri için adım atılmamıştır. 2014 yılında tarihi alan olarak alanın yeniden tanımlanarak ÇATAB'ın kurulmasıyla farkındalık, koruma ve sunum uygulamaları artmışsa da 2000'li yıllara kadar çıkarma sahillerinde kimi yerlerde sahilde tamamen karaya vurmuş, yarı su içinde halde veya en çok 10 metre gibi yıldızsız turistik dalış derinliğinde bulunan ve hatta şnorkel ile bile deneyimlenebilen gemi ve iskele kalıntılarına karşı koruma uygulamaları başlatılmamıştır (Şekil A.32 – Şekil A.36).

İlk ÇATAB stratejik planı 2016-2020 yılları, ikinci ÇATAB stratejik planı 2019-2023 yılları için yapılmıştır. Bu stratejik planlar ile su altı kültür miras alanlarında belgeleme ve koruma çalışmaları başlamıştır. Karada bulunan şehitlik ve diğer kültür mirası alanlarında belgeleme, koruma ve sunum çalışmaları hızlandırılmıştır. 30.09.2021 yılında Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı 1/25.000 Ölçekli Tarihi Alan Planı yapılan plan hükümleri değişikliği ile son haline getirilmiştir. İlk stratejik plan olan 2016-2020 stratejik planında büyük değişim alanlarından sanal gerçekliğin artması, barış ihtiyacının artması, kullanıcı dostu teknoloji, hüzün/keder turizmi, kültürel gezi trendlerinin artması konularına atıfta bulunulması ÇATAB'ın da tez içinde bahsi geçmiş veya geçecek olan konuların farkında olduğunu göstermektedir (ÇATAB, 2016-2020 stratejik plan, sf. 48). 2020 yılı sonuna kadar 4 yeni alanı tanıtıma açmak (hedef 3.2) ve 5 teknolojik tanıtım projesi gerçekleştirmek (hedef 3.3), Tarihi Alan Yönetim Planı'nın hedefleri (hedef 5.2), Tarihi Alan dokusunun algılanabilirliğiyle ilgili projelerin her yıl %20 artırılması (hedef 5.7) da tanımlanmıştır (ÇATAB, 2016-2020 stratejik plan, sf. 58,59). Hedef 3.2 için tanıtım alanlarının ve konseptlerinin belirlemenmesi amaçlansa da özellikle bir su altı kültür miras alanı belirtilmemiştir (ÇATAB, 2016-2020 stratejik plan, sf. 74). Hedef 3.3 için;

- Karekod, 3D ve sanal turlar, *görsel hikayeleştirme* , interaktif tanıtım projeleri
- Çanakkale Savaşı'nın etkili bir arayüzle harita ölçeğinden alt detaylara inilerek sunulduğu bilgisayar programı projesi geliştirmek

- Gezici tır (Okülüs sanal gerçeklik gözlükleri ile sanal gezi) projesini gerçekleştirmek amaçlanmıştır (ÇATAB, 2016-2020 stratejik plan, sf. 76).

Hedef 5.2 için Tarihi Alan Planları'nı tamamlamak, alt ölçek tarihi alan planlarını tamamlamak, alan yönetim planını tamamlamak amaçlanmıştır. 1/25.000 ölçekli haritada çıkarma sahilleri belirtilmiş olup içerdiği su altı kültür mirası ögeleri belirtilmemiştir (ÇATAB, 2016-2020 stratejik plan, sf. 84). Hedef 5.7 için kültürel miras ögeleri üzerindeki uygunsuz eklerin arındırılması ve algılanabilirliğinin artırılması amaçlanmış olup kayıp su altı kültür mirasının algılanabilirliği ile ilgili atıf yoktur (ÇATAB, 2016-2020 stratejik plan, sf. 96).

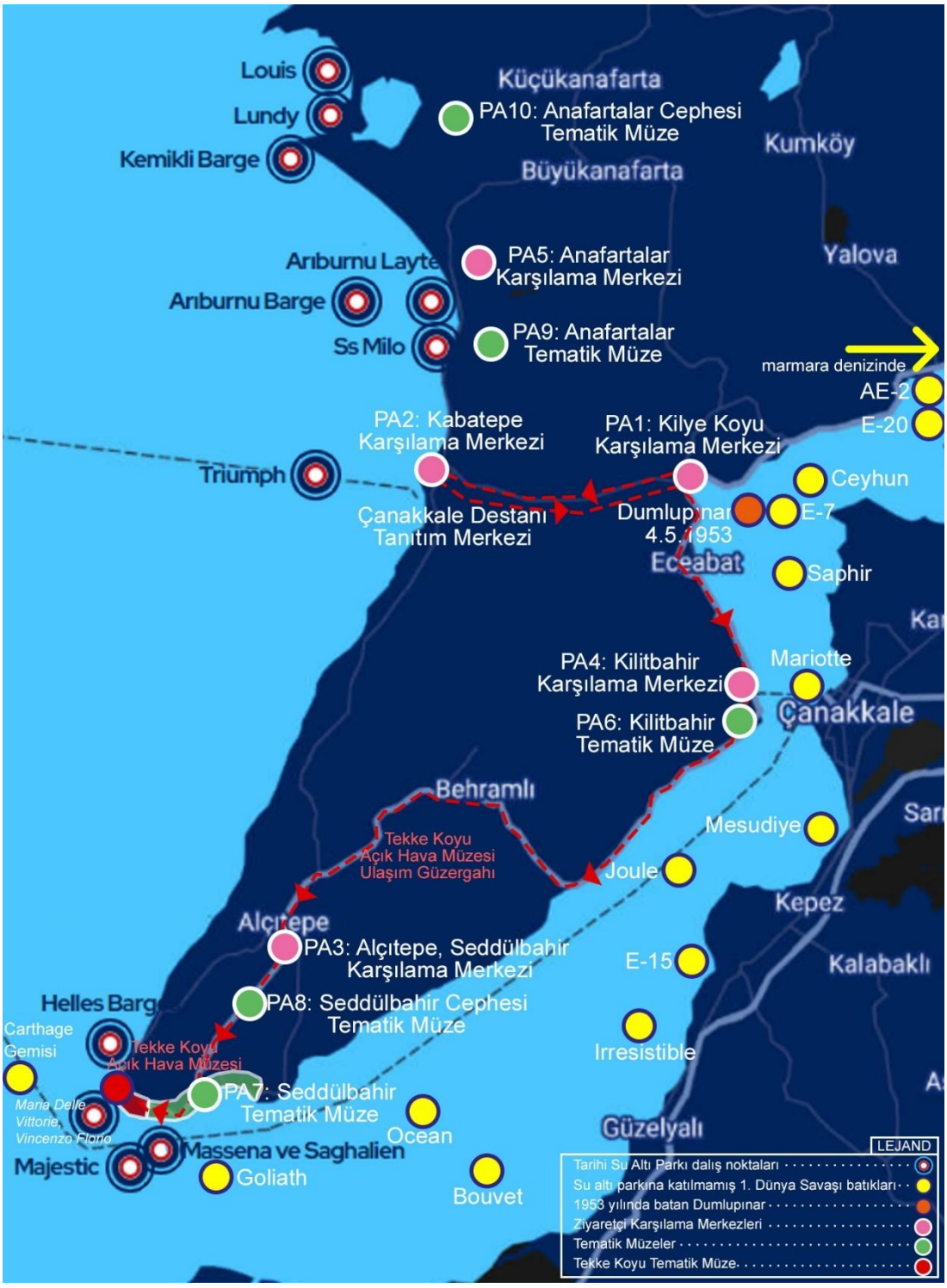
İkinci ÇATAB stratejik planı 2019-2023 yılları için yapılmıştır.

GZFT analizinde fırsatlar başlığında Tarihi Alan'ın Çanakkale Savaşları temalı alternatif turizm çeşitlerine imkan vermesi, teknolojinin gelişmesi ile koruma yöntemlerinin çeşitlenmesi; tehditler başlığında Çanakkale savaş batıklarının kaybolmaya yüz tutması, Tarihi Alan sınırlarının Çanakkale Muharebe Alanları'nın tamamını kapsamaması tez kapsamında güdülen kaygılar ile paralellik göstermektedir. Aynı zamanda en önemli değişim alanlarında çağdaş sunum tekniklerinden sanal gerçekliğin artması, kullanıcı dostu teknoloji ve büyük veri de tespit edilmiştir (ÇATAB, 2019-2023 stratejik plan, sf. 16,18). Stratejik hedefler olarak ziyaretçi deneyimini artırıcı projeler geliştirmek (hedef 1.2) , görsel, yazılı, işitsel eser ve canlandırmalar üretmek (hedef 1.3), ulusal ve uluslararası kültür/turizm organları ile işbirliklerini geliştirmek (hedef 1.5), ziyarete açık mekanları iyileştirmek (hedef 2.2), alandaki kaynakları işlevlendirmek (hedef 3.1), tarihi ve doğal dokunun algılanabilirliğini artırmak (hedef 3.3) amaçlanmıştır (ÇATAB, 2019-2023 stratejik plan, sf. 20). Hedef 1.2 için tez kapsamında envanter ve bilgi sunumu yapılan ziyaretçi noktaları ve müzelerin geliştirilmesi, ziyaretçi karşılama merkezi ve noktası alanlarının işlevlendirilmesi ve işletilmesi öne çıkmaktadır (ÇATAB, 2019-2023 stratejik plan, sf. 22). Hedef 1.3 için Çanakkale Savaşları eserleri için görsel-işitsel canlandırmalar için kalifiye personel istihdam edilmeme riski öne çıkmaktadır. Hedefi gerçekleştirmek ve riskleri aşmak için görsel-işitsel eser envanteri oluşturmak ve geliştirmek, arkeolojik eser envanterini geliştirmek, etkili bir şekilde tanıtımını ve erişimi hedeflenmektedir (ÇATAB, 2019-2023 stratejik plan, sf. 23). Hedef 1.5 için yurtiçi ve yurtdışında benzer modelde hizmet veren savaş alanı ve açık hava müzesi temalı organizasyonlar ile ortak projeler amaçlanmıştır (ÇATAB, 2019-2023 stratejik

plan, sf. 26). Hedef 3.1 ile su altı kültür mirası ögeleri bulunan alanalrdan biri olan Ertuğrul Koyu Seddülbahir Kalesi kapsamına alınmakta ve işlevlendirilmesi amaçlanmaktadır (ÇATAB, 2019-2023 stratejik plan, sf. 27). Hedef 2.2 için su altı kültür mirası bulunduran koylar halihazırda ziyarete açık alanlar içinde sayılmamakta ve iyileştirme çalışmalarına dahil edilmemektedir (ÇATAB, 2019-2023 stratejik plan, sf. 28). Hedef 3.3 için *Tarihi Alan Su Altı Kültür Mirası'nın Tanıtımı Projesi* planlanmış, çağdaş teknoloji ve tasarımların kullanılması amaçlanmıştır (ÇATAB, 2019-2023 stratejik plan, sf. 34). 2019-2023 stratejil planı kapsamında su altı kültür mirası için verilen en önemli karar bu su altı parkı projesinin planlanması olmuştur. 2022 yılı itibariyle su altı parkı Majestic gemisi ile hayata geçirilmeye başlanmıştır.

2017 yılında 1. Dünya Savaşı temalı ilk su altı parkı olacak Gelibolu Tarihi Su Altı Parkı için çalışmalara başlanmış, Çanakkale Savaşları sırasında batmış 12 gemi ve 2 doğal resif alanı ile toplamda 14 dalış noktası oluşturulması ve koruma uygulamaları yapılarak dalış turizmine açılması planlanmaktadır. Dalış noktaları (Şekil 2.1);

1. HMS Majestic (Şekil A.37, Şekil A.38)
2. Ertuğrul Koyu Massena ve Saghalien batıkları
3. Helles Barçları
4. Maria Delle Vittorie and Vincenzo Florio Batıkları / Tekke Koyu batıkları
5. Arıburnu barç
6. Küçükkemikli barçları
7. Arıburnu Layter
8. Lundy
9. HMS Louis
10. S.S. Milo
11. Tuzla Ağı
12. Denizaltı Mania Ağı
13. Bebek Kayalıkları
14. HMS Triumph

Şekil 2.1: Tarihi Su Altı Parkı dalış noktaları ve diğer batıklar. Erkin Yaşar Çerik tarafından düzenlenmiştir (Url-22, Url-43).

Su altı parkının oluşturulması için ilk gemi olarak İngiliz savaş gemisi HMS Majestic seçilmiştir. Bu seçimde; önemli bir İngiliz savaş gemisi olması, diğer batırılmış gemilere göre gemi trafiğinin olmadığı ve daha sığ bir bölgede bulunması sebep olmuştur. 1 Ekim 2019 yılında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Çanakkale Savaşları

Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı (ÇATAB) tarafından 18-24 metre derinlikte bulunan HMS Majestic için hazırlıklar başlamış ve 02.10.2021'de dalış turizmine açılmıştır. Yine de HMS Majestic en az bir yıldız seviyesinde ki dalgıçlar tarafından dalış yapılabilecek düzeyde bir batıktır ve tüm ziyaretçiler tarafından deneyimlenemeyecektir (Şekil A.37, Şekil A.38). Bir diğer durum ise su altı kültür mirasına karşı görece daha geç oluşmaya başlayan bilincin görece yakın tarihli olan bu kalıntılara dair maddi değerinden faydalanma aşamasından zarar vermeme-nötr kalma aşamasına geçtiği, ancak koruma ve paylaşma aşamasına geçemediği düşünülebilir. Ancak asıl altta yatan nedenler için; alanın büyüklüğü, miras ögelerinin çokluğu, bu çokluğa oranla bütçenin kısıtlı olması, koruma ilkelerinin bu tür kültür mirası ögelerini koruyacak kurumsallaşmanın yavaş olması, hem koruma ekipleri hem ziyaretçiler tarafından kolay ulaşılabilir ve koruma uygulamaları-bakımı kolay yapılabilir karadaki kültür mirası unsurlarına ve şehitliklerin oluşturulmasına ağırlık verilmesi, su altı turizminin gelişmemiş ve yaygınlaşmamış olması sayılabilir.

2.4.1 Çanakkale su altı kültür mirası koruma uygulamaları

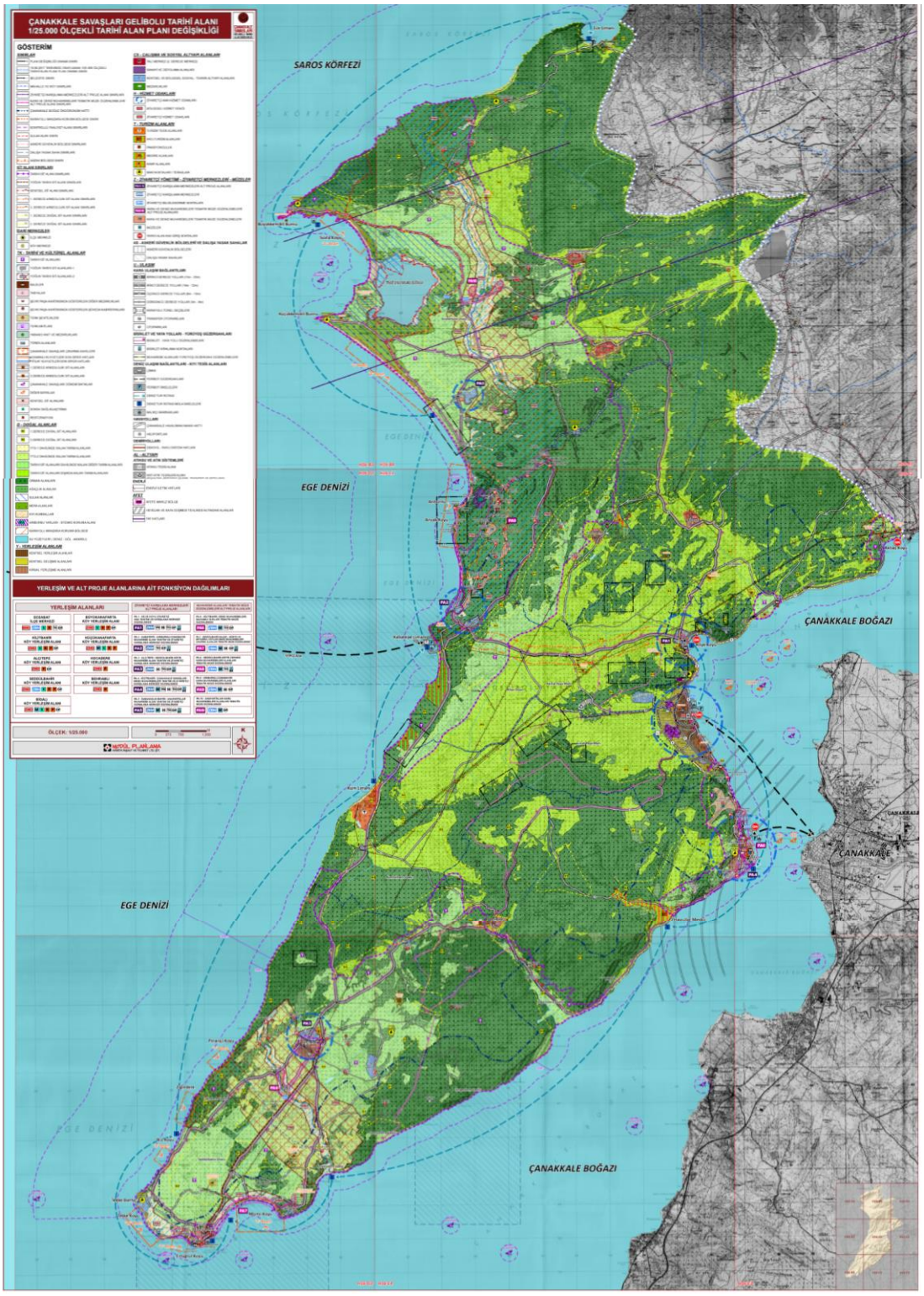
1973 yılında "Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı" adı altında koruma alanı ilan edilen 33.000 hektarlık alan, koruma uygulamalarının başlamasında en önemli adım olmuştur. "*Tarihi sit alanı*" ve "*kültürel varlık*" statüsüyle tescillenen muharebe alanları, anıtlar, mezarlar, toplar, siperler, tabya, kale ve burçlara gemiler de dahil edilmiş ve bu alan Birleşmiş Milletler tarafından da tanınmıştır (Url-49). Doğal sit alanları ve arkeolojik alanlar da yine Milli Park içinde korumaya alınmıştır. 1990'lı yıllarda Çanakkale Savaşı'nın 75. yıl anma etkinlikleri ile artırılan farkındalık ve iç turizmin de gelişmesiyle Gelibolu'ya yapılan ziyaretler artmıştır (Şekil A.39) (Url-40) (TB, 1986-2022). Tüzük maddelerinde yer alan proje tasarımı ilkesi doğrultusunda alanın bir gelişim planı dahilinde uzun dönemli olarak koruma planının hazırlanması, bu plan dahilinde geliştirilmesi ve iyileştirilmesi 2000 yıllında yayınlanan 4533 sayılı *Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Kanunu* ile mümkün olmuştur (Yeşildağ, 2010, s.16).

Ancak Milli Park'ı ve sınırlarını tanımlayan haritadan da görüleceği üzere su altı kültür mirası ögeleri koruma metninde geçse bile harita üzerinde işaretlemesi yapılmamış ve ziyaret noktalarına katılmamıştır (Şekil A.40). Bu batıklara dair koruma uygulamalarına da başlanmamıştır. 2006 yılında tüzük ilkelerinden sosyal kurumların

da koruma uygulamalarına dahil edilmesi kapsamında Opet firmasının sponsorluğunda "Tarihe Saygı Projesi" başlatılmış bu kapsamda köylerde yenileme çalışmaları yapılmıştır. Ancak bu uygulamalar köyler ile sınırlı kalmıştır. Dünya tarihini etkileyen önemli alanlardan biri olan ve iyi korunmuş Çanakkale Savaşı alanları 2014 yılında *UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne* alınmıştır. Çanakkale'de bulunan kültür mirasının korunmasında ki sonraki önemli adım ise Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı'nın (ÇATAB) 09.06.2014 yılında 6546 sayılı kanunda kurulmuş olmasıdır. Savaş batıklarının hurda olarak parçalanıp satılmasıyla kaybedilen kültürel mirasa karşı oluşan farkındalık ve ÇATAB sayesinde Çanakkale'de bulunan su altı kültür mirasının 1923-1970 yılları arasındaki gibi parçalanmasının ve satılmasının önüne geçilmiştir.

2021 yılında Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı 1/25.000 ölçekli tarihi alan planı plan hükümleri değişikliği ile güncellenerek yayınlanmıştır (Şekil2.2).

Çanakkale'de bulunan su altı kültür mirası ögelerinin korunması ve sunumunda etkili olan plan notları EK-E'de belirtilmiştir.

Şekil 2.2: 1/25.000 Tarihi Alan Planı (ÇATAB 1/25.000 Tarihi Plan).

2019 yılında Tarihi Su Altı Parkı 150 kilometrekarelik alanda 14 dalış noktası ile planlanarak koruma uygulamalarına başlanmıştır. Öncelikle tüzük maddelerinden ön araştırma ilkesi doğrultusunda su altı envanterinin oluşturulması amacıyla ön araştırma ve belgeleme çalışmalarına başlanmıştır. Seddülbahir Burnu'ndan Büyük Kemikli

Burnu'na kadar olan 50 km'lik alanda kıyıdan 3 km açığa kadar TÜBİTAK Marmara Araştırma gemisi ile 1 yıllıkı su altı taraması yapılması planlanmıştır. Batıkların ve su altında bulunan diğer mühimmat vb. diğer ögelerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu batıklardan İngiliz zırhlısı HMS Majestic Gelibolu Tarihi Su Altı Parkı'nın envanterine katılan ilk gemi olmuştur (Url-21). Koruma ilkelerinde yer aldığı üzere yapılan belgeleme çalışmalarının yurtiçinde ve yurtdışında toplum ile paylaşılması, su altında bulunan 1. Dünya Savaşı kültür mirasına karşı merak oluşturmak ve koruma bilincini aşılamak amacıyla Gelibolu Tarihi Su Altı Parkı dalış noktaları kitapçığı ve "https://www.divinggelibolu.com/" internet sitesi ile kılavuzlar hazırlanmıştır. Bu kitapçıkta ve internet sitesinde Çanakkale Savaşlarında batırılmış gemiler için özel olarak su altı kültür mirası dalış noktaları haritası oluşturulmuştur (Şekil A.40). İnternet sitesinde derinliğe göre sınıflandırılmış batıklar ve dalış alanları harita, batık künyesi, görseller, videolar ve tarihçesinin anlatıldığı metinler ile desteklenmiştir. Tarihçe metnine ek olarak dalış için gerekli ekipmanlar da listelenmiştir (Şekil A.41). Bu sayede tüzük maddelerinden yayın ilkesi de gerçekleştirilmiştir. Çanakkale'de Erenköy Koyu'na 8 Mart ve 17 Mart 1915 tarihlerinde döktüğü mayınlar ile tarihin akışını değiştiren Nusret mayın gemisi de Çanakkale Savaşı sırasında değil ama hizmetten alındıktan sonra batmıştır. İlişkili olduğu bağlam içinde Çanakkale Savaşları kültür mirası içinde değerlendirilmektedir. 1955 yılında hizmetten çekilen Nusret 1962 yılında özel bir şirkete satılmış ve Kaptan Nusret adıyla kuru yük taşımacılığında kullanılmaya başlanmış 1989 yılında Mersin Limanı'nda batmıştır. 1999 yılında bir grup gönüllü tarafından kurtarılmıştır. Tarsus Belediye'si tarafından satın alınan gemi özgününe sadık kalınarak yenilenmiştir. 2003 yılında Nusret Mayın Gemisi Müzesi ve Çanakkale Zaferi Kültür Parkı adıyla Mersin, Tarsus'ta oluşturulan açıkhava müzesinde sergilenmeye başlanmıştır (Şekil A.42, Şekil A.43) (Url-23).

2.4.2 Çanakkale su altı kültür mirasının sunum teknikleri

Çanakkale Savaşları sırasında batırılmış pek çok gemi sonrasında yaşanan süreçlerden dolayı sağlıklı ve bütüncül bir şekilde anlaşılacak durumda değildir. Bu yüzden güçlü bir sunuma ihtiyaç duymaktadırlar. Bu gemiler içinde sadece HMS Majestic su altında yerinde ziyarete açılmıştır. Nusret gemisinin özgünü Tarsus'ta karada, replikası ise Çanakkale Deniz Müzesi Komutanlığı'nda iskeleye bağlı yüzer halde sergilenmektedir. Diğer batan gemilerin tanıtımı için kitaplar çıkarılmış ve filmler hazırlanmıştır. Sunumun diğer ülkelerde de anlaşılması ve ziyaretçileri çekmesi için

Gelibolu Tarihi Su Altı Parkı'nda bulunan gemilerin anlatıldığı İngilizce hazırlanmış *Gallipoli Historic Underwater Park Diving Spots (Gelibolu Tarihi Su Altı Parkı Dalış Noktaları)* adlı kılavuz kitapçık çıkarılmış, 14 dalış noktası için o noktada yaşanan olayın tarihçesi, geminin künyesi, fotoğrafları, doğal bir nokta ise önemli kılan özgün özellikleri ile sunulmuştur (Şekil A.44). Savaş Karakaş tarafından 1998 yılında *Derinlerdeki Tarih* belgeseli ile başlayan sonrasında *Sudaki İzler* serisinde çeşitli bölümlerde anlatılan Çanakkale Savaşı batıkları belgeleme ve sunum çalışmalarında önemli yer almıştır (Url-50). Koruma uygulamalarından derinliklerine göre kategorilendirilmiş batıkların video ile belgeleme çalışmalarının kısmen aktarıldığı ve dalış noktalarının fotoğraf ile sunumunun yapıldığı *www.divinggelibolu.com* Gelibolu Tarihi Su Altı Parkı'nın sunumunda önemli rol oynamaktadır (Şekil A.45).

Seddülbahir köyü sınırları içinde yerden yüksekliği 25 metre, denizden yüksekliği 50 metre olan ve Çanakkale Boğazı'na girişi denetleyen, 1856 yılında Fransız müteahhitler tarafından yapılmış olan fener ve gardiyan binası *Mehmetçik Feneri,* kültür mirası olarak Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü himayesindedir (Url-25). Bu yapı, Gelibolu Tarihi Su altı Parkı'nın sunulması ve HMS Majestic gemisine yapılacak dalış öncesinde ziyaretçileri bilgilendirmek üzere *Çanakkale Mehmetçik Feneri Müzesi* adıyla müzeye çevrilmiştir. Yapı içerisinden hazırlanmış 360 derece sanal tur aynı zamanda sitede de yayınlanmaktadır. Müze mahalleri şu şekildedir;

1. Giriş alanı: Fenerin tanıtıldığı 2 çapanın sergilendiği yer (Şekil A.46)
2. Dalış iskelesi: HMS Majestic dalışı için kullanılan iskele (Şekil A.47)
3. Avlu: Batıkların çizimlerinin bulunduğu bir pano ve metinler (Şekil A.48)
4. Keşif dalışları sergisi (Şekil A.49, Şekil A.50)
5. Gelibolu Tarihi Su Altı Parkı sergisi (Şekil A.51, Şekil A.52)
6. HMS Majestic batığı sergisi (Şekil A.53, Şekil A.54)
7. Çanakkale Batıkları sergisi (Şekil A.55 – Şekil A.57)

Nusret mayın gemisi, ikincil amaçlı kullanımı sırasında battığı yer olan Mersin Limanı'ndan 26 km uzakta Tarsus'ta karada sergilenmektedir. Nusret Mayın Gemisi Müzesi ve Çanakkale Zaferi Kültür Parkı adıyla Tarsus'ta açık hava müzesi oluşturulması iyi niyetli bir girişim olsa da ve toplumu bilinçlendirme yönünde başarılı olarak değerlendirilse de tarihsel amacı kapsamında görev yaptığı özgün bağlamından

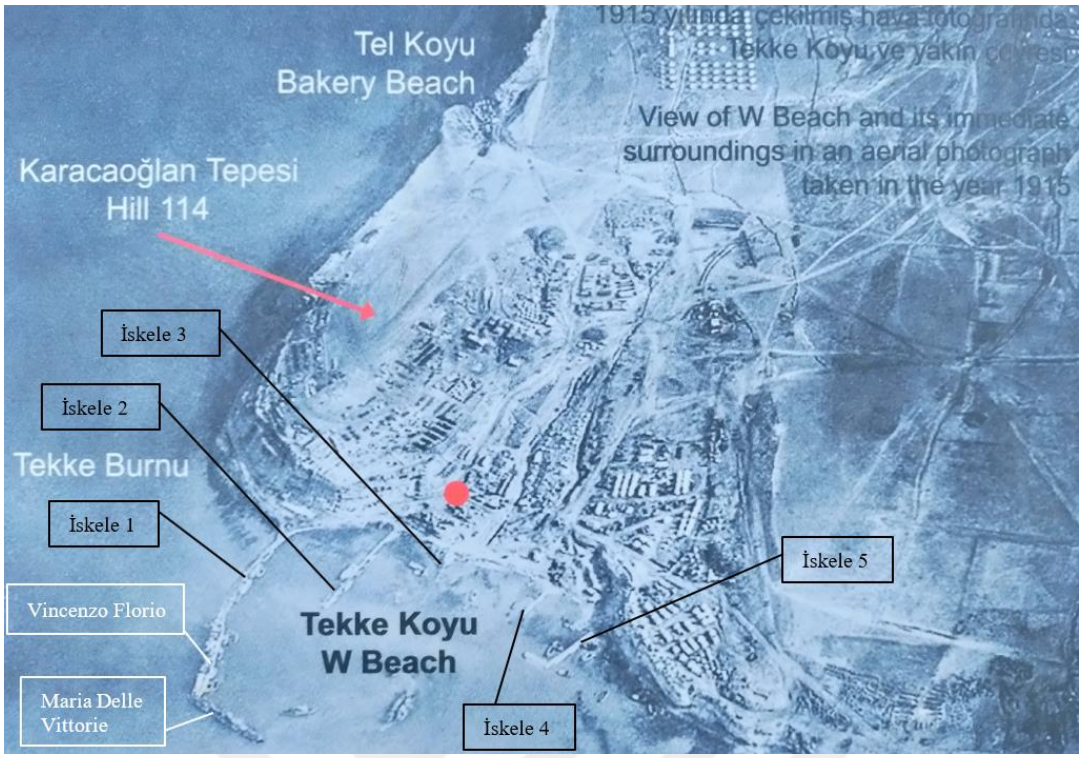
uzakta sergilenmesi nedeniyle koruma ilkeleri açısından bulunduğu bağlam içinde sergilenmediği için uyuşmamaktadır. Çanakkale'de yer alan bu eksikliği gidermek için 2011 yılında geminin birebir aynısı TCG Nusret adıyla İstanbul Tersanesi Komutanlığı'nda inşa edilmiş olup 18.03.15 tarihinde suya indirilerek Çanakkale Deniz Müzesi Komutanlığı'nda sergilenmeye başlanmıştır. Ancak bu gemi sadece bir sunum aracı olarak değerlendirilmelidir. Çünkü bağlamı içinde asıl sergilenmesi gereken özgün miras hala Mersin, Tarsus'ta bulunmaktadır. Tarsus belediyesinin satın alım, onarım ve lojistik maliyetleri karşılanarak Çanakkale Deniz Müzesi Komutanlığı'nda bulunan yeniden üretilmiş olan TCG Nusret ile değiştirilmesi en uygun çözüm olacaktır. Özgün geminin onarımı dış görünüşünü ve kamaraları iyi bir şekilde yansıtmaktadır. Yerleştirilen mayınlar ve mürettebat maketleri geminin nasıl kullanıldığını bir miktar da olsa ziyaretçilere aktarmaktadır (Şekil A.58 – Şekil A.61). Ancak Nusret su altından çıkarıldıktan sonra zarar gören makine ve diğer aksam gemiye yerleştirilmemiştir. Güverte altındaki kat Çanakkale Savaşı'nın resimler ve metinler üzerinden sunumunun yapıldığı sergi salona dönüştürülmüştür. Ahşap kaplamalar geminin ilk halini yansıtsa da gemide bulunan mahaller yapılmamış veya bir şekilde belirtilmediği için geminin yapısı hakkında ziyaretçileri tam olarak aydınlatmamaktadır (Şekil A.62). Bir alt kat ise ressamlar tarafından boyanarak Mustafa Kemal'in portrelerinin, mayınlamanın, Çanakkale deniz ve kara savaşlarının resmedildiği bir mekana dönüştürülmüştür. Bu noktada sergi, geminin bulunduğu bağlamı aktarıyor olsa da gemi kendisini sergilemekten daha çok sergi malzemesinin yerleştirildiği bir kabuk olarak değerlendirildiği için özgün yapısının okunması mümkün olmamaktadır (Şekil A.63). Geminin yanında yapılmış olan şehitlik geminin bulunduğu bağlama yardımcı olsa da temsili olarak kalmaktadır. Çanakkale Deniz Müzesi Komutanlığı'nda sergilenen replika TCG Nusret gemisinin sunumu çok daha başarılıdır. Özgün tarihsel bağlamı içinde ve ait olduğu yerde sergilenen Nusret geleneksel görsel ve metin sunumunun yanısıra video canlandırmalarla da desteklenmiştir. Güvertesindaki mayınlar geminin kullanımını aktarmaktadır.

Mehmetçik Deniz Feneri ve Nusret mayın gemisinin çeşitli ölçek ve detaydaki sunum tekniklerinin, olayların veya nesnelerin aktarımında ne kadar kolaylaştırıcı ve etkili olduğu ortaya konulmuştur. Öte yandan özgün yerinde ve nitelikte olmayan sunumlar da sunum öznesinin anlaşılmasında yanlış yönlendirmeler veya anlaşılmasını güçleştiren durumlar ortaya çıkarmaktadır.

3. TEKKE KOYU'NUN SU ALTI KÜLTÜR MİRASI

3.1 Tarihsel Süreç ve Mevcut Durum

Tekke Koyu, Çanakkale'de Gelibolu Yarımadası'nın güneybatısında en uç noktada, 40° 03' 01.07" Kuzey - 26° 10' 03.78" Doğu koordinatlarında bulunmaktadır. Kuzeyinde Karacaoğlan Tepesi ve Tekke Burnu, güneyinde Ay Tepe bulunmaktadır. 300 metre uzunluğunda 30 metre derinliğindedir. Tepeler dik olmasına rağmen koya 90°'lik bir açıyla konumlanan Çukurhendek Deresi'nin yatağına ulaşılabilir ve çevresi kolayca tırmanılabilir bir arazi oluşturmaktadır (Şekil B.1, Şekil B.2, Şekil B.6). Bu nedenle Çanakkale Savaşları sırasında İngilizler tarafından öncelikli çıkarma sahillerinden biri olarak belirlenmiş ve "W Beach" olarak adlandırılmıştır (Douglas, H.P, ÇATAB Arşivi) (Şekil B.1 – B.4). 25 Nisan 1915 tarihinde ilk çıkarma yapılan yerlerden biri olmuştur (Url-41). İngiliz Lancashire Tümeni, 26. Alay, 3. Tabur, 12. Bölük tarafından karşılanmıştır. İtilaf Donanması'nın gemilerinin üstün ateş gücüne Lancashire Tümeni'nin sayı üstünlüğü de eklenince sayıca az olan Türk kuvvetleri Ay Tepe'ye çekilmek zorunda kalmış, koy çıkarmanın ilk gününde İngiliz kuvvetlerinin eline geçmiştir (Url-41). İngiliz kuvvetleri çıkarma sonrasında mühimmat, asker ve malzeme tedariğini kolaylaştırmak için koyda iskeleler, rıhtımlar inşa etmiştir. Bu yapılar savaş sırasında hazırlanmış haritalarda görünmektedir (Douglas, H.P, ÇATAB Arşivi) (Şekil B.1-B.4). Derin su çekimli büyük gemilerin iskeleye yanaştırılması için 1 numaralı iskele önüne boyunu uzatmak için Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio gemileri yüzer iskele olarak yarı batık halde eklenerek koy liman haline getirilmiştir (Şekil 3.1).

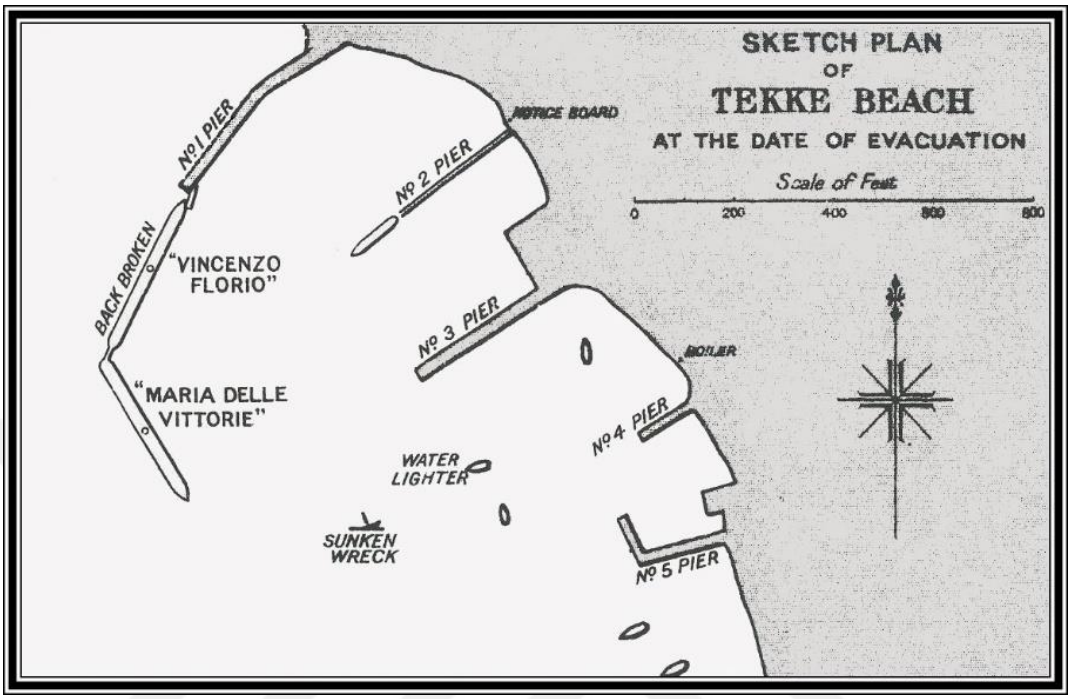

Şekil 3.1: Çıkarma sonrasında Tekke Koyu Limanı (1915, ÇATAB Arşivi)

Bu nedenle koy bazı haritalarda "W Beach" ve "Lancashire Landing" adlandırmalarına ek olarak "Port Talbot" olarak da anılmıştır (Douglas, H.P, ÇATAB Arşivi) (Şekil B.1-B.4). 9 Ocak 1916 yılında çekilme sırasında en son terk edilen yer olarak İngiliz kuvvetleri tarafından ana ikmal merkezi olarak kullanılmıştır. Çıkarma için pek çok boyutta deniz aracı kullanılmış ve iskeleler yapılmıştır. Bu araçlar ve iskeleler savaş sırasında çekilmiş fotoğraflarda görülmektedir (Archive. S., 1915), (Marx, M., R., 1915, UK National Army Museum, Url-30), (Şekil 3.4, Şekil 3.5, Şekil B.3, Şekil B.23). Bu çıkarma sırasında inşa edilmiş yüzer iskele yapımında kullanılan gemiler ve inşa edilen diğer iskeleler hazırlanan planlarda gösterilmiştir (Şekil B.3 – Şekil B.5, Şekil 3.2). Çekilme sonrasında yüzer iskele olarak kullanılan gemiler ve barçlar batırılmış ya da kıyıya vurmuş halde terk edilmiş, iskeleler bırakılmıştır. Çekilmenin son günü olan 9 Ocak 1916 tarihinde Tekke Koyu'nun durumu bir plan ile belgelenmiştir (Şekil 3.2)

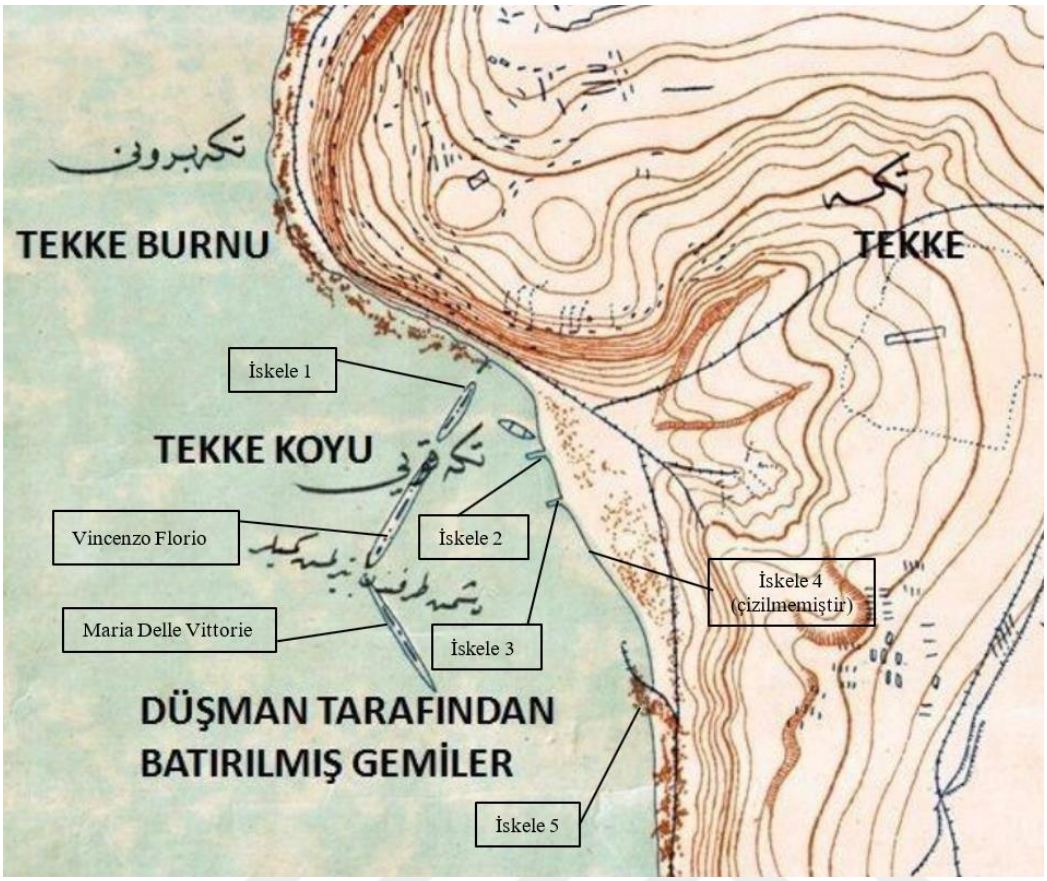
Tekke Koyu, Çanakkale Savaşı'nda yaşanan çarpışmalar ile ülke ve Dünya tarihi için önemli bir tanıklığı oluşturmaktadır. Tarihi savaş eserlerini, tarih sahnesinde ilk modern amfibik harekatın yaşanmasıyla özgünlüğü, savaş sonrasında alanın el değmemişliği ve anılar ile yerin ruhunu üzerinde taşımaktadır. Bu nedenle korunması,

toplum hafızasında yer edinmek üzere gelecek nesillere ve tüm ziyaretçilere sunulması gereken zengin bir tarihi kültür miras alanıdır.

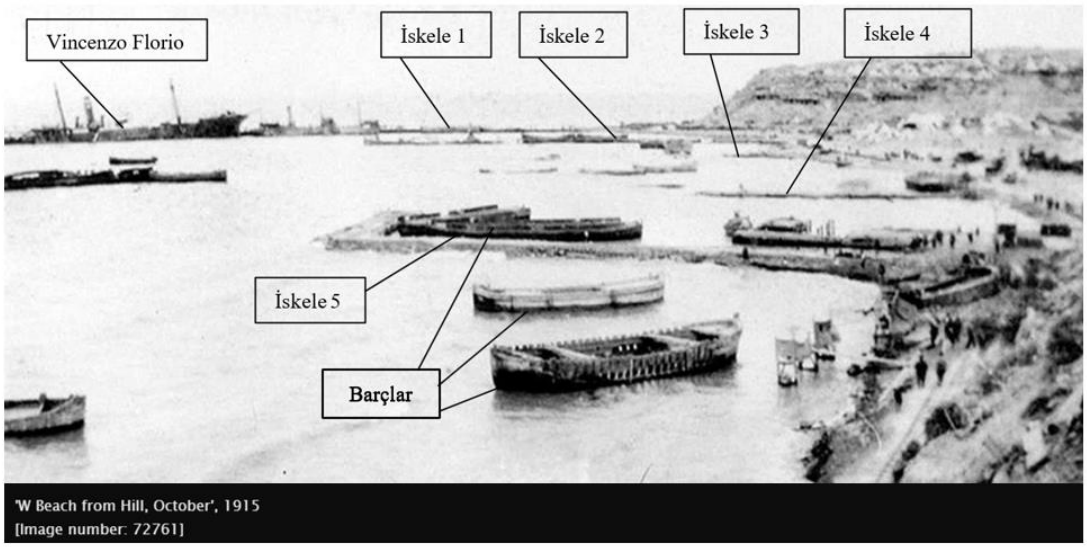

Şekil 3.2: Çekilme günü iskele diyagramı (Url-44).

Çanakkale Savaşları sonrasında koyda kalan ögeler koyun ayrılmaz bir parçası olarak su altı kültür mirasını oluşturmaktadır (Şekil B.18 – Şekil B.23) Şekil 3.2 üzerindeki iskele ve gemiler şekil 3.5 – şekil 3.11'da görülen günümüze ulaşan kalıntılar ile uyuşsa da "water lighter" (T.: Su layteri) ve "sunken ship" (T.: batık gemi)'ye dair alanda bir iz veya fotoğraflarda bulunan bir gemi görünmemektedir. Savaşın hemen ardından 1916 yılında, savaş sırasında oluşmuş gözetleme mevkileri, siperler, yollar, iskeleler, şehitlikler ve mezarlık gibi ögeler henüz kaybolmadan bugünkü Harita Genel Müdürlüğü'nün de kurucusu sayılan Mehmet Şevki Paşa (1866-1927) tarafından kara muharebe alanlarını gösterir 1/5000 ölçekli 43 paftalık Çanakkale Tahkimat Haritası hazırlanmıştır (Url-42). 43 numaralı pafta (Şekil B.24) içinde yer alan Ertuğrul Koyu ve Tekke Koyu'na yüzer iskele için batırılmış gemiler ve yapılmış diğer iskeleler ve sahil hattı boyunca uzanan 1 sıra dikenli tel de eklenmiştir. Mehmet Şevki Paşa haritasında 2 büyük 1 küçük tekne ile oluşturulmuş yüzer iskele, iki küçük iskele ve 1 adet tekne kalıntısı (B3) görünmektedir (Şekil 3.3).

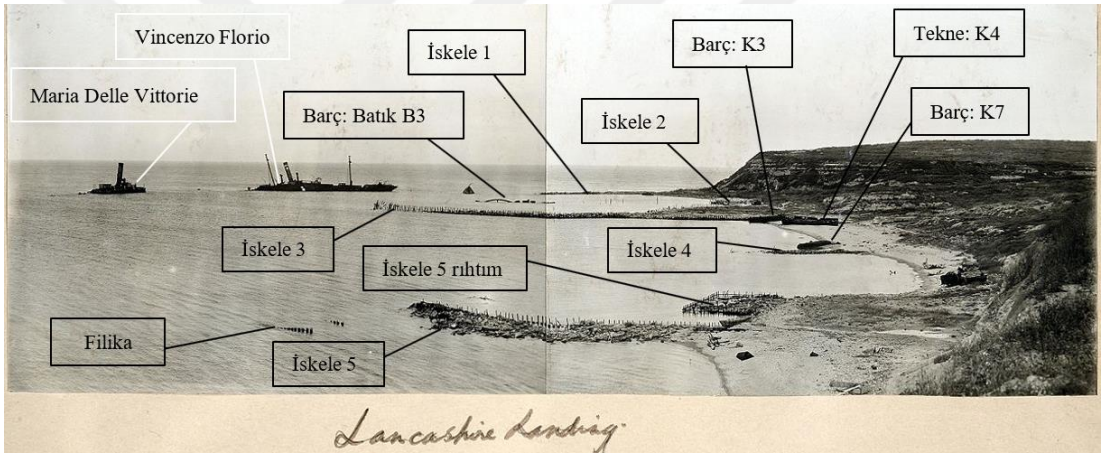

Şekil 3.3: Mehmet Şevki Paşa haritasında Tekke Koyu. (ÇATAB Arşivi)

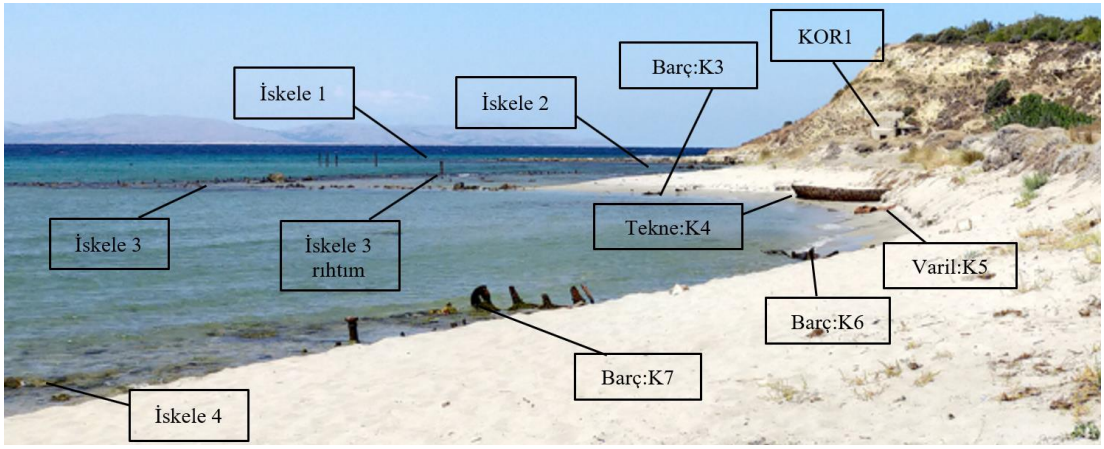
Çekilmenin hemen öncesinde (Şekil 3.4) ve sonrasında çekilmiş fotoğraflarda ise birinin önünde yüzer iskele için kullanılan gemiler batırılmadan önce ve sonra batık halde, 1 adet uzun iskele (iskele 1), 2 adet kısa iskele (iskele 2 ve 4), 1 adet rıhtımlı uzun iskele (iskele 3), 1 adet rıhtımlı kısa iskele (iskele 5) olmak üzere toplamda 5 iskele görülmektedir (Şekil 3.4, Şekil 3.5). Çekilmeden sonra ise karaya vurmuş 2 adet büyük, 1 adet küçük olmak üzere 3 adet barç görünmektedir (Şekil 3.5). Günümüze ulaşan bu yapılar ise oldukça zarar görmüş ve bütünlüklerini kaybetmişlerdir. İskele 4 belirten sahilde küçük bir kumsal çıkıntısı dışında kalıntı yoktur (Şekil 3.6 – Şekil 3.11).

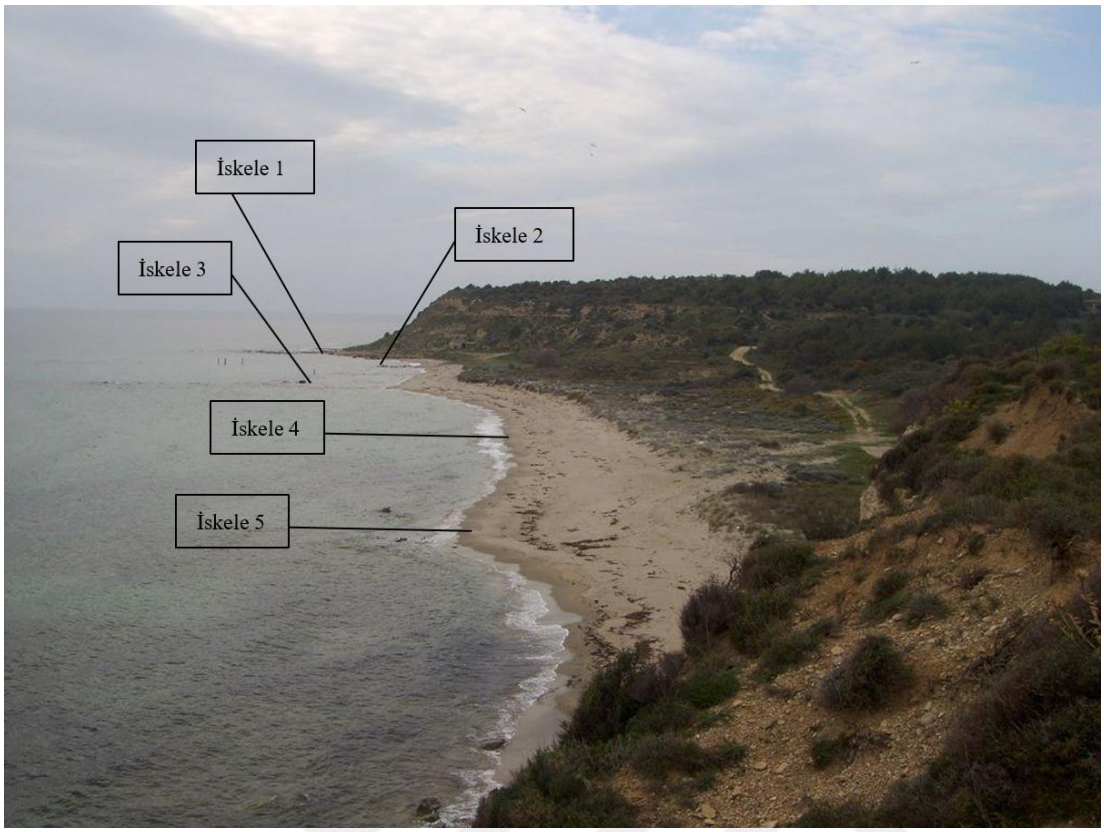

Şekil 3.4: Tekke Koyu'nda çekilme hazırlıkları (Marx, M., R., 1915, UK National Army Museum, Url-30).

Şekil 3.5: Çekilme sonrası Tekke Koyu (1915, War Office, Britanya Ulusal Arşivi, Url-31)

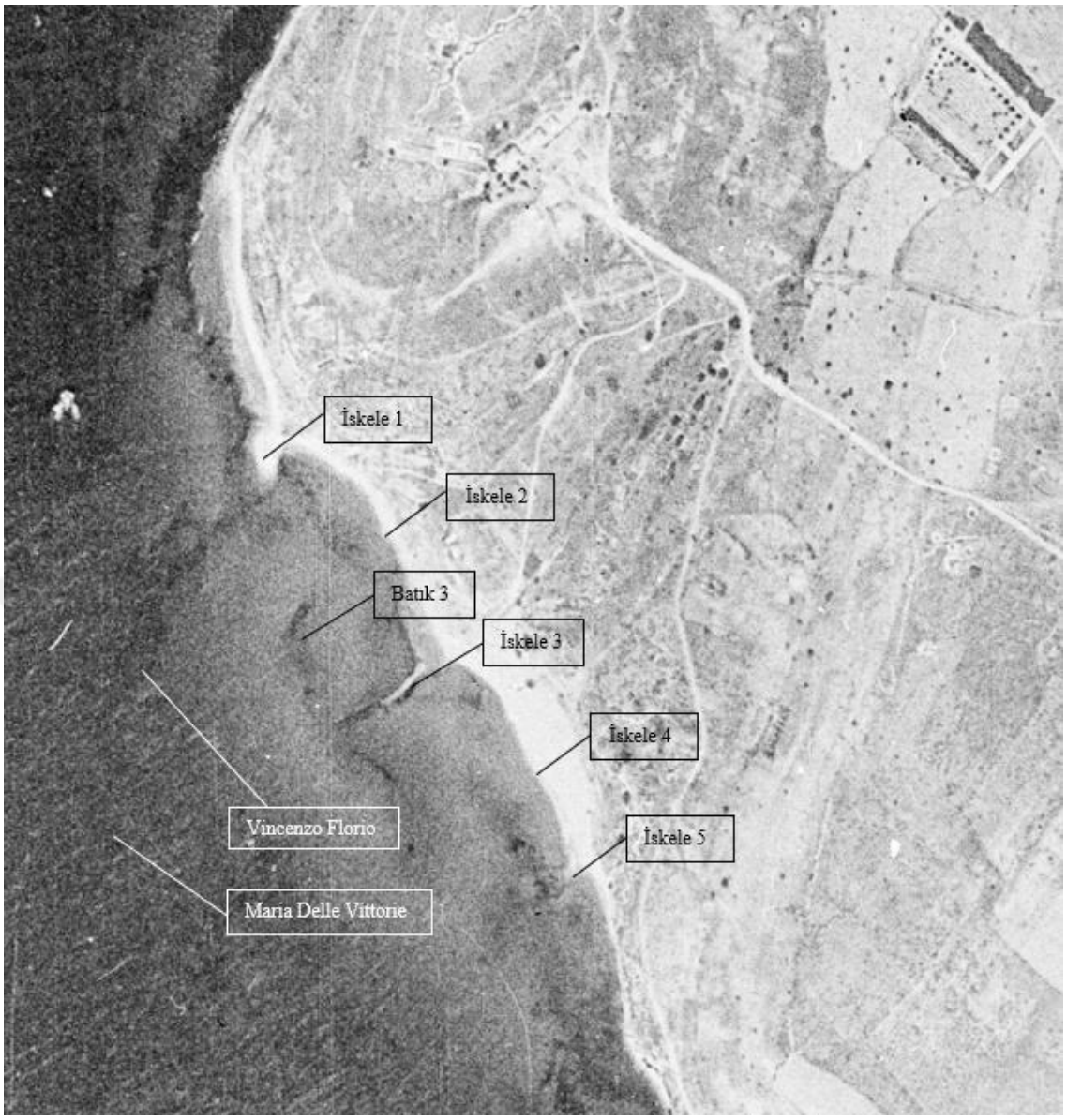

Şekil 3.6: Günümüzde Tekke Koyu'ndaki kültür mirası ögeleri, 2020.

Şekil 3.7: Günümüzde Tekke Koyu. Kuzeybatı istikametine bakış, 2020.

Mehmet Şevki Paşa haritası değerli bilgiler vermesine karşın eksikliklere de sahiptir. Çizim, durumu tam olarak yansıtmamaktadır veya geçen 1 yıl içinde bu kalıntılar doğal ya da insan etkisi ile kaybolmuştur. Aradaki değişim Şekil 3.1, Şekil 3.3 ve Şekil 3.11 harita ve hava fotoğrafı, Şekil B.7 – Şekil B.23 fotoğrafları karşılaştırılarak takip edilebilir. Günümüzde ise yüzer iskele olarak kullanılmış gemiler tamamen batmış olup kalıntıları su altındadır. Harita ve fotoğraflarda görülen iskeleler ise oldukça zarar görmüş ve kaybolmaya yüz tutmuşlardır. Bu iskelelerin savaş koşullarında dayanıklılık çok da gözetilmeden yapılmış olması ömürlerini daha da kısaltmıştır (Şekil 3.3 – Şekil 3.7, Şekil B.7 – Şekil B.24). Tekke Koyu'nun yaşadığı değişim yıllar içinde çekilen hava fotoğraflarında da görülmektedir (Şekil 3.8 – Şekil 3.11).

Şekil 3.8: Tekke Koyu ve çevresi. (T.C. M.S.B. Harita Genel Müdürlüğü, 1953)

Doğal etkenlerin aşındırmasıyla iskeleler ve gemi batıkları zaman içinde bütünlüğünü kaybetmiş çok az bir kısmı günümüze ulaşmıştır (Şekil 3.4 – Şekil 3.11, Şekil B.24 – Şekil B.93). Ayrıca mevsime ve denizin durumuna göre bu kalıntıların görünürlüğü de değişmektedir.

Çanakkale savaş alanlarında batırılmış olan gemilerden bir kısmı Gelibolu Tarihi Su Altı Parkı'na dahil edilmiş olsa da bazı batıklar ve iskeleler gibi kültür mirası olabilecek ögeler bu park dalış noktaları içine alınmamıştır. Bu ögeler çıkarma sahillerinde bulunan iskeleler, bazı küçük gemiler, varil-sandık gibi küçük ölçekli ögeler, kıyıya vurmuş ya da çok az su içinde bulunan gemiler tezin yazıldığı 2022 yılı ilk çeyreğinde park envanteri içine alınmamış ögeler olarak sayılabilir. Tekke

Koyu'nda bu ögelerin sayıca fazla olması çalışmanın bu koy özelinde kalmasını ve burada bulunan kültür mirası envanterinin paylaşılarak sunum tekniklerinin incelenmesini amaçlamaktadır.

Aynı zamanda koy içinde bulunan yüzer iskele olarak kullanılmak için batırılmış Maria Delle Vittorie and Vincenzo Florio Batıkları Gelibolu Tarihi Su Altı Parkı'na dahil edilmiştir (Şekil 3.4, Şekil 3.5, Şekil B.5 – Şekil B.10, Şekil B.14, Şekil B.16, Şekil B.18, Şekil B.19, Şekil B.21, Şekil B.22, Şekil B.52 – Şekil B.61). Ancak aynı koyda bulunan ve aynı su altı kültür mirasının parçası olan -suyun dışında ise de tamamlayıcısı olan- 5 adet iskele kalıntısı (Şekil 3.4 – Şekil 3.11, Şekil B.7 – Şekil B.23), iskelelerin yanında suyun içinde B3 ve B4 olarak kodlanmış barç kalıntıları (Şekil B.62 – Şekil B.71), kıyıdan 500 metre açıkta bulunan B5 ve B6 olarak kodlanmış barç kalıntıları (Şekil 3.13 - Şekil 3.14), tamamen karaya vurmuş ve kısmen kum altında kalmış 3 adet barç kalıntısı (Şekil B.72 – Şekil B.80), tamamen karaya vurmuş ve kısmen kum altında kalmış 1 adet tekne (Şekil B.81 – Şekil B.84), sandık ve varil kalıntıları (Şekil B.85 – Şekil B.87), kıyıya vurmuş yarısı su içinde yarısı su dışında filika (Şekil B.88 – Şekil B.90), yarısı su içinde yarısı su dışında barç (Şekil B.91 – Şekil B.93), Su Altı Parkı envanterine dahil edilmemiştir. Bu envantere dahil edilmemelerinin sebebi tüplü dalış için uygun derinlikte olmamalarından veya doğrudan su dışında olmalarındandır. Ancak iskeleler ve bazı batıklar şnorkel ile yüzerek deneyimlenebilmektedir (Şekil B.30 – Şekil B.71). Kıyıdaki batıklar ise bulundukları bağlam ile ÇATAB 1/25.000 plan notlarında Çanakkale Savaşları su altı kültür mirası içinde değerlendirilseler de günümüzde Tarihi Su Altı Parkı'na açıkça dahil edilmemektedirler (ÇATAB, 2021, s. 7,61) (Şekil B.62 – Şekil B.93). Ayrıca Karacaoğlan Tepesi altında 1915 yılında inşa edilmiş taş duvar mevcuttur (Şekil B.94 – Şekil B.99) Ek olarak bu kalıntılara ait bir yönlendirme veya anlatı ögeleri sahada bulunmamaktadır. Aynı zamanda kalıntılar bakım yapılmadan çok uzun süre deniz ve atmosfer koşullarına maruz kalmış olup bunun yanısıra dalga aşındırması ile zarar görmüşlerdir.

3.2 Saha Verileri

Taşınır ve taşınmaz su altı ve su üstü kültür varlıklarının yanısıra Çanakkale Savaşı'nın geçtiği yerlerden biri olarak tarihsel olayların ve yerin ruhunu yansıtan Tekke Koyu bu özelliği ile somut olmayan kültür mirası olarak da değerlendirilmektedir. Tekke

Koyu'nda bulunan iskeleler ise bir çıkarma sahili olarak seçilen ve limana dönüştürülen koya bu deniz araçlarının gelmesinin sebebidir. Dolayısıyla gemiler ve iskeleler yerin ruhunun bütünlüğü içinde birbirinden bağımsız düşünülemezler. İskelelerin inşa edilmesi deniz araçlarının orada bulunma sebebidir. Savaş ihtimalinden dolayı 2. Dünya Savaşı öncesinde inşa edilmiş iki korugan da aynı ruhun sonraki yıllardaki yansıması olarak aynı bağlam içinde değerlendirilebilir.

Tekke Koyu'nda su altı kültür mirası kapsamında giren varlıklar Ağustos 2020'de yapılan saha gezisinde gruplandırılarak bir envanter oluşturulmuştur (Şekil 3.11).

1. İskele 1 – İ1: Koyun en uzun iskelesidir. Derin su çekimli büyük gemilerin yanaşabilmesi için Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio adlı gemiler yüzer iskele olarak ucuna eklenerek boyu uzatılmıştır. Koyun en kuzeyinde bulunmaktadır. Diagramda "No:1 Pier" olarak geçmektedir.
2. İskele 2 – İ2: Küçük ölçekli bir iskeledir. Kıyıdaki küçük bir çıkıntı hariç kaybolmuştur. Diagramda "No:2 Pier" olarak geçmektedir.
3. İskele 3 – İ3: Yanında rıhtımı bulunan iskelenin kalıntıları büyük ölçüde kaybolmuşsa da günümüze kadar ulaşmıştır. Diagramda "No:3 Pier" olarak geçmektedir.
4. İskele 4 – İ4: Karadan uzanan küçük bir çıkıntı ve iskeleyi tanımlayamayacak kadar az kalıntı ile günümüze ulaşmıştır. Diagramda "No:4 Pier" olarak geçmektedir.
5. İskele 5 – İ5: Karadan uzanan iskele dikmeleri ve gövdeyi oluşturan taşlar ile günümüze ulaşmıştır. Yanında küçük bir rıhtımı olup rıhtım sınırını belirleyen dikmeler ve rıhtım taşları vardır. Koyun en güneyinde bulunmaktadır. Diagramda "No:5 Pier" olarak geçmektedir.
6. Batık 1 – B1: Yüzer iskele olarak kullanılmış olan Vincenzo Florio gemisi 7 metre derinliktedir. İskele 1'i uzatmak için ilk olarak bağlanmıştır.
7. Batık 2 – B2: Yüzer iskele olarak kullanılan Maria Delle Vittorie gemisi 7 metre derinliktedir. İskele 1'i uzatmak için Vincenzo Florio'ya bağlanmıştır.
8. Batık 3 – B3: Gemi kalıntısı. Yaklaşık 2 metre derinliktedir.
9. Batık 4 – B4: Barç burnu kalıntısı. Yaklaşık 1,5 metre derinliktedir.

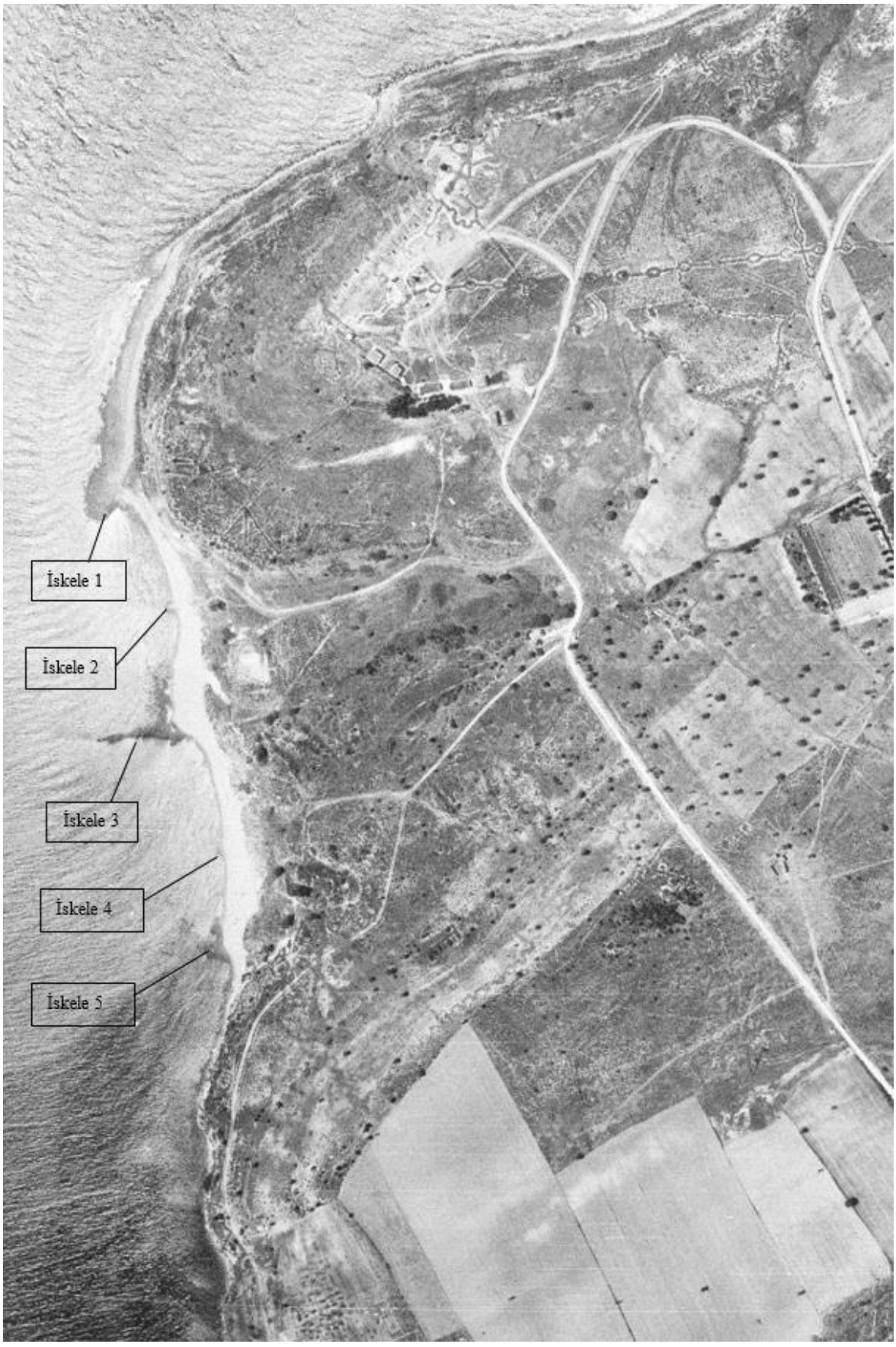
10. Batık 5 – B5: Çelik strüktürü kalmış barç. 26 merte derinliktedir.
11. Batık 6 – B6: Çelik strüktürü kalmış barç. 26 merte derinliktedir.
12. Kalıntı 1 – K1: Barç kalıntısı. Kıyıda su ile temas halindedir.
13. Kalıntı 2 – K2: Barç kalıntısı. Kıyıda su ile temas halindedir.
14. Kalıntı 3 – K3: Barç kalıntısı. Kıyıda su ile temas halindedir.
15. Kalıntı 4 – K4: Tekne kalıntısı. Kıyıda kuma gömülü ve su ile temas halindedir.
16. Kalıntı 5 – K5: Varil ve sandık kalıntıları. Kıyıda kuma gömülü ve su ile temas halindedir.
17. Kalıntı 6 – K6: Ahşap tekne kalıntısı. Kıyıda su ile temas halindedir.
18. Kalıntı 7 – K7: Barç kalıntısı. Kıyıda su içindedir.
19. Taş Duvar - T: Karacaoğlan Tepesi önünde kıyıdaki kayalar üzerindedir.

Alanda İkinci Dünya Savaşı sırasında yapılacak bir çıkarmayı engellemek için 2 adet korugan yapılmıştır. Koyu tam karşıdan görecek şekilde plajın arkasına makinalı tüfek yuvaları, Karacaoğlan Tepesi üzerine de savunma siperleri ve tüneller inşa edilmiştir. Bu koruganlar da KOR1, KOR2 kodlarıyla envantere geçirilmiştir.

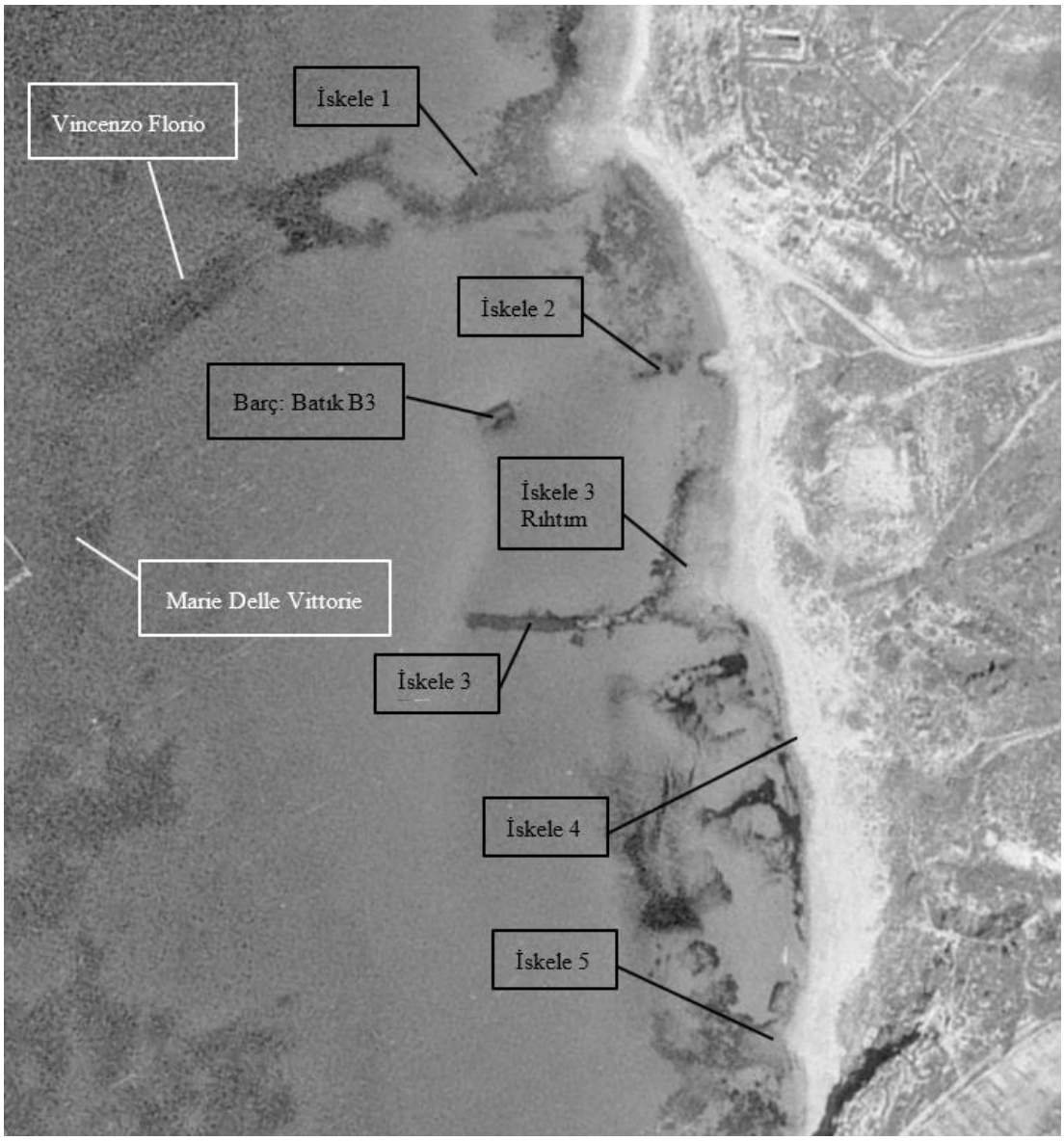
20. Korugan 1 – KOR1: Koyun kuzeyinde, kıyıda, Karacaoğlan Tepesi altındadır. Yanında tek odalı mutfak olarak kullanılmış çatısı çökmüş müştemilat bulunmaktadır.

21. Korugan 2 – KOR2: Koyun güneyinde küçük bir tepe üstünde toprak altındadır.

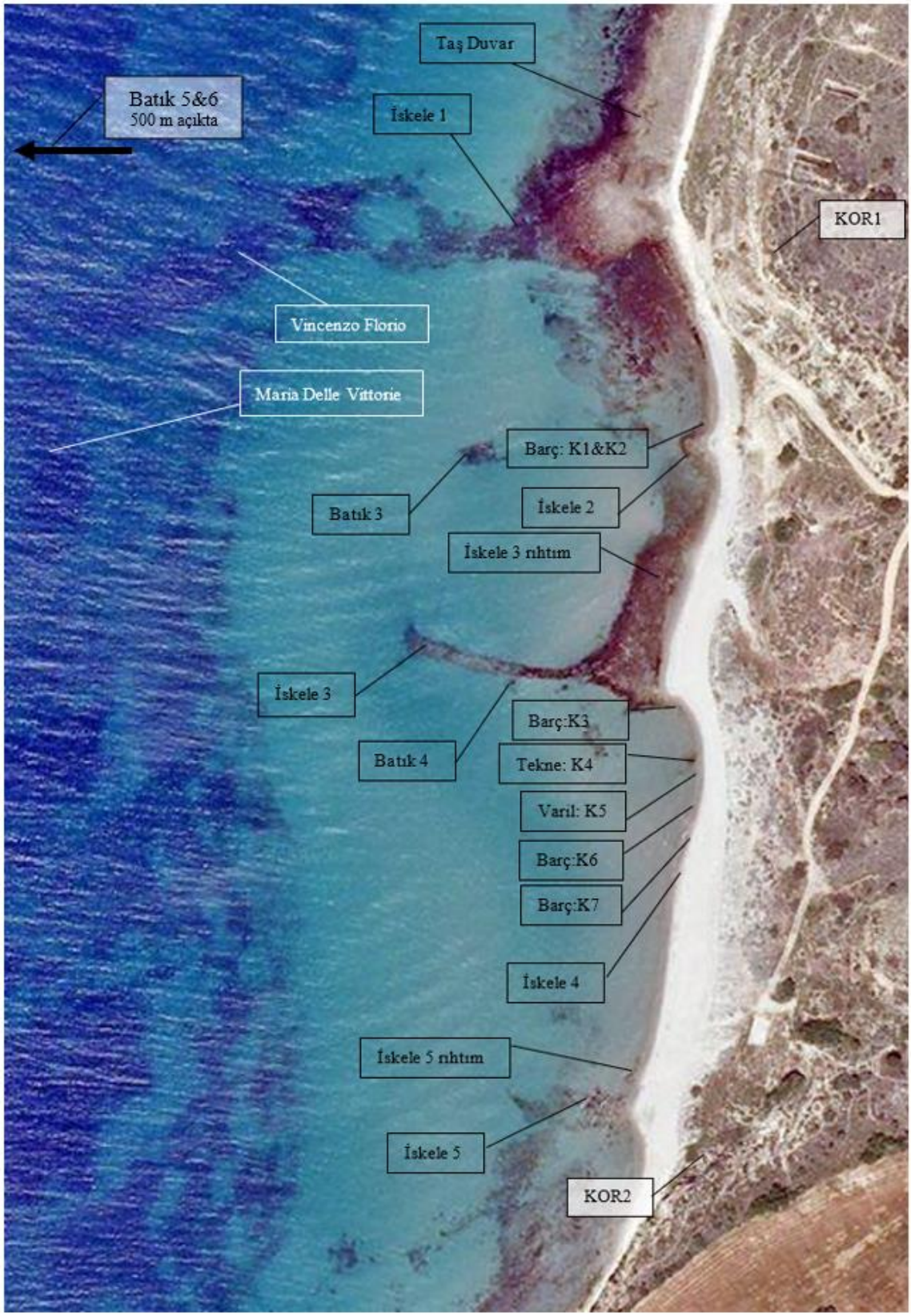
Tekke Koyu'nun günümüzdeki durumu fotoğraflarla kayıt altına alınmıştır (Şekil 3.6, Şekil 3.7, Şekil 3.11, Şekil B.25 – Şekil B.113).

Şekil 3.9: Tekke Koyu ve çevresi. (T.C. M.S.B. Harita Genel Müdürlüğü, 1973)

Şekil 3.10: Tekke Koyu ve çevresi. (T.C. M.S.B. Harita Genel Müdürlüğü, 1975)

Şekil 3.11: Günümüze ulaşan kalıntılar ile Tekke Koyu. Erkin Yaşar Çerik tarafından düzenlenmiştir (TÜBİTAK,2009)

3.2.1 İskele 1 – İ1

Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio adlı yüzer iskele olarak kullanılan gemilerin bağlandığı iskeledir. Koyun en kuzeyinde bulunmaktadır. Diagramda "No:1 Pier" olarak geçmektedir. Kıyıdan iskeleyi oluşturan taşlar ile başlayan kalıntılar giderek su altında kalmaktadır. Yaklaşık 1,5 metre derinlikten itibaren metal iskele dikmelerine rastlanmaktadır. Bu dikmelerin bazılarının bir kısmı su üstünde, kalanı tamamen su altında olmak üzere iskele taşları ile devam etmektedir. Diagramda görülen iskelenin yaptığı açı su altında tam olarak anlaşılamamaktadır. Bütünlüğü bozulan iskelenin sınırları ve kıyıdan uzandığı mesafe anlaşılamamaktadır. Su altındaki Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio ile ilişkisi anlaşılamamaktadır. Herhangi bir işaret veya bilgilendirme mevcut değildir (Şekil 3.1 – Şekil 3.11, Şekil B.5, Şekil B.26, Şekil B.28– Şekil B.33).

3.2.2 İskele 2 – İ2

Küçük ölçekli bir iskeledir. Kıyıda iskeleyi oluşturan taşlardan küçük bir çıkıntı, bu taşlı çıkıntı içinde metal dikmeler mevcuttur. Kıyıya yakın ve keskin kenarlı bu dikme ve taşlar ziyaretçiler için tehlike oluşturmaktadır. İskele taşları yaklaşık 1 metre derinlikte 5 metre daha devam etmekte ve kesilmektedir. Bu taşların ilerisinde yarısı su dışında bulunan 6 adet dikme bulunmaktadır. Bu kalıntılar haricinde iskele kaybolmuştur. Diagramda "No:2 Pier" olarak geçmektedir. Bütünlüğü bozulan iskelenin sınırları ve kıyıdan uzandığı mesafe anlaşılamamaktadır. Herhangi bir işaret veya bilgilendirme mevcut değildir (Şekil 3.1 – Şekil 3.11, Şekil B.5, Şekil B.34 – Şekil B.39).

3.2.3 İskele 3 – İ3

Yanında rıhtımı bulunan iskelenin kalıntıları büyük ölçüde kaybolmuşsa da günümüze kadar ulaşmıştır. Diagramda "No:3 Pier" olarak geçmektedir. İskeleyi oluşturan taşlar ve dikmeler kıyıdan başlayarak yaklaşık 3 metre derinliğe kadar devam etmektedir. Rıhtım sınırını oluşturan taş ve metal dikmeler yaklaşık 80 cm derinliğe kadar inmektedir. İskele ve rıhtım dikmeleri keskin yapıda olmaları ve korumasız olmaları sebebiyle ziyaretçiler için tehlike oluşturmaktadır. İskele diagramda görülen yaptığı açıdan itibaren kaybolmuştur. Bütünlüğü bozulan iskelenin ve rıhtımın sınırları zor da olsa anlaşılmasına rağmen iskelenin bir süre sonra su altına kalan kalıntıları nedeniyle kıyıdan uzandığı son mesafe ve bütünü anlaşılamamaktadır. Herhangi bir işaret veya

bilgilendirme mevcut değildir (Şekil 3.1 – Şekil 3.11, Şekil B.5, Şekil B.25 – Şekil B.28, Şekil B.40 – Şekil B.46).

3.2.4 İskele 4 – İ4

Koya inşa edilmiş en küçük iskeledir. İskele 3 ve 5 arasındadır. Karadan uzanan küçük bir çıkıntı oluşturmaktadır. İskelenin gövdesini oluşturan az sayıda taş ile günümüze ulaşmıştır. Kıyıdan yaklaşık 5 metre uzunlukta, yaklaşık 30 cm su altındadır. Hemen yanında K7 kodlu barç kalıntısı mevcuttur. Şekil 3.2 diagramında "No:4 Pier" olarak geçmektedir. Ancak Şekil B.5 diagramında görünmemektedir. Bunun sebebi sonradan inşa edilmesi ve iskele numaralandırılmasının değiştirilmesi olabilir. Şekil B.5 diagramının bu iskele yapılmadan önce, Şekil 3.2 diagramının ise bu iskele yapıldıktan sonra çizildiği kabul edilebilir (Şekil 3.1 – Şekil 3.11, Şekil B.5, Şekil B.25 – Şekil B.26, Şekil B.46 – Şekil B.48).

3.2.5 İskele 5 – İ5

Karadan uzanan küçük bir çıkıntı ve iskeleyi tanımlayamayacak kadar az kalıntı, aynı şekilde çok az bir kalıntı ile rıhtım günümüze ulaşmıştır. Koyun en güneyinde bulunmaktadır. Diagramda "No:5 Pier" olarak geçmektedir. Ancak Şekil B.5 diagramında 4 numaralı iskele olarak görünmektedir. Bunun sebebi sonradan inşa edilen ve çekilme günü planında "No:4 Pier" olarak geçen iskelenin inşa edilmesi olabilir. İskele taşlar ve metal dikmeler ile kıyıdan başlamakta ve bir süre sonra yaklaşık 80 cm suyun altında kalarak sonlanmaktadır. Rıhtım ise taşları ve dikmeleri ile yaklaşık 50 cm suyun altındadır. Diagramda görülen iskelenin yaptığı açı kaybolmuştur. Korumasız bir şekilde keskin hatlı metal dikmeler diğer iskelelerdeki gibi ziyaretçiler için tehlike oluşturmaktadır. Bütünlüğü bozulan iskelenin bir süre sonra su altına kalan kalıntıları nedeniyle kıyıdan uzandığı son mesafe ve bütünü anlaşılamamaktadır. Rıhtımın sınırları genel hatlarıyla anlaşılmaktadır. Herhangi bir işaret veya bilgilendirme mevcut değildir (Şekil 3.1 – Şekil 3.11, Şekil B.5, Şekil B.25, Şekil B.27, Şekil B.49 – Şekil B.51).

3.2.6 Batık 1 – Vincenzo Florio

Yüzer iskele olarak kullanılan Vincenzo Florio 7 metre derinlikte sığ su çekimli bir gemidir. Çıkarma sonrasında iskele 1'in uzatılması için yarı batırılarak yüzer iskele olarak kullanılmıştır. İskele 1'e ilk bağlanan gemidir. İskele 1 kalıntıları ile aralarında

yaklaşık 20 metrelik bir boşluk vardır. Bu boşluktan sonra gemiye ait kalıntılar küçük parçalar halinde başlamaktadır. Bir süre sonra gemi gövdesine ulaşılmaktadır. Gemi gövdesi tamamen suya gömülü haldedir. Gemilerin bordasının en alt yaklaşık 1 metrelik bölümü kalmıştır. Yer yer yaklaşık 3 metreye varan postalar ve dikmeler mevcuttur. Üst güverteler kaybolmuştur. Suyun bulanık olmadığı zamanlarda su yüzeyinden de şnorkel ve gözlük ile görülebilmektedir. Suda ve karada gemilere dair herhangi bir işaret veya bilgilendirme mevcut değildir (Şekil 3.1 – Şekil 3.5, Şekil 3.8, Şekil 3.10, Şekil 3.11, Şekil A.35, Şekil B.5, Şekil B.52 – Şekil B.61).

3.2.7 Batık 2– Maria Delle Vittorie

Yüzer iskele olarak kullanılan Maria Delle Vittorie 7 metre derinlikte sığ su çekimli bir gemidir. Çıkarma sonrasında iskele 1'in uzatılması için yarı batırılarak yüzer iskele olarak kullanılmıştır. İskele 1 kalıntıları ile aralarında yaklaşık 20 metrelik bir boşluk vardır. Bu boşluktan sonra gemilere ait kalıntılar küçük parçalar halinde başlamaktadır. Bir süre sonra gemilerin gövdesine ulaşılmaktadır. Gemi gövdeleri suya gömülü haldedir. Gemilerin bordasının en alt yaklaşık 1 metrelik bölümü kalmıştır. Yer yer yaklaşık 3 metreye varan postalar ve dikmeler mevcuttur. Üst güverteler kaybolmuştur. Suyun bulanık olmadığı zamanlarda su yüzeyinden de şnorkel ve gözlük ile görülebilmektedir. Suda ve karada gemilere dair herhangi bir işaret veya bilgilendirme mevcut değildir (Şekil 3.1 – Şekil 3.5, Şekil 3.8, Şekil 3.10, Şekil 3.11, Şekil A.35, Şekil B.5, Şekil B.52 – Şekil B.61).

3.2.8 Batık 3 – B3

Çıkarmada veya sonrasında asker, yük taşımak için kullanılmış gemilerden birine ait kalıntıdır. Yaklaşık 2 metre derinliktedir. Yaklaşık 6-8 metre uzunluğunda kumdan 60 cm yüksekliğinde gemi bordası ve bu bordanın karşısında postalar olduğu düşünülen metal elemanlar bulunmaktadır. Gemi gövdesi kum altında kalmış olabilir. Geminin yaklaşık 15 metre ilerisinde tek başına yarısı su üstünde kalacak şekilde duran dümen benzeri metal bir eleman vardır. Barçlardan ve filikalardan büyük yapısı ile sığ su çekimi (geminin su altında kalan kısmı) nedeniyle çıkarmada kullanılmak üzere Gelibolu'ya getirilmiş olan nehir gemilerinden biri olduğu düşünülmektedir. Ancak bozulan bütünlüğü sebebiyle tam olarak anlaşılamamakta ilerisindeki dümen benzeri eleman ile ilişkisi kurulamamaktadır. Batık üzerinde oluşan deniz canlıları dışında

balıklar da gözlemlenmiştir. Suda ve karada herhangi bir işaret veya bilgilendirme bulunmamaktadır (Şekil 3.5, Şekil 3.8, Şekil 3.10, Şekil 3.11, Şekil B.62 – Şekil B.69).

3.2.9 Batık 4 – B4

Barç burnu kalıntısı. Yaklaşık 1,5 metre derinliktedir. İskele 3 yanında bulunmaktadır. Çıkarma sonrasında asker, yük taşımak için kullanış barçlara ait bir kalıntı olduğu düşünülmektedir. Kuma gömülü halde duran barç burnunun gövdesi kum altında hala duruyor olabilir. Barç bütün halinde algılanamamaktadır. Suda ve karada herhangi bir işaret veya bilgilendirme bulunmamaktadır (Şekil 3.11, Şekil A.34, Şekil B.70, Şekil B.71).

3.2.10 Batık 5 – B5

Ahşap güvertesi çürümüş, çelik strüktürü kalmış barç kalıntısıdır. Kıyıdan yaklaşık 500 metre ileride olup 26 merte derinliktedir. 40°02.916'K - 26°09.749'D konumunda bulunmaktadır. Boyu 18 metre eni 5,8 metredir. Batık 6 ile arka arkaya konumlanmış olup aralarında yaklaşık 40 metre mesafe mevcuttur. Barcın arkasında ki yakın konumu sebebiyle 1 adet bu barçtan düşmüş olduğu düşünülen buhar makinesi mevcuttur. Bu buhar makinesi bu barcın kargosuna dahil olarak düşünülmüş ve bağlamını oluşturan barç (batık 5) ile birlikte değerlendirilmiştir (Türkel ve Gökdemir, 2021, sf. 63,64). Gökdemir ve Türkel tarafından Barç 3.1 (Seddülbahir) olarak kodlanmıştır. Derinliği ve kıyıdan olan mesafesi sebebiyle şnorkel ile deneyimlenmeye uygun değildir. En az 2 yıldız dalış seviyesindedir (Şekil 3.12 –Şekil 3.14).

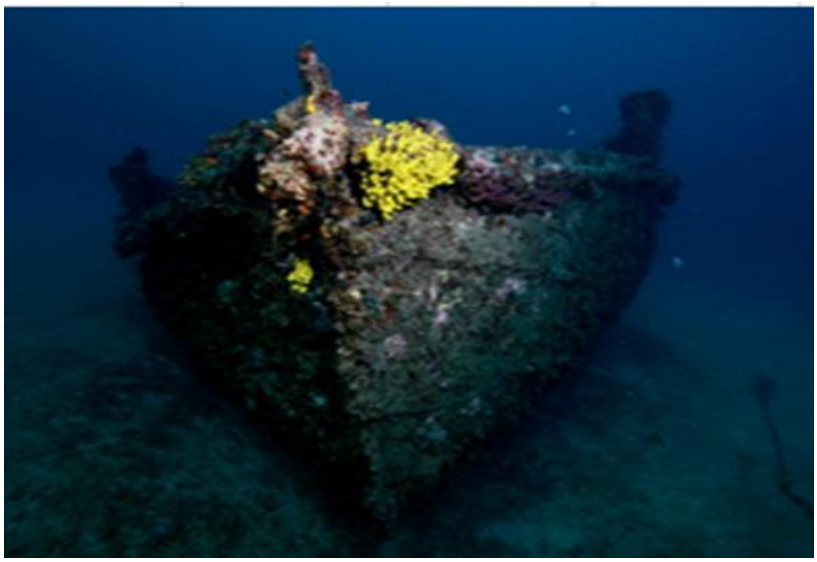

Şekil 3.12: Batık 5,6'nın konumu (Türkel ve Gökdemir, 2021, sf. 64).

Şekil 3.13: Batık 5 ve buhar makinesi. Fotoğraf: Bedri Sancar (Türkel ve Gökdemir, 2021, sf. 64).

3.2.11 Batık 6 – B6

Ahşap güvertesi çürümüş, çelik strüktürü kalmış barç kalıntısıdır. Kıyıdan yaklaşık 500 metre ileride olup 26 merte derinliktedir. 40°02.938'K - 26°09.745'D konumunda bulunmaktadır. Boyu 23,5 metre eni 6,6 metredir. Batık 5 ile arka arkaya konumlanmıştır. Aralarında 1 adet bu barçlardan düşmüş olduğu düşünülen buhar makinesi mevcuttur (Türkel ve Gökdemir, 2021, sf. 63,64). Gökdemir ve Türkel tarafından Barç 3.2 (Seddülbahir) olarak kodlanmıştır. Derinliği ve kıyıdan olan mesafesiyle şnorkel ile deneyimlenemez. En az 2 yıldız dalış seviyesindedir (Şekil 3.12, Şekil 3.14).

Şekil 3.14: Batık 6. Fotoğraf: Bedri Sancar (Türkel ve Gökdemir, 2021, sf. 64).

3.2.12 Kalıntı 1 – K1

Barç kalıntısıdır. İskele 2 ile iskele 3 rıhtımı arasında kalıntı 2 ile yakın konumdadır. Oldukça zarar görmüş bir barç tabanı ve orta aksının bir kısmıdır. Kuma gömülmüş haldedir. Nasıl bir taşıt olduğuna dair ziyaretçiye bir fikir verememektedir. Keskin kenarları ile ziyaretçiler için tehlike oluşturmaktadır. Kıyıda su ile temas halindedir. Suyun aşındırıcı etkisine hala maruz kalmaktadır. Herhangi bir işaret veya bilgilendirme bulunmamaktadır (Şekil 3.11, Şekil B.72 – Şekil B.74).

3.2.13 Kalıntı 2 – K2

Barç kalıntısıdır. İskele 2 ile iskele 3 rıhtımı arasında kalıntı 1 ile yakın konumdadır. Kıç kısmı kaybolmuş barç tabanı ve bu tabana bağlı postalardan oluşmaktadır. Kuma gömülmüş haldedir. Zarar görmüş ve bozulmuş bütünlüğü ile ziyaretçi tarafından kısıtlı bir şekilde anlaşılmaktadır. Kıyıda su ile temas halindedir. Suyun aşındırıcı etkisine hala maruz kalmaktadır. Üzerindeki delikler, çevresindeki keskin kenarlar ve sivri uçlu postalar ile ziyaretçiler için tehlike oluşturmaktadır. Herhangi bir işaret veya bilgilendirme bulunmamaktadır (Şekil 3.11, Şekil A.31, Şekil B.75 – Şekil B.78).

3.2.14 Kalıntı 3 – K3

Barç kalıntısıdır. İskele 3'ün güneyinde konumlanmaktadır. Oldukça zarar görmüş barcın postaları kum üzerinde görünmektedir, tabanı kuma gömülmüş haldedir. Nasıl bir taşıt olduğuna dair ziyaretçiye bir fikir verememektedir. Keskin kenarları ile ziyaretçiler için tehlike oluşturmaktadır. Kıyıda su ile temas halindedir. Suyun aşındırıcı etkisine hala maruz kalmaktadır. Herhangi bir işaret veya bilgilendirme bulunmamaktadır (Şekil 3.11, Şekil B.79, Şekil B.80).

3.2.15 Kalıntı 4 – K4

Tekne kalıntısıdır. İskele 3 ve kalıntı 3'ün güneyinde konumlanmaktadır. Barçlara oranla büyük yapısı ile düşük su çekimli bir nehir teknesi olduğu düşünülmektedir. Genel hatları ile ölçeği ziyaretçi tarafından algılansa da geminin türüne, işlevine dair bilgi edinilememektedir. Keskin kenarları ile ziyaretçiler için tehlike oluşturmaktadır. Kıyıda kum altında gömülü ve su ile temas halindedir. Suyun aşındırıcı etkisine hala maruz kalmaktadır. Herhangi bir işaret veya bilgilendirme bulunmamaktadır (Şekil 3.6, Şekil 3.11, Şekil A.32, Şekil B.81 – Şekil B.84).

3.2.16 Kalıntı 5 – K5

3 adet varil ve 1 adet sandık kalıntılarıdır. Kalıntı 4'ün güneyinde konumlanmaktadır. Barçlara oranla büyük yapısı ile düşük su çekimli bir nehir teknesi olduğu düşünülmektedir. Genel hatları ve ölçeği ile varil ve sandık oldukları ziyaretçi tarafından algılansa da ne amaçla kullanıldığına dair bilgi edinilememektedir. Metal varillerin keskin kenarları ile ziyaretçiler için tehlike oluşturmaktadır. Kıyıda kum altında gömülü ve su ile temas halindedir. Suyun aşındırıcı etkisine hala maruz kalmaktadır. Herhangi bir işaret veya bilgilendirme bulunmamaktadır (Şekil 3.11, Şekil, A.32, Şekil B.85 – Şekil B.87)

3.2.17 Kalıntı 6 – K6

Ahşap tekne kalıntısı. Kalıntı 4 ve 5'in güneyinde konumlanmaktadır. Ahşap postaları nedeniyle ahşap filika olduğu düşünülmektedir. Genel hatları ve ölçeği ile filika olduğu algılansa da gerçek görünümü ve ne amaçla kullanıldığına dair bilgi edinilememektedir. Kıyıda kum altında gömülü ve su ile temas halindedir. Suyun aşındırıcı etkisine hala maruz kalmaktadır. Herhangi bir işaret veya bilgilendirme bulunmamaktadır (Şekil 3.6, Şekil 3.11, Şekil A.33, Şekil B.88 – Şekil B.90).

3.2.18 Kalıntı 7 – K7

Barç kalıntısıdır. Kalıntı 6'nın güneyinde, iskele 4'ün yanında, kalıntı 6 arasında konumlanmaktadır. Genel hatları ile ölçeği, ne olduğu algılansa da ne amaçla kullanıldığına dair bilgi edinilememektedir. Keskin kenarları ile ziyaretçiler için tehlike oluşturmaktadır. Kıyıda kum altında gömülü ve su ile temas halindedir. Suyun aşındırıcı etkisine hala maruz kalmaktadır. Herhangi bir işaret veya bilgilendirme bulunmamaktadır (Şekil 3.6, Şekil 3.11, Şekil A.33, Şekil B.91 – Şekil B.93).

3.2.19 Taş duvar - T

Karacaoğlan Tepesi altında bulunan taş duvar yerel kayalardan inşa edilmiş olup bağlayıcı olarak çimento harç kullanıldığı görünmektedir. 1915 yılında çekilmiş bazı fotoğraflarda görünmektedir. Duvar ile tepenin eteği arasına toprak doldurularak koyun kullanım alanının arttırılması amaçlanmış olduğu anlaşılmaktadır. Fotoğraflar haricinde Gelibolu Savaşı ile ilgisi anlaşılamamaktadır. Yer yer yıkılmış olup kesintiye uğramaktadır. Suyun aşındırıcı etkisine hala maruz kalmaktadır. Herhangi bir işaret veya bilgilendirme bulunmamaktadır (Şekil 3.11, Şekil B.94 – Şekil B.99).

3.2.20 Korugan 1 – KOR1

Koyun kuzeyinde, plajın dışında, Karacaoğlan Tepesi altındadır. Yanında tek odalı mutfak olarak kullanılmış çatısı çökmüş müştemilat bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sırasında olası bir çıkarmaya karşı inşa edilmiştir.1 adet betonarme ana atış mahali, 1 adet betonarme koridor, 1 adet doğal taştan kargir olarak yapılmış giriş tüneli, 1 adet doğal taştan kargir olarak yapılmış müştemilattan oluşmaktadır. Korugan mimarisi dışında yapının ziyaretçi tarafından işlevinin algılanması için bir unsuru bulunmamaktadır. Herhangi bir işaret veya bilgilendirme bulunmamaktadır (Şekil 3.11, Şekil B.100 – Şekil B.111).

3.2.21 Korugan 2 – KOR2

Koyun güneyinde küçük bir tepe üstüne İkinci Dünya Savaşı sırasında olası bir çıkarmaya karşı inşa edilmiştir. 1 adet betonarme ana atış mahali görünmektedir. Günümüzde toprak altındadır (Şekil 3.11, Şekil B.112, Şekil B.113).

3.3 Koruma Değerleri

Tekke Koyu iskele, gemi gibi taşınır ve taşınmaz farklı türdeki; su altı ve su üstü gibi farklı konumlardaki; 1. Dünya Savaşı ve 2. Dünya Savaşı gibi farklı zamanlardan günümüze ulaşmış taşınır, taşınmaz, somut, somut olmayan eserleri ile zengin ve çok katmanlı bir tarihi alanıdır. Çanakkale Savaşı sonrasında Tekke Koyu'nda kalmış olan bu gemiler, barçlar, iskeleler ve diğer kalıntılar ve İkinci Dünya Savaşı'nda kullanılmamış olsa bile bu amaçla inşa edilmiş koruganlar ve Karacaoğlan Tepesi üzerindeki tüneller ve siperler tarihin akışında önemli bir olayın parçası olarak tarihe tanıklık eden kültürel miras ögeleri olarak değerlendirilmelidir. Ülkemizin belleğinde önemli yer bir tutan Çanakkale Savaşı'nın unutulmuş bir parçası olan Tekke Koyu'nun ve içinde bulunan su altı kültür mirası ögelerinin korunması, daha iyi anlaşılabilmesi ve gelecekteki nesillere aktarılması kültürel belleğin oluşturulması, sürdürülebilirliği ve ülke tarihinin aktarılması, anlaşılması ve yorumlanması için önemlidir.

Tekke Koyu ve koyda bulunan kültür mirası ögeleri UNESCO dünya kültür mirası olma kriterlerinden *"insanlık tarihinin önemli bir kısmına tanıklık etme*" (4. madde) kriterini sağlamaktadır (Url-45).

4. madde dışında Çanakkale ve Gelibolu 1. Dünya Savaşı Alanları'nın dünya kültür mirası geçiçi listesine girmesini sağlayan tarihi, kültürel, toplumsal ve sembolik özellikleri Tekke Koyu ve buradaki eserler için de geçerlidir. Bu özellikler, Çanakkale Savaşlarının önemli bir kısmının yaşandığı Seddülbahir'de bulunan Tekke Koyu'nun bu tarihi olay içindeki değeri, Çanakkale Savaşları'nın kültürümüzü şekillendirdiği bir nokta olması, ülkemizin ve Çanakkale'nin toplumsal yaşamında savaşın izlerinin hala yaşandığı bir yer olması, dünya ve ülke tarihinde sembolik değeri olması olarak sıralanabilir (Url-46).

Tekke Koyu barındırdığı iskele, gemi, sandık vb diğer kalıntılar ile bir bütün olarak günümüze ulaşmıştır ve bu ögeler birbirini tamamlamaktadır. Bu sayede ICOMOS Dünya Mirası Sözleşmesi'nde belirtilen kültür mirası tanımının 2. Maddesinde belirtilen tarihi bakış açısından evrensel değeri ile grup eser değeri alanda mevcuttur (Url-47).

ICOMOS Dünya Mirası Sözleşmesi'nde belirtilen kültür mirası tanımının 3. Maddesinde belirtilen tarihi bakış açısından evrensel değeri ile insan eseri tarihi sit değeri alanda mevcuttur (Url-47). Tekke Koyu'nda bulunan eserlerden iskeleler ve koruganlar somut kültürel miras ögelerinden taşınmaz kültür varlıkları olarak alanda yer edinmiştir. Tekke Koyu'nda bulunan eserlerden batıklar; sahildeki gemi ve sandık kalıntıları somut kültürel miras ögelerinden taşınır kültür varlıklarını oluşturmaktadır. Ancak yıllar içinde bu ögeler savaşı ve yerin ruhunu yansıtarak alanın ayrılmaz parçaları olarak Tekke Koyu'nda yer edinmiştir.

Tekke Koyu ve koyda bulunan kültür mirası ögeleri *ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi* kriterlerinden tarihsel değerini Çanakkale Savaşları'nın gerçekleştiği önemli bir koy olması ile, belgesel değerini koyda bulunan batık ve iskeleler ve bu eserleri günümüze kadar değişmeden ulaşmış savaş alanı içinde barındırması ile, teknik ve teknolojik değerini döneminin savaş yöntemlerini yansıtan batık, iskele gibi araçlarını içinde bulundurması ile, enderlik değerini tarihte bir kere gerçekleşmiş olan ve ilk modern amfibik harekatlardan biri olan Çanakkale Savaşları'nın geçtiği bir yer olması ile, grup değerini gerek su altı gerek su üstündeki batıklar ve iskelelerin birlikte günümüze ulaşmasıyla ve bu somut kültür mirası ögelerinin üzerindeki somut olmayan kültür mirası olan yerin ruhunu taşımaları ve bozulmamış kültürel peyzaj değeri ile sağlayarak koruma değerini oluşturmaktadır (ICOMOS, 2013).

Su altında, su üstünde ve karada pek çok yerde bulunan iskele, gemi batıkları ve kalıntıları, sandıklar, koruganlar olarak pek çok türdeki kültür mirası ögesi Tekke Koyu'nda bulunan somut kültürel mirasın tür çeşitliliğini artırarak hem su altı hem su üstü kültür miras ögelerini ve alanlarının zenginliğini ve değerini artırmaktadır.

Tekke Koyu her zaman savunma ve saldırı için uygun bir coğrafi konum ve topografya tanımlamıştır. Tekke Koyu'nda zaman olarak hem 1. Dünya Savaşı'ndan iskele, gemi batıkları ve gemi kalıntıları bulunması hem de 2. Dünya Savaşı için olası bir çıkarmaya karşı inşa edilmiş koruganlar bulunması savaş bağlamında somut kültürel miras için çok katmanlı bir tarihi alan yaratmaktadır. Dünya, ülke ve savaş tarihi için önemli bir yer Tekke Koyu bu sayede zaman olarak da zengin ve koruma değeri yüksek bir alan olmaktadır.

Tekke Koyu'ndaki iskeleler, gemiler ve diğer kalıntılar coğrafya ile neden bir çıkarma sahili olarak seçildiğini götermektedir. Bu bütüncül yapısı ile ICOMOS'un öne çıkan evrensel değerinden bütünlük değeri alanda mevcuttur.

Tekke Koyu insanlık tarihinde yapılan ilk amfibik harekatlardan birine ev sahipliği yapması, o döneme özgü savaş koşullarını, dönemin savaş teknolojisinde ulaştığı düzeyi aktarması, savaş araç ve yöntemlerini aktarması uygulanması ve bulunması ile belge değeri kültürel miras alanı olma özelliklerinden özgünlük değerine sahiptir.

Tekke Koyu bulundurduğu iskele, gemi batıkları, gemi kalıntıları gibi savaş malzemelerinin yanı sıra savaşa dair anılarla ve sonrasında el değmemiş coğrafya ve peyzajı ile somut olmayan kültürel miras değerlerinden yerin ruhu değerini üzerinde taşımaktadır.

Sayılan bu değerler üzerinden Tekke Koyu'ndaki eserler zaman, tür, yer çeşitliliği, özgün durumları ve yerin ruhunu oluşturmaları gözetilerek içinde bulundukları ve savaşın yaşandığı coğrafya ve sonrasında oluşan peyzaj ile korunması gereken önemli bir çok katmanlı tarihi kültürel miras alanı olarak koruma değeri öne çıkmaktadır.

Tekke Koyu ICOMOS Dünya Mirası Sözleşmesi'nde belirtildiği kültürel peyzaj alanı tanımına göre doğa ve insan yaratımı peyzaj alanı olarak miras değerine de sahiptir (Url-47). Savaş alanları uğradıkları tahribat ve sonrasındaki el değmemiş durum ile insanlık tarihinin bir aşamasını peyzaj üzerinden yansıtır. Çanakkale Savaşları içinde Tekke Koyu'nun da dünya ve ülkemiz için önemli bir kültürel peyzaj alanı değeri vardır. Kültürel peyzaj alanları 1992'de yayınlanan *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın*

Korunması Sözleşmesi ile ilk defa yasal olarak tanımlanmış ve koruma çalışmaları başlatılmıştır Kültürel peyzaj alanları insanlık ve doğal çevre arasındaki etkileşimin yansımalarını aktarır şekilde "doğanın ve insanoğlunun ortak ürünü" olarak tanımlanmıştır. Parklar gibi insanlık tarafından kasıtlı olarak üretilmiş açıkça tanımlanabilir alanlar, organik olarak gelişen alanlar, birleştirici kültürel peyzaj alanları olarak 3 alt kategoriye ayrılmaktadır (UNESCO,1992). Tekke Koyu tarihi kültürel miras alanında savaş etkisiyle oluşan peyzaj, organik olarak gelişen peyzaj alanları kapsamında, kalıntı (veya fosil) peyzaj (İng.: A relict (or fossil) landscape) alt kategorisinde değerlendirilmelidir. Kalıntı peyzaj alanı; peyzajı oluşturan evrimsel sürecin aniden kesilerek oluşturduğu buna rağmen fark edilir özelliklerin hala fiziki olarak görülebildiği peyzaj alanları olarak tanımlanmıştır. Tekke Koyu 1915 Çanakkale Savaşları'nda çıkarmaya uygun 300 metrelik sahili, sahilin arkasında bulunan kolay tırmanılabilir Çukurhendek deresi yatağı, limana dönüştürülmek için uygun derinliği ve ulaşım kolaylığı ile çıkarma sahili olarak tanımlanmıştır. Tarihte yer edinmesini sağlayan coğrafi ve peyzaj özelliklerine bugün de sahip olup Tekke Koyu'nun coğrafi olarak işaretlenmesinde kullanılan kuzeyinde Karacaoğlan Tepe ve Tekke Burnu, güneyinde Ay Tepe bugün de fark edilir özelliklerindendir (Şekil 3.3 – Şekil 3.7, Şekil B.1– B.22).

Tekke Koyu'nda oluşan kültürel peyzaj aynı zamanda doğal peyzaj alanlarının güçlü kültürel veya dini çağrışımlar ile kültür mirası kabul edildiği birleştirici kültürel peyzaj alanlarına da dahil edilebilir. Bu noktada Çanakkale Savaşı'nın kültürümüzde ve tarihimizde bıraktığı yer kültürel çağrışım olarak kabul edilmekte, bu çağrışım yerin ruhu olarak Çanakkale Savaş alanlarında ortaya çıkmaktadır. Tekke Koyu'nda bulunan kültürel peyzaj değerleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Tekke Koyu'nun tarih sahnesinde yer edinmesini sağlayan 1915 Çanakkale Savaşı çıkarmasının coğrafi özellikleri (uzun ve geniş sahili, Çukurhendek deresinin tırmanılabilir yamaçları, liman oluşturmaya elverişli derinliği, savaş sırasında koyu tanımlamaya yardımcı Karacaoğlan Tepesi ve Ay Tepe nirengi noktaları) günümüzde de mevcuttur. Tekke Koyu'nun tarihi kültürel miras olmasında etken olan bu özellikler tarihi kültürel peyzaj değerini oluşturmaktadır.
2. Tekke Koyu'nun tarihi kültürel miras olmasında etken olan coğrafi özellikler ile 1915 Çanakkale Savaşı'nda yapılan çıkarmalardan birine sahne olmuştur.

Çıkarma, liman için kullanılan iskele kalıntılarının, gemi batıklarının, gemi kalıntılarının ve savaşa dair anıların hala bu coğrafya üzerinde olması yerin ruhunu oluşturmaktadır. Yerin ruhu bahsi geçen kültürel peyzaj değerini de oluşturmaktadır.

3. Tekke Koyu coğrafi özellikleri ile insanlık tarihinde yapılan ilk amfibik harekatlardan birinin gerçekleştiği yer olarak coğrafi yapısının getirdiği özgün bir savaş yöntemine sebep olması nedeniyle özgünlük üzerinden de kültürel peyzaj alanının değeri artmaktadır.
4. Tekke Koyu savaş öncesinde de yerleşim olmayan, Ay Tepe ve gerisinde tarım yapılan bir alandı. Savaş sonrasında da koy içinde (2 adet korugan hariç) ve Çukurhendek Deresi Yatağı'nda yapılaşma yapılmaması, tarım faaliyeti ile bozulmaması alanın el değmemişliğini koruyarak kültürel peyzaj değerini korumuştur. Sadece 2. Dünya Savaşı öncesinde koy içine olası bir çıkarmaya karşı 2 adet korugan, sahil boyunca toprağa gömülü bir kaç makineli tüfek yuvası (günümüzde alanda fark edilmemektedir) bulunmaktadır.
5. Savaşlar genel olarak baharda yapılmakta olup, gelincik çiçekleri de bahar aylarında açmaktadır. Bu nedenler gelincik çiçekleri her zaman şehit kanları ile ilişkilendirilmiştir. Aynı durum 25 Nisan 1915'de Gelibolu'ya yapılan çıkarmalar için de geçerlidir. 1918 yılında 1. Dünya Savaşı sonunda gelincik çiçekleri şavaşların "hatırlama sembolü" olarak kabul edilmiştir (Doğaner, 2006, s.6). Günümüzde de Tekke Koyu'nda ve Çanakkale Savaş Alanları'nda bahar aylarında açan gelincik çiçekleri alanın somut olmayan kültürel miras ve kültürel peyzaj değerini oluşturmaktadır.
6. Tekke Koyu'nun Ege Denizi'nin aşındırmasıyla zaman içinde 1-2 metre kadar koyun içine doğru ilerlediği, Karacaoğlan Tepesi altında fotoğraflardan görülen savaş sırasında yapılmış dolgunun kaybolduğu, iskelelerin kıyıya yakın kısımlarındaki taş-toprak dolgunun dalga aşındırması ile kaybolduğu görülmektedir. Bu durum savaş etkisiyle oluşturulmuş kültürel peyzaj alanlarının yaşadığı sorunlardan coğrafyanın doğal etkenlerle değişmesi sorununun Tekke Koyu'nda da görüldüğünü göstermektedir.
7. Bitki örtüsü de kültürel peyzaj alanlarını tanımlayan bir diğer faktördür. Yangınlar ve sonrasında yapılan ağaçlandırmalar Gelibolu genelinde bitki

örtüsünü oldukça değiştirse de 1915 yılında çekilen fotoğraflar ve asker anılarında alanın genel olarak fundalıklarla kaplı olduğu anlaşılmaktadır. Tekke Koyu bitki örtüsü olarak genel anlamda 1915'deki durumuna yakın haldedir.

3.4 Koruma Sorunları

1. Tekke Koyu'ndaki eserler kalıntı düzeyinde de olsa özgün bağlamında günümüze ulaşmış olmaları sayesinde, yerin ruhu ve alanın özgünlüğünden dolayı yerinde korunmalıdır.
2. Koyda su altında bulunan ögeler su etkisi ile oldukça zarar görmüş sadece metal kısımları kalmış durumdadır. Ahşap olarak sadece kıyıdaki 1 adet ahşap filikanın kaburgaları günümüze ulaşmıştır. Yarı su altındaki iskeleler ve kıyıdaki gemi ve diğer kalıntılar dalga aşındırmasına maruz kalmaktadır.
3. Oldukça zarar görmüş kalıntılar kimi noktalarda fiziksel bütünleme müdahalelerini kaldıramayacak durumdadır.
4. Çevre köylerde yaşayan halkın koydaki eserler hakkında bilinci "1. Dünya Savaşı kalıntısı" düzeyinde bilgi olmaktan öteye geçmemektedir. Ziyaretçiler alanda bulunun eserlere karşı ilgi duymalarına rağmen bu konudaki bilgileri oldukça sınırlıdır. Çevre köyler ve ziyaretçiler olmak üzere her iki grubun koruma konusundaki bilinci ise ülke genelindekinden farklı gözükmemektedir.
5. Sert iklim ve düşük görüş mesafesinden dolayı dalış sırasında dalgıçlar için, keskin paslı metal yüzeyli kalıntılar ile yerel halk ve ziyaretçiler için gezilerde tehlike oluşturmaktadır. Güvenlik önlemleri gereklidir. Koydaki kalıntılar insan etkisine açıktır. Dolayısıyla bilinçsiz ziyaretçiler tarafından istemeden veya milliyetçi duygularla kasıtlı olarak zarar verilebilir
6. Detaylı çizim ve fotoğraflama ile belgeleme çalışmaları henüz tamamlanmamış olup eserler günden güne kaybolmaktadır.
7. Tekke Koyu çıkarma sahili olarak koruma altına alınmış bir alan olmasına rağmen su altındaki, kısmen su altındaki ve kıyıdaki kalıntıların detaylı envanteri oluşturulmamıştır.

8. Su altı kültür mirasının koruma uygulamalarında uzman araştırmacılar ve deneyimli teknik personel kısıtlıdır.
9. Su altı kültür mirasının araştırılması, belgelenmesi, yerinde koruma ve malzeme koruma, bakım uygulamaları maliyetlidir.
10. Çanakkale'nin sert ikliminden dolayı sahada uygulama yapılacak gün sayısı kısıtlıdır. Koruma ve sunum uygulamaları sert iklime dayanacak şekilde olmalıdır.
11. Tekke Koyu'nda bulunan eserleri tanıtarak bilinçlenmeyi artıracak bir yayın bulunmamaktadır.

3.5 Tekke Koyu'nun ÇATAB Planları Üzerinden Değerlendirilmesi

3.5.1 ÇATAB Stratejik Planı (2016-2020)

2016-2020 yılları için hazırlanan ilk ÇATAB stratejik planında bahsedilen sanal gerçeklik, kullanıcı dostu teknoloji, hüzün/keder turizmi günümüzde yaşanan büyük değişimlerdendir. Tekke Koyu 2020 yılı sonuna kadar açılacak 4 yeni alan ve 5 tanıtım projesi kapsamına alınmamıştır (Hedef 3.2, 3.3, 5.2, 5.3, 5.7). Hedef 5.2 kapsamında alt ölçek planı, 1/25.000 ölçekli haritada çıkarma sahilleri olarak Tekke Koyu için hazırlanmış olup plandaki koruma ve sunum uygulamalarına başlanmamıştır. Hedef 5.3 için Seddülbahir Kalesi restorasyonu tekil yapı olarak değerlendirilmiş olup aynı çıkarma alanları bağlamı içinde olan ve yakın konumda bulunan alanlardan Ertuğrul ve Tekke Koyu bu restorasyona katılmamıştır (ÇATAB, 2016-2020 stratejik plan, sf. 88).

3.5.2 ÇATAB Stratejik Planı (2019-2023)

2019-2023 yılları için hazırlanan ikinci ÇATAB stratejik planında Tekke Koyu'nda da uygulanabilir şekilde GZFT analizinde fırsatlar başlığında Çanakkale Savaşları temalı alternatif turizm çeşitleri, teknolojik gelişim ve koruma yöntemlerinin çeşitlenmesi fırsat olarak gösterilmiştir. Tez kapsamındaki artırılmış gerçeklik sunum önerisi ve koruma uygulamalarına daha az fiziksel müdahale olarak etkisi bu doğrultuda faydalı olacaktır. Tehditler başlığında Çanakkale batıklarının kaybolmaya yüz tutması Tekke Koyu'nda da yaşanılan bir tehdittir. Tarihi Alan sınırlarının Çanakkale Muharebe Alanları'nın tamamını kapsamaması tez kapsamında güdülen kaygılar ile paralellik

göstermektedir. Aynı zamanda en önemli değişim alanlarında çağdaş sunum tekniklerinden sanal gerçekliğin artması, kullanıcı dostu teknoloji ve büyük veri de tespit edilmiştir (ÇATAB, 2019-2023 stratejik plan, sf. 16,18). Tez kapsamında bir öneri olarak sunulan artırılmış gerçeklik uygulamaları hedef 1.2 kapsamında ziyaretçi deneyimini artırıcı projelerin geliştirilmesi, ziyaretçi noktaları ve müzelerin geliştirilmesi, yeni nesil ziyaretçi karşılama merkezi ve noktası alanlarının işlevlendirilmesi ve işletilmesini sağlayacaktır (ÇATAB, 2019-2023 stratejik plan, sf. 22). Aynı şekilde görsel, yazılı, işitsel eser ve canlandırmalar üretmek (hedef 1.3) hedefleri için bir çözümdür. Hedef 1.3'ü gerçekleştirmek ve riskleri aşmak için görsel-işitsel eser envanteri oluşturmak ve geliştirmek, arkeolojik eser envanterini geliştirmek, etkili bir şekilde tanıtımını ve erişimi hedeflenmektedir (ÇATAB, 2019-2023 stratejik plan, sf. 23). Bunun için ulusal ve uluslararası işbirlikleri, yurtdışında benzer modelde hizmet veren savaş alanı ve açık hava müzesi temalı organizasyonlar ile ortak projeler de hedef 1.5 kapsamında kurulmalıdır (ÇATAB, 2019-2023 stratejik plan, sf. 26). Hedef 2.1 farklı türde savaş mekanlarını ziyarete açmak için Seddülbahir Kalesi'nin ziyarete açılması yapı bazında tekil olarak düşünülmektedir. Hedef 2.2 için koylar halihazırda ziyarete açık alanlar içinde sayılmamakta ve iyileştirme çalışmalarına dahil edilmemektedir (ÇATAB, 2019-2023 stratejik plan, sf. 28). Kale restorasyonu tematik müze olarak 2019-2023 planı ile aynı bağlamdaki Ertuğrul ve Morto Koyu'nu hedef 3.1 ile kapsayacak şekilde genişletilse de Tekke Koyu ve hatta İkiz Koyu bu tematik müze sınırlarına eklenmelidir. (ÇATAB, 2019-2023 stratejik plan, sf. 32). Hedef 3.3 için *Tarihi Alan Su Altı Kültür Mirası'nın Tanıtımı Projesi* planlanmış, çağdaş teknoloji ve tasarımların kullanılması amaçlanmıştır (ÇATAB, 2019-2023 stratejik plan, sf. 34). 2022 yılı itibariyle Maria Tekke Koyu'ndaki Maria Delle Vittorie and Vincenzo Florio batıklarının su altı parkına alınması dışında bir aksiyon alınmamıştır.

3.5.3 Tekke Koyu 1/25.000 Ölçekli Tarihi Alan Planı (2021)

Tekke Koyunu doğrudan olarak etkileyen plan notlarının tam haline EK-E'den ulaşılabilir. Kısaca değinmek gerekirse:

Plan vizyonu Çanakkale'deki her alan gibi Tekke Koyu'nda da olan Gelibolu Tarihi Alanı'nın; tarihi ve manevi değerler ile *bütünlüğünü ve özgünlüğünü* koruyarak geleceğe aktarmak, Çanakkale ruhunu korumak ve kültürlerarası diyaloğa ve barışa

hizmet eden bir açık hava müzesine dönüştürmek" olarak belirlenmiştir. Tekke Koyu madde IV.14.1 Tarihi Sit Alanları'nda *insanlik ve milli tarihimiz açısından çok önemli tarihi olayların cereyan ettiği korunması gerekli yerler* **ve** madde IV.24 Çanakkale Savaşları Çıkarma Sahilleri'nde tanımlanmıştır. Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirası eserleri madde IV.26. Deniz Muharebeleri Savaş Arkeolojisi ve Su Altı Kültür Mirası Araştırma ve Koruma Alanları ve madde IV.27 Batıklar ile tanımlanmıştır. Bu su altı kültür mirasında yapılacak koruma ve turizm uygulama alanları madde IV.42 Kontrollü Faaliyet Alanları ile tanımlanmıştır. Koyda yapılacak ziyaretçi karşılama merkezleri, bilgilendirme noktaları, bilgilendirme panoları ve müzeler ve tematik müzeler madde IV.62-66 ile tanımlanmıştır. Genel tanımlar yapılmış olup çağdaş yöntemelrin kullanılması ancak tematik müzeler içinde belirtilmiştir. Alanda yeni bir uygulama olarak madde IV.77. ile deniz tur rotası tanımlanmış olup tarihî alanı deniz araçları ile ziyaret etmek isteyen ziyaretçiler için Kilye Limanın'dan Ece Limanı'na kadar sahile paralelel şekilde ilerleyen ve madde IV.78. ile deniz tur rotası mola iskelelerine uğrayan bir rota planlanmıştır. (ÇATAB 1/25.000 plan notları, 2021, sf. 2,4,6,7,9,11,12)

Anıtın bulunduğu bağlam içinde in-situ sergilenmesi 1964 Venedik Tüzüğü madde 7'nin plan notlarına dahil edilmesi ile tanımlanmıştır (ICOMOS, 1964). Bu madde ile Kültür varlıklarının tanıklık ettiği tarihin ve ortamın ayrılmaz bir parçası kabul edilmiş, ulusal veya uluslararası çıkarların bulunduğu durumlar dışında taşınması yasaklanmıştır (ÇATAB 1/25.000 plan notları, 2021, sf. 19) Kıyılarda yapılacak projeler için alt ölçekli imar planlarının ÇATAB tarafından hazırlanacağı madde VI.27'de belirtilmiştir (ÇATAB 1/25.000 plan notları, 2021, sf. 39). Su altı kültür miras alanları savaş döneminin izlerini taşıyan muharebe alanları olarak madde VI.30.5.1 tarihi alanlar ana planı içinde kabul edilmektedir (ÇATAB 1/25.000 plan notları, 2021, sf. 42). Bu alanlarda oluşturulacak açık ve kapalı müze-ziyaret alanları madde VI.30.5.10 ziyaretçi merkezleri ve müzeler ana planı içinde mevcut müzelere entegre ve birbirine yönlendirir şekilde kurgulanacak şekilde tanımlanmıştır (ÇATAB 1/25.000 plan notları, 2021, sf. 47). Özel Hükümler başlığı altında VII.1.1. Tarihi Sit Alanları su altı kültür mirası ve çıkarma sahilleri ile ilgili olarak Çanakkale savaşlarının yaşandığı yer ve yerin ruhunu taşıyan alanlar olarak belirlenmiş ve planda gösterilmiştir. Tarihi sit alanlarının kültürel peyzaj değeri de gözetilerek sahip oldukları tarihi peyzaj bütünlüğü içinde korunması gerektiği vurgulanmıştır (ÇATAB

1/25.000 plan notları, 2021, sf. 51). Direkt olarak çıkarma sahilleri VII.1.9. Çanakkale Savaşları Çıkarma Sahillerinde yapılacak uygulamaların tarihî alan başkanlığınca yürütüleceği madde VII.1.9.1. ile bu alanlara savaş anlatımının dışında iskele, balıkçı barınağı, liman vb. yapılmayacağı madde VII.1.9.2. ile tanımlanmıştır (ÇATAB 1/25.000 plan notları, 2021, sf. 57). Bu alanlarda bulunan kalıntılar madde VII.1.10 Muharebe Kalıntıları ile sorumluluğun tarihi alan başkanlığında olduğu; belgeleme, restorasyon ve konservasyonunun sağlanmasının ve sunumunun başkanlıkça yürütüleceği belirtilmiştir. Bu uygulamalar sırasında da tarihi ve kültürel peyzajın korunacağı belirtilmiştir (ÇATAB 1/25.000 plan notları, 2021, sf. 58). Deniz muharebeleri madde VII.1.12.1.4. Deniz Muharebeleri savaş arkeolojisi ve su altı kültür mirası araştırma ve koruma alanları- batıkları kapsayacak şekilde *Ege Denizi kıyıları ve Çanakkale Boğaz kıyılarından 500 metrelik mesafe, Çanakkale Savaşları sırasında batmış askeri deniz araçlarının bulunduğu alanların 250 metrelik yarıçapı içinde kalan alanlar deniz muharebeleri savaş arkeolojisi ve su altı kültür mirası araştırma ve koruma alanları olarak tanımlanmıştır.* Önemli bir nokta olarak batıkların karadan ve denizden anlatımına yönelik projeler geliştirilmesi gerekliliği belirtilmiştir. (ÇATAB 1/25.000 plan notları, 2021, sf. 61-63). Kıyı ve kumsalların korunması gerekliliği madde VII.2.11. ile tanımlanmıştır. Seddülbahir Kalesi, Morto ve Ertuğrul Koyu bu noktalardan sayılmış ancak Tekke Koyu belirtilmemiştir (ÇATAB 1/25.000 plan notları, 2021, sf. 77). Plan notlarının su altı kültür mirasını ortaya çıkaracak ve korunmasını etkili sunumu sağlayacak en önemli kısım madde VII.2.15 Kontrollü Faaliyet Alanları başlığında Tarihi Su Altı Parkı ile tanımlanmıştır. Tarihi Su Altı Parkı sınırı Ege Denizi'nin Ece Limanı ile Tekke Burnu arasındaki kısım olarak, kıyıdan itibaren 3 km'lik mesafe içinde kalan alan olarak çizilmiştir. Bu alanlarda yapılacak her türlü faaliyet için Tarihi Alan Başkanlığı'nın uygun görüşü istenmiştir. Bu park ile Çanakkale Boğazı ve Ege Denizi'ndeki kalıntıların; korunması ve tanıtılarak genç kuşaklara aktarılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda envanterin çıkarılması, korunması, kullanılması, sunumunun sağlanması için batıkların konumlarının ve korunma alanlarının gelibolu tarihî alanı kültür ve tabiat varlıkları koruma komisyonunca tespiti, korunma alanlarında yapılabilecek faaliyetler kurallarının belirlenmesi, başkanlıkça verilen izin ile uygun olan batıkların kuruluşlarla iş birliği içerisinde sportif dalış turizmine açılması hedeflenmektedir (ÇATAB 1/25.000 plan notları, 2021, sf. 79). Bu plandaki madde VII.7.8 Kara ve deniz muharebeleri tematik müze düzenlemeleri ile 5 adet yeni tematik tanıtım

merkezi açılması hedeflenmekte olup bu tanıtım merkezlerinin UNESCO tarafından *dünyada en iyi korunan muharebe alanı olmasına yapılan vurguya da bağlı olarak korunarak sergilenmesi* madde VII.7.8.4. ile, yapılacak canlandırmaların çağdaş müzecilik teknikleri ile açık hava müzesi ilkelerine göre düzenleneceği madde VII.7.8.6. ile belirlenmiştir. Bu tematik müzelerin güzergâh ve ulaşım araçları madde VII.7.8.7-9 ile belirlenmiştir. Açılması hedeflenen 5 adet tanıtım ve karşılama merkezleri:

PA-6: Kilitbahir, deniz muharebeleri-savunma yapıları tematik müze düzenlemesi

PA-7: Seddülbahir Kalesi-Morto ve Ertuğrul Koyları, deniz muharebeleri-çıkarma alanları tematik müze düzenlemesi

PA-8: Seddülbahir-Kirte cephesi kara muharebeleri alanları tematik müze düzenlemesi

PA-9: Arıburnu-Conkbayırı kara muharebeleri alanları tematik müze düzenlemesi

PA-10: Anafartalar kara muharebeleri alanları tematik müze düzenlemesi olarak belirlenmiştir.

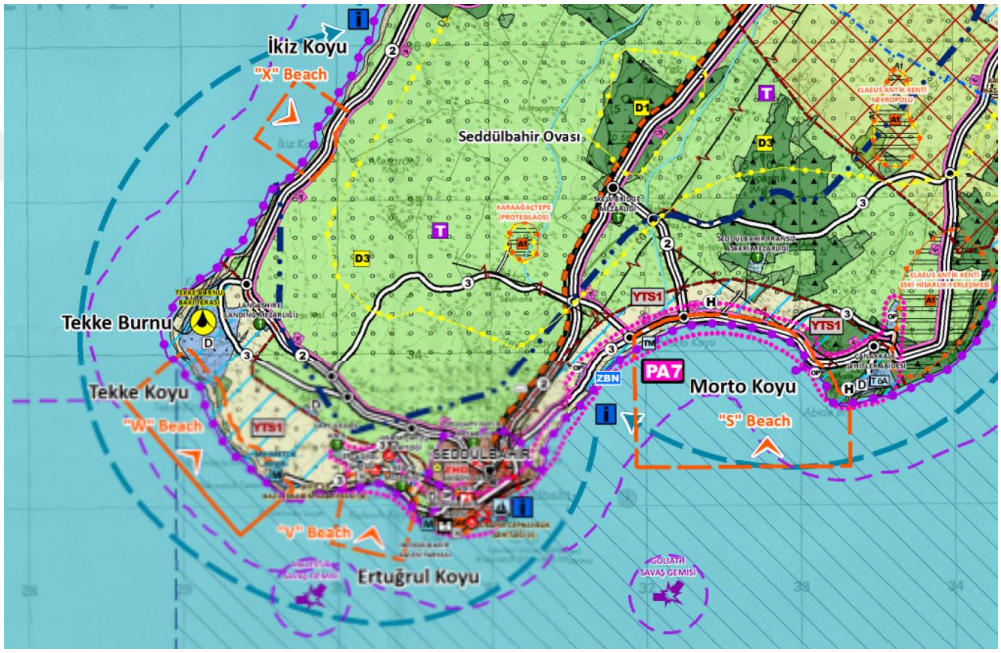
Pa-7: Seddülbahir Kalesi–Morto ve Ertuğrul Koyları, Deniz Muharebeleri-Çıkarma Alanları Tematik Müze Düzenlemesi bağlam açısından Tekke Koyu'nun ve hatta İkiz Koyu'nun da dahil edilmesi gereken bir açık hava müzesidir ancak bu iki koyla ilgili bir atıf bulunmamaktadır**.** Ancak aynı çıkarma bağlamı içinde yer alan ve aynı gün (25 Nisan 1915) çıkarma yapılmış olan 5 koydan biri olan (Morto Koyu, Ertuğrul Koyu, Tekke Koyu, İkiz Koyu, Zığındere) Tekke Koyu gerek Seddülbahir Kalesi'ne yakınlığı gerekse Ertuğrul Koyu gibi liman olarak kullanılması gerekse sahip olduğu kültür mirası ögelerinin fazlalığı ile planlanan müzenin sunumunun bütüncül hale getirilmesi için müze planlamasına dahil edilmelidir. Bu sayede madde VII.7.8.12.1.'de belirtildiği üzere bütüncül bir anlatımı sağlanabilir. Madde VII.7.8.12.3. ile Seddülbahir Kalesi-Morto ve Ertuğrul Koyları'nda çıkarmaların modern müzecilik teknikleri ile sergilenmesi planlanmış olup Morto ve Ertuğrul koylarının kıyı kenar çizgisinden sonraki ilk 50 metresi çıkarma alanının sunumları ve Seddülbahir Kalesi'nin, Morto ve Ertuğrul Koyları'nın korunması için yapılan savunmanın aktarılması için ayrılmıştır (ÇATAB 1/25.000 plan notları, 2021, sf. 98-101). Son olarak *Deniz Tur Rotası ve Mola İskeleleri ve detayları madde VII.9.4.5. ve alt başlıkları ile belirlenmiştir. Bu rota ile Tarihî alanı denizden görmek isteyen*

ziyaretçiler başlangıç noktaları olan Kilye Koyu ana tanıtım ve karşılama merkezi iskelesi, Eceabat feribot iskelesi, Kilitbahir feribot iskelelerinden alınarak Eceabat, Kilitbahir, Havuzlar, Kerevizdere, Seddülbahir-Morto Koyu, İkiz Koyu, Kum Limanı, Kabatepe, Suvla Koyu balıkçı barınağı ve gezi iskelesi, Ece Limanı bağlantılarını içeren deniz yolu gezi güzergâhı boyunca tarihî alanı deneyimleyebilecektir. Sayılan ve gerekli görülen diğer noktalara yapılacak mola iskeleleri kalıcı olmayan iskeleler olup planda belirlenenler dışında gezi iskeleleri hiçbir şekilde çıkarma koylarında yapılamayacaktır (ÇATAB 1/25.000 plan notları, 2021, sf. 114-115).

3.5.4 Tarihi Alan Planı alt ölçek kararlarının değerlendirilmesi

1915 yılında "W Beach" adı verilerek çıkarma sahili olarak kullanılan alan madde IV.24 kapsamında Çanakkale Savaşları çıkarma sahili koruma statüsüyle aynı adla turuncu olarak işaretlenerek koruma altına alınmıştır. Bu alanda yapılacak proje ve inşa faaliyetlerinin Tarihi Alan Başkanlığı kapsamında olduğu VII.1.9 maddesi ile belirtilmiş olup inşa faaliyetleri için madde VII.2.11 kıyı-kumsallar maddesi gözetilerek belirlenmiş düzenleme ve müzeler dışında yapı yapılmayacaktır. Mavi taralı alan yapılacak müze faaliyetleri için kentsel ve bölgesel sosyal – teknik altyapı alanı olarak tanımlanmıştır. Koyun çıkarma yapılan alandan Ertuğrul Koyu'na doğru olan kısmı yoğun tarihi sit alanı (YTS-1) dahilinde kalan tarım alanı olarak kodlanmıştır. 1 adet bakı terası planlanmıştır. Tarihi Sit Alanı sınırları içerisindedir. Tekke Koyu açıklarını da kapsayan kıyıdan 500 metre uzaklığı kadar işaretlenen alan madde IV.26 deniz muharebe alanı statüsü ile koruma altında olup arkeolji araştırmaları ve diğer faaliyetler VII.1.12.1.4.1-6 maddeleri deniz muharebeleri ve su altı kültür mirası araştırmalarına göre yapılacaktır. Burada yapılacak kullanım faaliyetleri madde IV.42 kontrollü faaliyet alanı kapsamındadır ve su altı kültür mirasının projelendirilmesi madde VII.2.15 kontrollü faaliyet alanı uygulamalarına dayanarak yapılacaktır. *İ* işaretli Morto Koyu, Seddülbahir Kalesi, İkiz Koyu madde IV.78'de belirtilen deniz tur rotası mola iskeleleridir. Bu iskeleler arasında ki mavi hat Tekke Koyu'na yaklaşık 600 metre mesafeden geçmektedir. Rota ve iskele detayları madde VII.9.4.5.1-6 ile tanımlanmış olup çıkarma koyu içine yeni bir iskele yapılamayacağı tanımlanmıştır. Bu geçiş sırasında kıyıya yaklaşılarak ve bir dalış noktası oluşturularak Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirası deneyimlenebilir. Madde VII.7.8.10 de açılması planlanan 5 adet tematik müzeden biri olarak Pembe işaretli olarak PA-7: Seddülbahir Kalesi-Morto ve Ertuğrul Koyları, Deniz

Muharebeleri-Çıkarma Alanları Tematik Müze Düzenlemesi sınırları görünmektedir. Bu sınır Tekke Koyu'nu da kapsayacak şekilde genişletilebilir ve aynı bağlam içindeki çıkarma sahilleri ve su altı kültür miras ögeleri sergilenebilir. Bu müzede yapılacak canlandırmalar madde VII.7.8.6 doğrultusunda modern müzecilik uygulamaları ile yapılacak olup VII.7.8.12.1-4 maddeleri ile yapılacak uygulama detayları belirtilmiştir. Majestic Savaş Gemisi batığı her ne kadar dalışa açılmış olsa da Tekke Koyu'ndan başlayarak Kerevizdere'ye kadar uzanan alan madde IV.68 dalışa yasak bölge statüsündedir. Tekke Koyu da Majestic gibi kendi özelinde koruma ve güvenlik faaliyetleri gözetilerek dalış turizmine açılabilir (Şekil 3.15).

Şekil 3.15: Tarihi Alan Planı'nda Tekke Koyu ve çevresi (ÇATAB 1/25.000 Tarihi Plan).

3.6 Tekke Koyu'nun Tüzük ve Sözleşmeler Üzerinden Değerlendirilmesi

Bu mirasın sağlıklı bir şekilde korunması ve aktarılması için yapılmış ve yapılması gereken uygulamaları ilgili tüzük ve sözleşme metinleri ile şu şekilde irdeleyebiliriz.

3.6.1 ICOMOS Su Altı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi İle İlgili Tüzük (1996) üzerinden değerlendirilmesi

Temel İlkeler: Alanda bulunan kültürel miras ögeleri in-situ korunacak şekilde ait oldukları bağlam içindedir. Su altı kültür mirası için de geçerli olan temel koruma prensipleri -zarar vermeyen teknikler ile araştırma, belgeleme, kazı faaliyetleri, halkın

erişiminin desteklenmesi vb. bu miras ögelerine de aynen uygulanmalıdır. Ancak günümüze kadar Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio gemilerinin 2019 yılında Gelibolu Tarihi Su Altı Parkı kapsamına alınması ve görsel olarak belgelenmesi dışında Tekke Koyu'ndaki diğer kültür mirası ögeleri için bir uygulamada bulunulmamıştır.

Proje Tasarımı: Tekke Koyu'ndaki tüm kültür mirasını ögelerini kapsayacak bütüncül bir proje tasarımının yapılmamış olması, aynı bağlam içinde olmasına karşın Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio gemileri dışındaki kalıntıların tarihi su altı parkına katılmamış olması, Çanakkale Savaşları sırasındaki çıkarma faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde aktarılamamasına sebep olmaktadır. Şuan da halihazırda Tekke Koyu'nun tamamını kapsayan bir proje yoktur.

Kaynak Sağlama: Tekke koyunda bulunan kültür mirası ögeleri için bugüne kadar bir kaynak ayrılmamıştır. Bu nedenle oldukça bakımsız durumdadır. Bu bakımsızlık çoğu noktada ziyaretçiler için tehlikeli durumlar oluşturmaktadır.

Süre: Şu anda su altı parkına katılmış iki gemi haricinde alandaki diğer kültür mirası ögeleri için süre ayrılmamaktadır.

Araştırma Hedefleri, Yöntem ve Teknikler: Tekke Koyu'ndaki araştırma hedefleri Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio batıkları ile sınırlıdır. Bu ögelere karşı yapılacak eylemler zaten oldukça zarar görmüş ögeleri daha da yıpratmayacak yöntem ve tekniklerde, uygun donanım kullanılarak yapılmalıdır.

Uzmanlıklar, Sorumluluk ve Deneyim: ÇATAB bünyesinde bulunan hem savaş mirası hem de su altı kültür mirası konusunda uzman arkeologlar, öğretim görevlileri, dalgıçlar ve diğer personeller mevcuttur. Tekke Koyu açıkhava müzesi özelinde de gerekli görevlendirmeler de yapılabilir. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi de gerekli akademik desteğin sağlanabileceği bölgedeki bir diğer kurumdur.

Ön Araştırma: Yapılacak müdahaleler öncesinde Tekke Koyu'ndaki kültür mirasına yönelik ön araştırmaların ve hazırlıkların yapılması oldukça zarar görmüş bu ögelere karşı en sağlıklı uygulamanın yapılmasını sağlayacak, temel ilkelerden biri olan en az zararla gelecek nesillere sunuma hazır hale gelecektir. İngiliz çıkarma sahillerinden olan Tekke Koyu (W Beach) için askeri arşivlerin taranması ile pek çok kaynağa ve fotoğrafa ulaşılabilir. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale Savaşları Enstitüsü ve ÇATAB bu araştırmalar için merkez üssü olabilir. Tekke Koyu'nda bulunan kültür

mirası ögeleri hakkında HMS Majestic gibi gemiler yanında küçük ölçekli olmaları sebebiyle öncelik sıralamsında geride kalmalarıyla daha az bilgiye sahibiz.

Belgeleme: Tekke Koyu'nda bulunan kültür mirası ögeleri oldukça zarar görmüş durumdadır. Dolayısıyla kaynakların daha detaylı taranarak ve saha verileri ile eşleştirilerek belgeleme çalışmalarının yapılması en sağlıklı sonuca ulaşılmasını sağlayacaktır. Böylece koruma uygulamalarına başlamadan önce bu kültür mirası ögelerinin yıllar içinde yaşadığı değişimler, 2. Dünya Savaşı katmanı da tespit edilebilir. Su altı kültür mirasınının belgelenmesi içinde bulunduğu ortam nedeniyle daha zordur. Ancak fotogrametri, 360 derece video çekimleri gibi çağdaş belgeleme teknikleri ile yapılacak belgeleme çalışmaları müdahaleler öncesinde ve sonrasında alanın daha iyi kayıt altına alınmasını ve böylece anlaşılmasını sağlayacaktır. HMS Majestic batığındaki gibi fotogrametri ile 3 boyutlu taramaların oluşturulması etkili olacaktır. Şuanda yapılan belgeleme çalışmaları fotoğraflama ve video çekimleri ile sınırlıdır.

Malzeme Koruma: Tekke Koyu'nda bulunan kültür mirası ögeleri bugüne kadar herhangi bir koruma uygulaması yapılmadığı için oldukça zarar görmüş durumdadırlar. Su altında bulunan ögelerin bir kısmı korunmuş olsada yarısı su üstüne olan veya tamamen kıyıda olan kültür mirası ögeleri dalgaların etkisiyle oldukça zarar görmüşlerdir. Öte yandan su altında bulunan ve su altına adapte olmuş ögeler artık çıkarılmak istenirse de çeşitli zararlar görebilirler. Bu nedenle malzemelerin araştırma veya sergileme için bulundukları ortamdan çıkarılmadan önce gerekli koruma önlemlerinin alındığından emin olunmalıdır. Dalgaların etkisine açık olan ögeler için gerekli koruma önlemleri alınmalıdır. Günümüz itibariyle alanda malzemelerin korunmasına yönelik bir uygulama yapılmamıştır ve fotoğraflardan görüleceği üzere yıldan yıla gördükleri zarar artmaktadır. ÇATAB ve Kültür Bakanlığı bünyesindeki laboratuvarlarda uygun koruma yöntemleri geliştirilerek ya da seçilerek uzman ekiplerce uygulanabilir.

Alan Yönetimi ve Sürekli Bakım: Tekke Koyu'nda bulunan kültür mirasına yönelik kazı çalışmalarının ardından bu ögelerin yerinde sergilenmesi bulundukları bağlam ve geliştirecekleri Su Altı Parkı nedeniyle en uygunu olacaktır. Tekke Koyu özelinde bir koruma ve yönetim planı hazırlanması gereklidir. Ancak günümüzde böyle bir plan hala hazırlanmamıştır. Bu plan ile alanın korunması için sağlamlaştırılması, halkın bilgilendirilmesi, halkın alanın korunması ve yönetiminde için engel oluşturmadığı

sürece teşvik edilmesi gerekmektedir. Alanla 1. derece sorumlu olan ÇATAB bu planın hazırlanmasında ve uygulanmasında öncü olabilir.

Sağlık ve Güvenlik: Tekke Koyu'nda bulunan kültür mirası ögeleri tarihimize önemli bir ışık tutarken şuanki durumları sebebiyle hem çalışma yapacak uzmanlar hem de ziyaretçiler için gerekli güvenlik ve sağlık koşullarını sağlamamaktadır. Projenin oluşturulması sırasında bu durum kesinlikle göz önünde bulundurulmalu ve projelendirmeye dahil edilmelidir. Ayrıca karadaki uygulamalardan farklı olarak su altında yapılacak koruma uygulamalarının getireceği diğer riskler de göz önünde bulundurulmalıdır. Şuan alanda sağlık ve güvenlik için herhangi bir uygulama yapılmamıştır. Çanakkale savaşları alanlarında yapılan fiziki uygulamalardan sorumlu olan ÇATAB tarafından bu durumu düzeltici faaliyetler yapılabilir.

Rapor: Tekke Koyu içinde Çanakkale Savaşları'na dair önemli kültür mirası ögelerine sahip olsa da yapılan araştırmaların oldukça sınırlı olması sebebiyle akademik ve diğer yayınlarda yok denecek kadar az bilgi mevcuttur. Koy özelindeki pek çok bilgi kalan kültür miras ögelerinden ziyade savaşın Tekke Koyu'nda nasıl cereyan ettiğine dairdir. Bu nedenle hazırlanan projede ulaşılan bilgi ve buluntuların, yapılan faaliyetlerin paylaşılması ve kendinden sonra gelecek ekip ve araştırmacılara rehber olması için oldukça önemli olacaktır. Sırasıyla Çanakkale Savaşları Enstitüsü, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, ÇATAB yayınları bu raporlamalar için oldukça faydalı araçlar olacaktır. Çanakkale Savaşları Enstitüsü tarafından çıkarılan Anafarta dergisi önemli bir bilgi kaynağı oluşturmaktadır.

Koruma ve Sergileme: Tekke Koyu'nda bulunan kültür mirası ögelerinin in-situ korunma potansiyelinden ve faydasından önceki maddelerde bahsedilmişti. Bu şekilde sergileme için uygun koruma yöntemleri oluşturulması gelecek nesillere aktarım ve anlaşılabilir bütüncül bir sunum için önemlidir. Ancak sergileme aşamasında oldukça zarar görmüş ve anlaşılabilirliğini yitirmiş gemi, iskele ve diğer ögeler için geleneksel sergileme yöntemleri yetersiz olacaktır. Aynı zamanda Tekke Koyu'ndan çıkarılan tüm buluntuların, ulaşılan belge ve diğer kaynakların dağılmadan tek bir noktada sergilenmesini sağlayacak bir merkez de gereklidir. Bu merkezin veya kurumun proje başlangıcında tanımlanması ve başka kurumlara dağıtılmaması bakımından önemlidir. Günümüzde korumaya dair bir faaliyet yapılmamıştır. Sergileme için ise Tekke Koyu'na ulaşan yoprak yol üzeirnde koya daha varmadan yerleştirilmiş bir bilgilendirme panosu mevcuttur. Ancak bu pano yeterli bir bilgi vermemekte, içeriği

ve bulunduğu konum ile alanda bulunan kültür mirası ögeleri ile bağlantı kurulamamaktadır (Şekil B.113, Şekil B.115). Artırılmış gerçeklik sunumları Tekke Koyu çevresinde, kıyıda ve su içnide direkt kalıntılar üzerinden bilgi verilmesi için en uygun yöntem olacaktır.

Yayın: Tekke Koyu (W Beach) özelinde yapılmış bir yayın yoktur. Diğer savaş alanları içinde veya Su Altı Parkı dalış noktalarında diğer noktalarla birlikye yayınlar yapılmıştır. Dolayısıyla bilgi eksikliğini gidermek ve alana olan ilginin artırılması için yayınlar yapılmalıdır. Bu yayınlar için aynı sıra ile Çanakkale Savaşları Enstitüsü, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, ÇATAB yayınları faydalı araçlar olacaktır. Çanakkale Savaşları Enstitüsü tarafından çıkarılan Anafarta dergisi de aynı şekilde kullanılabilir.

Uluslararası İşbirliği: Tekke Koyu'nda bulunan batıkların İngilizler tarafından inşa edilen ve bırakılan kültür mirası ögeleri olduğu için uluslararası işbirliği bilgi paylaşımı, planların hazırlanması, koruma uygulamalarının yapılması, açıkhava müzesinin oluşturulması ve finansmanı için kaçınılmaz olacaktır. Tekke Koyu'nun Gelibolu Tarihi Su Altı Parkı gibi 1. Dünya Savaşı için oluşturulmuş ilk parklardan olacak olması sebebiyle bu alanda yetişmek isteyen uzmanlar ve ortak çalışmalar için önemli bir fırsat olacaktır. Günümüzde Tekke Koyu özelinde uluslararası işbirliği konusunda bir adım atılmamıştır.

3.6.2 UNESCO Su Altı Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi (2001) üzerinden değerlendirilmesi

Tanımlar: 1a maddesinin su altı kültür mirasının en az 100 yıldır kısmen ya da tamamen, periyodik ya da sürekli olarak su altında olmasını ön koşul olarak ileri sürmesi, su altı kültür mirası ögelerinin korunmasında sorun yaratmaktadır. Bu sürece kadar oluşacak durumlara karşı sözleşme bir koruma sağlamamaktadır. Öte yandan Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü'nün (ICOMOS, 1990) dışında kalan deniz, hava ve diğer araçlar ve bunların kargoları 1.a.ii maddesi ile ve bir devlete olan ve batma anında gayri ticari olarak kullanılan devlet deniz ve hava araçları ve su altı kültür mirası tanımına uyan diğer savaş gemileri ve deniz, hava araçları 8. madde ile doğrudan olarak su altı kültür mirasından sayılmıştır. Bu sayede Tekke Koyu'ndaki gemiler kapsama alınmıştır. Ancak aynı savaş koşullarında ve su ortamında bulunmalarına rağmen iskeleler sözleşme kapsamı dışında kalmaktadır.

Hedefler ve Genel İlkeler: 2. ve 3. madde ile uluslararası işbirliğinin sağlanmasına atıf yapılması, Tekke Koyu'nda birden çok ülkenin aktör olduğu durum için önemli bir destektir. 5. madde ile su altı kültür mirasının yerinde sergilenmesi (bu durumda tarihsel bağlamı içinde bulunduğu ve mekanın ruhunu yansıttığı alan) Tekke Koyu'ndaki ögelerin yine Tekke Koyu'nda sergilenmesini desteklemektedir. Aynı zamanda 10. madde ile kamu bilincinin ve beğenisinin yaratılarak, yerinde keşfi ve belgelenmesi için halkın mirasa katkısı teşvik edilmektedir. 7. madde ile ticari olarak kullanımı engellenmiştir. Bu sayede geçmiş yıllarda olduğu gibi hurdacılık faaliyetleri ile yok edilmesinin veya başka ülke ve müzelere satılmasının önüne geçilmiştir. Tekke Koyu'ndaki çok devletli duruma uygun şekilde 8. madde ile taraf devletlerin deniz, hava araçları üzerindeki hakları korunurken 11. madde ile sahillerinde bu ögelerin bulunduğu devletin ulusal hakimiyeti korunmaktadır.

Bu Sözleşme ile Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Arasındaki İlişki: Bu sözleşmenin BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne uygun olarak yorumlanacağının belirtilmesi, Ege Denizi'ndeki ihtilaflı 12 mil sorununu her ne kadar batıklar karaya yakın olsa da tekrar gündeme getirebilir.

Kurtarma Kanunu ile Bulgular Kanunu Arasındaki İlişki: Bu madde ile Tekke Koyu'nda halihazırda oldukça zarar görmüş eserlere müdahale etmeden ve yerinden çıkarılması gerekirse azami düzeyde korumanın sağlanması garantilenmiştir.

Su Altı Kültür Mirasını Tesadüfen Etkileyebilecek Faaliyetler: Tekke Koyu deniz kirliliğinin oldukça sık yaşandığı bir noktadır. Aynı zamanda eserlerin sığ konumda bulunması onları insan etkisine açık hale getirmektedir. Bu gibi durumlar için bu madde ile taraf devletlerin önlem alması hedeflenmiştir.

İkili, Bölgesel ya da Çok Taraflı Anlaşmalar: Su altı kültür mirasının korunması için ikili, bölgesel ve çok taraflı anlaşmalar önerilmektedir. Bu sayede Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirasının çok uluslu yapı içinde tüm tarafları belirlenmiş, tarafların hakları korunmuş ve sorumlulukları tanımlanmış olacaktır.

İç Sulardaki, Takımada Sularındaki ve Kara Sularındaki Su Altı Kültür Mirası: Türkiye Cumhuriyeti, Tekke Koyu'ndaki kültür mirası ögelerinin kendi karasularında bulunması nedeniyle bu eserlere yönelik faaliyetlerin sürdürülmesi ve yetkilendirilmesinde temel hakka sahip ülkedir. Sözleşmede, kültürel ve tarihi bağlantısı olan Diğer Devletlerin sözleşme hakkında bilgilendirileceği belirtilmiştir.

Alan'da Rapor Etme ve İhbar Etme: Tekke Koyu'nda Şekil 3.3'de işaretli ancak alanda tespit edilememiş "sunken wreck" (T.: Batık) olarak işaretli bir gemi vardır. Bu gibi kayıp gemilerin ve diğer ögelerin gelecekte bulunması halinde bu madde ile Taraf Devlet'e haber verilmesi şart koşulmuştur. Bu sayede bulunacak tüm batıklar bağlamı içinde in-situ olarak korunmalı ve sunulmalıdır.

Alan'daki Su Altı Kültür Mirasının Korunması: Tekke Koyu'nda taraf olan Türkiye Cumhuriyeti ve İngiltere'den birinin düzenleyici devlet olabilmesi, sözleşmeye uygun şekilde gerekli tedbirlerin alınabileceği ve gerekli ön araştırmanın yapılabileceği ve sonuçlarının derhal diğer Taraf Devlet'lere, UNESCO Genel Müdür'ü aracılığı ile iletileceği bu madde ile tanımlanmıştır. Aynı zamanda hiçbir Taraf Devlet'in, Esas Devlet'in rızası olmadan alandaki deniz ve hava araçlarına yönelik faaliyetleri üstlenememesi ve yetkilendirememesi ile Esas Devlet'in hakları korunmuştur.

Bölgeye Giriş, Ticaret ve Satın Alma/Edinme Kontrolu: Tekke Koyu sahasına yasadışı ticaret ile edinilmiş su altı kültür mirası ögelerinin girişi bu madde ile engellenmiştir.

Taraf Devletler'in Yargıları Hükmündeki Alanların Kullanılmaması: Tekke Koyu'nun sözleşmeye uygun davranılmaması halinde kültür mirası ögelerinin zarar görmesini engelleyecek şekilde kullanıma ve dalışa kapatılması bu madde ile sağlanmıştır.

Vatandaşlar ve Deniz Araçları ile İlgili Tedbirler: Tekke Koyu'nda bulunan kültür mirası ögelerinin yağma, hurdacılık, vandalism vb. tehlikelerden korunması için gerekli önlemlerin alınması bu madde ile tanımlanmıştır.

Yaptırımlar: Tekke Koyu'nda bulunan ögelere olası bir zarar verecek faaliyette bulunacak kişiler için yaptırım yolu bu madde ile açılmıştır.

Su Altı Kültür Mirasına El Konması ve Mirasın Tanzim Edilmesi: Tekke Koyu'ndan sözleşmeye ve yasalara aykırı yollarla çıkarılacak kültür mirası ögelerine el konulması, bu bilginin diğer devletlere aktarılması, koleksiyonun bir araya getirilmesi, sergileme ve eğitiminin sağlanacağı tanımlanmıştır.

İşbirliği ve Bilgi Paylaşımı: Tekke Koyu'ndaki araştırma, kazı, belgeleme, muhafaza etme, inceleme, sunum faaliyetlerinde Taraf Devlet'lerin işbirliği yapması. Keşif durumunda Taraf Devlet'lerce gizliliğin sağlanması bu madde ile tanımlanmıştır.

Kamu Bilinci: Bahsi geçen kültür mirası ögelerine yönelik kamu bilincinin oluşturulması ile ilgili her bir Taraf Devlet bu madde ile sorumlu tutulmuştur.

Su Altı Arkeolojisi Eğitimi: Bahsi geçen kültür mirası ögelerine yönelik su altı koruma teknikleri, su altı arkeolojisi eğitimi işbirliği için her bir Taraf Devlet bu madde ile sorumlu tutulmuştur.

Yetkili Merciler: Bahsi geçen kültür mirası ögeleri envanterinin oluşturulması, bakımının yapılması, güncellenmesi, korunması, muhafaza edilmesi, sunulması idare edilmesi için her bir Taraf Devlet bu madde ile sorumlu tutulmuştur.

Taraf Devletler'in Toplantıları: Bu madde ile iki yılda bir Taraf Devletler toplantısı düzenlenmesi, gerektiğinde olağanüstü toplantılar yapılması kararlaştırılmıştır. Tekke Koyu'nda bulunacak yeni eserlere yönelik koruma ve sunum programlarının oluşturulması, olası tehlikelerin zamanında giderilmesi için bu toplantılar yararlı olacaktır.

İhtilafların Barışçı Bir Biçimde Çözülmesi: Su altı kültür mirası doğası gereği çoğu zaman uluslararası paydaşlara sahiptir. Tekke Koyu'nda da aynı durum geçerlidir. Bu madde ile ihtilaf durumunda iyi niyet ile sonuca ulaşılması hedeflenmektedir. Bir uzlaşmaya varılamadığı durumda mutabakata varılması için UNESCO bir çözüm aktörü olarak belirlenmiştir.

Coğrafi Alanlara Getirilen Kısıtlamalar: Sözleşmeye taraf olacak devlet tarafından kara sularının, iç sularının belli bölgelerinin beyanat ile sözleşme dışı bırakılacağı bu madde ile belirtilmiştir. Bu beyanatın kaldırılmasına yönelik hedeflerin gerçekleşmesi ile sözleşmeye tam katılım hedeflenmektedir. Tekke Koyu daha öncesinde bahsedilmiş olan Yunanistan ile olan 12 mil sorununa söz konusu değildir ancak Türkiye Cumhuriyeti egemenlik alanında bulunan ancak diğer ülkeler ile ihtilaflı olan bölgeler için bu madde kullanılabilir.

3.6.2.1 UNESCO Su Altı Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi (2001) kuralları üzerinden değerlendirmesi

I. Genel Prensipler

Su altı kültür mirasının yerinde muhafaza etme yoluyla korunması ve su altı kültür mirasının ticaret icin kullanılması ve dağıtılması: Bu madde 1996 ICOMOS Su Altı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi İle İlgili Tüzüğü madde 1: Temel İlkeler maddesi ve madde 13: Koruma ve Sergileme maddesinden yola çıkarak oluşturulan maddelerdir. Günümüzde Tekke Koyu'ndaki ögelerin çoğu hala koyda bulunmaktadır.

Su altı kültür mirasına yönelik faaliyetlerin en az zararla yapılması ve kalıntıların muhafaza edilmesi, saygı gösterilen alanların bozulmaması: 1996 Tüzüğü madde 1: Temel İlkeler maddesinden yola çıkarak oluşturulan maddelerdir. Çanakkale Savaşları'nın yaşandığı yer olarak sembolik değeriyle Tekke Koyu yerin ruhunu üzerinde taşıyan kültürel miras ögelerine sahiptir ve bozulmadan günümüze ulaşmıştır. Tekke Koyu'nun somut olmayan kültürel miras değerine ve yerin ruhuna saygı gösterilerek koruma uygulamaları yapılmaktadır.

Su altı kültür mirasına yönelik faaliyetler, arkeolojik bilgilerin kayda geçirilebilmesi için düzenlenecektir: Bu kural 1996 Tüzüğü madde 8: Belgeleme maddesinden yola çıkarak oluşturulan bir maddedir. Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirasının geçen yıllar içinde kaybolması korumanın yanında belgeleme çalışmalarının önemini ortaya koymaktadır. Günümüzde Tekke Koyu'nda belgeleme amaçlı arkeolojik çalışmalar başlamamıştır.

Su altı kültür mirasına halkın yerinde erişimi: 1996 Tüzüğü madde 1: Temel İlkeler maddesinden yola çıkarak oluşturulan bir maddedir. Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirasının korunması ve sunumunda temel ilke ve hedeflerdendir. Günümüzde halkın eserlere yerinde erişimi mümkündür ama ulaşılan eserlere dair bilgisi oldukça sınırlıdır.

Arkeologların ve diğer ilgili uzmanların uluslararası işbirliğinin teşvik edilmesi: Bu kural 1996 Tüzüğü madde 15: Uluslararası İşbirliği maddesinden yola çıkarak oluşturulan bir maddedir. Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirasının uluslararası kimliği bu kuralın önemini ortaya çıkarmaktadır. Ancak günümüzde Tekke Koyu için böyle bir işbirliği daha kurulmamıştır.

II. Proje Tasarımı

Su altı kültür mirasına yönelik herhangi bir faaliyetten önce, proje tasarımı yapılması ve proje tasarımı kriterlerinin tanımlanması, beklenmedik keşifler yapıldığında ya da koşullar değiştiğinde proje tasarımının yetkili mercilerin onayı ile yenilenmesi, keşiflerin değişmesi halinde muhafaza etme tedbirlerinin su altı kültür mirasının korunması amacıyla proje tasarımı olmadan yetkilendirilebilmesi: 1996 Tüzüğü madde 12: Proje Tasarımı maddesinden yola çıkarak oluşturulan maddelerdir. Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirasının projelendirilmesinde takip edilmesi gereken önemli satırbaşlarıdır. Günümüzde Tekke Koyu için bu doğrultuda bütüncül bir proje

tasarımı daha yapılmamıştır. Sadece Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio batıkları Tarihi Su Altı Kültür Parkı'na dahil edilmiştir.

III. Ön Çalışma

*Ön çalısmanın su altı kültür mirasının önemini ve hasar görebilirliğini, proje hedeflerini karşılayıp karşılamadığını değerlendirilmesi, değerlendirme sonucunda su altı kültür mirasının dayanabilmesi için herhangi bir ihlalin sonuçları üzerine yapılacak çalısmaları:*1996 Tüzüğü madde 7: Ön Araştırma maddesinden yola çıkarak oluşturulan maddelerdir. Günümüzde Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirasına yapılacak müdahaleler için bu çalışmalar henüz yapılmamıştır.

IV. Proje Hedefleri, Yöntembilim ve Teknikler

Metodolojinin, proje hedefleri ile uyum içinde olması: 1996 Tüzüğü madde 5: Araştırma Hedefleri, Yöntem ve Teknikler maddesinden yola çıkarak oluşturulan bir maddedir. Tekke Koyu için günümüzde bir proje tasarımı yapılmadığı için hedefler ve hedefe uygun kültür mirası ögelerine en az hasarlı teknikler henüz belirlenmemiştir.

V. Finansman

Su altı kültür mirasının korunmasının acil olduğu durumlar hariç, kalıntıların muhafaza edilmesi, belgelendirilmesi, iyileştirilmesi, rapor hazırlanması dahil olmak üzere, proje tasarımının tüm evreleri için finansman sağlanması, proje tasarımı finansmanın sekteye uğraması halinde beklenmedik durum planı içermesi: 1996 Tüzüğü madde 3: Kaynak Sağlama maddesinden yola çıkarak oluşturulan bir maddedir. Günümüzde özellikle Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirasına yapılacak müdahaleler için ülke bütçesinden veya UNESCO gibi uluslararası ülke fonlarından bir bütçe ayrılmamıştır. ÇATAB genel bütçesi içinde değerlendirilebilir.

VI. Proje Süresi – Zaman Çizelgesi

Rapor hazırlanması, çıkarılan su altı kültür mirasının muhafaza edilmesi, belgelendirilmesi ve iyileştirilmesi de dahil olmak üzere, proje tasarımının tüm evrelerini tamamlamaya yetecek bir zaman çizelgesi geliştirilmesi, beklenmedik durum planı içermesi: 1996 Tüzüğü madde 4: Süre maddesinden yola çıkarak oluşturulan maddelerdir. Günümüzde Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirasına yapılacak müdahaleler için bir zaman çizelgesi oluşturulmamıştır. Dolayısıyla raporlama faaliyetleri de başlamamıştır.

VII. Yeterlik ve Nitelikler

Su altı kültür mirasına yönelik faaliyetlerin sadece bilimsel yeterliğe sahip bir su altı arkeoloğunun yönetimi ve kontrolü altında sürdürülmesi, proje ekibindeki tüm projedeki rollerine uygun yeterlik göstermiş olması: 1996 Tüzüğü madde 6: Uzmanlıklar, Sorumluluk ve Deneyim maddesinden yola çıkarak oluşturulan maddelerdir. Günümüzde Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirasına yapılacak müdahaleler için özel bir ekip oluşturulmamıştır.

VIII. Muhafaza Etme ve Ören Yeri İdaresi

Muhafaza etme programında uzun vadeli arkeolojik kalıntıların bakımının öngörülmesi, mesleki standartlar uyarınca yürütülmesi, ören yeri idare programının alan çalısması sırasında ve bitiminde su altı kültür mirasının yerinde korunmasını öngörmesi: 1996 Tüzüğü madde 10: Alan Yönetimi ve Sürekli Bakım maddesinden yola çıkarak oluşturulan maddelerdir. Günümüzde Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirasının sürdürülebilir şekilde korunması ve ziyaretçilere sunulması için bir ören yeri idaresi oluşturulmamış veya diğer ören yerlerine katılmamıştır.

IX. Belgelendirme

Belgelendirme programının ilerleme raporu dahil olmak üzere, eksiksiz bir belgelendirme düzenlemesi, belgelendirmenin alan çalısması notları, planlar, çizimler, bölümler, fotoğraflar ya da diğer ortamlardaki kayıtlar da dahil olmak üzere, asgari düzeyde kapsamlı bir rapor içermesi: 1996 Tüzüğü madde 8: Belgeleme maddesinden yola çıkarak oluşturulan maddelerdir. Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirasının yapılan belgeleme çalışmaları ile kayıt altına alınması ve raporlanarak paylaşılması günümüz itibari ile Tekke Koyu'nda oluşturulmamıştır.

X. Güvenlik

Proje ekibi ile üçüncü şahısların güvenliğini temin etmeye yeterli olan bir güvenlik politikası hazırlanması: 1996 Tüzüğü madde 11: Sağlık ve Güvenlik maddesinden yola çıkarak oluşturulan maddedir. Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirasının korunmasında yapılacak su altı uygulamalarının ve alanın savaş mirası olmasının risklerinden yola çıkarak bir güvenlik politikası hazırlanmamıştır. Alan şuan bir güvenlik önlemi olmadan tamamen ziyaretçilere açıktır. Oysa ki paslanmış ve keskin uçlu kalıntılar koyun geneline yayılmış haldedir.

XI. Çevre

Deniz yatağı ve deniz yaşamının gereksiz yere bozulmadığını temin etmeye yeten bir çevre politikası hazırlanması: Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirası uzun yıllar boyunca içinde bulunduğu doğal yaşama ev sahipliği yapar hale gelmiştir. Öte yandan gemilerin içerdiği mühimmat vb. savaş ekipmanları da potansiyel çevre kirleticileridir. Hem doğayı koruyacak hem de çevre kirleticilerini uzaklaştıracak bir çevre politikası günümüzde hazırlanmamıştır.

XII. Rapor Etme

Proje tasarımında belirlenen zaman çizelgesine göre hedefleri, teknikleri sonuçları, faaliyet evrelerini, koruma için tavsiyeleri gösterir geçici ve nihai raporlar sunulması: 1996 Tüzüğü madde 12: Rapor maddesinden yola çıkarak oluşturulmuştur. Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirasının koruma ve sunum uygulamaları başlamadığı için raporlama da başlamamıştır.

XIII. Proje Arşivlerinin İyileştirilmesi

Proje arşivlerinin iyileştirilmesi, eksiksiz bir koleksiyon halinde tutulması ve arşivlerin iyileştirilmesinin yanı sıra erişime açık olması, takiben on yıl içinde hazırlanması. Proje arşivlerinin yetkili mercilerin yetkilendirmesine tabi olması: 1996 Tüzüğü madde 13: Koruma ve Sergileme maddesinde arşivlemenin belirtilmesinden yola çıkarak oluşturulmuştur. Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirası araştırmaları başlamadığı için günümüzde bu özelliklerde eksiksiz bir arşiv oluşturulmamıştır.

XIV. Dağıtım

Projelerin halka hitap eder biçimde sunulması, projenin karmaşıklığı ve bilginin gizli ya da hassas tabiatı göz önünde bulundurularak hızlı bir şekilde kamuya açılması, ve ilgili kamu kayıtlarına geçirilmesi: 1996 Tüzüğü madde 14: Yayın maddesinden yola çıkarak oluşturulmuştur. Günümüzde Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirası özelinde yayınlar yapılmamış olup dağıtıma başlanmamıştır.

3.6.3 ICOMOS Nara Özgünlük Belgesi (1994) üzerinden değerlendirilmesi

Geleneksel kavramların yenilikçi bir bakış açısıyla tartışılması: Su altı kültür mirası görece yakın tarihli ortaya çıkmış bir kültür mirası çeşididir. Hala da 100 yıldan genç eserlerin korunması tanımlanmamıştır. Bu mirasın korunmasında günümüzün hızlı değişen koşulları da göz önünde bulundurularak özgünlüğünün tanımlanmasında

yenilikçi bir duruş sergilenmelidir. Tekke Koyu'ndaki eserlerin 100 yıllık koruma kapsamına girmesi sadece 7 yıl olmuş olup bu süreçte doğa ve insan etkisi ile fiziksel özgünlükleri tek başına anlaşılamayacak kadar zarar görmüştür. Yine de her ne kadar sanatsal değeri olmayan mimari ögeler değil taşıtlar ve iskeleler olsalar da ilk amfibi çıkarma harekatlarından biri olarak Tekke Koyu'nda yaptıkları tarih tanıklığı ve oluşturdukları ayrıcalıklı durum tarihsel özgünlüklerini benzersiz bir yere konumlandırmaktadır.

Tüm kültürel ve toplumsal değerlere saygılı bir özgünlük kavramının oluşturulması: Tekke Koyu'nda bulunan eserler yabancı bir devletin sahipliğinde olmuş olasalar da Türkiye Cumhuriyeti tarihinin oluşmasında etkili olan tarih tanıklarıdır. Dolayısıyla her iki tarafın toplumsal değerleri bu eserler üzerindedir. Her iki tarafın atfettiği değer ile özgünlüğünün bir parçası olmaktadır. Bu değerlere ve oluşan özgünlüğe tüm taraflar saygı duymalıdır.

Venedik Tüzüğü'nün kavramsal uzatısı olması: 1964 Venedik Tüzüğü'nde eserlerin tarih tanıklığından gelen değeri, yerinde korumanın önemi, korumanın sürekliliği ve çevresinin de dahil edilmesi, tamamlamalarda aşırıya kaçılmaması ve fark edilebilirliğinin korunması gibi tanımlanmış pek çok maddenin su altı kültür mirasına katkı sağlayacak ve onu geliştirecek şekilde yeniden yorumlanması hedeflenmektedir. Tekke Koyu su altı kültür mirası eserleri Venedik Tüzüğü maddeleri ile bütüncül ve sağlıklı bir şekilde korunup sunulurken geleceğin getirdiği fırsatlar da bu bağlamda değerlendirilmelidir.

Tektipleşme ve azınlık kültürlerin milliyetçi söylemlerle zarar gördüğü günümüz koşullarında insanlığın ortak mirasının tüm yönlerine saygı göstermenin ve açığa çıkarılması: Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirası ögeleri bulunduğu çevrenin ayrılmaz bir parçası olarak tüm dünyanın ortak hafızasında yer etmiş, insanlığa mal olmuş bir mirastır. Dolayısıyla geçmişteki düşmanca duyguların yerine ÇATAB stratejik planında hedeflendiği üzere barış duygusunun yerleştirilerek tüm tarafların saygısı sağlanarak korunmalı ve sunulmalıdır.

Kültürel Çeşitlilik ve Miras Çeşitliliği

Temel özellik olan çeşitliliğin korunmasının ötesinde geliştirilmesi: Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirası hem Türkiye Cumhuriyeti hem de dünya için çeşitlilik ve zenginlik sağlamaktadır. Bu mirasın korunması bir gereklilik iken geliştirilerek

gelecek koruma uygulamalarına aktarılması ve sunulması bir fırsattır. Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirası bulunduğu su altı ortamı ve tarihsel bağlamı ile özgün bir konumdadır.

Farklılıkların çatışma yarattığı durumlarda bütün taraflara özgü değerler tanınması: Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirası bir savaş mirası olduğu için doğal olarak çatışmalara müsait bir konumdadır. Ancak madde 2'de belirtildiği üzere ve üstün evrensel değeri gözetilerek tüm taraflara ait değerler tanınmalı ve korunmalıdır. Bu değerler diğer kültür mirası ögeleri arasından öne çıkarak özgünlük anlamında yeni bir konum oluşturmaktadır.

Anlatım biçimlerine saygı gösterilmesi: Hem su altı kültür mirası hem de savaş mirası oluşu nedeniyle özgün bir anlatım biçiminin oluşturulması elzemdir. Bu anlatım biçimi tüm tarafların ortak değerleri üzerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla bir tarafın değeri üzerinde taraflı bir bakış açısıyla bakılmamalı, anlatım biçimine de objetif bir bakış açısıyla saygı duyulmalıdır.

Sorumlulukların taraflara dağıtılması: Su altı kültür mirası çoğu durumda bir çok farklı paydaşa sahiptir. Bu paydaşlar su altı kültür mirasının korunmasında ve yönetilmesinde başta o mirası oluşturan kültürel topluluk, sonrasında emek verenler arasında paylaştırılmalıdır. Tekke Koyu'nda oluşan su altı kültür mirası da bu doğrultuda tüm paydaşlar tarafından ortak bir şekilde korunmalıdır. Çok paydaşlı özgün durum korumada da sürdürülmelidir.

Değerler ve Özgünlük

Mirasa değer atfedilmesi, kaynakların inanılırlığı ve doğru anlaşılması: Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür miras ögeleri pek çok devletin tarihinde yer alan birer değerdir. Ancak bu değerin oluşmasında Çanakkale Savaşları sırasında yaşanmış tarihi gerçeklere bağlı kalınması, gerçeklerin abartılmaması veya çarpıtılmaması, insanüstü olaylara yorulmaması bu değerlerin en doğru biçimde korunmasını ve algılanmasını sağlayacaktır. İnanılır tarihi kaynaklar sayesinde gerçeklik zemininde kültür mirası ögelerinin gerçek değeri oluşacak ve korunacaktır. Bu durum aynı zamanda ÇATAB stratejik planında alanın sunumuna ait riskler arasında da sayılmıştır.

Özgünlüğün farklı kaynaklardaki işlevi: Özgünlük kaynakların doğrulanması, koruma ve müdahale süreci, Dünya Miras Listesi'ne kabul edilmek için en önemli etkendir. Dünya Kültür Miras listesine aday olan Çanakkale Tarihi Alanı'nın adaylığının

tamamlanması Tekke Koyu gibi pek çok özgün parçasının korunması ve özgün bir şekilde sunulması ile mümkün olacaktır.

Her yapıtın ait olduğu kültürel bağlama göre özgünlüğün tanımlanması: Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirası bir savaş mirası olduğu için madde 6'da belirtildiği üzere farklı topluluklar tarafından farklı şekillerde değerlendirilebilir. Dolayısıyla toplulukların değişmez değer yargılarından çok kültür mirası ögelerinin bağlamını oluşturan koşullar üzerinden değeri oluşturulmalıdır. Bu sayede özgünlük değeri değişmez bir zemine oturtulabilir.

Her kültüre özgü mirasın ve inanılır bilgi kaynaklarının doğruluğu: Bilgi kaynaklarının doğruluğu, kültür değer yargılarının üzerine bağlamın getirdiği değerin konulması, kültür mirasının özgün koşullarının getirdiği değer ile birlikte bir özgünlük tanımı yapılması ve değerinin belirlenmesi gereklidir. Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirası da bu üç bacaklı özgünlük değeri üzerinden tanımlanmalıdır.

Özgünlüğün oluşturulmasında bilgi kaynaklarının çeşitliliği: Özgünlük çeşitli bilgi kaynaklarından beslenmektedir. Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirası özelinde bu kaynaklar, alanın ruhu ve bağlamı, oluşturulan çevre, kullanım işlevi, tarihsel tanıklıktan başlanarak çoğaltılabilir.

EK I

Kültür çeşitliliğine saygı ve esnek tanımlama: Su altı kültür mirasının özgünlüğü kalıplaşmış tanımlar üzerinden yapılamaz. Özellikle savaş mirası olan Tekke Koyu'ndaki eserler paydaşlar, farklı değer yargıları ve özgün koşullar değerlendirilerek esnek ve kapsayıcı bir özgünlük tanımı içine alınmalıdır.

Özgünlüğün çok yönlü biçimde tanımlanması: Eserin özgünlüğünün tanımı yapılırken disiplinlerarası çalışmak, tüm uzmanlıklardan faydalanmak, bir kültüre ait çeşitliliği temsil etmesini sağlamak, gelecek için belgelemek ve değişen koşullar içinde güncellemek gereklidir. Tekke Koyu su altı kültür mirasında sayılar bu maddeler ışında tanımlamalar yapılmalı ve güncellenmelidir.

Özgünlüğün tanımlanmasında disiplinler ve topluluklar arası olunması: Bir çok tarafa ve disiplinlerarası paydaşa sahip olan Tekke Koyu'nda su altı kültür mirası ögeleri bu topluluk ve disiplinler ile birlikte yapılmalıdır.

Özgünlüğün anlatımının ve değerlerinin uluslararası işbirliği: Anlatımın özgünlüğü özellikle su altı kültür mirasında öne çıkmaktadır. Savaş mirası olan Tekke Koyu'nda ki su altı kültür mirası ögelerinde farklı ülkelerin uluslararası iş birliği son derece önemlidir.

Özgünlük diyaloğunun geliştirilmesi: Tüm bu maddeler ışığında özgünlüğün pratik değeri farklı ülkeler ve disiplinler aracılığıyla da öne çıkarılmalı ve geliştirilmesinde diyalog esas alınmalıdır. Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirası barışın gerekliliğinin göstergesi olarak bu diyaloğun merkezinde olmalıdır.

3.6.4 ICOMOS Quebec Yerin Ruhunun Korunması Deklerasyonu (2008) üzerinden değerlendirilmesi

Değerlendirme maddelerin başlıklar haline getirilmesiyle yapılacaktır. Maddelerin tam halleri için 2008 ICOMOS Quebec Yerin Ruhunun Korunması Deklerasyonu incelenmelidir. *Bu deklerasyon ile yapılar, objeler, rotalar gibi somut mirasın anılar, hikayeler, değerler gibi somut olmayan kültür mirası ile bir araya gelerek "yerin ruhu" nu oluşturduğu tanımlanmıştır. Çoğul ve dinamik bir karakteri vardır ve farklı gruplara ait olarak zaman içinde değişebilir.* Açıklanacak maddelerden anlaşılacağı üzere Tekke Koyu su altı kültür mirasının korunması ve sunumunda in-situ uygulamalar yapılmasının gerekliliği Çanakkale Savaşı bağlamının oluşturduğu "yerin ruhu"ndan gelmektedir.

Yerin Ruhunun Yeniden Düşünülmesi

Somut olmayan kültürel mirasın somut miras üzerindeki katkısı: Mekanın sanatsal veya teknik özelliklerinin yanısıra yaptığı tarih tanıklıklarından oluşan anılar, anmalar, hikayeler de kültür mirası olmasında önemli etkenlerdendir. Bu deklerasyon ile somut olmayan kültür miras ögelerinin yerin ruhunun oluşmasında ayrılmaz bir parçası olduğu bildirilmiştir. Çanakkale'de ve Tekke Koyu'nda da 1915 Çanakkale Savaşları'nın oluşturduğu yerin ruhu kültür mirasının tanımlanmasında bir numaralı etken ve yadsınamaz bir gerçektir. Bu gerçeklik mekanın anlamlandırılmasında daha zengin ve bütüncül bir bakış açısı ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Tekke Koyu'nun ve koyda bulunan su altı kültür mirası ögelerinin korunmasında ve sunumunda yerin ruhuna zarar verilmemesi ve ziyaretçilere aktarılması en önde gelen konudur. ÇATAB tarafından stratejik plan dahilinde barışın gerekliliğinin aktarılmasının belirlenmesi koruma faaliyetlerinde yerin ruhunun esas alındığını göstermektedir.

Yerin ruhunun karmaşık yapısının multidisipliner çalışmayı gerektirmesi: Yerin ruhu Çanakkale Savaşları'nda bulunan pek çok taraf ve su altı kültür mirası olması nedeniyle pek çok disiplin ile desteklenerek korunmasını ve sunulmasını gerektirmektedir. Bu nedenle ÇATAB tarafından kurulacak yetkin multidisipliner ekiplerin de koruma önceliği ve koruma tekniklerinin geliştirilmesi yerin ruhu üzerinden kurgulanmaktadır.

Yerin ruhunun yenilenen yapısının zaman içinde değişme sebep olması: Yerin ruhu insanlığın veya belli toplulukların hafızası ve düşünceleri üzerinden şekillenmektedir. Dolayısıyla bu hafızaya bakışın veya topluluğun değişmesi ile zamanla yerin ruhu da değişebilir. Çanakkale'de bulunan savaş su altı kültür mirasının öncelikle hurda olarak satılması daha sonrasında hurdacılık faaliyetlerinin sonlandırılması ancak bu sefer de harekete geçilmemesi, en son olarak koruma faaliyetlerine başlanması yerin ruhunun nasıl değiştiğine örnek olarak gösterilebilir.

Yerin Ruhuna Yönelik Tehditlerin Tanımlanması

Değişen Dünya'nın oluşturduğu tehditlere karşı planlar oluşturulması: İklim değişikliği, şehirleşme, çatışmalar vb. pek çok etken Dünya'da değişimlere sebep olmaktadır. Bu tehditlerin anlaşılması ve önlemler alınması resmi veya gayriresmi her kurum tarafından yapılacak olan uzun dönem stratejik planlar ile sağlanacaktır. ÇATAB yerel bir kurum olarak alandaki değişimleri daha iyi gözlemlemek ve tehditlere karşı önlem almak için etkili olacaktır. Tekke Koyu'nda ki su altı kültür mirasının iklim değişikliğine karşı korunması için uzun dönem stratejik plan oluşturulması için bu bağlamda harekete geçilmelidir.

Mekan üzerindeki birden çok ruhun çatışmasının ve yarışmasının engellenmesi: Çanakkale'de bulunan kültür mirası ögeleri pek çok taraf ülke ve topluluğa aittir. Her ülke ve topluluğun kendi atfetttiği özgün değer yargıları birden çok yerin ruhunun oluşmasına sebep olmaktadır. Bu özgünlük için bir zenginlik oluştururken mekanın korunması ve sunumunda bu ruhların birbiriyle eş tutulması sağlanmalı, biri diğerinin önüne geçmemelidir. Bu konu özelinde ÇATAB tarafından planlar hazırlanmalı veya hazırlanan planlar bu çatışmaları önleyici nitelikte olmalıdır.

Yerin Ruhunu Korumak

Bilinçlenmenin artırılması için eğitim programları ve yasaların oluşturulması: Yerin ruhu ülkeler veya toplulukların atfettiği özgün değerler veya aitlik duyguları ile kültür

mirası ögelerine karşı geçmişte de sağlanmıştır. Ancak "yerin ruhu" gibi bir tanımla belirli bir çerçeveye oturtulması 2008 gibi oldukça yeni bir tarihte olmuştur. Dolayısıyla özellikle Çanakkale Savaşları'nın oluşturduğu yerin ruhunun bu bağlamda duygular ile değil tanımlı bir düşünceler çerçevesi ile yerel topluluklara, genç nesillere ve diğer ülkelere aktarılması için eğitimler düzenlenmeli ve bilinç oluşturulmalıdır. Günümüzde Tekke Koyu'nda bulunan ziyaretçiler gerek alana karşı olan bilgisizlik, gerekse koruma ve sunum faaliyetlerinin yapılmamış olması, gerekse bu yerin ruhu bilincinin oturmamış olmasından dolayı Tekke Koyu sahili sadece bir günübirlik bir plaj olarak değerlendirmektedirler.

Yerin ruhunun sunumunda modern dijital teknolojilerin kullanılması: Modern teknolojilerin kullanılması hem uygun maliyetlerin oluşturulması hem de somut ve somut olmayan kültür mirasının aktarılmasında önemli fırsatlar yaratmaktadır. Tekke Koyu'nda bu günden 107 yıl önce oluşmuş yerin ruhunu ilk elden deneyimlemiş olan insan sayısı artık kalmamıştır. Dolayısı ise kaybolmaya yüz tutan bu ruhun korunması ve günümüz ziyaretçilerine o günkü gibi aktarılmasında modern yöntemler, bu yöntemlerden ise artırılmış gerçeklik en etkili araç olacaktır. ÇATAB stratejik planında da modern teknolojilerin kullanılması ve teknolojik tanıtım projelerinin oluşturulması hedeflenmektedir.

Yerin Ruhunu İletmek

Yerin ruhunun canlı kalması için toplulukların oluşturulması ve iletişimin sağlanması: Çanakkale Savaşları'nın üzerinden 107 yıl geçmesinin ardından yerin ruhu üzerindeki değişimler üçüncü madde de tanımlanmıştı. Günümüzde olması gereken barışın gerekliliğinin aktarılmasında bir araç olarak tanımlanan yerin ruhunun bu şekilde korunması için yerel topluluklara ve ziyaretçilere sağlıklı bir şekilde aktarılmalı, bu bilinç ile eğitilmiş topluluklar yerin ruhunun aktarılmasında görevlendirilmelidir. Bu aktarım katılımcı iletişim ile en etkili şekilde aktarılacak ve yerin ruhunu canlı tutacaktır.

Resmi ve resmi olmayan aktarım yöntemlerinin desteklenmesi: Resmi kurumlardan öte olarak gayriresmi yerel toplulukların yerin ruhunun korunmasında ve aktarılmasında ki önemi yadsınamaz bir gerçektir. Çanakkale Savaşları alanlarındaki yerin ruhunun korunmasında ve ziyaretçilere aktarılmasında da ilk aşama köylerde yaşayan yerel halk olacaktır. Yerel halkın Tekke Koyu özelinde ise Seddülbahir Köyü halkının bu

doğrultuda yerin ruhunun korunmasında ve aktarılmasında ayrılmaz bir yeri vardır. Dolayısıyla ilk aşama olarak kabul edilmeli ve desteklenmelidirler. Bu durum topluluk bilincinin oluşmasına va sürdürülmesine de katkı sağlayacaktır.

Nesillerarası ve kültürlerarası katılımın sürdürülebilirlik sağlaması: Yerel toplulukların yaşlanma veya göç ile değişmesi nesillerarası ve topluluklar arası aktarımı zorunlu kılmaktadır. Tekke Koyu'nda bulunan ssu altı kültür mirasının birden çok taraf ülkesi olmasıyla da kültürlerarası aktarım gerekliliği doğmaktadır. Tüm bu aktarımlar aktörler değişse de yerin ruhunun yaşatılmasını sağlayacaktır. Dolayısıyla koruma ve sunum uygulamalarında bu aktarım yer edinmelidir.

3.6.5 ICOMOS Kültürel Miras Alanlarının Yorumlanması ve Sunumu Tüzüğü (2008) üzerinden değerlendirilmesi

Bu tüzük önsözde belirtildiği üzere özellikle son yıllarda alanın yorumlanması ve sunumunda büyük gelişme kaydedilmiş olup pek çok yeni teknoloji ve ekonomik strateji kültürel alanların yönetimi ve tanıtılmasında kullanılmaktadır. Yorumlanma; toplum farkındalığını ve alanın anlaşılabilirliğini artıracak tüm aktiviteler (basılı veya elektronik yayınlar, dersler, alanda veya alan dışında yerleştirmeler, eğitim programları, topluluk aktiviteler) olarak tanımlanmıştır. Sunum ise; daha detaylı olarak planlanmış içeriğin planlı iletişimi, bilgilerin düzenlenmesi, fiziksel erişim, yorumlayıcı altyapı (bilgi panoları, müze tipi sergiler, gezi turları vb.) şeklinde tanımlanmıştır (ICOMOS, 2008b).

Ancak bu yöntemler kültürel alanların yorumlanması ve sunumunda en temelde yatan sorunların yeniden düşünülmesine sebep olmuştur. Kültür mirasının yorumlanması ve sunumundaki hedefler, hangi teknik ve yöntemlerin bağlama en uygun olacağı, hangi etik ve profesyonel kaygıların öncelikli olması gerektiği yeniden tanımlanmaya çalışılmıştır. Bahsi geçmiş önceki tüzük maddelerinin de işaret ettiği üzere yorumlanma ve sunum uygulamalarında oldukça zarar görmüş eserleri korumak ve ziyaretçilere aktarım için yapılacak uygulamaların eserlere zarar vermesinin veya aşırı yük oluşturmasının önlenmesi ve algılabilirliği artırılmış etkili bir sunum kabul edilebilir ana hedeftir. Bu amaçla çağdaş sunum tekniklerinden artırılmış gerçekliğin bir çözüm yolu sunması bu hedefte kabul edilebilir bir araçtır.

1. Çanakkale'de bulunan kültür mirası bağlamını, yaşanan 1915 Çanakkale Savaşları'ndan almaktadır. Yerin ruhunun, artık alanda bulunmayan eserleri,

dinamik bir olayın aynı şekilde aktarılması en uygun yorumlama ve sunum yöntemlerinin tespit edilmesinde prensip edinilmelidir.

2. Çanakkale kültür mirası doğası gereği uluslararası ve çok paydaşlı bir mirastır. 2008 Quebec Yerin Ruhunun Korunması Deklerasyonu ilkeleri aynen uygulanmalıdır.

Prensip 1. Ulaşım ve Anlaşılabilirlik

Yorumlama ve sunum programları halkın kültürel miras alanlarına fiziksel ve entelektüel katılımını kolaylaştırmalıdır.

Hedef: Anlamayı kolaylaştırmak, kamu bilincini teşvik etmek korunması için katılımı sağlamak.

Etkili yorumlamanın ve sunumun kişisel deneyimi, toplum saygısını ve bilincini artırması: Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirası üzerinden geçen zaman ve oldukça yıpranmış olmasıyla hafızalardan silinmeye başlamıştır. Bilinç oluşturulması, saygının yeniden kazanılması ziyaretçilere alanda kişisel bir deneyimin yaratılmasıyla mümkündür. Artırılmış gerçeklik uygulamaları etkili bir yorumlama ve sunum için çözüm olacaktır.

Yorumlama ve sunumun bireyleri ve toplulukları kendi perspektiflerini aktarma konusunda cesaretlendirmesi: Tekke Koyu'nda bulunan uluslararası ve çok paydaşlı kültür mirasının yerin ruhu deklerasyonunda belirtildiği üzere her aktörünün değerini eşit derecede yansıtacak şekilde sunması en uygun olandır. Bu noktada sunum uygulamalarının kurgu hazırlanırken bu konuya dikkat edilerek birey ve toplulukların katılımcılığını sağlayacak şekilde karma bir komisyon ile kurgu belirlenebilir.

Yorumlama ve sunum programlarının izleyicileri demografik ve kültürel olarak hedeflemesi, alanın değerleri ve öneminin değişik izleyiciler ile iletişim kurması: Tekke Koyu'ndaki su altı kültür mirasının uluslararası ve çok kültürlü ziyaretçileri gözetilerek mümkün olduğunca çok grup kapsanacak şekilde sunum uygulamaları hazırlanmalıdır. Yaşanılan savaşın her iki tarafın bakış açısıyla objektif bir şekilde aktarılması tüm ziyaretçilerin alanın önemini anlamasını sağlayacaktır.

Ziyaretçiler arasındaki dil çeşitliliğinin ve mirasla ilişkili toplulukların yorumlama altyapısı için dikkate alınması: Tekke Koyu'nun uluslararası ziyaretçi kitlesi engelli bireyler de düşünülerek uygun altyapı oluşturulmalıdır. Artırılmış gerçeklik

uygulamalarında su altında farklı dil destekleri yazılı bilgiler için sunulurken, işitsel cihazların da eklenmesiyle sunumun etkinliği artırılabilir.

Yorumlama ve sunum aktivitelerinin tüm çeşitleri ile fiziksel olarak toplum tarafından ulaşılabilir olması: Tekke Koyu'ndaki su altı kültür mirasının bir kısmı dalış gereksinimleri ile ne yazık ki her ziyaretçi için fiziksel olarak ulaşılabilir değildir. Ancak dalışa engel bedensel engeli, görme ve işitme kaybı olan ziyaretçiler için artırılmış gerçeklik gözlükleri ile sunum alanın karadan deneyimlemesi için bir çözüm sağlayabilir. Bu sayede dalış gerektiren su altı kültür mirası fiziksel olarak ulaşılamaz olsa da sunumu herkes için ulaşılabilir olacaktır.

Koruma endişelerinden dolayı kültür mirasına fiziksel ulaşım sağlanamadığında yorumlama ve sunumun alan dışında sağlanması: Tekke Koyu su altı kültür mirasının su altı sunumunda bedensel engeli olan ziyaretçiler ya da kötü havalarda ulaşamayacak ziyaretçiler için kıyıda veya alan dışında artırılmış gerçeklik sunumları yapılabilir. Bu sayede geleneksel sunum tekniklerinin yaşadığı bir engel aşılmış olacaktır.

Prensip 2. Bilgi Kaynakları

Yorumlama ve sunum kanıt esaslı bilimsel yöntemlere ve yaşayan kültürel geleneklere bağlı olmalıdır.

Hedef: Kültürel miras alanlarının anlamının kabul edilmiş metotlar ile ziyaretçilere aktarılması:

Yorumlamanın sözel ve yazılı bilgi, kalıntı vb.'ni içermesi, bu kaynakların arşivlenerek halkın erişimine açılması: Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirasının savaş sırasında çekilmiş kayda değer miktarda fotoğrafı ve yazılı kaynağı vardır. Ancak savaş sonrasında kalıntı haline gelen bu eserler için yeterli kayıt yapılmamıştır. Yine de hava fotoğrafları kullanılabilir. Sunum uygulamalarında ise kullanılacak ÇATAB, IWM, AWM ve pek çok kurum kaynağı halihazırda halkın erişimine açıktır. Yapılacak sunumlar bu kaynaklara dayandırılabilir ve hepsi ÇATAB bünyesinde derlenebilir.

Yorumlamanın alanın çevresiyle beraber multidisipliner çalışmasını kapsaması, anlamlı bir yorumlamaya alternatif tarihi hipotezlerin, yerel geleneklerin katılması: Tekke Koyu'nda arkeologlar, su altı arkeologları, savaş tarihçileri vb. pek çok disiplinden uzmanın bir arada çalışması gerekmektedir. Koya yakın köylerde bulunan yerel halkın ve gelen ziyaretçilerin plaj kullanımı da yerel gelenek olarak kabul edilerek keşif dalışları ve keşif yüzme faaliyetlerine dönüştürülebilir.

Tarihi katılımcıların geleneksel sözlü anlatımının önemli katkısının olması, sözel yorumlama programlarının altyapı ile ziyaretçilere aktarılması veya direkt olarak ilişkili toplulukların aktif katılımının sağlanması: Çanakkale Savaşları gazileri ne yazık ki günümüzde bulunmamaktadır. Ancak askerlerin ve gazilerin, araştırmacıların yazdıkları pek çok anı, günlük, kitap ve devlet arşivleri görsel veya sözel anlatımlar ile artırılmış gerçeklik sunumları ile ziyaretçilere aktarılabilir.

Görsel rekonstrüksiyonların detaylı analiz, bulgu, fotoğraf ve tarihi bilgilere dayanması, bilgi kaynaklarının görselleştirmeler için açıkça belgelenmiş ve mümkünse karşılaştırma için alternatif rekonstrüksiyonların yapılması: Tekke Koyu'nda yapılacak görsel rekonstrüksiyonlar ve video canlandırmalar için dönemin fotoğrafları, askerlerin yazılı anlatıları ve devlet arşivleri ana kaynakları oluşturacaktır. Bazı noktalarda askerlerin anlatılarının birbirinden farklı olduğu pek çok Çanakkale Savaşı kaynağında da belirtilmiştir. Bu noktada ya devlet arşivleri ve fotoğraflar baz alınacak ya da bu madde de belirtildiği üzere alternatifler oluşturulacaktır.

Yorumlama ve sunumun gelecekteki referanslar için belgelenmesi: Tekke Koyu'nun yorumu ve sunumunda oluşturulacak kurgu ve sunumlar doğa etkisi ile hızla değişen koy coğrafyası ve zarar gören kültür mirası ögelerinin gelecekteki araştırmaları için birer referans oluşturacaktır.

Prensip 3. Ortam ve Bağlama Verilen Dikkat

Yorumlama ve sunum kültürel miras alanlarının geniş sosyal, kültürel, tarihsel, doğal bağlamlarla ilişkili olmalıdır.

Hedef: Somut ve somut olmayan kültür mirasını doğal, kültürel ortamlarında ve sosyal bağlamlarında korumak

Yorumlamanın bir alanın çok yüzlü tarihini, ruhunu ve sanatsal bağlamını açığa çıkarması: Tekke Koyu'nda artırılmış gerçeklik ile yapılacak yorumlama ve sunum uygulamaları şu anda hiç bir şekilde anlaşılamayan ancak tarihi bellek nedeniyle hissedilen yerin ruhunun en doğru bir şekilde ziyaretçilere aktarılmasını sağlayacaktır. Bu aktarımın uluslararası yapıdan dolayı taraf olan her ülkenin alan üzerindeki değerini aktaracak şekilde olması gerekmektedir.

Kültürel miras alanının kamuya açık yorumlamasının aşamaları açıkça ayırt etmesi ve tarihlendirilmesi, alanın evrim aşamalarına saygı gösterilmesi: Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirası hem savaş hem doğa hem de savaş sonrası insan etkisiyle

zaman için oldukça kaybolmuş ve zarar görmüştür. Dolayısıyla aktarılması gereken ciddi bir değişim süreci vardır. Artırılmış gerçeklik sunumlarının bu katmanları günümüz koşulları üzerine yansıtılmasıyla Tekke Koyu en sağlıklı ve anlaşılabilir şekilde ziyaretçilere aktarılmış olacaktır.

Yorumlamanın alanın tarihine ve önemine katkıda bulunan tüm grupları dikkate alması: Tekke Koyu'nda yapılacak olan uygulama Quebec Yerin Ruhunun Korunması Deklerasyonu ilkeleri ile paralel şekilde tüm uluslararası tarafların değerlerini yansıtacak bir kurguya sahip olmalıdır.

Çevrenin, peyzajın, coğrafyanın alanın tarihsel ve kültürel bir parçası olarak yorumlamaya dahil edilmesi: Tekke Koyu'nda bulunan kültür mirası bulunduğu deniz ve topografya ile ayrılmaz bir bütündür. Tarih içindeki bağlamı yapılan çıkarmadan, çıkarma da topografik özelliklerinden ötürü gerçekleşmiştir. Sonrasında oluşan peyzaj ise savaş sonrası alanlarda oluşan peyzaj ile tarih tanıklığı özelliğini ve yerin ruhunu taşımaktadır. Yapılacak yorumlama ve sunumlar tüm bu çevresel özellikler katılarak hazırlanmalıdır. Artırılmış gerçeklik sunumları tek bir arayüz ile tüm bu özelliklerin deneyimlenmesi için en kolay çözümü oluşturmaktadır.

Alanın somut olmayan kültür mirasının yorumlama içinde kabul edilmesi: Tekke Koyu'nda bulunan kültür mirası yerin ruhu ile ayrılmaz bir parçadır. Yerin ruhunu oluşturan savaşa dair anılar ve hikayeler de alandaki somut olmayan kültür mirasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla yorumlama ve sunum uygulamalarında ana eksen yerin ruhununu kültür mirası ögeleri üzerinden etkili bir şekilde anlatılmasıdır.

Madde 6. Yorumlama programlarına kültürler arası önemin, antik kayıtların, yaşayan geleneklerin dahil edilmesi: Tekke Koyu kültür mirasının uluslararası durumu farklı kültürlerin atfettiği değerlerin de yorumlama ve sunum uygulamalarında yer edinmesini gerektirmektedir. Çanakkale Savaş alanlarında her yıl yapılan anmalar yaşayan gelenekler olarak bu uygulamalara dahil edilebilir.

Prensip 4. Özgünlüğün Korunması

Yorumlama ve sunum teknikleri 1994 Nara Özgünlük Belgesi'nin esaslarına saygı duymalıdır.

Hedef: Tarihi dokuya, kültürel değerlere saygılı bir şekilde müdahaleci koruma, ziyaretçi, uygunsuz yorumlama baskısından sakınarak koruma.

Özgünlüğün kalıntılar kadar insan topluluklarına da bağlı olması, yorumlama tasarımlarının sosyal fonksiyonlara ve yerel halka saygılı olması: Çanakkale Savaşı'na ilk elden tanık olmuş insanlar ne yazık ki günümüzde yaşamamaktadır. Ancak anıları hala ilk günkü gibi canlı tutulmaya çalışılmakta ve alanda ziyaretçilere aktarılmaktadır. Tekke Koyu yerin ruhundan yola çıkarak bu özgün yapıya sahiptir. Bu özgünlüğün sonraki kuşaklara aktarılması Quebec ilkeleri ile yerin özgün kimliğinin yaşatılmasında etkili olacaktır. Alanda yapılan anma törenleri günümüzde bu özgün değerin çevre halkına ve ziyaretçilere aktarılmasında son derece etkili olmaktadır.

Yorumlama ve sunumun kültürel değeri düşürmeden ve geri dönülmez bir şekilde etkilemeden özgünlüğün korunmasına katkıda bulunması: Tekke Koyu kültür mirası ögeleri savaş sırasında ve sonrasında doğa ve insan etkileri ile son derece zarar görmüştür. Alandaki ögelerin sunumu için yapılacak fiziki bütünleme uygulamalarının eserlere daha çok zarar verme veya yük bindirrme riski vardır.

Yürüyüş yolları, bilgi panoları vb. tüm görünür yorumlayıcıların tanımlanabilir kalarak doku, ortam ve doğaya uyumlu olması: Tekke Koyu savaş sonrasında 2 korugan ve plaj arkasında topraktaki makineli tüfek yuvaları için yapılan ancak bugün neredeyse kaybolmuş olan düzenlemeler hariç el değmemiş bir haldedir. Bu durum özgünlüğüne ayrı bir değer katmaktadır. Yapılacak olan rota yönlendirmeleri, bilgi panoları, görsel bütünleme uygulamaları vb. uygulamaların artırılmış gerçeklik gözlüğü üzerinden sunumu alanın el değmemiş dokusunun korunmasında etkili olacaktır. Bu yorumlayıcılar hem tanımlanabilir hem de alanın fiziki gerçeklik ve artırılmış gerçekliğine aynı anda uygun olarak tasarlanabilir.

Konser, performans vb. yorumlama programlarının yerel topluluklara ve fiziksel çevreye zarar vermemesi için dikkali bir şekilde planlanması: Çanakkale savaş alanları her yıl daha çok ziyaretçi çekmektedir. Ancak bu ziyaretçi sayısı diğer ülkelerde olduğu gibi bir anma mekanı olan alanda yerin ruhunun ağırbaşlılığına zarar vermektedir. Dolayısıyla yapılacak yorumlama ve sunum uygulamalarında bu konuya dikkat edilmelidir. Performans vb. uygulamalar yerine anmalar ve törenler yapılarak yerin ruhu, yerel topluluk olan sakin köy yaşamı ve el değmemiş doğa korunmalıdır. Artırılmış gerçeklik uygulamaları coşku değil alandaki büyük kaybı hissettirmeli ve ziyaretçiye alanda gezerken bu hissi aşılamalıdır.

Prensip 5. Sürdürülebilirliğin Planlanması

Kültür mirası için yorumlama planı sosyal, finansal, çevresel sürdürülebilirliği sağlarken doğal ve kültürel çevreye de hassas olmalıdır.

Hedef: Katılımcılığın, koruma çabasının, uzun süreli korumanın, yorumlayıcı içeriklerin sürdürülebilir korumaya katkısını sağlamak

Yorumlama ve sunum programlarının geliştirilmesi ve uygulanmasının kültür miras alanlarının genel planlama, bütçeleme, yönetim sürecinin parçası olması: Kültür mirası ögelerinin belgelenmesi ve korunmasının ardından yorumlama ve sunum uygulamaları gelmektedir. Tekke Koyu'nda ki kültür mirasına yapılacak belgeleme ve koruma uygulamaları ise oldukça maliyetli ve emek yoğun olacaktır. Bu emeklerin karşılığının verilmesi ve eserlerin ziyaretçilere tam olarak aktarılması için yorumlama ve sunum programları plan, bütçe ve yönetim sürecine dahil edilmelidir. Su altı kültür mirasının korunmasına yönelik tüzük ve sözleşmelerde de yönetim planına sunum uygulamaları da dahil edilmektedir.

Yorumlama altyapısının, ziyaretçi sayısının kültürel değer, fiziksel özellikler, bütünlük, doğal çevre üzerindeki etkinin miras etki değerlendirmelerine alınması: Geleneksel yorumlama ve sunum yöntemlerinde fiziki bütünlemeden, bilgi panolarına kadar pek çok ek sahaya ve miras ögelerine eklenmektedir. Yoğun ziyaretçi sirkülasyonun da zararlı etkileri vardır. Ancak Tekke Koyu'nda yapılması planlanan artırılmış gerçeklik uygulamaları ile fiziksel yorumlama ve sunum ögeleri sadece ekipmanların çalışması için küçük boyutlu işaretçiler ve şarj-teslim noktaları olacak olup bu programlar sayesinde de ziyaretçi sirkülasyonu düzenlenebilir.

Yorumlama ve sunumun koruma, eğitim, kültürel hedeflere hizmet etmesi, başarının sadece ziyaretçi sayısı ve gelir üzerinden değerlendirilmemesi: Tekke Koyu'nda yapılacak artırılmış gerçeklik sunumları yorumlama aşamasında fiziksel bütünleme uygulamaları yerine sanal bütünlemeyi önermektedir. Bu uygulama koruma uzmanları için yeni bir adımdır ve bir eğitim aracı olarak kullanılabilir.

Yorumlama ve sunumun koruma sürecinin toplum bilinci, fiziksel bütünlük ve özgünlük ile ayrılmaz parçası olması: Tekke Koyu'nda artırılmış gerçeklik ile yapılacak yorumlama ve sunum uygulamaları toplum bilincinin oluşturulmasında etkili bir yöntem olacaktır. Alanın sunum uygulamaları için fiziksel bütünlüğüne

dokunulmayacak olup özgünlüğü ve el değmemiş yerin ruhu korunacak olup aynı zamanda tüm yaşanmış olaylar ziyaretçilere aktarılmış olacaktır.

Bir alanın yorumlama altyapısına kalıcı olarak eklenecek teknik veya teknolojik unsurun etkin ve düzenli bakımının sağlanması: Tekke Koyu'nda yapılacak artırılmış gerçeklik yorumlama ve sunum uygulamaları sunum araçlarının önemli bir kısmının kaldırılmasıyla bakım gereksinimlerini önemli ölçüde azaltacaktır. Yorumlama kısmında ise fiziksel bütünleme uygulamalarından sanal bütünlemeye geçilecek olması eserlerin sadece kendilerinin bakımlarının yapılmasını sağlayarak maliyet ve işgücünü azaltacaktır. Bu sayede alandaki etkin ve düzenli bakım kolaylaşacak ve gereksinimi azalacaktır.

Yorumlayıcı programların tüm paydaşlara eğitim, istihdam vb programlar ile adil bir sosyal, ekonomik, kültürel faydasının amaçlanması: Tekke Koyu su altı kültür mirasına yapılacak koruma ve yorumlama uygulamalarında yeni su altı arkeologlarına ve dalgıçlara iş olanakları yaratılabilir. Dijitalleşen dünya ile koruma, yorumlama ve sunum uygulamalarının dijitale taşınması ile el gücüne yönelik yapılacak istihdam azalacaktır. Ancak Tekke Koyu bu yöntemler ile dijital araçlar kullanan emekçilerin bu alanda istihdam edilmesi için bir öncü olabilir. Arkeolog,su altı arkeoloğu, yazılımcı ve tasarımcıların daha önce bulunmadıkları bir sektör yaratabilir.

Prensip 6. Kapsayıcılık Endişesi

Kültürel miras alanlarının yorumlanması ve sunumu uzmanlar, ilişkili topluluklar ve diğer paydaşların anlamlı işbirliğinin sonucu olmalıdır.

Hedef: Paydaşların ve toplulukların katılımını sağlamak, yorumlayıcı programların uygulanması

Uzmanlar, topluluk üyeleri, rehber vb paydaşların yorumlama ve sunum programlarına dahil edilmesi: Tekke Koyu kültür mirası uluslararası, multidisipliner ve çok paydaşlı yapısından dolayı her uygulamada tüm bu aktörlerin sürece dahil edilmesi gerekmektedir. Bu derece karmaşık ve yoğun bir alanın yorumlama ve sunumunda da aynı çok aktörlü yapı ile kurgulanmalı ve ziyaretçilere aktarılmalıdır. Artırılmış gerçeklik uygulamaları bu alana yabancı dijital medya çalışanlarının eğitilmesinde de bir araç olacaktır.

Alan yorumlama ve sunum programında mülk sahipleri ve ilişkili toplulukların hak ve sorumluluklarının dikkate alınması: Yorumlama ve sunum uygulamalarında Tekke

Koyu'nun anlatımı sırasında çok aktörlü yapıda mülk sahipleri, topluluklar ve uluslararası değerler gözetilerek hak ve sorumluluklar dağıtılmalıdır.

Yorumlama ve sunum programlarının genişletilmesinin halkın yorumuna ve katılımına açık olması: Tekke Koyu'nun yorumunda ve sunumunda günümüzde alanı birinci elden deneyimleyen yerel halkın deneyimleri gözetilmeli. Daha önce alanda kullanılmamış artırılmış gerçeklik uygulamalarının yaşayacağı çeşitli sorunlar ve geliştirilmeleri için katılımları sağlanmalıdır.

Yorumlama planı oluşturulmasında kullanılacak medya iletişim araçlarında kullanılan materyalin sahipliğinin belirlenmesi ve uzlaşıya varılması: Tekke Koyu'nun sunumunun hazırlanmasında pek çok kurum ve kaynağa başvurulacak olup bu materyalin telif haklarının korunmasına özen gösterilmelidir.

Prensip 7. Araştırmanın Önemi, Eğitim ve Değerlendirme

Sürekli araştırma, eğitim ve değerlendirme kültürel miras alanının yorumlanmasının temel bileşenidir.

Hedef: Sosyal bağlamlara uygun teknik ve profesyonel rehberlerin mirasın yorumlanmasında ve sunulmasında kullanılması.

Kültür mirasının yorumlanmasının alan uygulamaların ardından bittiğinin düşünülmemesi, düzenli incelemenin yorumlama programına katılması: Tekke Koyu için önerilen artırılmış gerçeklik uygulamaları günümüzde yenilikçi kabul edilebilir. Ancak hızla gelişen dijital teknik ve yöntemlerden geri kalmaması için düzenli bir şekilde yenileme programa dahil edilmelidir.

Yorumlama programının gelişecek şekilde tasarlanması: Tekke Koyu'nda artırılmış gerçeklik uygulamalarının yeniliklere açık olması gelecek yıllarda daha da etkili bir yorumlama ve sunum oluşturumasında etkili olacaktır.

Yorumlama ve sunum programlarının alandaki fiziksel etkisinin sürekli takip edilmesi ve değerlendirilmesi, ziyaretçi ve paydaşların bu sürece dahil edilmesi: Gelişen teknolojilerin bir noktada alanda tamamen işaretçi vb. ek uygulamalardan tamamen kurtulması ve ekipmanların daha da kompakt hale getirilmesi veya ziyaretçi kullanımının daha da iyileştirilmesi için fiziksel etkiler incelenmeli ve paydaşlar artırılmış gerçeklik yorumları ve sunumuna dahil edilmelidir.

Yorumlama programlarının eğitim kaynağı olarak görülmesi ve müfredatın, sezonluk katılımlı etkinliklerin olması: Tekke Koyu'nda yapılacak bu yeni uygulama Çanakkale Savaşı Tarihi Alanı'ndaki diğer uygulamalar için örnek olacaktır. Bir eğitim alanı olarak da kullanılması ÇATAB stratejik planlarına dahil edilmelidir.

Yorumlama ve sunum için kalifiye elemanların eğitilmesinin önemi, temel koruma eğitimlerine de bu programların katılması: Tekke Koyu'nda yapılacak yorumlama ve sunum projeleri bu alanda şu an var olmayan kalifiye personelin yetiştirilmesi için bir fırsat olarak kullanılmalıdır.

Alanda yapılacak eğitim programlarının geliştirilmesi ve toplulukların güncel gelişmelere dahil edilmesi: Tekke Koyu'nda yapılacak bu yeni yorumlama ve sunum programı yerel topluluklar ve kurumlar için bir ilk olacaktır. Başarıya ulaşmasında benimsenmesi anahtar rol oynamaktadır. Dolayısıyla geliştirme aşamalarına dahil edilmeleri gerekmektedir.

Uluslararası işbirliği ve deneyim paylaşımının yorumlama programlarının geliştirilmesi için gerekliliği, uluslararası konferans ve değişim programlarının hazırlanması: Tekke Koyu su altı kültür mirasının yorumlanması ve sunumunda uluslararası kurum ve paydaşların bilgi birikiminden ve deneyiminden yararlanmak olası sorunların aşılmasında veya projenin başarısının artırılmasında etkili olacaktır. Bu nedenle gerekli eğitim ve değişim programları hazırlanarak bu koruma ve sunum yöntemi her an geliştirilmeye devam edilmelidir.

3.7 Tekke Koyu Su Altı Kültür Mirasının Sunumunun Değerlendirilmesi

Sadece Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio batıkları Gelibolu Tarihi Su Altı Kültür Parkı'na katılmış olup günümüze ulaştığı hali ile in-situ olarak sunulmaktadır. Herhangi bir koruma uygulaması veya kapsamlı bir sunum düzenlenmemiştir. Sadece dalış öncesi yapılan brifingler sözel sunum olarak sayılabilir ve *www.divinggelibolu.com* tanıtım sitesinde genel bir tarihçe bilgilendirmesi ve dalış ekipman bilgisi paylaşılmıştır. Su üstündeki sunum kıyıdaki kalıntıların yürüyerek gezilmesi ile günümüzde de deneyimlenebilir haldedir. Kıyıda belli bir derinliğe kadar -yaklaşık 50 cm- suya girilerek iskele ve batık kalıntıları su içinde yürünerek deneyimlenebilir haldedir. Su altında ise, 7 metre derinlikteki Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio batıkları, 26 metre derinlikteki batik 5 ve 6, iskele 1 ve 3'ün ucu tüplü

dalış (İng.: Scuba diving) için uygundur. Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio batıklarının suyun bulanık olmadığı zamanlarda su yüzeyinden görülmeleriyle, diğer kalıntıların da sığ suda olmaları sebebiyle şnorkelle yüzme (İng.: snorkelling) gezileri yapılabilir haldedir. Su altındaki 1-7 metre arasındaki batıklar şnorkelle yüzme ile deneyimlenebilir haldedir. Ancak Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio batıkları güçlü akıntılar ve kıyıdan uzaklık nedeniyle ekipler halinde ve iyi yüzücüler tarafından şnorkelle deneyimlenebilir. Batık 5 ve 6 için sadece tüplü dalış mümkündür.

3.7.1 Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirasının sunum sorunları

1. Tekke Koyu'nda ki eserler savaş bağlamında çıkarma koyunda yer almaları, yerin ruhu ve alanın özgünlüğünden dolayı yerinde sunulmalıdır. Dolayısıyla su altındaki kültür mirası ögeleri ziyaretçilerin dalış tecrübesi ve ekipmanı olması gerekmektedir.
2. Su altındaki batıklar, iskeleler ve kıyıdaki kalıntılar uzmanlar dışında anlaşılamayacak kadar zarar görmüşlerdir. Dolayısıyla bir anlatı aracına veya rehbere ihtiyaç duymaktadırlar.
3. Tekke Koyu'ndaki kalıntılar kimi noktalarda fiziksel bütünleme uygulamalarını kaldıramayacak kadar zarar görmüştür. Gemi ve çıkarma teknelerinin çelik gövdeleri günümüze ulaşmış olup metal korozyonu nedeniyle oldukça incelmişlerdir. İskele kazıkları da aynı şekilde korozyona uğramış olup iskele gövdesini oluşturan taşlar su altına dağılmıştır. Ahşap döşemeli iskelelerin ise döşemeleri günümüze ulaşmamıştır. Aynı şekilde Karacaoğlan Tepesi altındaki taş duvar da bütünlüğünü kaybetmiştir. (Şekil 3.3 – Şekil 3.11, Şekil B.21 – Şekil B.99). Geleneksel sunum yöntemleri bu durumdaki eserler için zayıf kalmaktadır.
4. Alanın el değmemiş ve yapılaşmamış dokusu rota döşemeleri, işaretçiler ve sunum araçları (pano vb.) ile doldurulursa bozulma riski ile karşı karşıyadır.
5. Sunum araçları Çanakkale Savaşları'nın oluşturduğu yerin ruhunu yansıtacak yöntem, teknik ve kurguya sahip olmalıdır. Geleneksel sunum yöntemleri 2 boyutlu yaşanan yerden kopuk anlatı araçları ile geçmişte yaşanan olayların ilk elden deneyim olarak ziyaretçilere aktarılmasında yetersiz kalmaktadır.

6. Tekke Koyu Gelibolu Yarımadasının en ucunda Ege Denizi'ne açık bir konumda bulunmaktadır. Bu nedenle güçlü akıntılara maruz kalmaktadır. Bu akıntılar koy içinde gücünü kaybetse de Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio'nun bulunduğu konumda hissedilmektedir ve Batık 5&6 konumunda güçlüdür. Şnorkel ile yüzme sunumları ekipler halinde ve iyi yüzücüler tarafından yapılmadığı zaman risklidir.
7. Rüzgarı ile öne çıkan Gelibolu Yarımadası'nda hava ve deniz koşulları genel itibariyle serttir. Bu durum suyun genelde bulanık olmasına ve iyi koşullarda 10-15 metre kadar olan görüş mesafesinin birkaç metreye kadar düşmesine, kimi zaman da akıntı ile kirliliğin koyda birikmesine ve birkaç günden birkaç haftaya kadar koyda kalmasına sebep olmaktadır. Rüzgar, dalgalı deniz ve görüş mesafesinin düşmesi in-situ koruma ve sunumun mümkün olacağı bir alanda karşılaşılan en büyük zorluklardır. Ziyaretçilerin güvenli ve anlaşılabilir bir tüplü dalış, şnorkelle yüzme gezisi yapmasına engel olmaktadır.
8. Tekke Koyu'nda yapılacak sunum uygulamalarında kullanılacak elektronik araçlar için koy içinde bir teslimat ve şarj noktası yoktur.

1915 yılında Tekke Koyu'na (W Beach) yapılan çıkarmanın üzerinden geçen zaman ile kıyıda ve suda oluşan değişimler ile koyun savaş sırasında nasıl kullanıldığı, koydaki gemi kalıntıları ve iskeleler tam olarak anlaşılamamaktadır. Bu noktada çağdaş sunum tekniklerinden video kolajlar, süperpoze videolar, artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik uygulamaları ile Tekke Koyu'nun Çanakkale Savaşındaki durumu ve geçirdiği süreç daha sağlıklı anlaşılabilir. Artırılmış gerçeklik uygulamaları ile ziyaretçilerin bütünlüğünü kaybetmiş gemilerin ve diğer kalıntıların aslında nasıl araçlar olduğunu in-situ olarak anlamaları çok daha kolay olacaktır. Finansman kapsamında ise bu uygulama ziyaretçilerin kendi telefonlarıyla bile sağlanabilir. Artırılmış gerçeklik, videomapping uygulamaları ile 1915 yılındaki çıkarma anı ve savaş süresince koyun nasıl kullanıldığı ziyaretçilere canlandırılabilir. Artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik uygulamalarının gelişen teknoloji ile gelecekte dalış gözlüklerine entegre edilebilir hale gelmesiyle su altında bütünlüğü bozulduğu için anlaşılamayan ve rehberle sözel iletişimin mümkün olmadığı için zihinde canlandırarak da anlaşılamayan kalıntıların anlaşılmasında önemli bir rol oynayacaktır. Denizden ulaşım durumunda ise bahsedilen geleneksel ve çağdaş

yöntemler Mehmetçik fenerinin bir kısmında veya dalış teknesinde ziyaretçilere aktarılabilir.

Bu çağdaş uygulamalar aynı zamanda yaş veya sağlık koşulları ile dalış, yüzme faaliyetleri yapamayan ziyaretçilerin de batıkları deneyimlenmesi sağlanacaktır. Buna ek olarak su altından çekilmiş 360 derece videolar batığın günümüzdeki durumunun anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Geleneksel dalış ekipmanlarında telsiz bulunmamaktadır. Telsizli maskeler ise şuan kültür dalışlarında kullanılamayacak kadar maliyetli ürünlerdir. Dolayısıyla bir alanı deneyimlemede ana faktörlerden biri olan rehberin sözel anlatımından mahrum kalınmaktadır. Aynı zamanda karada konumlanan sunum panoları ve maketler de su altında görüş açıları ve kirlilik nedeniyle verimli olmayacaktır. Sürekli bir temizlik ve bakım gereksinimleri olacaktır. Bu nedenle gerek tarih anlatımı, gerekse gözlüğe yansıtılarak yapılan anlaşılamayacak kadar parçalanmış gemi ve diğer kalıntıların artırılmış gerçeklik ile kalıntılar üzerine çakıştırılmış bütünleme sunumları ile Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirasının ziyaretçiler tarafından çok daha kolay anlaşılması sağlanacaktır.

4. ÇAĞDAŞ BİR SUNUM TEKNİĞİ OLARAK ARTIRILMIŞ GERÇEKLİK TEKNOLOJİSİ

Günümüz teknolojisi ile müzelerde ve diğer sergilerdeki sunum tekniklerinde de değişiklikler olmuş ve yeni teknikler ziyaretçiler ile buluşturulmuştur. Bu teknikler kimi zaman bir obje ve olayın daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacak bir bilgiyi sunmaya ya da eksik bilgileri tamamlamaya yönelik iken kimi zaman bir deneyimin farklılaştırılması, zenginleştirilmesi için kullanılmaktadır. Ortaya çıkan bu tekniklerden artırılmış gerçeklik ve sanal gerçekliğin sunum teknikleri arasında bir devrim yarattığını söyleyebiliriz. Bilgisayarların ortaya çıkmasıyla oluşan sanal gerçeklik, görsel veya video teknikler kullanılarak sanal dünyada fiziki dünyaya bağlı olmayan mekan, olgu ve durumların oluşturulmasıdır. Teknolojinin daha da gelişmesi ile sanal gerçeklik fiziki dünyaya yansıtılabilir hale gelmiştir. Sanal dünya da oluşturulan ürünlerin gerçek dünya daki mekan ve nesneler üzerine çakıştırılması ile artırılmış gerçeklik oluşturulmaktadır (Azuma, 2001, s.27). Bu sayede fiziki gerçeklik üzerine sayısal bilgiler eklenerek gözlemcinin deneyimlediği mekan veya obje üzerinde gerçek dünyada göremediği, deneyimleyemediği bilgiye ulaşması sağlanır (Coşkun, 2017, s.63). Bu bilgi görüntü, video, ses, yazı olabilir. Artırılmış gerçekliğin oluşturulması ve kullanıcıya aktarılması için tablet, telefon, gibi cihazlar kullanılmaktadır. Bu cihazların ötesinde kullanılan günlük gözlüklerin artırılmış gerçekliği destekleyen cihazlara dönüştürülmesi veya Google Glass, Microsoft Hololens gibi gözlük formundaki cihazlar için çalışmalar devam etmektedir (Şekil C.1, Şekil C.2). Artırılmış gerçekliğin çalışma prensibi ve uygulaması şu şekildedir; alan veya sunulmak istenen obje eğer gerekli ise işaretçiler de eklenerek fotogrametri ile taranır ve sanal dünyaya aktarılır (Şekil C.3). Sunulmak istenen grafik model hazırlanır (Şekil C.4). Alan veya obje deneyimi sırasında kullanılan kamera, gerçek dünyadaki işaretçilerden veya önceden fotogrametri ile taranarak kaydedilen alanlardan veri yakalar ve bilgisayara bilgi gönderir. İşaretçiler kolayca tanımlanabilir karekodlar veya diğer özel araçlardır (Şekil C.3). Yazılım, işaretçiden veya tanımlı alanda çıkarımına göre kameranın konumunu belirlemek için matematiksel hesaplamaları kullanır. Bu hesaplamalar için GPS gibi yer belirleme araçları da kullanılabilir.

Hesaplamadan sonra, sunulmak istenen grafik modeli gerçek dünyadaki işaretçi üzerine, işaretçiye göre seçilen yere veya tanımlı alanda olması istenen yere denk gelecek şekilde ekranda görüntülenecektir (Şekil C.5) (Berlino,A., ve diğ., 2019, s. 93). Calabria projesi aynı zamanda gezi rota ve sürelerinin düzenlenmesi, ögenin yanına yaklaştırmadan yerinde sunulması, kontrolsüz ve yoğun ziyaretçi akışının önlenmesi için örnek olarak gösterilebilir (Şekil C.4).

Sanal gerçekliğin aksine artırılmış gerçeklik sayesinde gerçek dünya da bulunan kültür mirası ögeleri veya mekanları ile bağlantı kopmamaktadır. Dolayısıyla kültür mirası ögelerinin ve mekanların özgün hallerinin sergilenmesinde artırılmış gerçeklik sanal gerçeklik sunumlarına göre daha uygun bir çözüm olmaktadır (Şekil C.6). Arttırılmış gerçeklik ve sanal gerçekliğin birleştirilerek fiziki dünyada gerçek mekan veya obje üzerine yansıtılarak kullanıcıya sunulduğu karma gerçeklik adında bir yöntem daha oluşturulmuştur. Bu yöntemde fiziki obje üzerine istenen bilgiler eklenirken sanal dünya ögeleri de aynı anda kullanıcıya yansıtılmaktadır (Şekil C.7, Şekil C.8).

4.1 Korumada ve Müzecilikte Bir Sunum Aracı Olarak Artırılmış Gerçeklik

Kültür mirası ögelerinin sergilenmesinde 21. yüzyılda öne çıkan yeni uygulamalardan en önemlisi artırılmış gerçekliktir. Ziyaretçiler tarafından ilgiyle karşılanan bu sunum tekniği pek çok müzede yer almaya başlamıştır. Ziyaretçilerin eserlere olan algısı artırılırken kültür mirası ögeleri üzerindeki müdahaleler de azaltılmaktadır.

4.1.1 Artırılmış gerçekliğin koruma ve sunuma katkıları

1. Fiziksel eklerin yapılmamasıyla kültür mirası ögelerinin özgünlüğü 1994 Nara Özgünlük Belgesi ilkelerine uygun olarak korunmuş olacaktır.
2. Tekke Koyu'ndaki kültür mirası ögeleri oldukça zarar görmüş olup bazı noktalarda fiziksel müdahaleyi kaldıramayacak durumdadır. Artırılmış gerçeklik uygulamaları ise bu müdahalelerin ögelere zarar vermeden sanal olarak yapılmasını sağlayabilir.
3. Artırılmış gerçeklik ile yapılacak koruma ve sunum çalışmalarında kullanılacak yöntemlerle ziyaretçilerin gezi rotaları ve sürelerinin düzenlenmesiyle insan sirkülasyon yükü azaltılabilir.

4. Ögenin yanına yaklaştırmadan yerinde sunulması, kontrolsüz ve yoğun ziyaretçi akışının önlenmesi de mümkün olacaktır.
5. Eser açıklamaları obje üzerine aktarılarak anlaşılabilirlik artırılabilir.
6. Eserlerin anlaşılabilirliğinin arttırılmasında için kültür mirası ögelerinin korunmasında ve sunumunda minumum hasar ilkesine uygun olarak fiziksel bütünleme çalışmaları yapı veya ögeler üzerine daha az yük getirecek görsel tamamlamalar yapılabilir.
7. 2008 Quebec Yerin Ruhunun Korunması Deklerasyonu ilkelerine uygun olarak en az yapılaşma ile alan korunurken 2 boyutlu tarihi fotoğrafların, yazılı tarihi metin ve belgelerin üç boyutlu canlandırılması ile olaylar bireysel olarak deneyimlenerek ziyaretçilere bugün yaşayamayacakları bir deneyim yaşatılarak yerin ruhu aktarılabilir ve korunabilir.
8. Ziyaretçilerin ilgisini canlı tutabilir ve geleneksel yöntemlerle oluşturulamayan sunumların yapılması sağlanabilir.
9. Ziyaretçiler gezi rotası üzerinde fiziki işaretçilere veya bir rehbere gerek duymadan yönlendirilebilir
10. Etkileşimli uygulamalar sayesinde ziyaretçiler sunumun bir parçası olabilir
11. Pano vb. fiziksel sunum araçları olmayacağı için bakım kolaylaşacaktır.
12. 2008 ICOMOS Kültürel Miras Alanlarının Yorumlanması ve Sunumu Tüzüğü ilkeleri doğrultusunda sözlü ulaşılabilirlik ve anlaşılabilirlik sağlanabilir, fiziki ulaşılabilirliğin mümkün olmadığı zamanlarda alan dışında sunumu sağlayabilir, fotoğraf vb. güvenilir kaynaklar ile ortam ve bağlama uygun şekilde somut ve somut olmayan kültür mirasını yerin ruhu ve özgünlük ile aktarabilir. Su altı kültür mirası alanında eksik olan uzman personelin yetiştirilmesinde araç olarak kullanılabilir.

4.1.2 Artırılmış gerçekliğin koruma ve sunumda etkili olamadığı noktalar

1. Tekke Koyu'nda özellikle dalga aşındırması gibi etkiler kalıntılara oldukça zarar vermektedir. Artırılmış gerçeklik uygulamaları koruma uygulamalarından sürekli bakımın yerini tutmamaktadır. Kültür mirası

ögelerinin sonraki nesillere aktarımı için tüzük ve yönetmeliklerce belirtilmiş gerekli sürekli bakım ve koruyucu uygulamalar yapılmalıdır.

2. Etkili bir sunum için tanımlanmış ögeler veya akustik işaretçi vb. araçlar ile iletişim kopmamalıdır. Bu iletişim koptuğu anda sunum yapılamamaktadır.
3. Ziyaretçilerin dokunma duyusuyla ögeleri algılayabileceği sunumlar sağlanamaz. Ziyaretçilerin kaybolmuş kültür mirası ögelerini dokunma duyusu ile deneyimlemesi mümkün değildir
4. Sunum süresi cihazların günümüz pil süresi ile sınırlı kalacaktır.
5. Su altında bulanıklık ile görüş mesafesinin düşmesi, karada sis vb faktörler ile fiziki ögelerin tamamının algılanamadığı, bir kısmının sudaki bulanıklık ile görülmediği durumlarda artırılmış gerçeklik sunumları bu görülmeyen fiziki kısımlar üzerine tam olarak çakıştırılamaz. Bu durumda sunumun anlaşılabilirliği azalabilir.
6. Güvenliğin gözetilmesi gereken su altı sunumları gibi ortamlarda sunum çevresel farkındalığı engelleyecek kadar öne geçmemelidir. Çizgisel sunumlar ve belli oranda görüş alanının tamamen açık bırakılması çözüm olabilir. *Artırılmış gerçeklik cihazlarının su altında kullanımının uygunluğu ve dalış güvenliğine etkisi tez kapsamı dışında tutulmuştur. Güvenlik konusunda kapsamlı bir değerlendirme gereklidir.*

Artırılmış gerçeklik uygulamalarını hayata geçirmiş müzelere Fransa Ulusal Doğa Tarihi Müzesi ve Smithsonian Doğa Tarihi Müzesi örnek verilebilir. Paris'te bulunan Fransa Ulusal Doğa Tarihi Müzesi "Revivre" (Yeniden Yaşa) projesi ile müzede sergilenmekte olan 11 adet nesli tükenmiş hayvanın artırılmış gerçeklik ile canlandırıldığı bir sunum hazırlanmıştır. Bu sunum için Microsoft Hololens 2 akıllı gözlükler kullanılmıştır. Nesli tükenmiş doldurulmuş hayvanlar yazılım aracılığıyla Hololens'e tanımlanmıştır. Ziyaretçiler seçilen hayvanlar ile karşılaştığında hayvanların hareket ettiği animasyonlar Hololens ekranından ziyaretçilere müze içinde hareket edermişçesine yansıtılmaktadır. Hayvanlar müzenin günümüzdeki sergi salonu düzeni (gerçeklik) içinde hareket etmekte, sesli anlatıcı arka planda bilgiler vermektedir (artırılmış sunum). Sanal gerçeklik yerine artırılmış gerçeklik özellikle seçilmiştir. Böylece tarihi müze yapısı içinde mekana özgü olarak hazırlanan sergide ziyaretçilerin görsel ve işitsel algıları engellenmeden aynı zamanda büyük sergi

salonunun mimari özelliklerini de deneyimledikleri "klasik bir tur" gibi yapılan gezinin gerçeklikten kopmadan bir sanallık sunması sağlanmıştır (Şekil C.9) (Url-33) 2017 yılında gerçekleştirilen proje ile Smithsonian Doğa Tarihi Müzesi "Skin and Bone" sergisinde ise sergilenen hayvanların yaşarken nasıl göründüklerini anlatmak amacıyla artırılmış gerçeklik kullanılmıştır. Hayvan iskeletlerinin yazılıma tanıtılması sonrasında uygulama ile iskeletlere bakıldığında hayvanların yaşarken nasıl göründüğü, hangi renk ve dokuda tüylere ve deriye sahip oldukları gibi pek çok özellikleri sunulmaktadır. Bu sayede ziyaretçi tarafından zihinde tam anlamıyla canlandırılamayan veya 2 boyutlu modellemelerin ve fotoğrafların yetersiz kaldığı sunum çok daha anlaşılabilir hale getirilmiştir (Şekil C.10).

Ülkemizde ise Töre ve Kut tarafından 2014 yılında Mimar Sinan Üniversitesi binasının geçirdiği dönüşümlerin ziyaretçilere artırılmış gerçeklik ile sunulması amacıyla bir proje hazırlanmıştır (Töre, Kut, 2014, s.22). Bu projede Mimar Sinan Üniversitesi'ni oluşturan sahil saraylarından biri olan Münire Sultan Sarayı ele alınmıştır. Artırılmış gerçeklik sunumunda işaretçi olarak karekodlar kullanılmıştır (Şekil C.11) (Töre, Kut, 2014, s.22). Akıllı cihazlara bu işaretçilerin okutulması ile girişlerin, Mimar Sinan Holü'nün, strüktürün ve çevrenin dönüşümüne ilişkin tarihi fotoğraflar ekrana getirilmekte, kaldırılan döşeme ve tavanlar modeller üzerinden aktarılmaktadır. Girişin sunumunda işaretçi okutulduğunda girişin panaromik bir fotoğrafı ziyaretçilere gösterilmektedir (Şekil C.12) (Töre, Kut, 2014, s.24). Mimar Sinan Holü'nün dönüşümünde ise artık mevcut olmayan tavan planı fotoğrafı modele konumlandırılmış (Şekil C.13) (Töre, Kut, 2014, s.26,27) hazırlanmış bir model üzerinde kaldırılmış döşemeler kırmızı renkli olarak modele yerleştirilmiştir (Şekil C.14) (Töre, Kut, 2014, s.27). Her iki bilgi de gerçek mekana çakıştırılarak ziyaretçilere sunulmaktadır (Şekil C.15) (Töre, Kut, 2014, s.28). Yapının strüktürel dönüşümünün sunulması için yangın sonrasında kaldırılan ahşap döşemelerin arkasında yapı detaylarının ve strüktürün okunduğu tarihi fotoğraflar gerçek mekanda karekodların okutulmasıyla ziyaretçiler tarafından deneyimlenebilmektedir (Şekil C.16) (Töre, Kut, 2014, s.32). Yapının ve çevresinin dönüşümü de tarihi fotoğraflar aracılığıyla sunulmaktadır (Şekil C.17) (Töre, Kut, 2014, s.35). Bu sayede ziyaretçi bulunduğu bir noktadan yapının 80 yıldan fazla süre içinde geçirdiği değişimi görebilmektedir. MSGSÜ'de gerçekleştirilmiş bu sunum ile ziyaretçiler yapının farklı fonksiyonlar ve yangınlar ile geçirdiği değişimleri fotoğraflar ile gerçek mekan

üzerinde bire bir karşılaştırarak deneyimleyebilmektedir. Aynı zamanda süreç içinde yapıdan kaldırılmış ve yapıya eklenmiş ekler de model ile sunulabilmektedir. Bu sayede ziyaretçiler mekanın özgün kısımlarını fiziki bütünleme olmadan deneyimleyebilmektedir. Bu sayede yapı üzerine ek yükler getirilmesi de engellenmektedir. Yeni fonksiyon ve deprem gereksinimleri ile eklenmiş çağdaş ekler ise arındırma müdahalelerine gerek kalmadan sanal olarak kaldırılarak gerçek ölçekte ziyaretçilere sunulabilmektedir. Bu sayede artırılmış gerçeklik fiziksel müdahalelere gerek kalmadan yapının yıllar içindeki durumu sunulmuş, pano vb. 2 boyutlu sunum tekniklerinin ötesinde doğrudan yapı üzerinde izlenerek strüktür gibi karmaşık konular ziyaretçiler için algılanabilir hale getirilmiştir.

4.2 Su Altı Kültür Mirasının Sunumunda Bir Araç Olarak Artırılmış Gerçeklik

Su altı kültür mirası ögeleri, batarken ve ardından su altında geçirdiği süreçler nedeniyle oldukça zarar görmüş, bütünlüğü ve parçaları yitirilmiş ögeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda su altında gezi rotalarının tam olarak tanımlanamaması veya rehber ile sözlü iletişim kurulamaması sebebiyle dalış sırasında kültür mirası ögelerinin anlaşılabilirliği konusunda büyük sorunlar yaşanmaktadır. Parçalanmış gemiler ve diğer deniz araçları bu konuya uzman olmayan kişiler tarafından tam olarak anlaşılamamakta, ögelerin batarken ve/veya su altında yaşadıkları olaylar göz önünde canlandırılamamaktadır. Su altındaki görüş mesafesi sorunları ile batıkların birbirleriyle ve karayla olan ilişkileri sağlıklı bir şekilde anlaşılamamaktadır. Artırılmış gerçeklik ile sunum çeşitli sağlık sorunları veya engelleri nedeniyle su altı kültür mirasını deneyimleyemeyen ziyaretçiler için de karadan veya gezi gemisinden deneyimlemek için bir çözüm olabilir. Karada kolaylıkla kullanılabilen telefon-tablet gibi cihazların su altında kullanılamaması nedeniyle alternatif cihazlar gerekmektedir. Su altı tabletleri ve dalış maskelerine bu sistemlerin entegre edilmesi için hala çalışılmaktadır. Aynı zamanda bu cihazlardaki yazılımın, deneyimlenmek istenen alanı tanıyıp sunumu yansıtabilmesi gerekmektedir. Ancak batıkların kimi zaman daha çok veya az kumla kaplı olması, görüş mesafesindeki değişimler önceden tanımlanmış alanın sürekli değişmesine sebep olmakta, yazılım tarafından alanın tanınması ve sunumun yansıtılması sağlıklı bir şekilde sağlanamamaktadır. Bu nedenle işaretçilerin kullanılması daha verimli sonuçlar doğurmaktadır. Su Altı Arkeolojik Mirasının Görünürlük ve Kullanımının

Devlet Teşviğiyle Desteklenmesi (Valorizzazione Integrata dei Siti Archeologici Subacquei - VISAS) projesi sanal ve artırılmış gerçeklik kullanarak bu sorunlara çözüm üretmeyi hedefleyen bir projedir. Arkeolojik alanlara su altı dalışı yapan ziyaretçilerin deneyimini zenginleştirmeyi, su altı kültür miras alanlarının optik ve akustik tekniklerle 3 boyutlu modellerinin oluşturulmasını, bu modellerde sanal gerçeklik turları oluşturmayı, model içinde oluşturulmuş sunuların su altı tableti ile su altı kültür mirası üzerine çakıştırılarak dalış yapan dalgıçlar için bir rehber ve bilgilendirme arayüzü oluşturmayı amaçlamaktadır (Şekil C.18, Şekil C.19) (Bruno, Lagudi ve diğ., 2016, s.4,8).

İtalya'nın Crotone kentine yakın Isola Capo Rizzuto bölgesinde bulunan Punta Scifo D batığı VISAS projesinde pilot proje olarak seçilmiş ve artırılmış gerçeklik sunumu için alan rölövesi çıkarılmış (Şekil C.20) ardından fotogrametri ve akustik tarama yöntemleriyle 3 boyutlu ham nokta bulutu modeli oluşturulmuştur (Şekil C.21) (Bruno, Lagudi ve diğ., 2016, s.7,9). Bu model üzerine renklerin süperpoze edilmesi ve geleneksel yöntemlerle alınan rölövelerin eklenmesi ile parçalanmış gemiler ve diğer kalıntıların anlaşılabilirliği artmaktadır. Su altına yönelik oluşturulan ham modelin ardından koyun su altı, kıyı kesimi, karada kalan bitki örtüsü, günümüzdeki birkaç yapı, şamandıra ve diğer detaylar modellenerek modele eklenmiş ve su altının kıyı ve su üstü ile ilişkisi kurulmuştur (Şekil C.22). Detaylandırarak tamamlanmış bu sunum, su altı kültür mirasını dalarak deneyimleyemeyen ziyaretçiler için sanal ve artırılmış gerçeklik ile gezmeyi mümkün kılmaktadır. Model aynı zamanda dalış için hazırlanacak sunum için altlık olarak kullanılmaktadır. Batığın veya kalıntıların en iyi şekilde anlaşılacağı ve ziyaretçilere en güvenli güzergahı sunacak gezi rotaları model üzerinden belirlenmektedir (Şekil C.23). Bu rota üzerinde açıklanmak veya sunulmak istenen noktalar için gerekli infografikler, metinler ve kalıntıları tamamlayıcı modeller vb. sunumlar hazırlanmış ve model üzerinde kamera açıları ve akustik işaretçiler konumlandırılarak (Şekil C.23, Şekil C.24) vb. görselleştirmeye yönelik çözümler üretilmiştir. Akustik işaretçiler (Şekil C.25) alanda konumlandırılarak ve su altı tableti (Şekil C.26) arasındaki senkronizasyon sağlanmıştır. Tablet alandaki konumunu tanımlayabilmekte ve doğrultulduğu yerdeki sunumu ekrana yansıtabilmektedir (Şekil C.27). Su altında artırılmış gerçeklik şu şekilde oluşturulmaktadır; Görsel mesafe sayacı, atalet ölçüm cihazı akustik modem, manyetometre ile su altı tabletinin alanda nerede olduğunu anlamasını sağlayacak bilgiler yazılıma aktarılmaktadır. Bu bilgiler

genişletilmiş kalman filtresi adında uzaydaki konumun optimal bir tahminini oluşturan algoritma tarafından işlenir ve yapılan sentez sonucunda taraması yapılmış alanın uzayında en yakın tahmini oluşturarak su altı tabletini kameranın baktığı yönü de içerecek şekilde konumlandırır. Bu konumlandırmanın yazılıma iletilmesi ile belirlenen sunum tablet ekranında istenen obje ya da mekan üzerine çakıştırılmaktadır (Şekil C.28). Su altı tabletinde alan içindeki konum anlık olarak gösterilmektedir. Takip edilmesi gereken rota kırmızı ile belirtilmiş olup "i" işaretli konumlar artırılmış gerçeklik sunumlarının yapılacağı noktaları belirtmektedir. Tablet sahaya genel olarak doğrultulduğunda rota saha üzerinde çakıştırılmış halde artırılmış gerçeklik olarak görülebilir. Tablet uygulaması içinde aynı zamanda derinlik, süre, sıcaklık, şarj gibi çeşitli gerekli bilgiler de verilmektedir (Şekil C.29).

Üzerindeki akustik sensörler ve su gerçimez kasası ile standart bir tabletten biraz büyük olan su altı tableti dalgıç tarafından elde taşınmakta ve alanda dalgıca rota, kültür mirası hakkında bilgiler, sunular ile rehberlik etmektedir. Bu sayede gerçek bir rehberin sözel ve görsel sunumları tablet aracılığıyla mümkün kılınmıştır. Aynı zamanda batığın nasıl hasar gördüğü, battığı gibi olaya dayalı zihinde canlandırılması gereken imgelerin de bu sayede sunulabilmesinin önü açılmıştır (Şekil C.30). Su altı tableti her ne kadar artırılmış gerçeklik sunumlarında bir çığır açmış olsa da ziyaretçi dalgıcın sürekli elinde taşıması dalgıcın hareketlerini kısıtlamaktadır. Sunum için her seferinde tanımlanmış yere doğrultulması da artırılmış gerçeklik sunumunu zorlaştırılmaktadır. Bunun yerine artırılmış gerçeklik sisteminin dalgıcın gözlüğüne entegre edilmesi çok daha verimli bir çözüm olacaktır. Bu sayede dalgıç elinde pahalı bir su altı tableti taşımak sorunda kalmayacak ve alan içine tanımlanmış sunumları da sadece başının hareketleri ile görebilecektir. Gezi rotasının sürekli önünde bulunması ile rota takibi kolaylaşacak, sunum noktaları takip edilebilecektir. Bilgiler kültür mirası ögelerinin üzerinde belirerek ziyaretçi dalgıçlara aktarılabilecektir. Su altında konuşarak iletişim kuramama ve bilgi panolarının zamanla okunamaz hale gelmesinin önüne geçilmiş olunacaktır (Şekil C.31). Gözlüğün pratikliği ve camına yansıtılmış artırılmış gerçeklik sunumları ile kalıntılar üzerine bütünleme modelleri, kalıntının özgün detayları, çakıştırılmış tarihi fotoğraflar ve kalıntının bütünü 1/1 ölçekte göz önünde oluşturularak daha iyi anlaşılabilecektir. Video gibi sunum teknikleri ile zenginleştirilen sunumlarda batış öncesi ve batış anı su altında canlandırılarak dalgıcın olayı birebir deneyimlemesi sağlanabilir (Şekil C.32, Şekil C.33).

5. TEKKE KOYU SU ALTI KÜLTÜR MİRASININ SUNUMUNDA ARTIRILMIŞ GERÇEKLİĞİN KULLANIMI

Tekke Koyu, içinde barındırdığı kültür mirası ögeleri ile kayda değer bir 1. Dünya Savaşı envanteri sunmaktadır. Buna rağmen bu ögelerin korunması ve sunumunda günümüze kadar bir uygulama yapılmamıştır. Bu nedenle süreç içinde bu envanter çok fazla zarar görmüş ve anlaşılamayacak kadar dağılmıştır. Buna rağmen in-situ koruma ve sunum tekniklerinin uygulanabileceği şekilde alanda günümüze kadar ulaşmıştır. Tekke Koyu'nda koruganlar dışında herhangi bir yapılaşma olmaması zamanın alanın üzerindeki etkisini, kalıntıların savaş sonrasındaki özgün yapısını ve terkedilmişliğini çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu sayede Tekke Koyu el değmemişliği ile özgünlüğünü korurken yerin ruhunu da hala anılar ile üzerinde taşımaktadır. Tekke Koyu'ndaki çıkarma ve bu çıkarmaya ait kalıntılar alandan ve yerin ruhundan bağımsız düşünülemeyeceği için yerinde korunması ve sunulması en doğru yöntem olacaktır. Bu noktada in-situ sunum için de en uygun çözüm artırılmış gerçeklik sunumları olarak düşünülmektedir. Kıyıda ve su altındaki bu durumdaki batıkların sunumunda güvenli, ziyaretçilerin alanda kolayca takip edebileceği, farklı kalıntılar arasında ilişki kurabilecekleri hem karada hem su altında gezi rotaları oluşturulması gerekmektedir. Bu rotaların takibinde artırılmış gerçeklik kullanılan tablet, su altı tableti ve dalış gözlüklerinin kullanımı fiziki işaretçilerin alana en az şekilde eklenerek alanın özgün yapısını korumaya yardımcı olabilir. Artırılmış gerçeklikle yapılacak sunumlar alana en az yapı eklenmesini sağlayarak bu durumu koruyacak ve aktaracak etkili sunumlar olabilir. Sunum kurgusu içinde tüm ülkelere ait değerlerin objektif bir şekilde, anıların oluşturduğu somut olmayan kültür mirasının da aktarılması sağlanabilir. Bu kurgu içinde en uygun sunum yönteminin artırılmış gerçeklik olduğu düşünülmektedir.

In-situ korumanın da avantajları aynı şekilde sunuma da yansımaktadır. Bu doğrultuda artırılmış gerçeklik kullanılarak yapılacak sunumların alan ve kalıntılar üzerindeki pozitif etkileri şu şekilde sıralanabilir.

5.1 Tekke Koyu'nun Genel Sunumu İçin Artırılmış Gerçekliğin Kullanımı

Tekke Koyu'nda 25 Nisan 1915 tarihindeki çıkarmadan itibaren gerçekleşen olaylar, koyda savaş sırasında yapılmış ve bazıları da günümüze ulaşan yapılar ve tekneler günümüz koşulları içinde anlaşılamamaktadır. Artırılmış gerçeklik ile yapılacak sunumlar fiziki sunum yapılarına ve araçlarına gerek duymadan alanda bulunan bu kalıntılar üzerine çakıştırılmış halde sunulabilir. Bu sayede in-situ koruma durumu sunumun bir avantajı olarak da kullanılmış olacaktır.

1. Su altında ve kıyıdaki kalıntılar için fiziki yönlendiricilere gerek kalmadan ya da minumum sayıda tutularak rotalar oluşturulabilir (Şekil D.1).
2. Su altındaki ve kıyıdaki birbirinden bağımsız yapı ve kalıntıların birbirleriyle ilişkisini anlatacak şekilde sunulması ile alanda bütünlük sağlanabilir (Şekil D.1).
3. Kıyıdan başlayan ve su altında kalan iskelelerin görsel olarak yeniden yapımı ile koyun 1915 yılındaki hali ziyaretçiler için görsel olarak da olsa yeniden canlandırılabilir (Şekil D.2).
4. Bilgilendirme yapıları ve unsurları (pano, yönlendirme işaretçileri, totem vb.) alan içinde minumum düzeyde tutularak bakım gereksinimleri minumuma indirilebilir (Şekil D.2).
5. Gelibolu Savaşı'nda Tekke Koyu'ndaki gemiler-iskeleler-kıyı arasındaki asker, malzeme akışının, savaşın genel gidişatının video ve görseller ile canlandırılmasıyla, eser açıklamalarının obje üzerine aktarılmasıyla koyda yaşananlar ziyaretçinin zihninde canlandırma çabasına gerek kalmadan sunulabilir. Etkileşimli uygulamalar sayesinde ziyaretçiler sunumun bir parçası olabilir, rehber ihtiyacı azalabilir (Şekil D.2).
6. Dünya tarihinde yapılmış ilk amfibi harekatlardan biri olan 25 Nisan 1915 İngiliz çıkarması ve Türk savunması artırılmış gerçeklik ile ziyaretçiye birebir yaşatılabilir.
7. Sağlık problemleri olan ve Tekke Koyu'nun engebeli yapısı içinde hareket edemeyecek ziyaretçiler için alan çeperinde sunumlar ile erişilebilirlik sağlanabilir.

8. Ziyaretçiler gezi rotası üzerinde fiziki işaretçilere veya bir rehbere gerek duymadan yönlendirilebilir ve ilgileri geleneksel yöntemlerle oluşturulamayan sunumlar ile canlı tutulabilir.

9. Fiziksel bütünleme çalışmaları azalabilir ya da yapılmasına gerek kalmayabilir. Bu sayede ögelerin anlaşılabilirliğinin arttırılmasında, kültür mirası ögelerinin korunmasında ve sunumunda minumum zarar ilkesine uygun davranılabilir.

10. 2008 Quebec Yerin Ruhunun Korunması Deklerasyonu ilkelerine uygun olarak minimum yapılaşma (müze yapıları, bilgilendirme panoları, totemler, rotalar için sert yüzey inşaatları, yönlendirme tabelaları vb.) ile alan korunabilir ve 2 boyutlu tarihi fotoğrafların, yazılı tarihi metin ve belgelerin üç boyutlu canlandırılması ile olaylar bireysel olarak deneyimlenerek ziyaretçilere bugün yaşayamayacakları bir deneyim yaşatılarak yerin ruhu aktarılabilir ve korunabilir. Bu aktarımın 21. yy. müze yapıları ile doldurulmamış ve büyük ölçüde 1915 yılındaki hali ile günümüze ulaşan Tekke Koyu'nda yapılması yerin ruhunun en sağlıklı biçimde aktarılmasını sağlayacaktır.

11. Anlaşılabilirliği artırmak adına yapılması olası fiziksel müdahalelerin (bütünleme, rekonstrüksiyon vb.) önüne geçilerek kültürel miras ögelerinin özgünlüklerinin korunması sağlanabilir. Bu şekilde fiziksel eklerin yapılmamasıyla kültür mirası ögelerinin özgünlüğü 1994 Nara Özgünlük Belgesi ilkelerine uygun olarak korunabilir.

12. 2008 ICOMOS Kültürel Miras Alanlarının Yorumlanması ve Sunumu Tüzüğü ilkeleri doğrultusunda sözlü ulaşılabilirlik ve anlaşılabilirlik sağlanabilir, fiziki ulaşılabilirliğin mümkün olmadığı zamanlarda alan dışında sunumu sağlayabilir, fiziki ulaşılabilirlik olduğunda sunumların etkinliğini ve anlaşılabilirliğini artırabilir, fotoğraf vb. güvenilir kaynaklar ile ortam ve bağlama uygun şekilde somut ve somut olmayan kültür mirasını yerin ruhunu hissettirerek ve özgünlük ile aktarabilir. Ülkemizde su altı kültür mirası alanında özelleşmiş uzman personel eksikliği günümüzde de devam etmektedir. Tekke Koyu'nda üniversiteler ve kurumlar desteği ile yapılacak olan uygulamalar eksik olan uzman personelin yetiştirilmesinde araç olarak kullanılabilir.

13. Artırılmış gerçeklik ile yapılacak koruma ve sunum çalışmalarında kullanılacak yöntemlerle ziyaretçilerin gezi rotaları ve sürelerinin düzenlenmesiyle insan sirkülasyon yükü azaltılabilir. Ögenin yanına yaklaştırmadan yerinde sunulması, kontrolsüz ve yoğun ziyaretçi akışının önlenmesine de olanak sağlayacaktır.
14. Tüm bu artırılmış gerçeklik sunumlarının in-situ koruma sayesinde yerin ruhu ile ilişkisi güçlenebilir ve aktarımı kolaylaşabilir. Koyda bulunan kültür mirası ögeleri in-situ koruma ile alanla ve birbirleriyle olan etkileşimi ve anlaşılabilirliği güçlendirilebilir.

5.2 Kıyıda Bulunan Kalıntılar İçin Artırılmış Gerçekliğin Kullanımı

Kıyıdaki kalıntılar, Tekke Koyu'nda ulaşılması en kolay kültürel miras ögeleri olmalarına karşın bütünlüklerini büyük oranda kaybettikleri için güçlü bir sunum desteğine gerek duymaktadırlar. Kalıntıların genel yapılarının anlaşılması oldukça güçleşmiş olduğu için sunumlarında kapsamlı bütünleme çalışmaları söz konusudur. Ancak artırılmış gerçeklik uygulamalarıyla günümüze ulaştıkları durumlarıyla aynen korunmaları ve sunulmaları mümkün olacaktır. Bu sayede ziyaretçilerin kalıntılar üzerinden özgün durumu hayal etmelerine gerek kalmadan ögeleri ve savaş ortamını doğrudan izleme fırsatı bulacaklardır. Aynı zamanda asker, erzak ve mühimmat taşıyan barç ve filikaların nasıl kullanıldığı da ziyaretçilere aktarılabilir.

1. Kıyıda birbirinden bağımsız şekilde duran ve halihazırda kumun içine gömülü fark edilmesi zor bazı kalıntılar arasında bütüncül bir rota oluşturulabilir (Şekil D.1).
2. Barç, filika ve teknelerin deniz taşıtları oldukları anlaşılsa bile gerçek boyut, form ve kullanım amaçları anlaşılamamaktadır, bu ögelere fiziki müdahale yapılmadan görsel olarak bütünleme ile anlaşılabilirliği sağlanabilir (Şekil D.3).
3. Kalıntıların çevresinde herhangi bir bilgilendirme yapısı ve panosu bulunmadığı için bilgi alınamamaktadır. Metin içeren genel bilgilendirmelerin pano, totem vb yerine artırılmış gerçeklik ile kalıntı üzerinden yapılması ile etkili bir sunum oluşturulabilir (Şekil D.3).

4. Çanakkale Savaşı ile ilgisi anlaşılamayan bu kalıntılara ait görsel ve video destekli sunumlar ile bilgiler kalıntı üzerinden doğrudan aktarılabilir (Şekil D.3).
5. Sunum için kullanılacak fiziki yapı ve araçlar mümkün olan en az sayıda tutularak bakım gereksinimleri minumuma indirilebilir.
6. Sağlık problemleri olan ve Tekke Koyu'nun engebeli yapısı içinde hareket edemeyecek ziyaretçiler için erişilebilir sunumlar sağlanabilir.
7. Tüm bu artırılmış gerçeklik sunumlarının in-situ koruma sayesinde yerin ruhu ile ilişkisi güçlenebilir ve aktarımı kolaylaşabilir. Bu şekilde koyda bulunan kültür mirası ögelerinin özgün konumları ve birbirleriyle etkileşimleri bağlamında anlaşılabilirliğinin artırılmasının yanısıra koyun ve koyda yaşanan olayların aktarımı da kolaylaşacaktır.

5.3 İskele Yapıları İçin Öneri

İskelelerin gerek karadan gerekse su altından nasıl bir yapıya sahip oldukları, inşa edildikleri toplam uzunluk ve Tekke Koyu'nun 1915 yılında nasıl bir liman haline getirildiğinin anlaşılması artırılmış gerçeklik ile dalga etkisiyle aynı şekilde zarar görecek bütünleme çalışmaları yapmadan sağlanabilir. Artırılmış gerçeklik sunumları sayesinde iskelelerin inşa süreci de ziyaretçiler ile buluşturularak dinamik bir sunum oluşturulabilir. Bu sayede savaş ortamında yaşanan süreç de ziyaretçilere aktarılmış olur.

1. Başlangıç noktaları kıyıda birbirinden bağımsız noktalarda bulunan ve su içindeki kalıntıları kıyıdan anlaşılamayan iskelelerin 1915 yılında Tekke Koyu'nu nasıl şekillendirdiğini anlaşılabilir hale getirilebilir. Karacaoğlan veya Ay Tepe bakı noktası olarak kullanılabilir. Bu tepeler üzerinden denizin durgun olduğu zamanlarda belirsiz olarak algınabilen iskeleler artırılmış gerçeklik ile daha sağlıklı bir şekilde aktarılabilir (Şekil D.2).
2. Toplam uzunlukları ve kıyıdan ulaştıkları son mesafe karadan algılanamayan iskeleler ziyeretçilere aktarılabilir (Şekil D.2).

3. Gemi kalıntılarına göre anlaşılması daha zor, formları kaybolmuş ve sadece dikmeleri kalmış iskeleler görsel olarak tamamlanarak ziyaretçiye sunulabilir (Şekil D.4).
4. Çanakkale Savaşı ile ilgisi anlaşılamayan bu kalıntılara ait görsel ve video destekli sunumlar ile bilgiler kalıntılar üzerinden direkt ziyaretçilere aktarılabilir (Şekil D.4).
5. Sunum için kullanılacak fiziki yapı ve araçlar mümkün olan en az sayıda yapılabilir ve bakım gereksinimleri minumuma indirilebilir.
6. Sağlık problemleri olan ve Tekke Koyu'nu su altından deneyimleyemeyecek ziyaretçiler için erişilebilir sunumlar sağlanabilir.
7. Tüm bu artırılmış gerçeklik sunumlarının in-situ koruma sayesinde yerin ruhu ile ilişkisi güçlenebilir ve aktarımı kolaylaşabilir. Koyda bulunan kültür mirası ögeleri in-situ koruma ile alanla ve birbirleriyle olan etkileşimi ve anlaşılabilirliği güçlendirilebilir.

5.4 Su Altında Olan Batıklar İçin Öneri

Su altındaki kalıntıların fiziki bütünleme uygulamaları ile formunun tekrar ortaya çıkarılması su altındaki uygulama zorlukları ve bu zorluklara rağmen yapılsa bile kısa sürede deforme olacağı için etkili olamayabilir. Bu nedenle su altındaki bu kalıntıların aynı şekilde arttırılmış gerçeklik ile sunulması konuşmanın mümkün olmadığı su altı ortamında bir anlatı sunabilir ve kalıntıların gerçek boyutlarının anlaşılmasını sağlayabilir. Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio batıklarının ise yüzer iskele olarak kullanılması sıradışı bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu baktıkların nasıl yüzer iskele hale getirildiği ve İngilizlerin çekilmesi sırasında nasıl batırıldıklarının süreci de ziyaretçilere aktarılabilir.

1. Plajdan hiçbir şekilde anlaşılamayan batıkların Tekke Koyu içindeki yeri artırılmış gerçeklik ile ziyaretçilere aktarılabilir. Bu aktarım için koyun tümünün görülebileceği Karacaoğlan veya Ay Tepe bakı noktası olarak kullanılabilir. Bu tepeler üzerinden denizin durgun olduğu zamanlarda belirsiz olarak algınabilen batıklar artırılmış gerçeklik ile daha sağlıklı bir şekilde aktarılabilir (Şekil D.5).

2. Batıkların şnorkel veya tüplü dalış ile deneyimlenmesi için herhangi bir rota oluşturulmamıştır. Şu anda ziyaretçi dalgıçlar veya yüzücüler, kıyıdaki iskeleleri veya tepeleri kılavuz alarak ve kendi lokasyon bilgilerine dayanarak bu batıkları alanda bulmaktadır. Güçlü akıntılar, düşük görüş mesafesi ve dağınık haldeki batıklar arasında güvenli bir güzergah artırılmış gerçeklik ile sağlanabilir ve ziyaretçi dalgıçlara anlık olarak yol gösterilebilir (Şekil D.1).
3. Su içinde ise düşük görüş mesafesinden dolayı yakın kalıntılar arasında görsel ilişki kurulamamaktadır. Suyun daha da kirlendiği zamanlarda batıklar kendi içinde bile bütünüyle algılanamamaktadır. Artırılmış gerçeklik alanın doğasından gelen görüş mesafesi kaynaklı anlaşılabilirlik sorununun aşılmasında bir çözüm yolu oluşturulabilir (Şekil D.5).
4. Batıklar aynı zamanda büyük ölçüde zarar gördükleri ve dağıldıkları için bütünleme müdahalelerine ve sunum tekniklerine ihtiyaç duymaktadır. Görsel olarak bütünlemenmesiyle batıklar anlaşılabilir şekilde ziyaretçilere aktarılabilir (Şekil D.5).
5. Çanakkale Savaşı ile ilgisi anlaşılamayan bu kalıntılara ait görsel ve video destekli sunumlar ile bilgiler kalıntı üzerinden direkt aktarılabilir (Şekil D.5).
6. Sunum için kullanılacak fiziki yapı ve araçlar mümkün olan en az sayıda yapılabilir ve bakım gereksinimleri minumuma indirilebilir, artırılmış gerçeklik gözlükleri sürekli olarak su altının aşındırıcı ve kirli koşullarından etkilenmeyecektir.
7. Sağlık problemleri olan ve Tekke Koyu'nu su altından deneyimleyemeyecek ziyaretçiler için erişilebilir sunumlar sağlanabilir.
8. Tüm bu artırılmış gerçeklik sunumlarının in-situ koruma sayesinde yerin ruhu ile ilişkisi güçlenebilir ve aktarımı kolaylaşabilir. Koyda bulunan kültür mirası ögeleri in-situ koruma ile alanla ve birbirleriyle olan etkileşimi ve anlaşılabilirliği güçlendirilebilir.

Tüm bu nedenlerle geleneksel yöntemlerin ötesinde artırılmış gerçeklik sunumlarının kullanılması sağlıklı ve anlaşılabilir bir sunum oluşturmak için en az fiziki yapı ve araçla en etkili ve anlaşılabilir yöntem olabilir. Tekke Koyu içindeki özgün kültür miras ögelerine ve kalıntılara en az müdahale oluşturularak sunum ziyaretçilere aktarılabilir. Artırılmış gerçeklik sunumları aynı zamanda çeşitli sağlık sorunları

nedeniyle su altındaki eserleri deneyimleyemeyen ziyaretçiler için bir çözüm yolu oluşturabilir. Karadan yapılacak sunumlar ile su altı kültür mirası tüm ziyaretçilere anlaşılabilir bir şekilde aktarılabilir. Dalışların yapılamadığı kötü hava koşulları için su üstünden yapılacak sunumlar ile bir çözüm olarak kullanılabilir.

Yapılacak sunum kurgusu 2008 Kültürel Miras Alanlarının Yorumlanması ve Sunumu Tüzüğü'ne uygun şekilde fiziksel ve dilsel ulaşılabilirliği ve anlaşılabilirliği sağlamalı, fiziki ulaşılabilirliğin mümkün olmadığı zamanlarda alan dışında sağlayabilmeli, fotoğraf vb. güvenilir kaynakları içermeli, ortam ve bağlama uygun şekilde somut ve somut olmayan kültür mirasını yerin ruhu ve özgünlük ile aktarmalı, sürdürülebilir olmalı ve farklı kültürlerin değerlerine saygılı olmalıdır. Bu sunum araçları su altı kültür mirası alanında eksik olan uzman personelin yetiştirilmesinde araç olarak kullanılabilir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kültür mirası, toplumların geçmişine ışık tutmak ve geleceklerini oluşturmak için yarattığı hafıza ile çok önemlidir. Bu mirasın oluşmasında geçmiş kültürlerin günümüze ulaşan eserleri hem şehirlerde hem de bu şehirleri birbirine bağlayan limanlarında ve bu su yolları üzerinde bulunmaktadır. Kültürler ve toplumlar arası su yollarında, kıyılarda ve limanlarda batmış olan çeşitli araçların kendisi ve taşıdıkları yük su altı kültür mirasını oluşturmaktadır ve toplumlara ışık tutmaktadır. Geçmişten günümüze pek çok eser kaybedilmiş olsa da bu kayıplardan çıkarılan dersler ile kaybolan mirasa dair bilinç oluşmuş ve koruma çalışmaları başlamıştır. Dünya'da ve Türkiye'de ilk bilimsel koruma çalışmaları 20. yy'ın son çeyreğinde başlamıştır. Bu çalışmalar sırasında bilgi, yöntem ve planlama eksikliğinden dolayı pek çok kültür mirası ögesi kaybedilse veya zarar görse de koruma uygulamalarının oluşturulmasında deneyimler kazanılmıştır.

Bu deneyimler Dünya çapındaki kuruluşlar tarafından tüzük ve yönetmelikler haline getirilerek koruma çalışmaları için kılavuzlar oluşturulmuştur. 2001 yılında UNESCO tarafından Su Altı Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi ile koruma ilkeleri ve uygulamalar son halini almıştır. Türkiye ise bu sözleşmeye prensipte uysa da pratikte uyamamaktadır. Çünkü Su Altı Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne dayanmakta ve bu sözleşmede Türkiye'nin Ege Denizi'ndeki egemenlik hakları oldukça kısıtlanmaktadır. Yine de Türkiye su altı kültür mirasına sahip çıkmakta, her geçen yıl daha çok bilimsel araştırma, koruma uygulamaları, müzecilik faaliyetleri yapılmaktadır.

Gelibolu'da ise 1. Dünya Savaşı'na ait kalıntılarda savaştan uzun süre sonra koruma ve müzecilik faaliyetleri başlamıştır. HMS Majestic ile tarihi su altı kültür parkının başlayan turistik dalış süreci diğer batıkların da bu parka katılmasıyla genişleyecektir. Gelibolu'da ki çıkarma sahillerinden biri olan Tekke Koyu (W Beach) ise küçük ölçekli kültür miras ögeleri olsa da bu alandaki sayılı yerlerden olduğu için öne çıkmaktadır. Ancak koydaki kalıntılar hiçbir koruma uygulaması yapılmadığı için oldukça zarar görmüştür. Bu nedenle de oldukça zor anlaşılmaktadır. Su altı ve

kıyıdaki kalıntılar için doğal etkenlere karşı önleyici koruma uygulamaları gerekmektedir. Ancak oldukça zarar görmüş kalıntılar kimi noktalarda fiziksel bütünleme müdahalelerini kaldıramayacak durumdadır. Bu nedenle alternatif bütünleme uygulamaları tercih edilebilir. Artırılmış gerçeklik bu noktada fiziksel müdahale gereksinimini ortadan kaldırdığı için bir çözüm olabilir.

Ayrıca Tekke Koyu'nda kuma gömülü olabilecek kalıntıların bulunması için detaylı su altı taraması ve araştırması gereklidir. Detaylı su altı taraması dahil edilerek Tekke Koyu'nda yapılacak belgeleme, koruma planları ile bir "Tekke Koyu Çıkarma Alanı Açıkhava Müzesi ve Dalış Noktası" projesine ihtiyacı vardır. Veya Seddülbahir Kalesi, Morto Koyu, Ertuğrul Koyu tematik müze sınırları içine dahil edilerek bu proje içinde değerlendirilmelidir. Bu proje için bütçelerden ciddi bir pay ayrılması gerekmektedir.

Su altında bulunan kültür mirası ögeleri ve kıyıda bulunan iskele ve batıklara ek olarak herhangi bir müdahalede bulunulmamış Karacaoğlan Tepesi altındaki 1915 yılında inşa edilmiş taş duvar tamamlayıcı öge ve 2. Dünya Savaşı hazırlığında inşa edilmiş olan iki adet korugan yerin ruhunu yansıtan aynı bağlamdaki ama ayrı bir tarih katmanı olarak park içine alınabilir. Karacaoğlan Tepesi üzerine savunma mevzisi olarak askeri düzenlemeler yapılması ise alanda ayrı bir tarih katmanı olarak aynı bağlam içinde kültürel peyzaj değerinin zenginleşmesi olarak koruma çalışmalarına katılmalıdır. Aynı zamanda alanda yetişen ve dünya genelinde şehitleri simgeleyen gelincik çiçekleri de alanda yetişerek hem kültürel peyzaj değerini hem de somut olmayan kültür mirasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla gelincik çiçekleri de koruma programına katılmalı, kültürel peyzaj değerini oluşturan bu ögelerin kaybını önlemek için gerekli önlemler alınmalıdır. Bu coğrafi oluşumları etkileyecek yapılaşmalardan (iskele, yol, müze vb.) kaçınılmalı, özgün şekiller bozulmamalıdır. Savaş kayıtlarında konu edilen belli özellikteki coğrafi oluşumlar korunmalıdır (Doğaner, 2006, s.14). Kültürel peyzaj değerini oluşturan bitki dokusu 1915 yılından bugüne çok az değişmiştir. Dolayısıyla günümüze ulaşmış bitki dokusu da tarihi belge niteliği taşımakta olup bu dokuyu bozacak kesim veya ağaçlandırma faaliyetleri yapılmamalıdır. Bitki örtüsünün doğal gelişimi alanın coğrafik özelliklerinin anlaşılmasını engelleyecek, alanın tarihi değerini oluşturan 1915'deki durumdan uzaklaşacak olduğunda gerekli önlemler alınmalıdır. Savaş kayıtlarında konu edilen belli özellikteki bitkiler korunmalıdır. Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirasının korunması ve sunumunda artırılmış

gerçeklik uygulamaları el değmemişliği ve yapılaşmamış dokuyu koruyarak rotalar, işaretçiler ve sunum araçları (pano vb.) gibi gereksinimleri görsel olarak sağlayabilir. Yerin ruhu ve somut olmayan kültür mirası değeri ile alana gösterilmesi gereken saygı da minimum tahribat ve gereksiz kazıların/eklerin önlenmesi ile sağlanmış olur. Su altı ögelerinin sunumunda sözel iletişimin olmaması, batıkların bütün formunun anlaşılamaması, sunum ögelerinin su altında konumlandırılamaması, konumlandırılsa bile görüş mesafesi ile okunurluğunun az olması, rotaların takip edilememesi, yansıtma vb. sunumların yapılamaması, fiziksel bütünlemeler ile özgünlüğün bozulması, taşınır ögelerin müzelerde sergilenmesi ile yerin ruhunun sağlıklı bir şekilde aktarılamaması, taşınmaz ögelerin statik pano, metin vb sunum teknikleri ile yerin ruhunu yansıtamaması, ögelerin in-situ korunmaması ile bağlamını ve yerin ruhunu kaybetmesi, alternatif olasılıkların sağlıklı bir şekilde sunulamaması, geleneksel sunum tekniklerini bu durumdaki kültür miras ögeleri için oldukça yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle özgün sergi nesnesi üzerinde artırılmış ve sanal gerçeklik uygulamalarının kullanılması anlaşılırlığı kolaylaştıracak ve söz edilen sunum uygulamalarından çok daha fazlasını ziyaretçilere sunabilecektir.

Artırılmış gerçeklik sunumları ile tezin önceki bölümlerinde maddeler halinde değerlendirildiği üzere artırılmış gerçeklik sunum uygulamaları 1994 Nara Özgünlük Belgesi, 2008 Quebec Yerin Ruhunun Korunması Deklerasyonu ve 2008 Kültürel Miras Alanlarının Yorumlanması ve Sunumu Tüzüğü ilkelerinin alanın özgünlüğünü ve yerin ruhunu yansıtacak şekilde tüm tarafların değerlerini kaynaklara bağlı olarak objektif olarak en sağlıklı şekilde korunmasını sağlayabilir. Bu nedenle artırılmış gerçeklik sunumlarının sayılmış avantajları ile bu engelleri aşmada en uygun sunum tekniği olduğu düşünülmüştür. Aynı zamanda turizm sektöründeki büyük değişimlerden hüzün turizmine ayak uyduracak şekilde Tekke Koyu'nun yeni teknolojiler ile koruma ve sunum yöntemlerinin programlanması gerekmektedir. Artırılmış gerçeklik uygulamaları stratejik planın işaret ettiği şekilde bir çözüm oluşturacaktır. Hüzün/keder turizmi bu sayede yeniden değerlendirilmiş olacaktır.

Su altı kültür mirasının korunması ve sunumunda su altı kültür mirası değerini oluşturan tarihsel ve kültürel tanıklığın gerçekleştiği bağlamın olduğu ve yerin ruhunun oluştuğu yer, eserler her ne kadar taşınabilir ögeler olsa da yerinde (in-situ) koruma ve sunumun yapılacağı yer olarak kabul edilmelidir. Aynı şekilde Tekke Koyu'nda bulunan taşınmaz ögelerin yanısıra taşınabilir ögelerin de somut olmayan

kültürel miras değerleri ile alanın bütünlüğü için yine Tekke Koyu içinde korunması ve sunulması öngörülmektedir.

Çağdaş sunum tekniklerinden biri olan artırılmış gerçeklik ile yapılacak sunumlar ile Tekke Koyu'nun ve bu koyda bulunan kültür mirası ögelerinin bütünleme için bir müdahalede bulunulmadan sunulmasına imkan tanıyabilir. Oldukça zarar görmüş, parçalanmış bu kültür mirası ögelerinin sunumunda geleneksel görsel ve metin anlatımının yanısıra çağdaş bir sunum yöntemi olarak artırılmış gerçeklik kullanılması anlatının güçlendirilmesi ziyaretçiler tarafından anlaşılabilirliğini güçlendirebilir. Dalış engeli olan ziyaretçiler için karadan sunum veya yeterli yıldıza sahip olmayan dalgıçlar için uzaktan sunum için artırılmış gerçeklik uygulamaları bir çözüm oluşturabilir. Artırılmış gerçeklik ile yapılan sunumlar sayesinde 2008 Quebec Yerin Ruhunun Korunması Deklerasyonuna uygun şekilde Tekke Koyu'nda bulunan kültürel eserlerin kültür mirası olma özelliğini oluşturan tarihi bir aşamanın tarih tanıklığına ilk olarak ev sahipliği yaptığı yer olan koy içinde sunulması sağlanarak Çanakkale Savaşı ile oluşan yerin ruhunu ziyaretçilere yansıtması sağlanabilir. Koyun coğrafyası, oluşmasına sebep olduğu çıkarma sonucunda inşa edilen iskeleler, batıklar ve diğer kalıntıları bünyesinde barındıracak ve bütüncül bir şekilde sunumu mümkün olabilir. Artırılmış gerçeklik sunumları özellikle su altında bulunan kültür mirası ögelerinin koy içinde öne çıkmasını, Çanakkale Savaşı'nda yaşananların su altı ve su üstündeki ögeler üzerinde anlatılmasını mümkün kılabilir. Bu sayede 1996 Su Altı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi ile İlgili Tüzük'ün işaret ettiği in-situ koruma taşınmaz ve taşınır ögelerin artırılmış gerçeklik sunumları ile daha da anlamlı hale gelebilir. Aynı zamanda daha etkili sunumlar oluşturma imkanı sunan artırılmış gerçeklik, alanın daha iyi anlatılmasında ve hafızalara kazınarak gelecek nesillere aktarılmasında bir çözüm yolu olabilir.

ÇATAB 2016-2020 stratejik planı hedef 3.3 içinde bahsedilen 3D ve sanal turlar, *görsel hikayeleştirme*, interaktif tanıtım projeleri Tekke Koyu'na da uyarlanabilir. Bu sayede Tekke Koyu'nunanlaşılabilirliği artabilir ve stratejik plandaki okülüs sanal gözlükleri yerine artırılmış gerçeklik gözlükleri ile fiziki alandan ve mekanın ruhundan kopmadan turlar yapılabilir. ÇATAB 2019-2023 stratejik planında Tarihi Su altı Parkı tanımlanmış ve Tekke Koyu'nda ki Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio batıkları bu parka katılmıştır. Ancak koydaki diğer batıklar ve iskeleler de bu projeye katılmalıdır. Tekke Koyu'nda yapılacak sunum uygulamalarında kullanılacak

elektronik araçların kara rotası kullanılacak ise alınıp teslim edileceği, şarj edileceği bir nokta gerekmektedir. Bu nokta koyun el değmemişliğini koruyacak şekilde koyun gerisindeki bir noktada konumlanmalıdır. Gemi rotasında bu gereksinim gemiden sağlanabilir.

Önceki bölümlerde işaret edildiği üzere yerinde korumanın avantajları kullanılarak oluşturulacak ve bu avantajları artıracak artırılmış gerçeklik sunumları ile 1996 ICOMOS Su Altı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi İle İlgili Tüzük ilkelerinden 1. maddedeki temel ilkeler artırılmış gerçeklik sunumunun getireceği imkanlar ile yeniden değerlendirilmesi mümkün olabilir. 2. maddedeki proje tasarımı için Tekke Koyu'nda bulunan tüm su altı kültür miras ögeleri, kıyıda bulunan gemiler de dahil olmak üzere *"Tekke Koyu Çıkarma Alanı Açıkhava Müzesi ve Dalış Noktası"* adı altında bütüncül bir proje halinde korunmalı ve ziyaretçilere sunulmalıdır.

Sunum rotası için Tekke Koyu'na iki şekilde ulaşılabilir ve bu yollar sunum yöntemlerini değiştirmektedir. Ziyaretçilerin koya ulaşımı karadan olacak ise; rota Kilye Koyu Ana Tanıtım Merkezi, Çanakkale Destanı Tanıtım Merkezi, Seddülbahir Kalesi Tematik Müzesi, Mehmetçik Feneri Müzesi en son olarak Tekke Koyu Açık Hava Müzesi şeklinde olacaktır. Kilye Koyu Ana Tanıtım Merkezi'nden Tekke Koyu Açıkhava Müzesi'ne doğru genelden özele doğru bir sunum hazırlanmalı, ziyaretçiler her aşamada bir sonraki için meraklandırılmalı, bilgiler ile hazırlanmalı ve ulaşım için yönlendirilmelidir. Bu sayede Tekke Koyu'nun bütün içindeki önemi ve anlamı ziyaretçilere aktarılabilir. Ulaşım olarak Gelibolu Yarımadası'nın en ucunda bulunan Tekke Koyu'nun bilinirliği artırılarak genel gezi rotalarına katılması sağlanabilir. Tekke Koyu özelinde alanın keşfi ise şu şekilde olacaktır:

1. Ziyaretçiler deniz tur rotası ile dalış olmadan denizden ulaşacak ise; rota 1/25.000 ölçekli planda bahsedildiği üzere Kilye Koyu Ana Tanıtım Merkezi, Eceabat, Kilitbahir, Havuzlar, Kerevizdere, Seddülbahir – Morto Koyu, İkiz Koyu, Kum Limanı, Kabatepe, Suvla Koyu, Ece Limanı olacaktır (ÇATAB 1/25.000 plan notları, 2021, sf. 115). Rota üzerinde sırasıyla tüm koyların kıyı görünüşü deneyimlenebilecek olup artırılmış gerçeklik uygulamaları ile su altındaki batıklar, çıkarmanın nasıl gerçekleştiği, çıkarma sonrası koyların durumu, çekilme sırasında terk edilen yapılar sunulabilir. Tekke Koyu, Seddülbahir–Morto Koyu'ndan İkiz Koyu'na geçilirken deneyimlenebilir.

2. Ziyaretçiler dalış amaçlı denizden ulaşacak ise; karada alana ilk ulaşım yeri de olan Kilye Koyu Ana Tanıtım Merkezi'nde yapılan genel sunumun ardından Seddülbahir – Morto Koyu veya Mehmetçik Feneri'nden Tekke Koyu özelinde yapılan sunuma katılacaklardır. Bu sayede ziyaretçiler genelden özele bilgilendirilmiş olup her bir sonraki aşama için de meraklandırılmış olacaktır. Ardından Kilye Koyu Ana Tanıtım Merkezi'nden, Seddülbahir – Morto Koyu veya Mehmetçik Feneri'nden dalış teknesi ile alana ulaşacaklardır. Dalış öncesinde Tekke Koyu'nun kıyı görünüşü deneyimlenebilecek olup artırılmış gerçeklik uygulamaları ile su altındaki batıklar, çıkarmanın nasıl gerçekleştiği, çıkarma sonrası koyların durumu, çekilme sırasında terk edilen yapılar ziyaretçilere sunulabilir. Ardından artırılmış gerçeklik sunumu su altında devam edecek olup derinde bulunan Tarihi Su Altı Parkı'na dahil edilmesi önerilen Batık 5 ve 6'dan başlanarak sığ kesime doğru ilerlenerek Tarihi Su Altı Parkı'nın duraklarından olan Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio batıkları ilk olarak deneyimlenecektir. Sonrasında ise Tarihi Su Altı Parkı'na dahil edilmesi önerilen iskele 1 ve 3'ün su altında kalan kısmı ve batık 3, 4 su altı artırılmış gerçeklik sunumları ile deneyimlenecektir. Birinci seçenek olarak karaya çıkılacak ve karadaki iskeleler ve kalıntılar artırılmış gerçeklik sunumunun devamında yine artırılmış gerçeklik ile sunulacaktır. İkinci seçenek olarak karaya çıkılmayacak, Ertuğrul ile Tekke koyları arasındaki Mehmetçik Fenerine geri dönülecek veya diğer dalış noktalarına devam edilecektir. Birinci rota Tekke Koyu'nun bütüncül sunumu için ziyaretçilere tavsiye edilmelidir. İkinci rota sadece dalış turizmi yapmak isteyen ve devamında Tarihi Su Altı Parkı'nın diğer batık alanlarını da deneyimlemek isteyen ziyaretçiler için önerilebilir.
3. Ziyaretçiler karadan ulaşacak ise; Kilye Koyu Ana Tanıtım Merkezi, Çanakkale Destanı Tanıtım Merkezi, Seddülbahir Kalesi Tematik Müzesi, Mehmetçik Feneri Müzesi ile ön bilgilendirme ve genelden özele sunum ve merak artırılacaktır. Ardından Seddülbahir Köyü'nden gelen yol ile koya ulaşılacak ve ilk olarak kıyıdaki kalıntılar ardından iskeleler sonrasında su altındaki batıklar deneyimlenecektir. Genel bilgilendirilmenin yapılacağı ve alandan çıkarılan bazı objelerin beraber serginebileceği kapalı, yarı açık veya açık bir sergi alanı, koy içinde dağılmış olan kalıntıları, bu kalıntılara giden

rotaları, yönlendirme işaretlerini tek seferde görebileceği genel bir plan ve tarih-kalıntılar hakkında bilgilendirme panosu, her kalıntının başında bir bilgilendirme panosu, bu kalıntıların daha iyi anlaşılmasına yönelik bütünleme uygulamaları, koyun ve koydaki kalıntıların tek seferde görülebileceği ölçekli maketler geleneksel sunum yöntemleri olarak kullanılabilir. (Şekil B.114 – Şekil B.116) Ancak bu durum bu ögeler için bakım gereksinimleri doğurmaktadır ve kısıtlı bir sunum imkanı sağlama koy içinde fiziki yapılaşma oluşmaktadır. Bu nedenle fiziki nesneler yerleştirmeden çok çeşitli sunum yöntemlerinini direkt koy ve kalıntılar üzerine yansıtılacağı artırılmış gerçeklik sunumları en etkili çözüm olacaktır.

Koyda bulunan koruganlar ve yakın çevredeki diğer 2. Dünya Savaşı kalıntıları aynı tarih tanıklığı ile bu alana çok katmanlılığı oluşturmak amacıyla dahil edilebilir, hatta Ertuğrul Koyu'ndaki batıklar ve diğer kalıntılar ile birleştirilerek iki koydaki uygulamalar birlikte yapılabilir. Bu kapsamda baştan sona araştırmanın hedefleri, yöntemleri, belgeleme ve koruma teknikleri, bütçe ve süre yönetimi, araştırma ekibi özelliklerinin tanımlanması ve sağlık, güvenlik gereksinimlerinin karşılanması, alana yakın bulunan Seddülbahir Köyü halkının ulaşımının sağlanarak sürekli yönetimi, bakımı ve müze gibi kurumlarla işbirliğinin proje kapsamında sürdürülmesi ve projenin denetlenebilir olması takip edilmesi gereken proje ilkelerindendir. ÇATAB, Gelibolu Tarihi Su Altı Parkı'nın bir parçası olarak bu projeyi hazırlayabilir. Proje tasarımının artırılmış gerçeklik sunumununa yönelik yapılması Tekke Koyu'nun ve koyda bulunan kalıntıların anlaşılabilirliğini arttırabilir, müze vb. işlevler için minimum fiziki yapılaşma ile koyun el değmemişliği korunabilir. 3. maddedeki kaynak sağlama için alandaki kalıntılara esaslı onarım ve bakım faaliyetlerinin yapılması, tehlikeli durumları ortadan kaldırmak için yapılması gereken düzenlemeler (korkuluklar, yürüme yolları vb.), sunum araçlarının üretimi ve yerleştirilmesi gibi faaliyetler için kaynak oluşturulması gerekmektedir. Bu faaliyetlerin tamamını oluşturacak kaynağın süreç içinde oluşturulamaması ziyaretçilerin alana dikkati çekildikten sonra artan yoğunlukla onarım veya bakımlarının yapılamamasına hatta daha da zarar görmesine sebep olabilir. ÇATAB ve Kültür Bakanlığı bünyesinde gerekli organizyonlar yapılarak bu kaynak sağlanabilir. 4. maddede ki proje süresi için Tekke Koyu'nda bulunan batıklara korunma, onarım ve bakım uygulamalarının yapılması, sunumlarının hazırlanması ciddi bir zaman alacaktır. Alanın sağlıklı bir

şekilde korunması ve sunumu için bu süre tanınmalıdır. Bu süreye tanımlanamayan kalıntılar için ön araştırma, tüm alanın bir bütün halinde korunması, koruma uygulamalarına yeterli süre ayrılması ve raporlamanın dahil edilmesi gerekmektedir. 5. maddedeki araştırma tekniklerinde artırılmış gerçeklik sunumları oluşturmak için kullanılacak teknikler belgelemeyi ve bu belgelemelerin sunumunu kolaylaştırabilir. 6. madde uzmanlıklar, sorumluluk ve deneyim uyarınca Tekke Koyu'ndaki oldukça zarar görmüş olan kültür mirası ögeleri için su altı kültür mirası ve savaş mirası alanında uzman ve yeterli kişiler ve savaş mirası konusunda da bilgisi olan uzman bir su altı arkeologunun yönetimi projeye dahil edilmelidir. 7. madde ön araştırmada ve 8. madde belgelemede yeni nesil kayıt yöntemlerinin kullanılması daha detaylı belgelemeleri sağlayabilir ve sonraki çalışmalar için detaylı bir kılavuz oluşturabilir. Halihazırda oldukça zarar görmüş ve kaybolmaya yüz tutmuş bu kültür mirası eserlerinin gelecekte araştırmacılara ve ziyaretçilere sunulabilmesi için bu kural doğrultusunda belgeleme titizlikle uygulanmalıdır. 9. madde olan malzemenin korunmasında sunuma yönelik hiçbir fiziki ekleme yapılmayacak olması özgün malzemenin korunmasında etkili olabilir. Kimi zaman özgün esere ağır yük getiren ve Tekke Koyu örneğinde büyük boyutta olacak bütünleme çalışmalarından bu şekilde kaçınılması mümkün olabilir. 13. maddedeki koruma ve sergilemede çağdaş yöntemlerden artırılmış gerçekliğin kullanılması ile Tekke Koyu'ndaki dağılmış, oldukça zarar görmüş kalıntıların anlaşılabilir ve etkili bir şekilde sunulmasını sağlayabilir. Alanın aynı zamanda dalış yapamayacak ziyaretçiler tarafından da deneyimlenebilmesi sağlanabilir.

2001 UNESCO Su Altı Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi ilkelerinden 1. maddedeki 100 yıldır sürekli ya da periyodik olarak su altında bulunan kara, hava, deniz taşıtlarının ve bunların kargolarının su altı kültür mirası eserleri sayılması maddesine gemilerin yanısıra Tekke Koyu özelinde yer edinen ve yerin ruhunu yansıtan iskelelerin de dahil edilmesiyle Tekke Koyu'nda aynı Çanakkale Savaşına tanıklık etmiş ve koyun çıkarma sahili olmasını sağlamış tüm ögeler ile bütüncül bir koruma ve sunum sağlanabilir. 2. maddedeki uluslararası işbirliği su altı kültür mirasında paydaş olan ülkelerin yerine getirmesi gereken bir sorumluluktur. Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirasında direkt olarak paydaş olmayan diğer ülkeler de bu özgün alanın korunması ve insanlık tarihinin bir aşamasında bulunmuş insanlığın ortak mirası haline gelmiş tarih tanıklarını gelecek nesillere aktarmak için gönüllü

olmalıdırlar. Tekke Koyu Açık Hava Müzesi projesi ile tüm paydaşların dahil olacağı bir koruma ve sunum programı oluşturubilir. Artırılmış gerçeklik sunumlarının maliyeti, personel, eğitim eksikleri ve teknik zorlukları bu işbirliği sayesinde aşılabilir. ICOMOS Su Altı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi İle İlgili Tüzük'ün 3. maddesinde atıf yapılan BM Deniz Hukuku Sözleşmesi, bu projeye bulunduğu konum itibariyle etki etmese de deniz milinin yeniden hesaplanması konusunda tüm tarafların haklarının korunması için gündeme getirilmesinde rol oynayabilir. ICOMOS Su Altı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi İle İlgili Tüzük'ün Tekke Koyu Açık Hava Müzesi projesi ile 5. maddesindeki su altı kültür mirasını tesadüfen etkileyebilecek faktörler için önlemler alınabilir ve unutulmuş bu miras alanı ortaya çıkarılmanın ötesinde uzun yıllar gelecek nesillere aktarılması sağlanabilir, madde 6'da belirtilen ikili ya da çok taraflı anlaşmalar ile tüm paydaşların sorumlulukları proje kapsamında belirlenebilir, madde 11'de belirtilen alanda rapor etme ile yeni bulgulara dair bilgiler paydaşlar ile paylaşılabilir ve madde 12'de belirtilen alandaki su altı kültür mirasının korunması artırılmış gerçeklik sunumlarının katkısıyla minumum zarar ile gerçekleştirilmesi mümkün olabilir. Bu proje sayesinde 16. maddede belirtilen vatandaşlar ve deniz araçları ile ilgili tedbirler kapsamında envanteri çıkarılabilir ve koruma uygulamaları başlayabilir. Tekke Koyu'nda hurdacılık, vandalism vb. faaliyetlerin engellenmesi mümkün olabilir. Bu eylemlerin işlenmesi durumunda madde 17'de belirtilen yaptırımların uygulanmasının önü açılabilir, madde 18'de belirtilen yasadışı olarak çıkarılmış eserlere el konulabilir. Tekke Koyu'nda gerçekleştirilecek artırılmış gerçeklik uygulamaları madde 20'de belirtilen kamu bilincinin oluşması sağlanabilir, madde 19'da belirtilen ulusal, uluslararası ve kurumlar arası işbirliği ve bilgi paylaşımı ve madde 21'de belirtilen su altı arkeoloji eğitimlerine de katkı sağlabilir. Tekke Koyu'nda bulunan su altı kültür mirasına yapılacak müdahaleler en az zarar en etkili sunum tekniklerini sağlayacak artırılmış gerçeklik uygulamaları ile bu ICOMOS Su Altı Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi isterlerini karşılayacaktır.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında Tekke Koyu'nda bulunan toplumsal hafızamız ve tarihi benliğimiz artırılmış gerçeklik uygulamaları sayesinde özgünlüğü ve yerin ruhu korunarak, en az hasarla ve en etkili şekilde ziyaretçilere ve gelecek nesillere aktarılması ve korunması mümkün olabilir. Tekke Koyu'ndaki çeşitli kültür mirası

ögelerinin artırılmış gerçeklik gibi yenilikçi koruma ve sunum teknikleri ile geliştirilmesi toplumdaki bilinç ve ilgi düzeyini de artırabilir.

KAYNAKLAR

ARCHAEOLOGY (2009). Diving into History: The Latest Underwater Discoveries, *Archaeology Dergisi, 62*(4) Temmuz/Ağustos 2009, s:27 < *https://archive.archaeology.org/0907/underwater/*> erişim tarihi 27.02.2022.

Atabay, M. (2013). "Çanakkale'de Batan Gemilerin Enkazının Çıkarılması ve Satılması", *Tarih Araştırmaları Dergisi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü, 32*(54), Ankara, s.1-24.

Aydoğan, Ö. (1984). **Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi,** İstanbul: İstanbul Deniz Ticaret Odası Yayınları.

Azuma, R., T. (2001). Augmented Reality: Approaches and Technical Challanges. Malibu, CA: Lawrance Erlbaum Associates, Bölüm 2, s.27-63.

Balık, İ. (2018). Türkiye'nin Deniz Yetki Alanları ve Kıyıdaş Ülkelerle Yetki Alanı Anlaşmazlıkları". *Kent Akademisi, 11*(1), s.86-98.

Berkaya, B. (1993). "Türkiye'de Su altı Arkeolojisi ve Kaçakçılığın Önlenmesi", *Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 36*(1-2), s.297-299.

Berlino, A., Caroprese, L., Marca, A.L., Vocaturo, E., Zumpano, E., (2019). Augmented Reality for the Enhancement of Archaelogical Heritage: A Calabrian Experience, VIPERC@IRCDL.

Binan, D., Töre, T., Kut, S. (2014). Mimari Koruma Alanında Artırılmış Gerçekliğin Kullanımı ve Değerlendirilmesi Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Örneği. T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri, Proje kodu: 2013-12. s.22-35.

Bruno, F., Lagudi, A., Barbieri, L., Muzzupappa, M., Ritacco, G., (2016). Virtual and Augmented Reality Tools To Improve The Exploitation of Underwater Archaeological Sites by Diver and Non-diver Tourists, EUROMED 2016 Sempozyum Sunumu, <*http://visas-project.eu/images/Documenti/presentazione-EuroMed-Cipro1.pdf*.> erişim tarihi 10.03.2022.

Coşkun, C. (2017). Bir Sergileme Yöntemi Olarak Artırılmış Gerçeklik. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (20), s.61-75. DOI:10.18603/sanatvetasarim.370723

ÇATAB (2016). ÇATAB 2016-2020 Stratejik Planı, s.48-96. <*https://catab.ktb.gov.tr/TR-173446/stratejik-plan.html*> erişim tarihi 10.07.2022.

ÇATAB (2019). ÇATAB 2019-2023 Stratejik Planı, s.16-34 <*https://catab.ktb.gov.tr/TR-173446/stratejik-plan.html*> erişim tarihi 10.07.2022.

ÇATAB (2021). Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı 1/25.000 Ölçekli Tarihi Alanı Plan Hükümleri Değişikliği, s.2-115

<*https://catab.ktb.gov.tr/TR-299091/tarihi-alan-planlari.html*> erişim tarihi 10.07.2022.

Dikilitaş, G. (2011). Arkeolojik Alanlarda Koruma, *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, (6), s.43-51. <*https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/806701*> erişim tarihi 15.06.2022.

Doğaner, S. (2006). Savaş ve Turizm: Troya ve Gelibolu Savaş Alanları, *Türk Coğrafya Dergisi*, (46), s.1-21.

Elding, L., I. (2011). Conference: COST Strategic Workshop – Safeguard of the Cultural Heritage, M. Fioravanti (Der.), S. Mecca (Der.), Florence University, s.135-137.

Erbey, D., (2018). Tarihi, Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması ve Yönetiminde Yeni Bir Yaklaşım: Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı, *Planlama Dergisi 2018; 28*(3) s.282-301.

Erkurt, O.,Paker, S., (2014). Su altı Arkeoparkları ve Deniz Turizmi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi, Yıl:2014 6*(2) s.131-134, ISSN:1308-9161.

Erten, İ., (2014). Gelibolu Milli Parkı'ndan, Ranta ve Spekülasyona Meyletmek, *Mimarlık Dergisi Temmuz-Ağustos 2014 Yıl:51*(378) s.13, ISSN:1300-4212.
<*http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=392&RecID=3432*> erişim tarihi 08.07.2022.

Farman H., D., (1915). *Preparation for evacuation.* ÇATAB arşivi.

Frakes, J. (2003). The Common Heritage of Mankind Principle and the Deep Seabed, Outer Space and Antarctica: Will Developed and Developing Nations Reach a Compromise? , *Wisconsin International Law Journal, 21*(409), s.414.

Forrest, C. (2002). A New International Regime For The Protection Of Underwater Cultural Heritage. *The International and Comparative Law Quarterly, 51*(3), s.511-554. <*http://www.jstor.org/stable/3663067*> erişim tarihi 15.05.2022.

Ulunay, R., C., (1959). "Takvimden Bir Yaprak", *Milliyet*, 02.05.1959 s.2.

Hirschfield, N. (2017). "TINA ve Gelidonya Burnu Batığı Çalışmaları, 2010 ve Sonrası", *TINA Denizcilik Arkeolojisi Dergisi*, (8), s.80-87.

ICOMOS (1964). **Venedik Tüzüğü,**

<*http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr02436030015366 81730.pdf*> erişim tarihi 15.07.2022.

ICOMOS (1990). **Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü,** <*http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr05742290015369 13919.pdf*> erişim tarihi 15.07.2022.

ICOMOS (1994). **Nara Özgünlük Belgesi,** Çeviri: Deniz Mazlum
<*http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr07566460015369 13861.pdf*> erişim tarihi 15.07.2022.

ICOMOS (1996). **Su altı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi İle İlgili Tüzük,** <*http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr08820660015369 13778.pdf*> erişim tarihi 15.07.2022.

ICOMOS (2008a). **Quebec Declaration on the Preservation of the Spirit of the Place,** <*http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en09318250015873 80615.pdf*> erişim tarihi 15.07.2022.

ICOMOS (2008b). **Charter on the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites,** <*http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en00661980015369 12401.pdf*> erişim tarihi 15.07.2022.

ICOMOS (2013). **ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi, <** *http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr078419200154219 2602.pdf*> erişim tarihi 15.08.2022.

Kejanlı, T., Akın, T., Yılmaz, A. (2007). "Türkiye'de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Kış 2007 6*(19) www.esosder.com ISSN:1304-0278 s.179-196.

Littlefield, T., E. (2017). "Su altı Arkeoloji Enstitüsü ve Bodrum Araştırma Merkezi", *TINA Denizcilik Arkeolojisi Dergisi,* (8) s.66-79.

Milgram, P., Kishino, F., (1994). A Taxonomy of Mixed Reality Visual Displays, *IEICE Trans. Information Systems, E77-D*(12), s.1321-1329.

Modül Planlama Harita İnşaat ve Ticaret Ltd. Şti., (2016). Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Planları Büro Çalışmaları, Ankara.

National Geographic, (2018). Sular Çekilince, Belgesel.

Nordheimer, J. (1986). 1140 Treasure Hunters Soon To Get Their Loot, *The New York Times Journal, Section A,* s.16 <*https://www.nytimes.com/1986/09/23/us/1140-treasure-hunters-soon-to-get-their-loot.html*> erişim tarihi 05.03.2022.

Özalp, H.,B. (2010). "Çanakkale Savaşlarına Su Altından Bir Bakış", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, 95. Yıl Özel Sayısı, 8*(8-9) s.91-110.

Özger, N.,S., Turhan, G., D., Varinlioğlu, G., (2019). Augmenting Psyhological Restorativeness towards Immersive Desing of Underwater Ambiance, SHS Web of Conferences 64,01003, EAEA 14.

Scientific American (1999). The Ten Greatest Discoveries of the Twentieth Century, *Scientific American Dergisi, 1*(6), s.40-43.

Türkel, İ., Ş., Gökdemir, S., (2021). Dalış Turizmi Kapsamında, Çanakkale Boğazı ve Çevresinde Bulunan Batıkların Dalış Rotalarının Belirlenmesi, *Turist Rehberleri Nitel Araştırmalar Dergisi 2021, 2*(1), s.44-74.

T.C. Resmi Gazete (2000). Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Kanunu, (2000, 17 Şubat). *Resmi Gazete* (Sayı: 23970) <*https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4533.pdf*> erişim tarihi 15.08.2022.

T.C. Resmi Gazete (2014). Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun, (2014, 28 Haziran). *Resmi Gazete* (Sayı: 29044) < *https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/06/20140628-10.htm*> erişim tarihi 15.08.2022.

UNESCO (1992). **Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi,** <*https://whc.unesco.org/archive/1992/whc-92-conf002-12e.pdf*> erişim tarihi 15.07.2022.

UNESCO (2001). **Su Altı Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi,** <*https://kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Sualti-Kültür -Miras%2C-UNESCO%2C-2001.pdf*> erişim tarihi 02.02.2022.

Ürün, Ş. (2016). Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme: Doğal Miras Alanları Başvuru, Adaylık ve Değerlendirme Süreçleri, (Uzmanlık Tezi), UNESECO Türkiye Milli Komisyonu, Ankara.

Yılmaz, K. (2014). "Sunuş", *TINA Denizcilik Arkeolojisi Dergisi,* (2), s.4.

Yeşildağ, B. (2010). *Savaş Alanları Turizmi Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Örneği,* (Yüksek Lisans Tezi), T.C. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Zecchi, M. Ezrin, A., C. (2004). Abu Simbel, Aswan and the Nubian Temples, *White Star yay., Vercelli,* s.55.

Url-1<*http://www.tarihsinifi.com/6946/yumuşama-dönemi-türk-dış-politikası-2.html/ege-denizinde-kara-suları* >, erişim tarihi 08.01.2022.

Url-2<*https://www.melfisher.com/default.html*>, erişim tarihi 10.01.2022.

Url-3<*https://www.nationalgeographic.com/history/article/151218-san-jose-shipwreck-treasure-colombia-archaeology*>, erişim tarihi 10.01.2022.

Url-4<*https://store.melfisher.com/pages/about-us*>, erişim tarihi 11.01.2022.

Url-5<*https://www.melfisher.com/library/atochacoin/description.asp*>, erişim tarihi 11.01.2022.

Url-6<*https://store.melfisher.com/collections/authentic-grade-1-coins*>, erişim tarihi 11.01.2022.

Url-7<*https://www.melfisherstore.com/product-page/quest-for-treasure-national-geographic-dvd-or-vhs*>, erişim tarihi 11.01.2022.

Url-8<*https://www.vasamuseet.se/en/vasa-history/salvage*>,erişim tarihi 07.02.2022.

Url-9<*https://www.vasamuseet.se/en/trade*>, erişim tarihi 06.02.2022.

Url-10<*https://www.vasamuseet.se/en/exhibitions/face-to-face*>, erişim tarihi 06.02.2022.

Url-11<*https://www.vasamuseet.se/en/exhibitions/preserve-vasa*>, erişim tarihi 06.02.2022.

Url-12<*https://www.vasamuseet.se/en/exhibitions/salvaging*>, erişim tarihi 06.02.2022.

Url-13<*https://www.vasamuseet.se/en/exhibitions/his-majestys-ship*>, erişim tarihi 06.02.2022.

Url-14<*https://www.vasamuseet.se/en/exhibitions/life-on-board*>, erişim tarihi 06.02.2022.

Url-15<*https://www.vasamuseet.se/en/exhibitions/power-and-glory*>, erişim tarihi 06.02.2022.

Url-16<*https://www.vasamuseet.se/en/exhibitions/vasa-model*>, erişim tarihi 06.02.2022.

Url-17<*https://www.vasamuseet.se/en/exhibitions/the-stockholm-shipyard*>, erişim tarihi 06.02.2022.

Url-18<*https://www.vasamuseet.se/en/exhibitions/battle*>, erişim tarihi 06.02.2022.

Url-19<*https://adrasanbalik.com/gelidonya-batigi/.html* > erişim tarihi (28.03.2022)

Url-20<*https://ctue.mam.tubitak.gov.tr/tr/icerik/hms-majestic-batiginin-dalis-turizmine-acilmasi-projesi-catab-projesi-2019-2021#:~:text=H.M.S.-,Majestic%20Bat%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1n%20Dal%C4%B1%C5%9F%20Turizmine%20A%C3%A7%C4%B1lmas%C4%B1%20Projesi%20(%C3%87ATAB)%20Projesi%20(2019,1%20Ekim%202019%20tarihinde%20ba%C5%9Flam%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r.* > erişim tarihi (29.03.2022)

Url-21<*https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/gelibolu-tarihi-sualti-parki-kuruluyor-41404979* > erişim tarihi (31.03.2022)

Url-22<*https://www.divinggelibolu.com/* > erişim tarihi (31.03.2022)

Url-23<*https://www.malumatfurus.org/nusret-mayin-gemisinin-canakkalede-mayin-doktugu-konum/* > erişim tarihi (03.04.2022)

Url-24<*https://www.rotasenin.com/nusret-mayin-gemisi/*> erişim tarihi (03.04.2022)

Url-25<*https://www.kiyiemniyeti.gov.tr/yer-detay/274/MEHMETCIK-FENERI#//kiyiemniyeti.gov.tr/Data/1/Files/Place/Images/SD/iI/Hz/lJ/Original/123_c2b3dae7-b92f-4515-91c1-68c7bf462118.png*> erişim tarihi (03.04.2022)

Url-26<*https://sanalmuze.gov.tr/muzeler/CANAKKALE-MEHMETCIK-FENERI/*> erişim tarihi (03.04.2022)

Url-27<*https://www.tarsus.bel.tr/tr/haberler/haberler/haber.aspx?id=52444*> erişim tarihi (03.04.2022)

Url-28<*https://www.ntv.com.tr/galeri/sanat/canakkale-destaninin-tanigi-nusret-mayin-gemisi,gPGEYYDz1kqvTUutABOaWQ/qdd3bvE0kkq0spdH-9RpUg*> erişim tarihi (03.04.2022)

Url-29<*https://www.trthaber.com/foto-galeri/nusret-mayin-gemisi-tarihe-isik-tutuyor/33918/sayfa-9.html*> erişim tarihi (03.04.2022)

Url-30<*https://collection.nam.ac.uk/detail.php?acc=1975-04-71-43*> erişim tarihi (13.04.2022)

Url-31<*https://images.nationalarchives.gov.uk/assetbank-nationalarchives/action/viewAsset?id=52706&index=0&total=1&view=viewSearchItem* > erişim tarihi (01.05.2022)

Url-32<*https://www.nbcnews.com/mach/science/4-surprising-ways-augmented-reality-will-revolutionize-your-life-ncna830911*> erişim tarihi (16.04.2022)

Url-33<*https://www.androidbeat.com/2015/02/rise-fall-google-glass/*> erişim tarihi (16.04.2022)

Url-34<*https://www.microsoft.com/en-us/hololens*> erişim tarihi (16.04.2022)

Url-35<*https://jingculturecommerce.com/french-national-museum-of-natural-history-saola-studio-revivre/*> erişim tarihi (16.04.2022)

Url-36<*https://naturalhistory.si.edu/exhibits/bone-hall*> erişim tarihi (16.04.2022)

Url-37<*https://www.aa.com.tr/tr/kültür -sanat/dogudan-batiya-uzanan-deniz-ticaretinin-izleri-cam-batikta/1947714*> erişim tarihi (08.05.2022)

Url-38<*https://www.360tr.com/bodrum-sualti-arkeoloji-muzesi-zindan-panorama-sanal-tur_67c338be4f_tr.html*> erişim tarihi (08.05.2022)

Url-39< *http://www.gelibolutarihimilliparki.gov.tr/*> erişim tarihi (12.05.2022)

Url-40<*https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201126/yillik-bultenler.html*> erişim tarihi (15.05.2022)

Url-41<*https://canakkalemuharebeleri1915.com/genel/muharebe-alani-yer-isimleri/seddulbahir/260-tekke-koyu-w-beach*> erişim tarihi (15.05.2022)

Url-42<*http://duryolcu.com/mehmet-sevki-pasa-haritasi/*> erişim tarihi (15.05.2022)

Url-43<*https://www.naval-history.net/MapB1915-Dardanelles.GIF*> erişim tarihi (17.05.2022)

Url-44< *https://www.naval-history.net/WW1Battle1503Dardanelles1.htm*> erişim tarihi (20.05.2022)

Url-45< *https://whc.unesco.org/en/criteria/#:~:text=to%20be%20directly%20*

or%20tangibly,conjunction%20with%20other%20criteria)%3B> erişim tarihi

(23.07.2022)

Url-46<*https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44395/dunya-miras-gecici-listesi.html*> erişim tarihi (16.08.2022)

Url-47< *https://www.icomos.org/en/2016-11-10-13-53-13/icomos-and-the-world-heritage-convention-4#cultural_heritage* > erişim tarihi (23.07.2022)

Url-48< *https://v3.arkitera.com/v1/haberler/2003/04/02/icomos.htm*> erişim tarihi (16.08.2022)

Url-49< *https://www.ktb.gov.tr/EN-99789/canakkale---gelibolu-peninsula-historical-park.html* > erişim tarihi (16.08.2022)

Url-50< *http://www.savaskarakas.com/html/belgesel1.html*> erişim tarihi (16.08.2022)

EKLER

EK A: Su altı kültür mirası
EK B: Çanakkale saha verilerinin analizi ve sunum tekniğinin değerlendirilmesi
EK C: Çağdaş bir sunum tekniği olarak artırılmış gerçeklik teknolojisi
EK D: Çanakkale su altı kültür mirasının sunumunda sanal gerçekliğin değerlendirilmesi
EK E: yılında Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı 1/25.000 ölçekli tarihi alan planı plan hükümleri değişikliği, 2001

EK A: Su altı kültür mirası

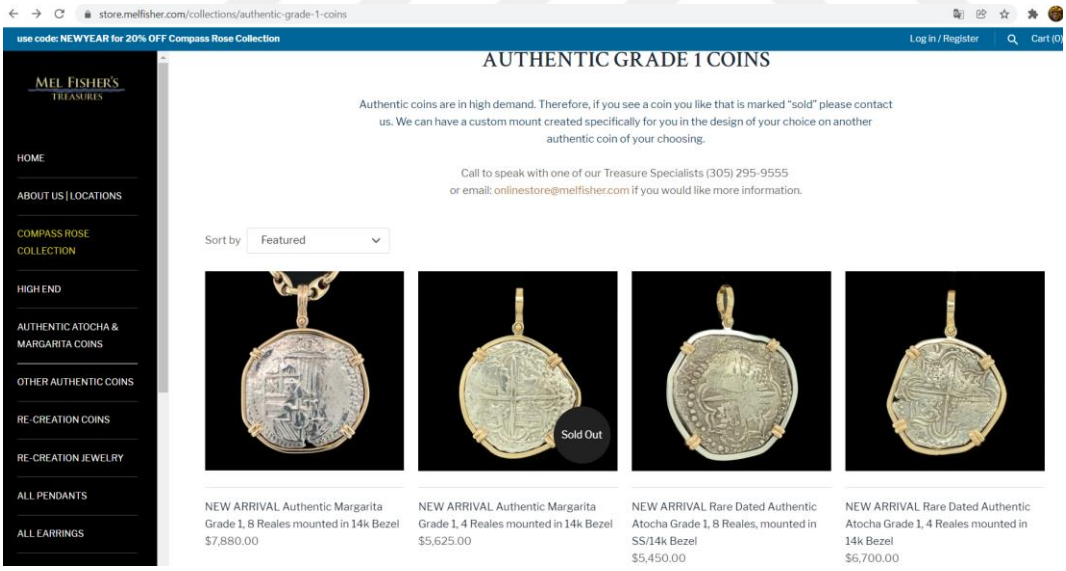
Şekil A.1: Atocha'dan çıkarılan altın külçelerden örnek (Url-2).

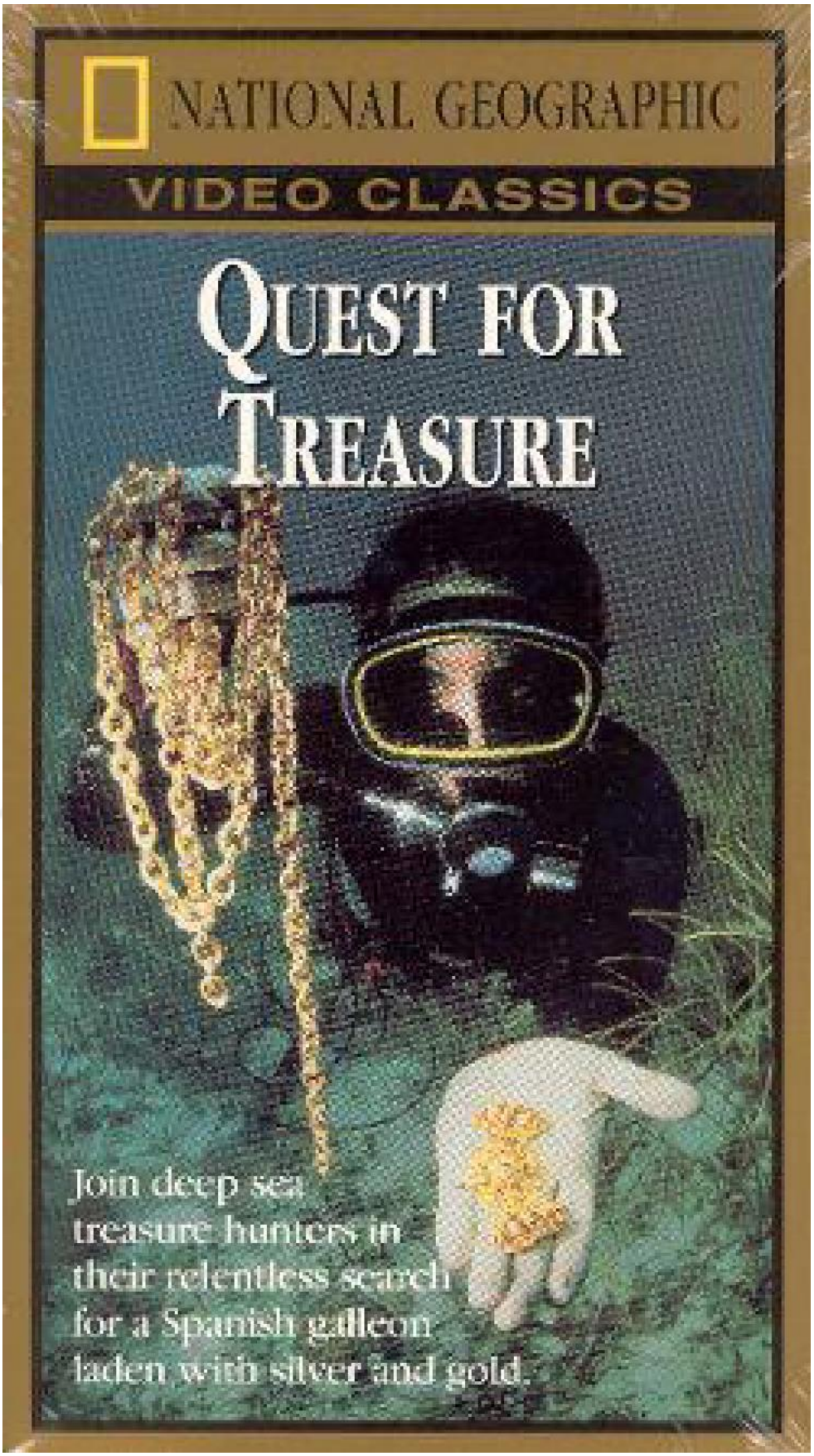
Şekil A.2: Mel Fisher ve ekibi külçelerin envanterini oluştururken (Url-2).

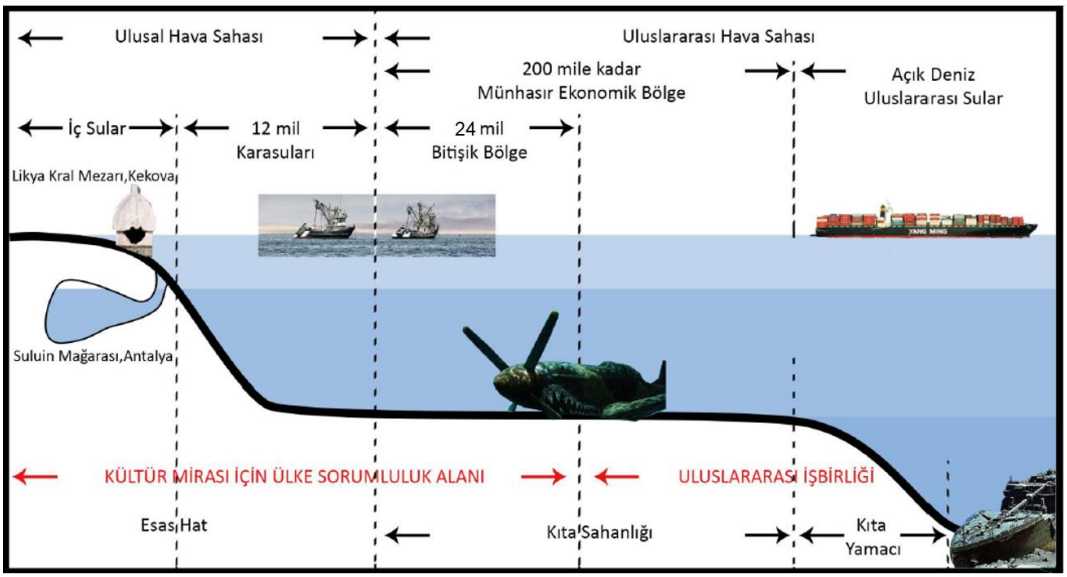

Şekil A.3: Atocha'dan çıkarılan ve satılan eserlere ait özgünlük sertifikası (Url-5).

Şekil A.4: Nuestra Señora de Atocha 'dan çıkarılan ve satılan sikkelere ait resmi site satış arayüzü: www.store.melfisher.com (Url-6)

Şekil A.5: Nuestra Señora de Atocha National Geographic belgeseli,1993 (Url-7).

Şekil A.6: 1994 Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne göre karasu sınırları.

Şekil A.7: Ege Denizi'nde karasuları (Url-1 akt. Balık, 2018, s.93).

Şekil A.8: Vasa'nın müze içinde sunumu. (Url-9)

Şekil A.9: İskeletler baz alınarak oluşturulmuş balmumu heykeller (Karlsson, A., The National Maritime Museums, Url-10).

Şekil A.10: Vasa'da yapılan koruma uygulamalarının sunumu (Url-11)

Şekil A.11: Vasa kurtarma operasyonun maket sunumu (Karlsson,A., SMTM, Url-12).

Şekil A.12: Kurtarma maketleri ve kullanılan dalgıç elbisesi (Karlsson,A., SMTM, Url-12).

Şekil A.13: 1628 Baltık Denizi yerleşimini gösterir harita (Karlsson,A., SMTM, Url-13).

Şekil A.14: Vasa'nın batışının maketi (Karlsson,A., SMTM, Url-13).

Şekil A.15: 1628 yılı Stockholm sokağının birebir maketi (Karlsson,A., SMTM, Url-13).

Şekil A.16: Günlük yaşamın kesit maket ile sunumu (Karlsson,A., SMTM, Url-14).

Şekil A.17: Çıkarılan materyaller ile özgün yaşam sunumu (Karlsson,A., SMTM, Url-14).

Şekil A.18: Sanat eserlerinin birebir yeniden üretilmesi (Karlsson,A., SMTM, Url-15).

Şekil A.19: Vasa'da kullanılan pigmentler (Karlsson,A., SMTM, Url-15).

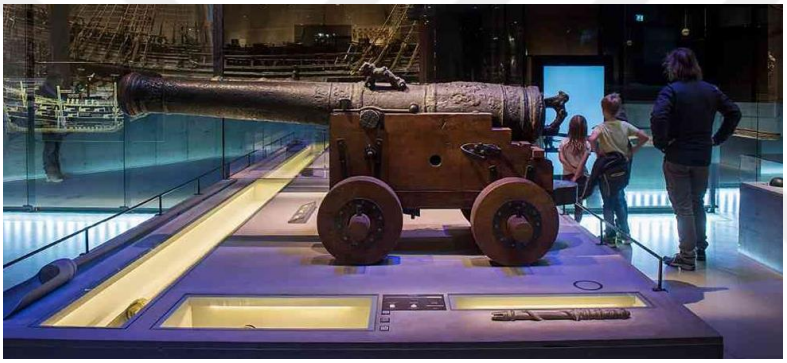
Şekil A.20: Vasa'nın 1/10 ölçekli maketi (Karlsson,A., SMTM, Url-16).

Şekil A.21: 1620'lerde Stockholm tersanesinde üretim (Karlsson,A., SMTM, Url-17).

Şekil A.22: 1620'lerde gemi inşasında kullanılan araçlar (Karlsson,A., SMTM, Url-17).

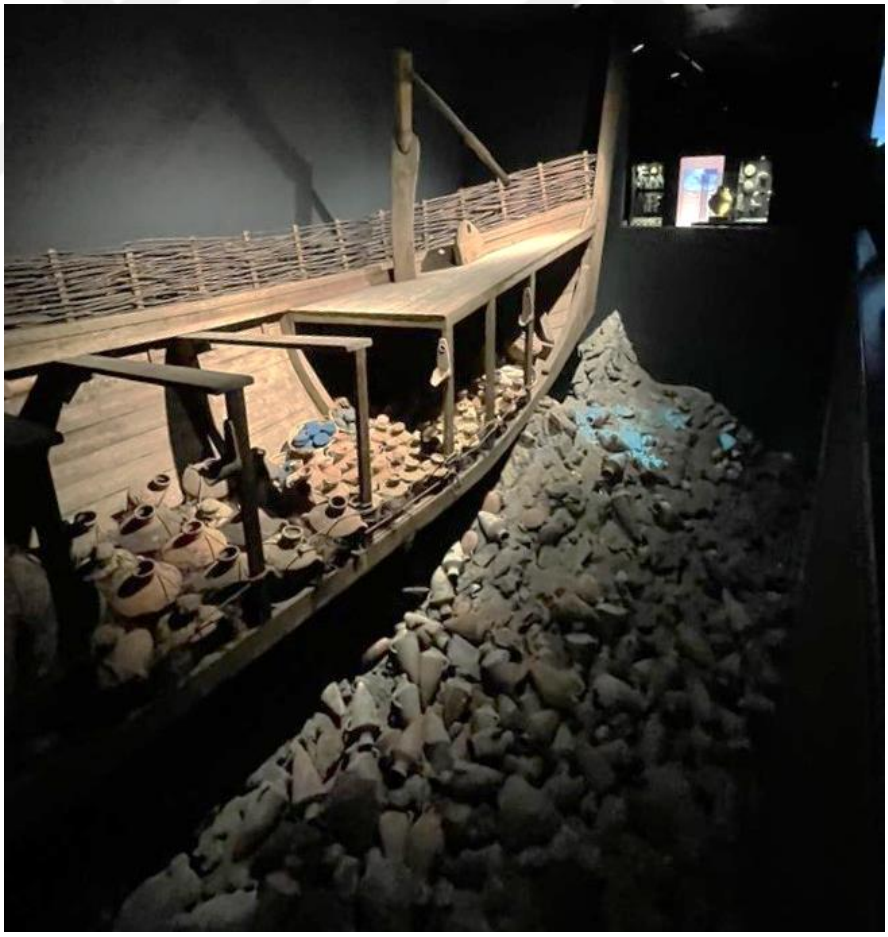
Şekil A.23: Yeniden yapılmış arabası ile özgün bir top (Karlsson,A., SMTM, Url-18).

Şekil A.24: Özgün güllelerin ve replikalarının sunumu (Karlsson,A., SMTM, Url-18).

Şekil A.25: Serçe Limanı cam batığı (Kahya. Y., 2022).

Şekil A.26: Uluburun Batığı'nın aynı boyutta yeniden üretimi (Kahya. Y., 2022).

Şekil A.27: Finike Batığı'ndan çıkarılan el aletleri sunumu (Url-38).

Şekil A.28: Batıklardan çıkarılan amforaların sunumu (Url-37).

Şekil A.29: Batıklardan çıkarılan cam eşyaların sunumu (Url-37).

Şekil A.30: Halikarnassos'un duvar resmi ile sunumu (Url-38).

	26006 sayılı "Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik"	6546 sayılı "Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun
Yayınlanma Tarihi	2005	2014
Mevzuata Yeni Dahil Olan Kavramlar	Alan Yönetimi, Yönetim Planı	Tarihi Alan Yönetimi, Tarihi Alan Planları, Tarihi Alan Başkanlığı
Amaç	Ören yerleri, sit alanları ve etkileşim sahaları ile bağlantı noktalarının kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütlerinin koordinasyonunda sürdürülebilir bir yönetim planı çerçevesinde korunması ve yönetilmesidir.	Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanının tarihi, kültürel ve manevi değerleri ile doğal dokusunun korunması, yaşatılması, geliştirilmesi, tanıtılması, gelecek kuşaklara aktarılması ve yönetiminin sağlanmasıdır.
İçerik	Yönetim planının hazırlanması, onaylanması, denetlenmesi ve alan yönetimini gerçekleştirmek üzere görev alacak aktörlerin yetki ile sorumluluklarının belirlenmesine ilişkin usul ve esasları kapsar.	Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanının sahip olduğu değerlerin korunarak yönetilmesi ve Tarihi Alan Başkanlığının kurulması ile bu kurumun görev, yetkilerinin belirlenmesine ilişkin usul ve esasları kapsar.
Alan Yönetiminde Yetkili Kurumlar	Bu Yönetmelik hükümlerini Kültür ve Turizm Bakanı yürütür. Bakanlık: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Genel Müdürlük: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Yetkili İdare: Yönetim Alanı tespit etmeye yetkili Bakanlık veya ilgili belediye, Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu.	Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür. Bakanlık: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Başkanlık: Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı, Koordinasyon Kurulu: Çanakkale Savaşları, Gelibolu Tarihi Alan Koordinasyon Kurulu.
Yönetim Planında Yetki	a) Kentsel sitlerde ilgili belediyelerce, b) Arkeolojik, doğal ve tarihi sit alanlarında Bakanlıkça c) İlgili belediyesi bulunmayan kentsel sit alanlarında Bakanlıkça, d) Kentsel sit alanı ile diğer sit alanlarının birlikte bulunması halinde ilgili belediyesince, e) Kentsel sit yönetim alanının sınırlarının birden fazla belediyeyi ilgilendirmesi halinde bu belediyelerin koordinasyonu ile Büyükşehir Belediye sınırları içinde olması halinde Büyükşehir Belediyesince, dışında olması halinde ilgili belediyelerin koordinasyonu ile Bakanlıkça doğrudan hazırlanır veya ihale mevzuatında belirtilen usul ve esaslara göre ihale suretiyle hazırlattırılır. Alan yönetimi konusunda yapılan çalışmalar Genel Müdürlükçe yürütülür.	Tarihi Alandaki 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda belirtilen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarına yönelik yapılacak plan, proje, uygulama, iş ve işlemler, doğal sitlerin yeniden değerlendirilmesi hariç, Bakanlıkça kurulacak "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonu" kararları uyarınca ve bu kararlar doğrultusunda hazırlanacak tarihi alan planları esaslarına göre yürütülür. Tarihi alan planları yürürlüğe konulana kadar uyulacak esaslar Bakanlıkça belirlenir.
Alan Başkanı Görevleri	Başkan; kentsel sit alanlarında kurulacak alan yönetimlerinde ilgili belediye, kentsel sit dışındaki sit alanlarında ise Bakanlıkça atanır. Alan Başkanı'nın bazı görevleri şu şekildedir: Yönetim planının yıllık hedeflerinin gerçekleşmesi için yetkili idare ile birlikte çalışma programlarını belirlemek, kaynak araştırması yapmak, Alanın doğal ve kültürel kaynaklarının yönetimi için ilgili kurum ve kişilerle iş birliğini sağlamak, Denetim birimince yıllık denetim raporlarının hazırlanması ve bu raporların eşgüdüm ve denetleme kuruluna sunulması için eşgüdümü sağlamak.	Bu Kanunla verilen görevleri yürütmek üzere, kamu tüzel kişiliğine haiz, Bakanlık ile ilgili ve merkezi Çanakkale'de bulunan Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı kurulmuştur. Başkan; kamuda veya özel sektörde en az beş yıl çalışmış olanlar arasından müşterek kararname ile atanır. Başkanlık, bu Kanun ve diğer mevzuatta kendisine verilen yetki ve görevleri Bakana karşı sorumlu olarak kullanır ve yerine getirir. Tarihi Alanda yapılacak jeolojik, jeofizik, jeoteknik, deniz bilimleri ve diğer bilimsel araştırmaları ve etütleri yapmaya ve bunlara ilişkin raporları onaylamaya Başkanlık yetkilidir. Bunun yanı sıra Tarihi Alanın her tür ve ölçekte planlarını hazırlamak, hazırlatmak ve uygulamak gibi görevler de Başkanlık' a aittir. Bu Kanunun uygulanmasına dair yönetmelikler altı ay içinde çıkarılır. Bu Kanunda öngörülen tarihi alan planları bir yıl içinde hazırlanır.

Şekil A.31: Alan yönetimi mevzuatı ve 6546 sayılı ÇATAB Kanunu karşılaştırması (Erbey, 2018, sf. 298-299).

Şekil A.32: Tekke Koyu'nda İngiliz birliklerine ait barç kalıntısı, 2020.

Şekil A.33: Tekke Koyu'nda İngiliz birliklerine ait variller ve tekne kalıntısı, 2020.

Şekil A.34: Tekke Koyu'nda İngiliz birliklerine ait iki tekne kalıntısı, 2020.

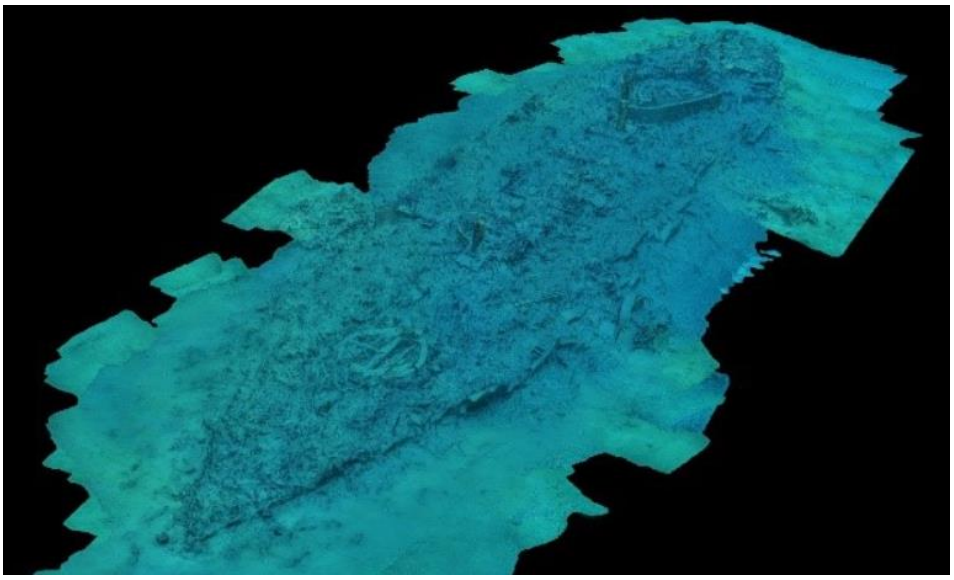
Şekil A.35: Tekke Koyu'nda İngiliz birliklerine ait tekne ve iskele kalıntısı, 2020.

Şekil A.36: Tekke Koyu'nda yüzer iskele olarak kullanılmış gemi kalıntısı, 2020.

Şekil A.37: HMS Majestic batığı Fotoğraf: Ateş Evirgen (Url-20)

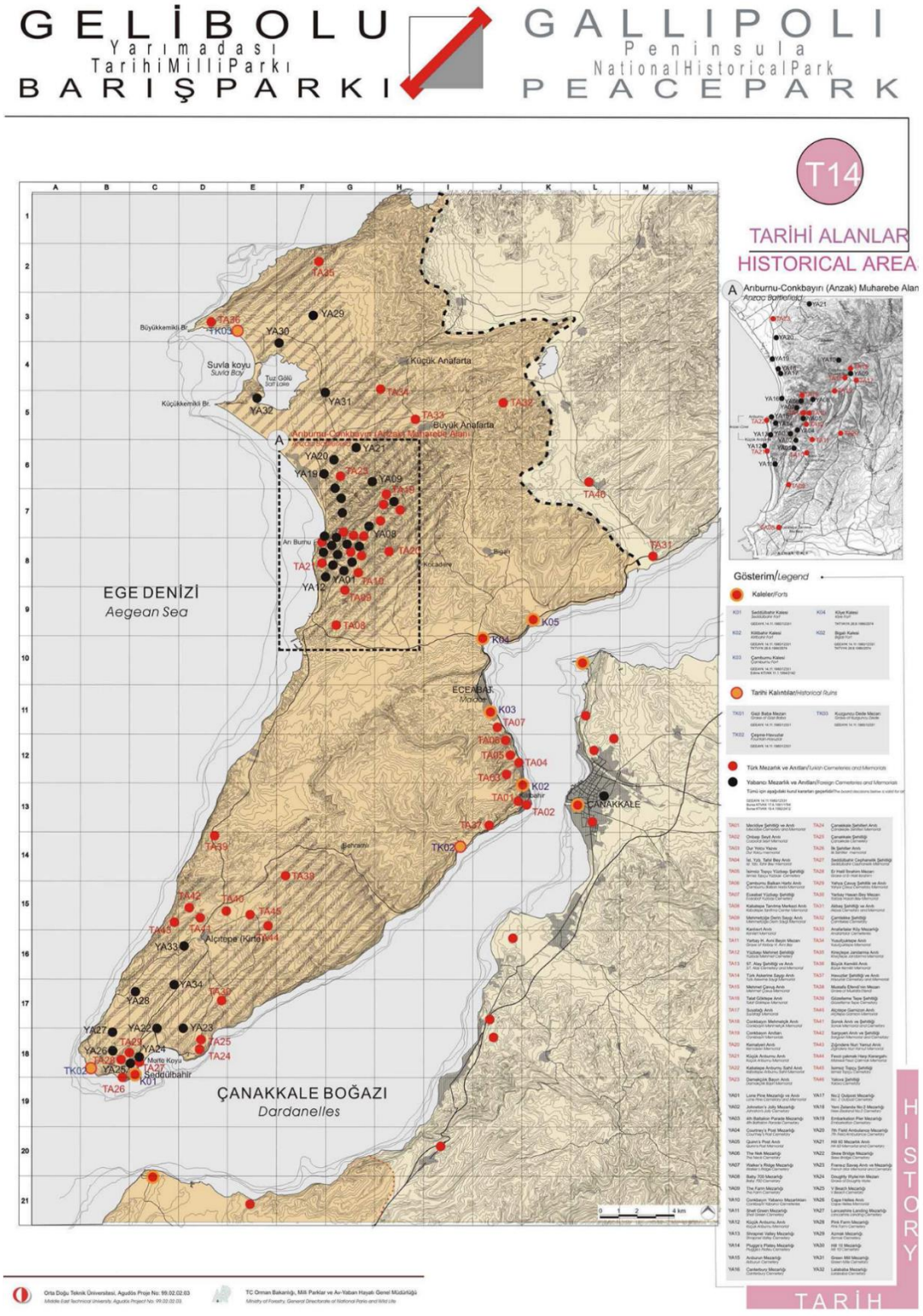
Şekil A.38: HMS Majestic batığının fotogrametri ile oluşturulmuş 3B modeli (Url-20)

YILLARA GÖRE ÇANAKKALE'DE YAPILAN KONAKLAMA SAYILARI

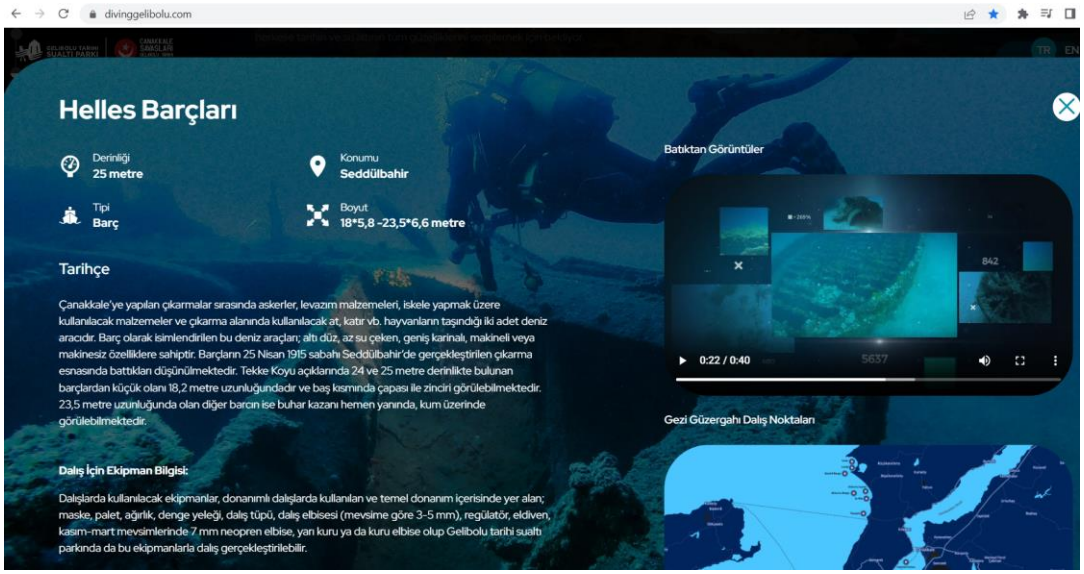
YILLAR	TESİSE GELİŞ SAYISI			GECELEME		
	YABANCI	YERLİ	TOPLAM	YABANCI	YERLİ	TOPLAM
1985	26036	23393	**49429**	27982	33096	**61078**
1987	54336	27337	**81673**	58260	36881	**95141**
1988	76094	60851	**136945**	83508	69580	**153088**
1990/ 75. YIL ANMALARI	77732	36272	**114004**	83432	48198	**131630**
1995	60729	65494	**126223**	73733	96931	**170664**
2000	107722	136072	**243794**	113765	209152	**322917**
2005	140072	180743	**320815**	155638	252110	**407748**
2010	154647	151920	**306567**	197131	248899	**446030**
2015	188608	361452	**550060**	226521	570424	**796945**
2020	35595	227857	**263452**	48493	391438	**439931**

Kaynak: Konaklama İstatistikleri Bültenleri (1985-2000) Turizm Bakanlığı. Ankara. (Derlenmiştir. 1976'dan itibaren her yıl için mevcuttur.

Şekil A.39: Çanakkale konaklama istatistikleri. (Url-41) (TB, 1986-2022)

Şekil A.40: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı haritası (Url-39; akt. Yeşildağ, 2010, s.20).

Şekil A.41: Gelibolu Tarihi Su Altı Parkı internet sitesi arayüzü. (Url-22)

Şekil A.42: Nusret mayın gemisi onarım için beklerken. Tarsus, Mersin (Url-23)

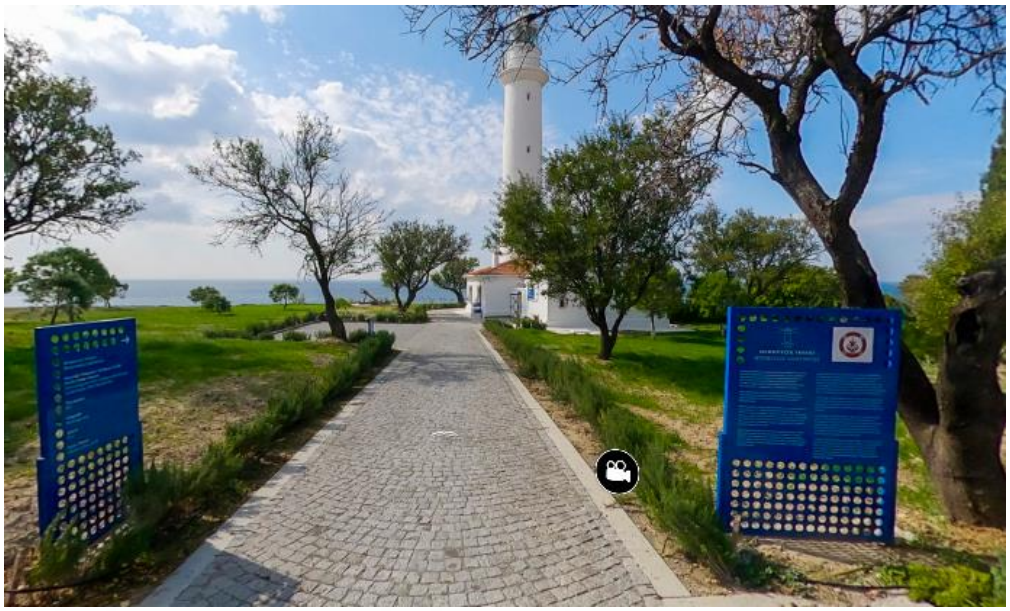
Şekil A.43: Nusret mayın gemisi onarımdan sonra. Tarsus, Mersin (Url-24)

Şekil A.44: Gallipoli Historic Underwater Park Diving Spots kitapçığı HMS Majestic bölümü (ÇATAB Yayını)

Şekil A.45: Gelibolu Tarihi Su altı Parkı'nın resmi sitesi (ÇATAB)

Şekil A.46: Mehmetçik Feneri Müzesi giriş alanı. (Url-26)

Şekil A.47: Mehmetçik Feneri Müzesi dalış iskelesi. (Url-26)

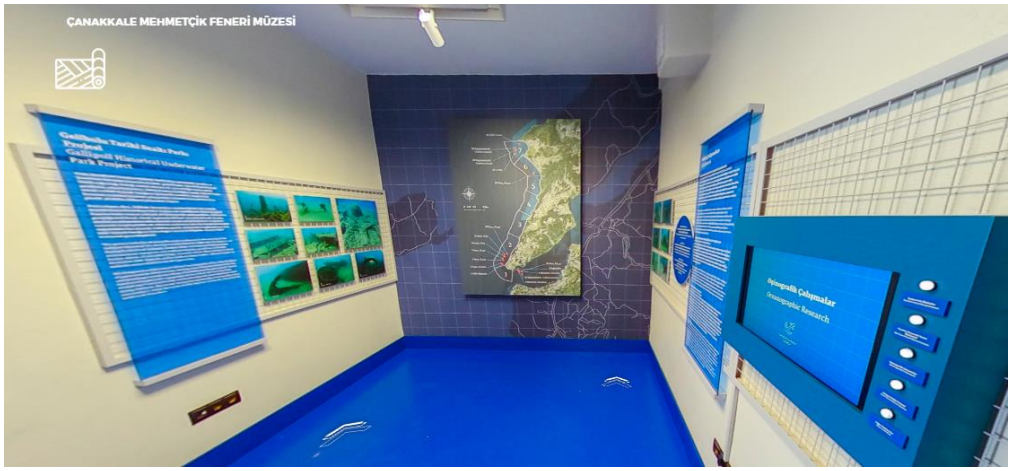

Şekil A.48: Mehmetçik Feneri Müzesi avlu alanı. (Url-26)

Şekil A.49: Mehmetçik Feneri Müzesi keşif dalışları sergisi. (Url-26)

Şekil A.50: Mehmetçik Feneri Müzesi dalgıç kıyafeti sunumu. (Url-26)

Şekil A.51: Mehmetçik Feneri Müzesi, Gelibolu Tarihi Su Altı Parkı sergisi. (Url-26)

Şekil A.52: Mehmetçik Feneri Müzesi Gelibolu Tarihi Su Altı Parkı sergisi (Url-26)

Şekil A.53: Mehmetçik Feneri Müzesi HMS Majestic sergisi. (Url-26)

Şekil A.54: Mehmetçik Feneri Müzesi HMS Majestic sergisi. (Url-26)

Şekil A.55: Mehmetçik Feneri Müzesi Çanakkale batıkları sergisi. (Url-26)

Şekil A.56: Mehmetçik Feneri Müzesi Çanakkale batıkları sergisi. (Url-26)

Şekil A.57: Mehmetçik Feneri Müzesi Çanakkale batıkları haritası. (Url-26)

Şekil A.58: Nusret Mayın Gemisi Müzesi ve Çanakkale Zaferi Kültür Parkı'nda 107. yıl kutlamaları (Url-27)

Şekil A.59: Nusret mayın gemisinin sergilenişi. Mayın güvertesi. (Url-28)

Şekil A.60: Nusret mayın gemisinde bilgilendirme kitabeleri. (Url-28)

Şekil A.61: Nusret mayın gemisinin yeniden yapılmış kamaralarından biri (Url-28)

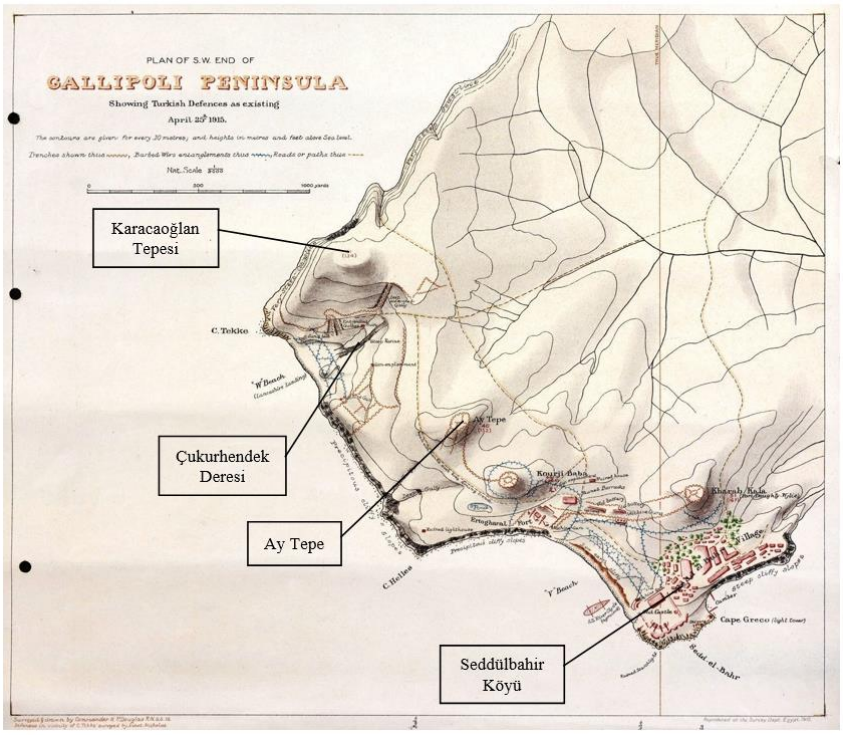

Şekil A.62: Nusret mayın gemisinde Çanakkale Savaşı sunumu (Url-29)

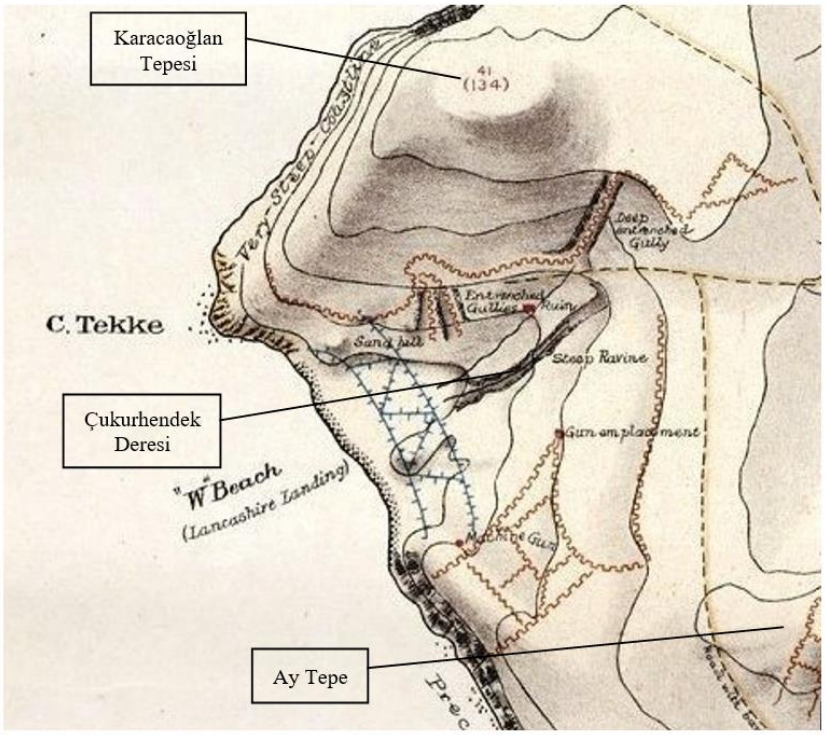

Şekil A.63: Nusret mayın gemisinin boyanmasıyla Çanakkale Savaşı sunumu. (Url-28)

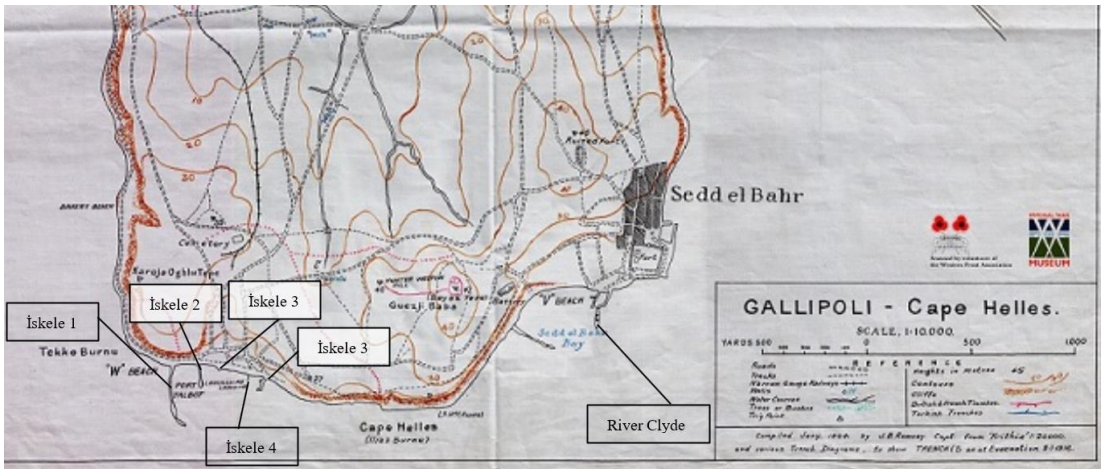
EK B: Çanakkale saha verilerinin analizi ve sunum tekniğinin değerlendirilmesi

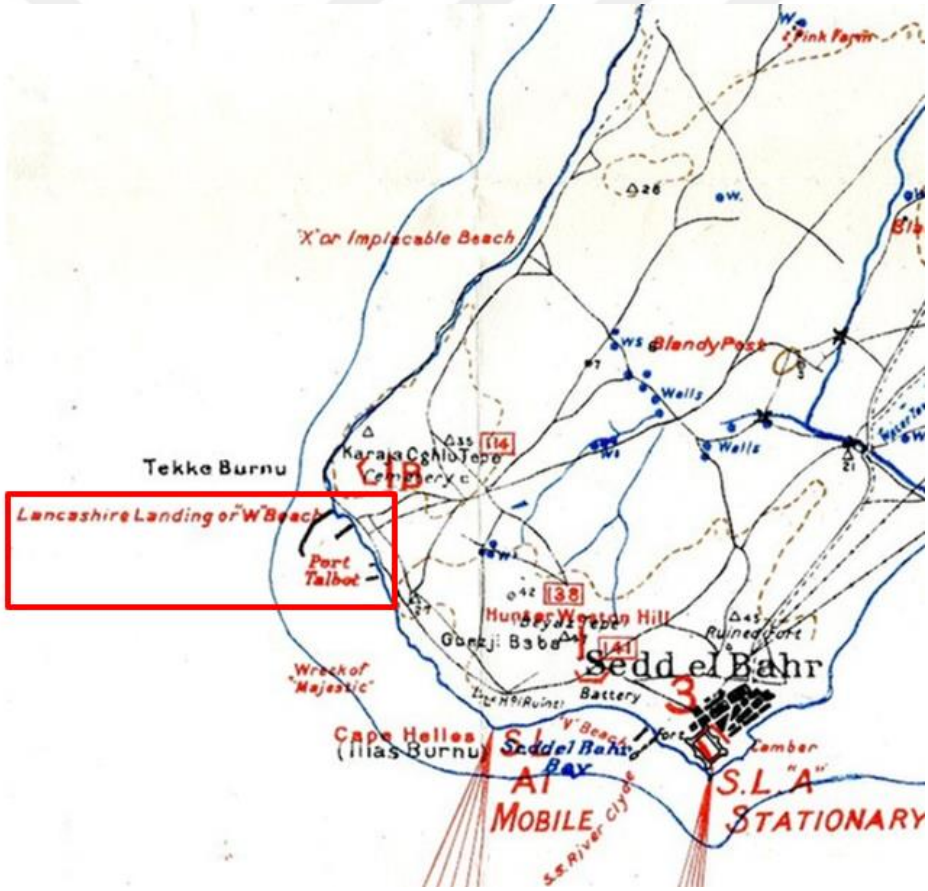

Şekil B.1: İngiliz kuvvetlerinin hazırladığı Seddülbahir tahkimat haritası. (Douglas, H.P, ÇATAB Arşivi)

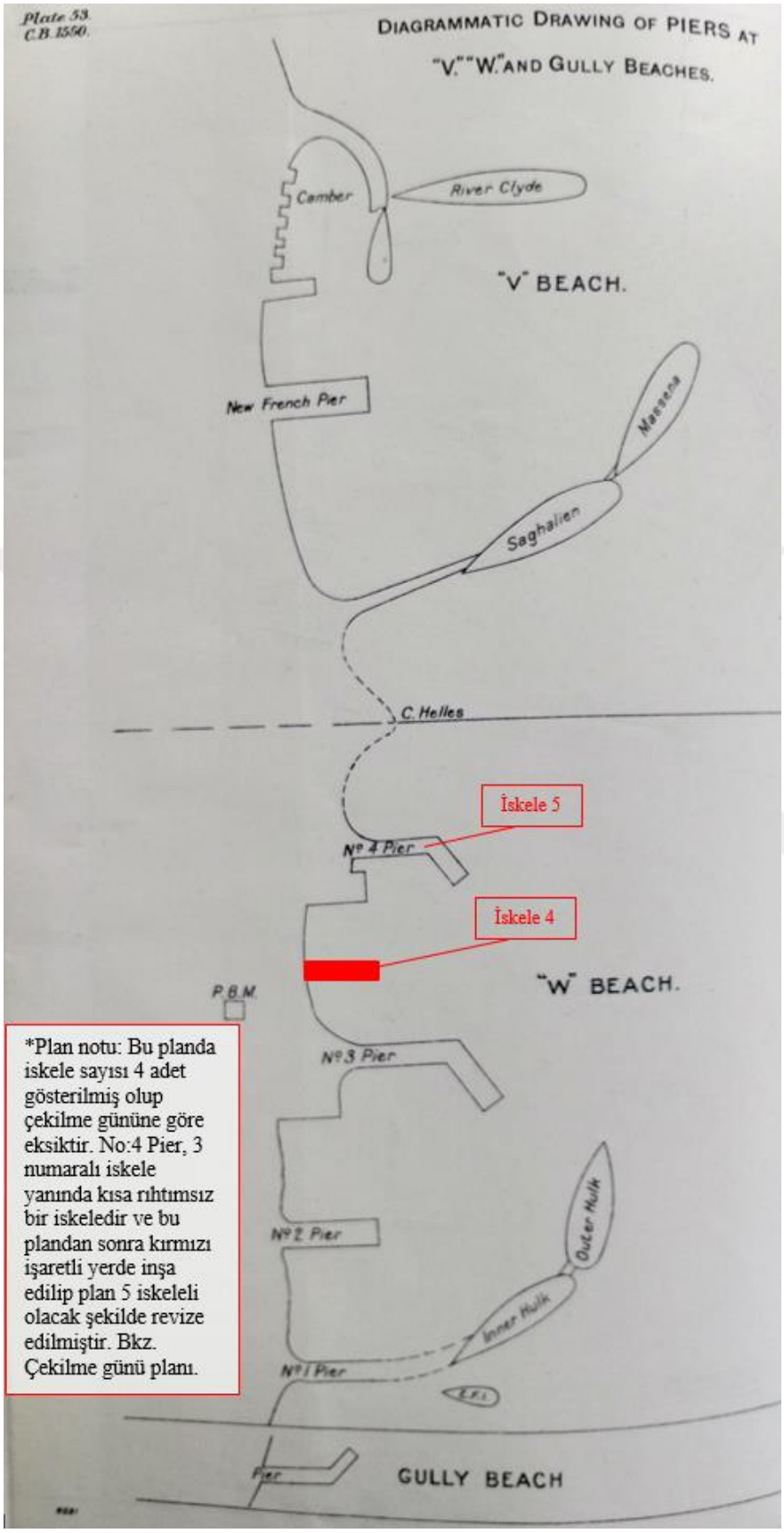

Şekil B.2: İngiliz kuvvetlerinin hazırladığı Tekke Koyu tahkimat haritası. (Douglas, H.P, ÇATAB Arşivi)

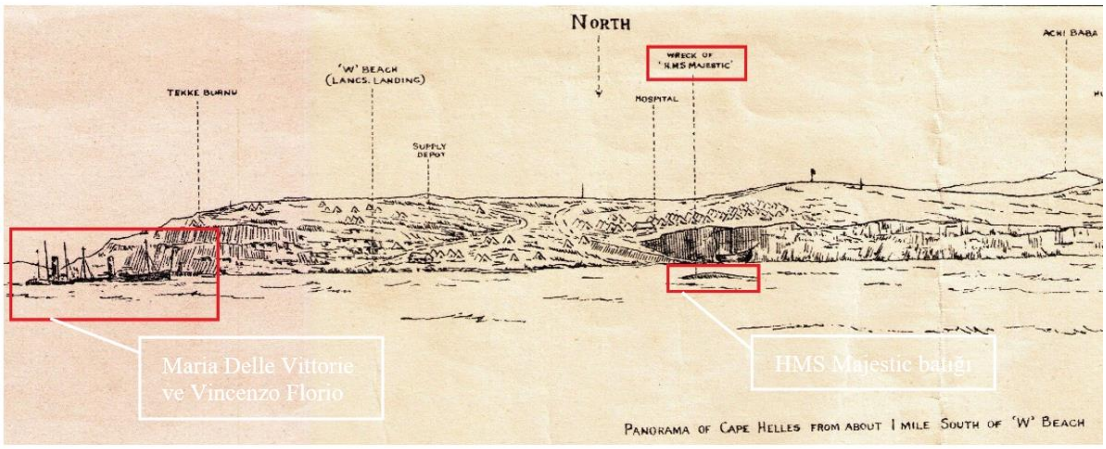

Şekil B.3: Çıkarma sonrasında haritalara eklenmiş Tekke Koyu ve Ertuğrul Koyu'ndaki iskeleler. (ÇATAB Arşivi)

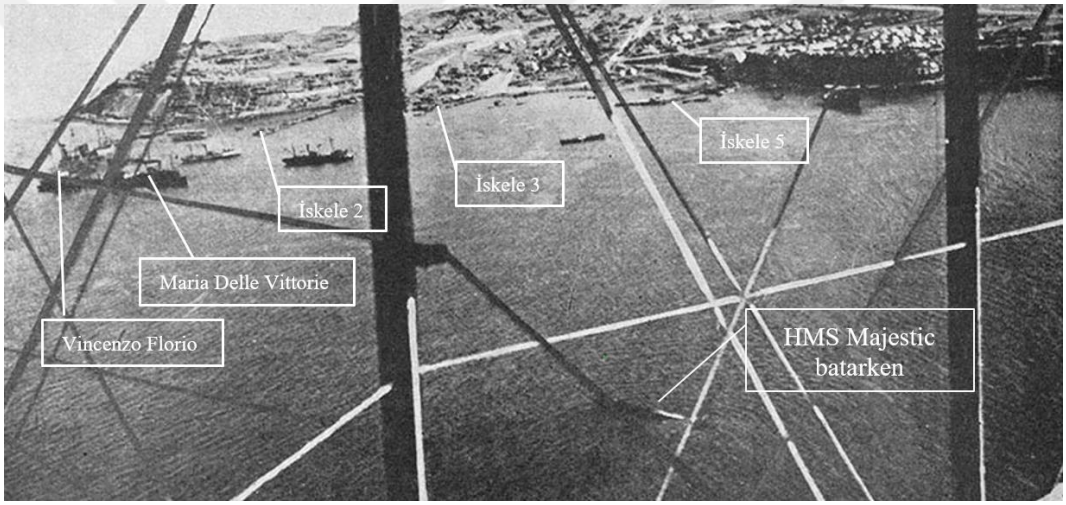

Şekil B.4: Çıkarma sonrasında Tekke Koyu (W Beach) ve iskeleler (Url-44).

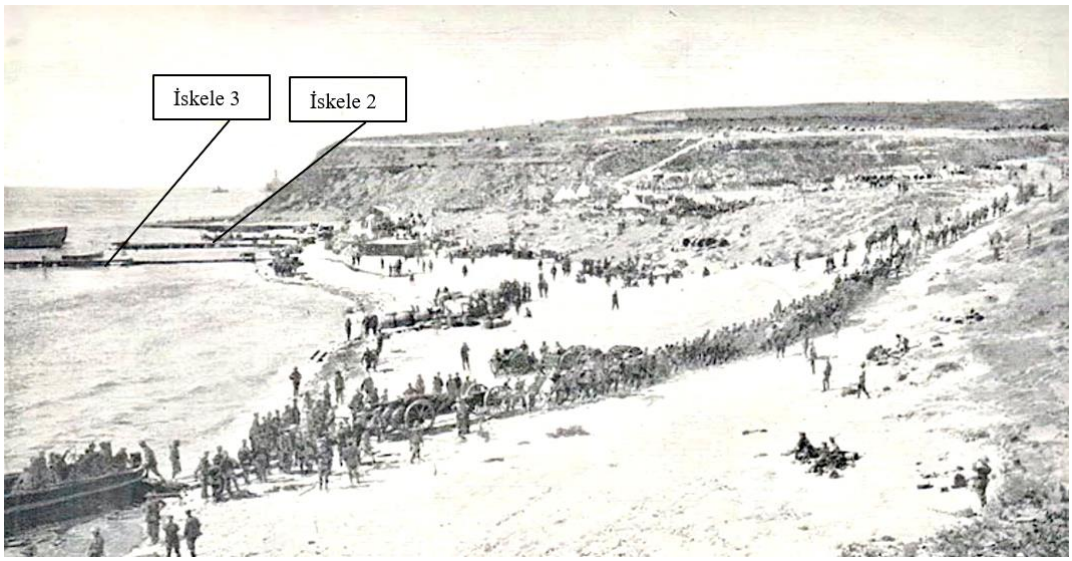

Şekil B.5: Tekke Koyu (W Beach) ve Ertuğrul Koyu (V Beach) ve İkizdere Koyu (Gully Beach) iskele diyagramları. (1915, ÇATAB Arşivi)

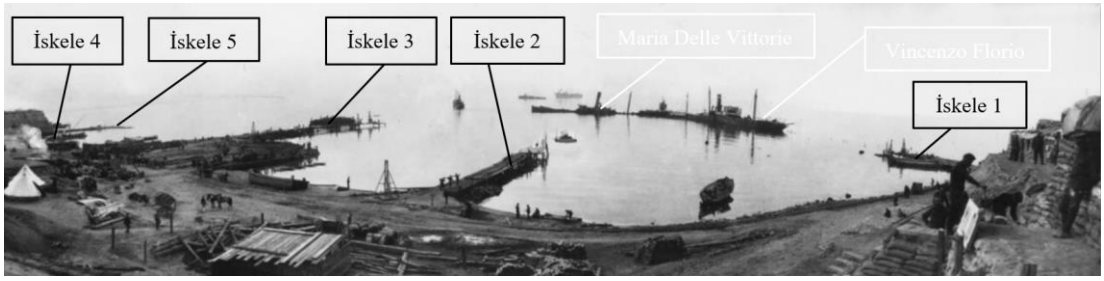

Şekil B.6: Çıkarma sonrasında Tekke Koyu panaroması. (ÇATAB Arşivi)

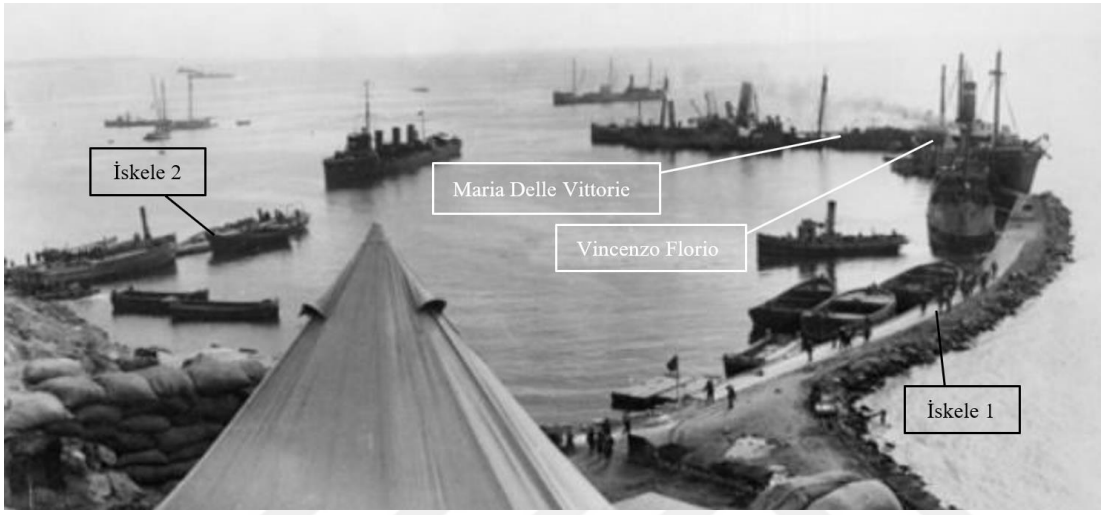

Şekil B.7: Çıkarma sonrasında Tekke Koyu (Farman. H.,D., 1915, ÇATAB Arşivi)

Şekil B.8: Çıkarma sonrasında malzeme taşınması (1915, ÇATAB Arşivi)

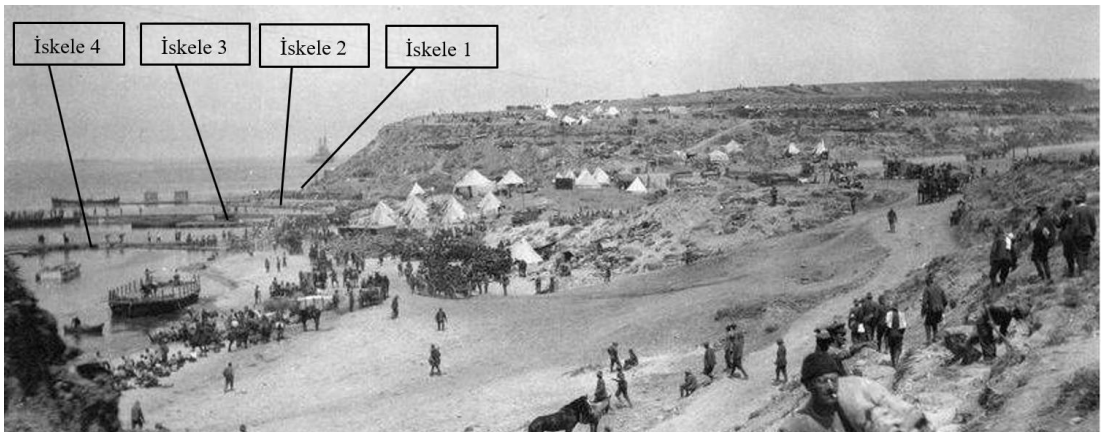

Şekil B.9: Çıkarma sonrasında Tekke Koyu (Archive. S., 1915)

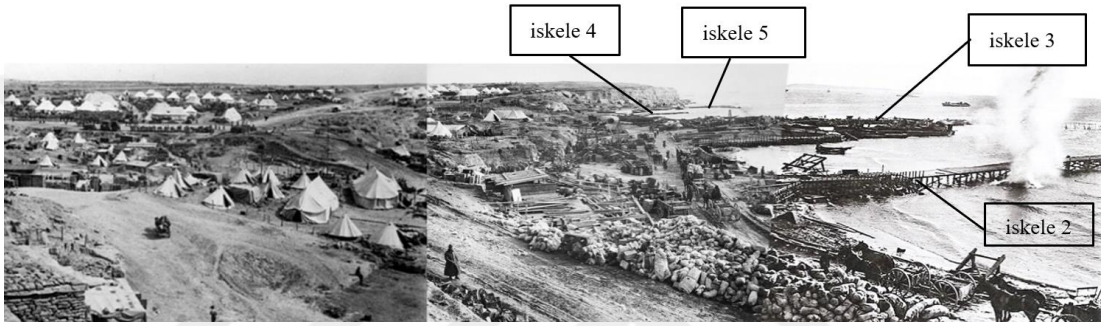

Şekil B.10: Çıkarma sonrasında Tekke Koyu, İskele 1. (1915, ÇATAB Arşivi)

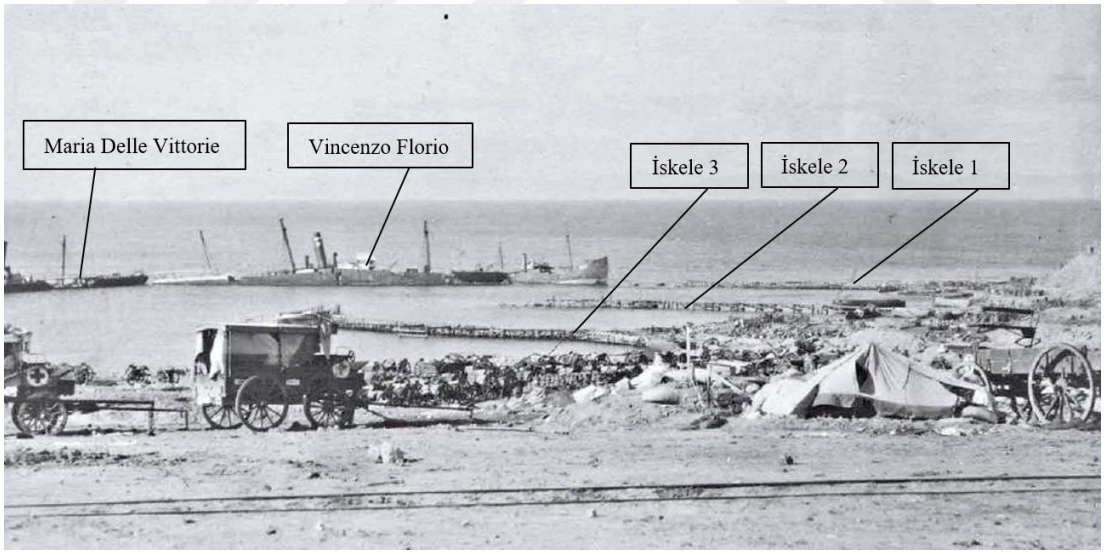
Şekil B.11: Çıkarma sonrasında Karacaoğlan Tepesi ve İskele 1. (1915, ÇATAB Arşivi)

Şekil B.12: Çıkarma sonrasında Tekke Koyu (Farman. H.,D., 1915, ÇATAB Arşivi)

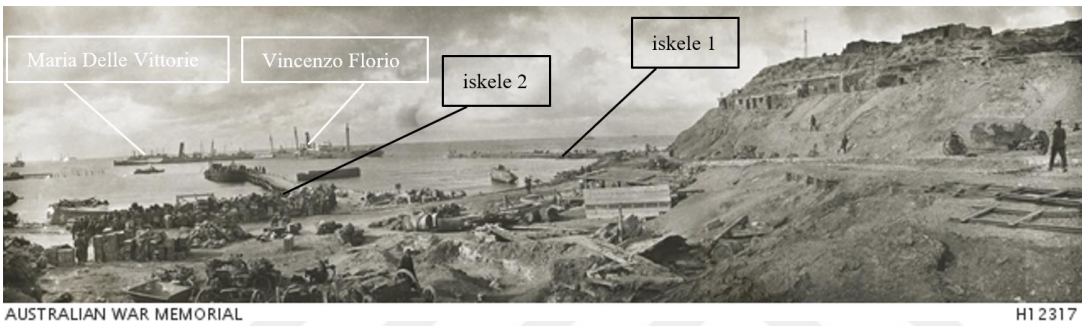

Şekil B.13: Çıkarma sonrasında Tekke Koyu (Farman. H.,D., 1915, ÇATAB Arşivi)

Şekil B.14: Çıkarma sonrasında Tekke Koyu (1915, ÇATAB Arşivi)

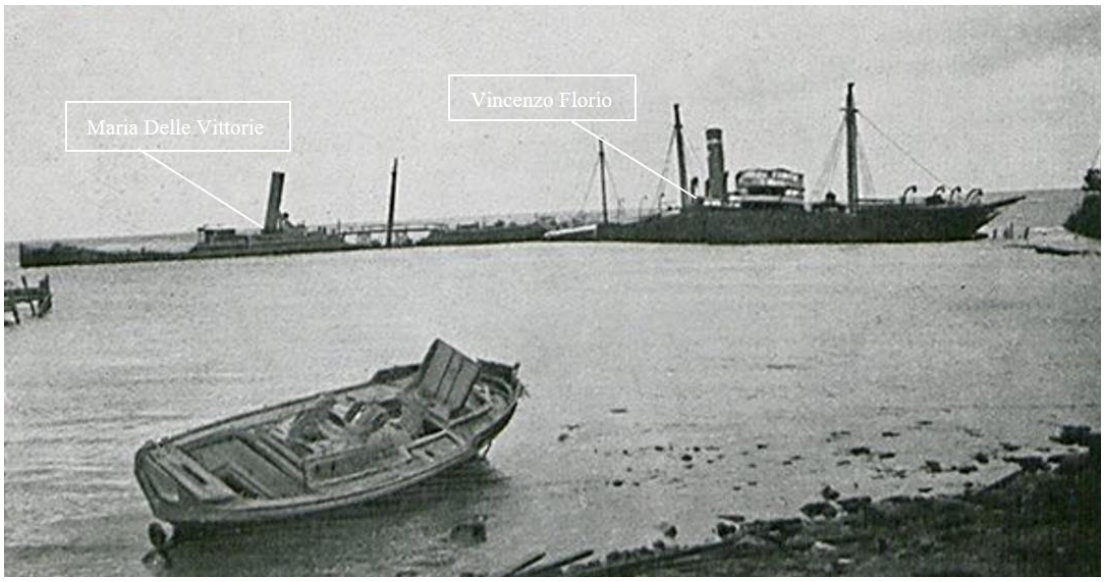
Şekil B.15: Tekke Koyu'nda iskele 2'de çıkarmada kullanılan barçlar ve filikalar. (1915, ÇATAB Arşivi)

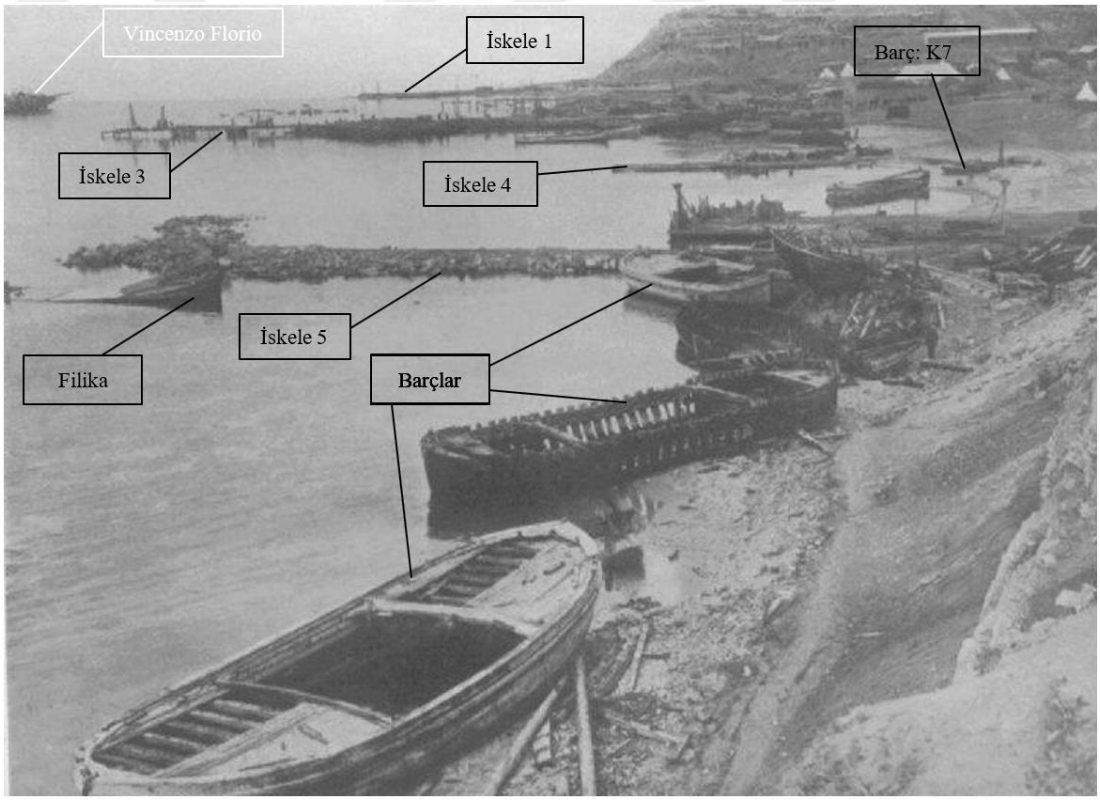

Şekil B.16: Çıkarma sonrasında Tekke Koyu (1915, AWM)

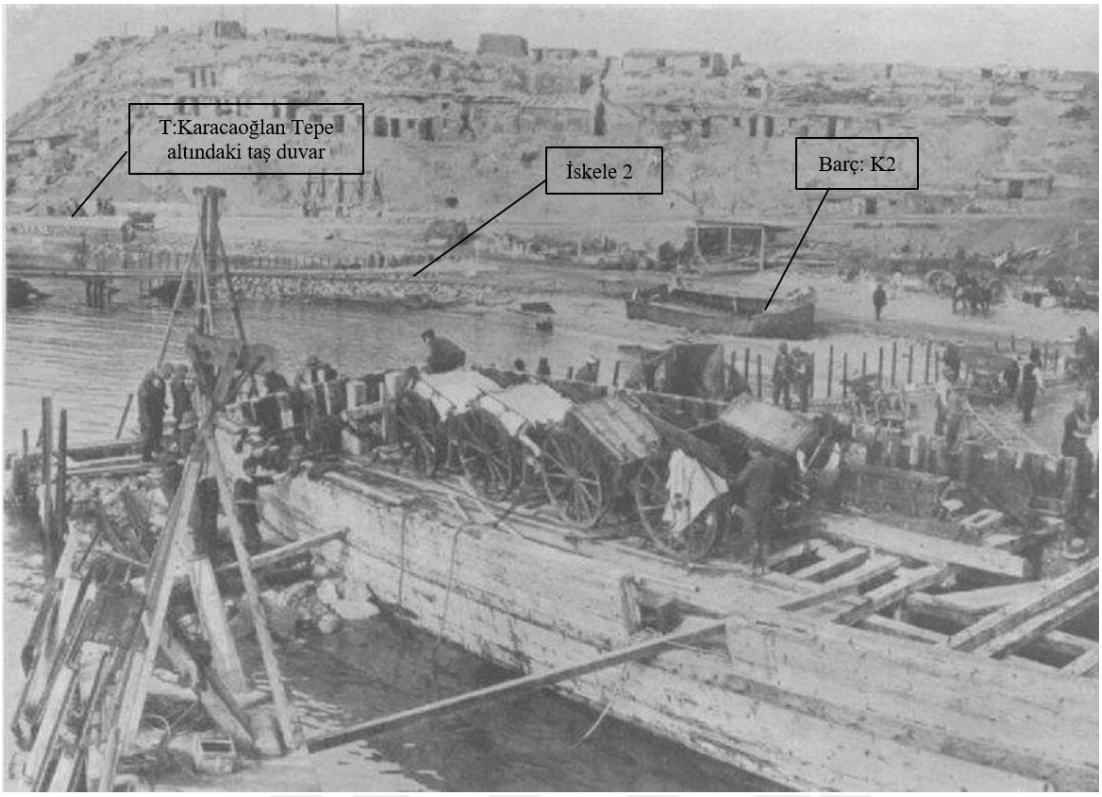

Şekil B.17: Muhtemel İskele 2 dekovil hatları ile malzeme taşınması (1915, IWM).

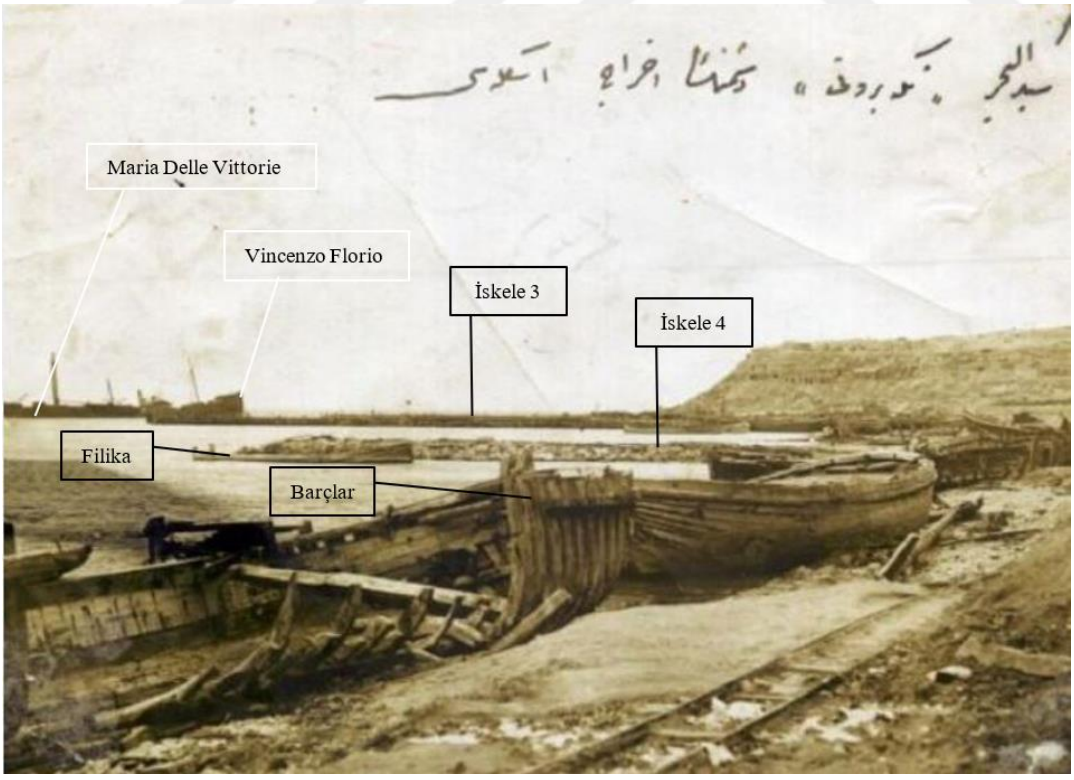

Şekil B.18: Tekke Koyu'nda yüzer iskeleler (1915, ÇATAB Arşivi)

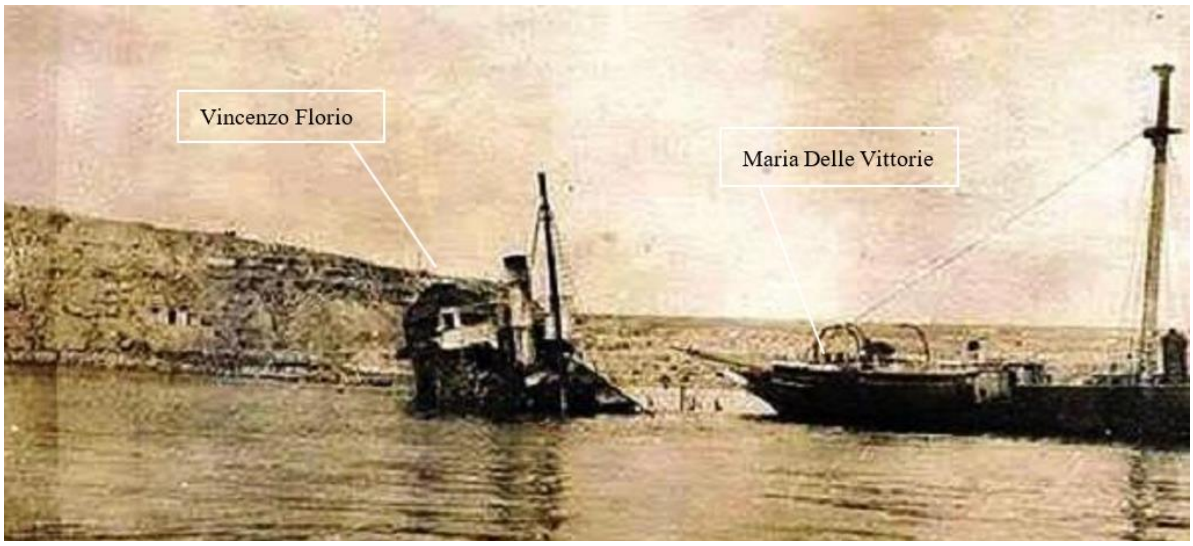

Şekil B.19: Tekke Koyu'nda çekilme hazırlıkları. (Marx, M., R., 1915, UK National Army Museum, Url-30)

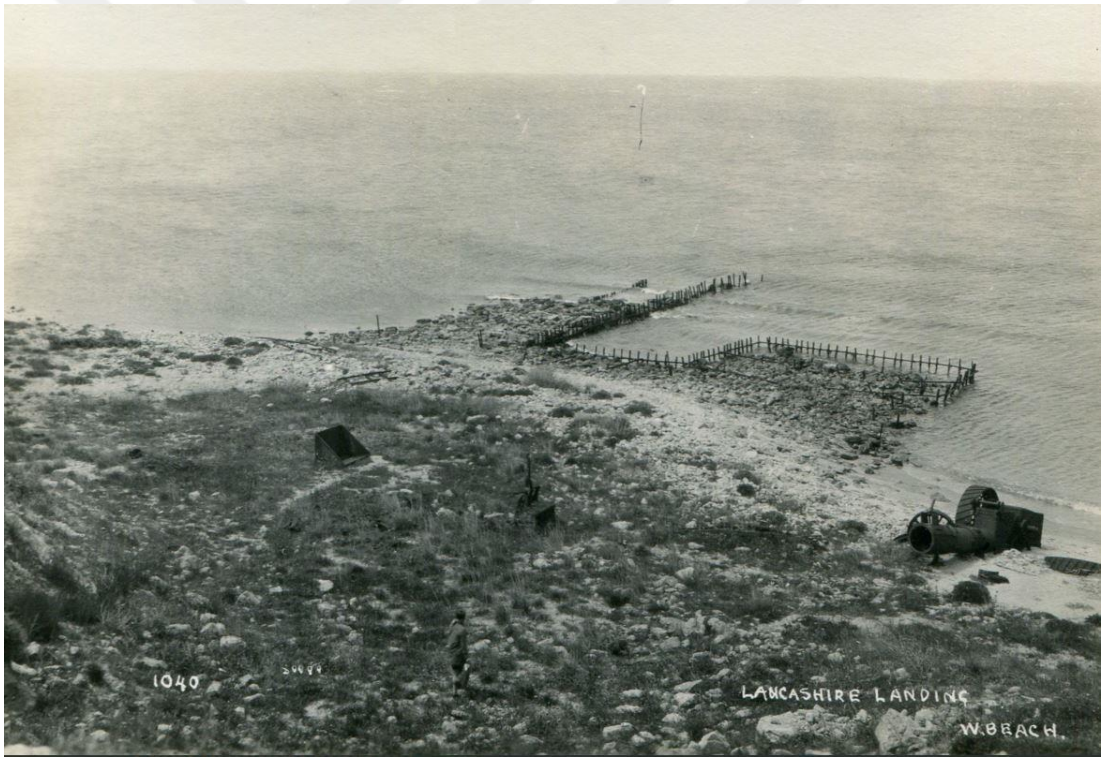

Şekil B.20: Tekke Koyu'nda çekilme hazırlıkları. K2 kalıntısına ait barç (1916, IWM)

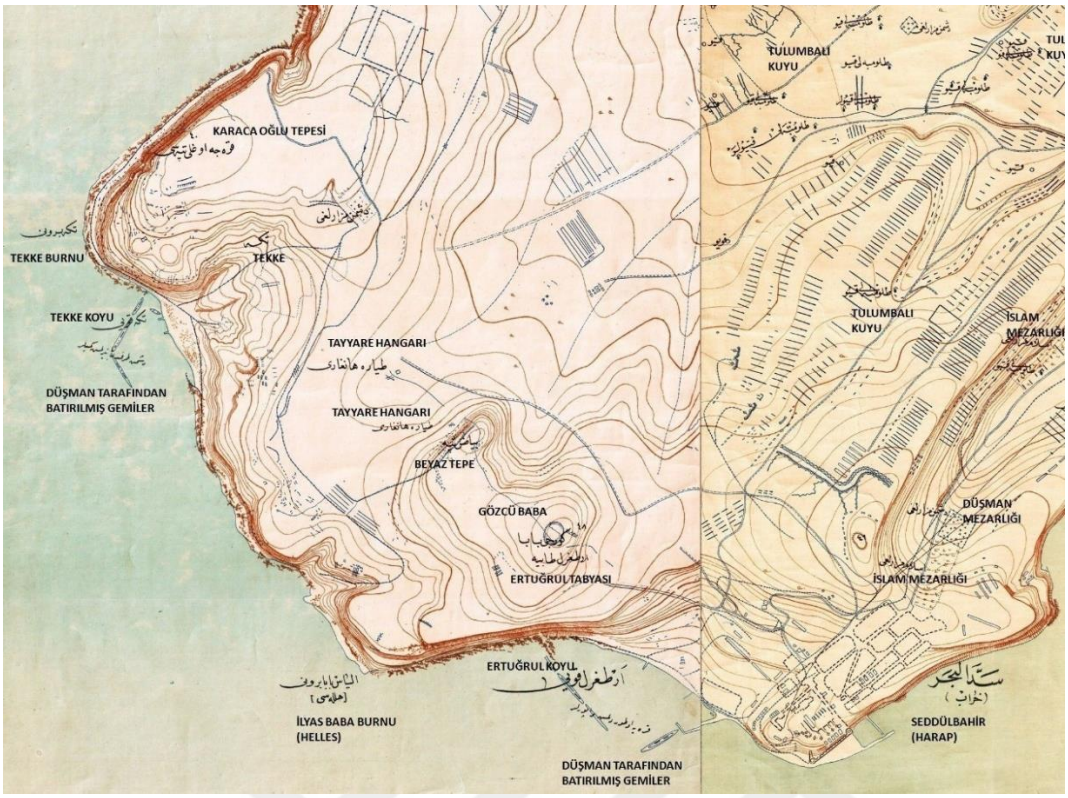

Şekil B.21: Çekilme sonrasında batırılmış Maria Delle Vittorie,Vincenzo Florio ve kıyıda bırakılan barçlar (1915, ÇATAB Arşivi)

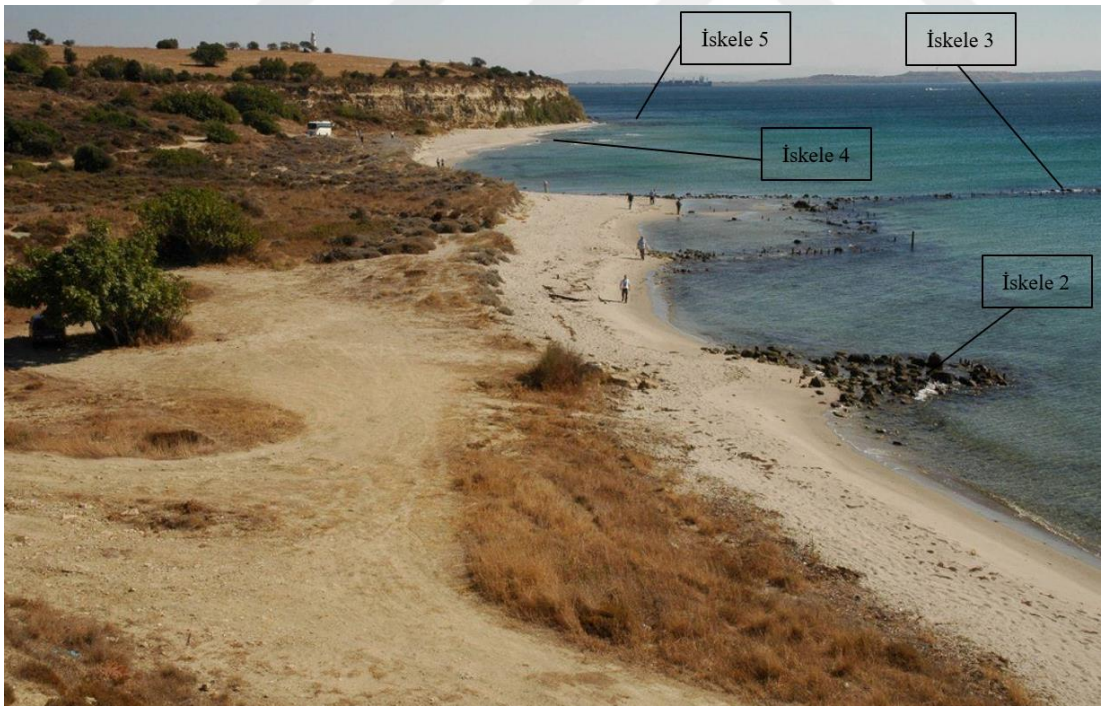

Şekil B.22: Çekilme sonrasında batırılmış Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio (1915, ÇATAB Arşivi)

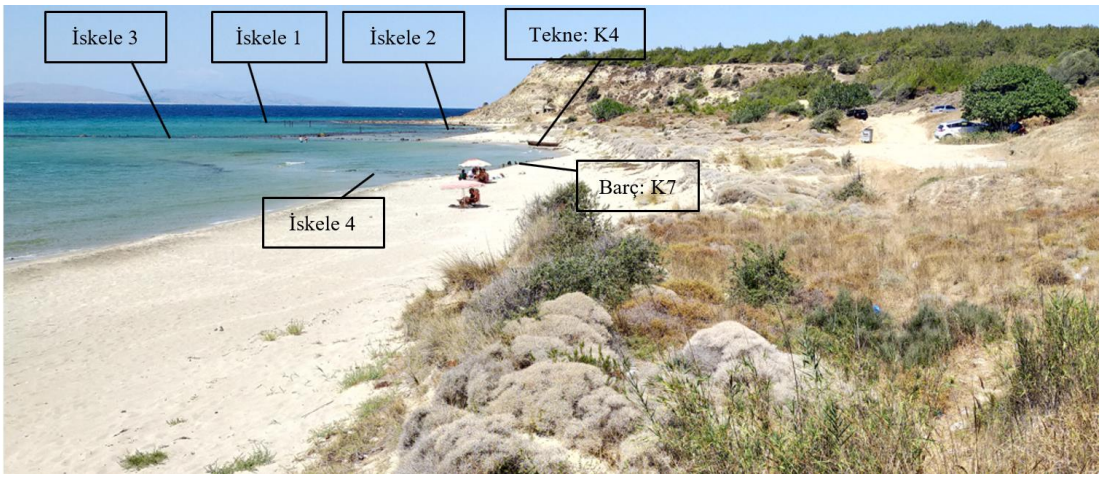

Şekil B.23: Tekke Koyu'nda iskele 5 ve rıhtımı (1922, ÇATAB Arşivi)

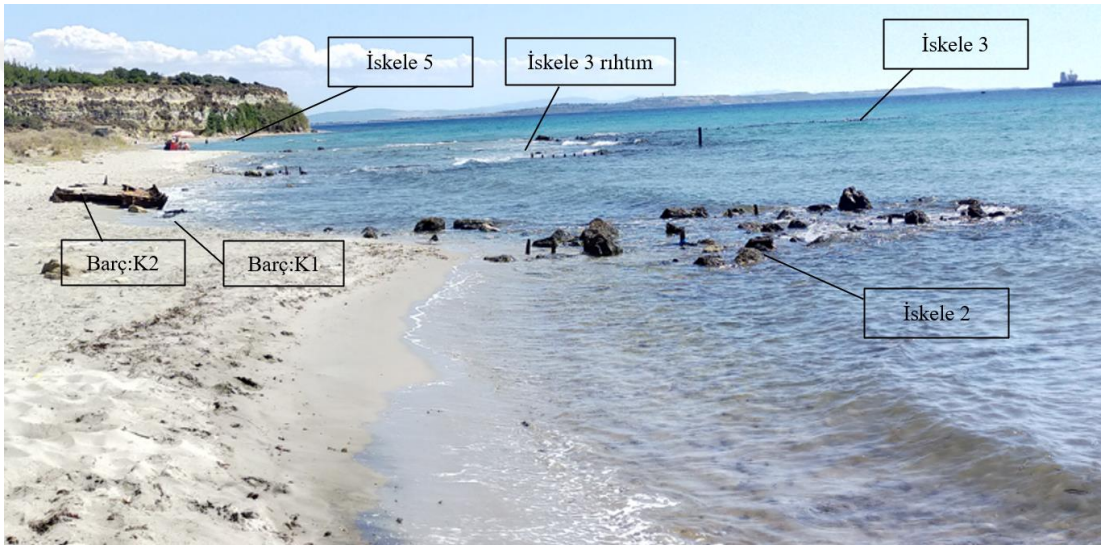

Şekil B.24: 1916 Mehmet Şevki Paşa haritası, pafta:43. (ÇATAB Arşivi)

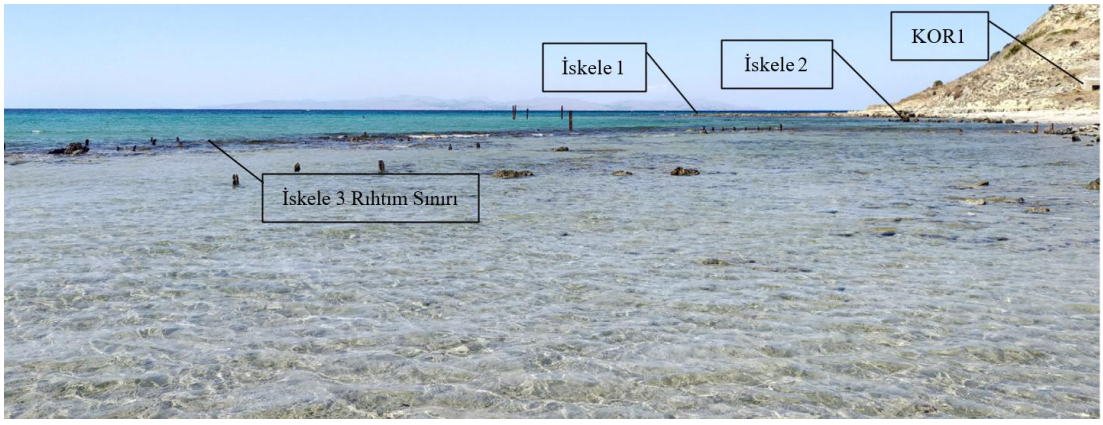

Şekil B.25: Tekke Koyu'nda Güneydoğuya istikametine bakış, 2020.

Şekil B.26: Günümüzde plaj olarak kullanılan Tekke Koyu, 2020.

Şekil B.27: Günümüzde Tekke Koyu'ndaki kültür mirası ögeleri, 2020.

Şekil B.28: Günümüzde Tekke Koyu'ndaki kültür mirası ögeleri, 2020.

Şekil B.29: İskele 1'in metal dikmeleri ve iskeleyi oluşturan kıyıdaki taşlar, 2020.

Şekil B.30: İskele 1'in metal dikmeleri, 2020.

Şekil B.31: İskele 1'in su altındaki metal dikmeleri ve iskeleyi oluşturan taşlar, 2020.

Şekil B.32: İskele 1'in su altındaki metal dikmeleri ve iskeleyi oluşturan taşlar, 2020.

Şekil B.33: İskele 1'in su altındaki metal dikmeleri ve iskeleyi oluşturan taşlar, 2020.

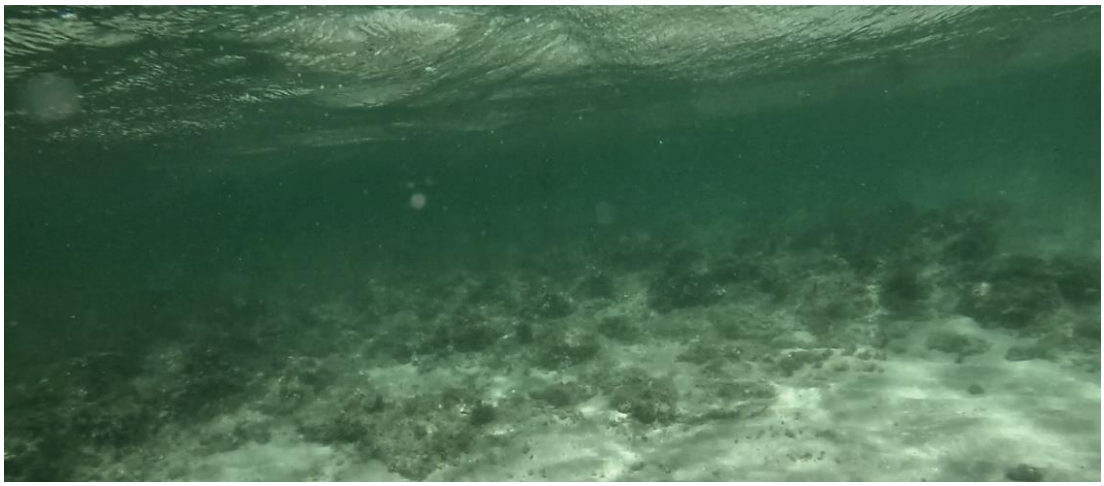
Şekil B.34: İskele 2'nin metal dikmeleri ve taşlar, 2020.

Şekil B.35: İskele 2'nin metal dikmeleri ve iskeleyi oluşturan kıyıdaki taşlar, 2020.

Şekil B.36: İskele 2'nin metal dikmeleri ve iskeleyi oluşturan kıyıdaki taşlar, 2020.

Şekil B.37: İskele 2'nin su altındaki iskeleyi oluşturan taşlar, 2020.

Şekil B.38: İskele 2'nin metal dikmeleri, 2020.

Şekil B.39: İskele 2'nin metal dikmeleri, 2020.

Şekil B.40: İskele 3'ü oluşturan kıyıdaki metal dikmeler ve taşlar, 2020.

Şekil B.41: İskele 3'ün rıhtımını oluşturan kıyıdaki metal dikmeler ve taşlar, 2020.

Şekil B.42: İskele 3'ün metal dikmeleri ve iskeleyi oluşturan taşlar, 2020.

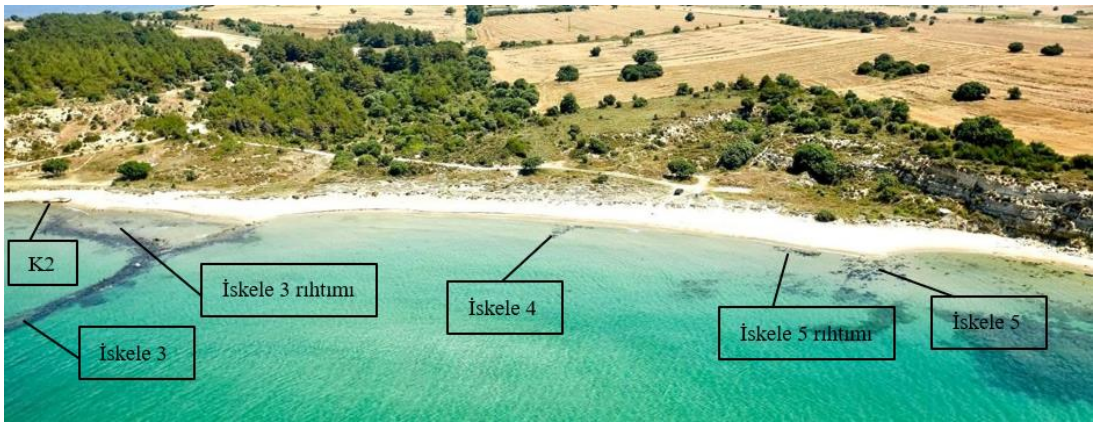
Şekil B.43: İskele 3'ün metal dikmeleri ve iskeleyi oluşturan taşlar, 2020.

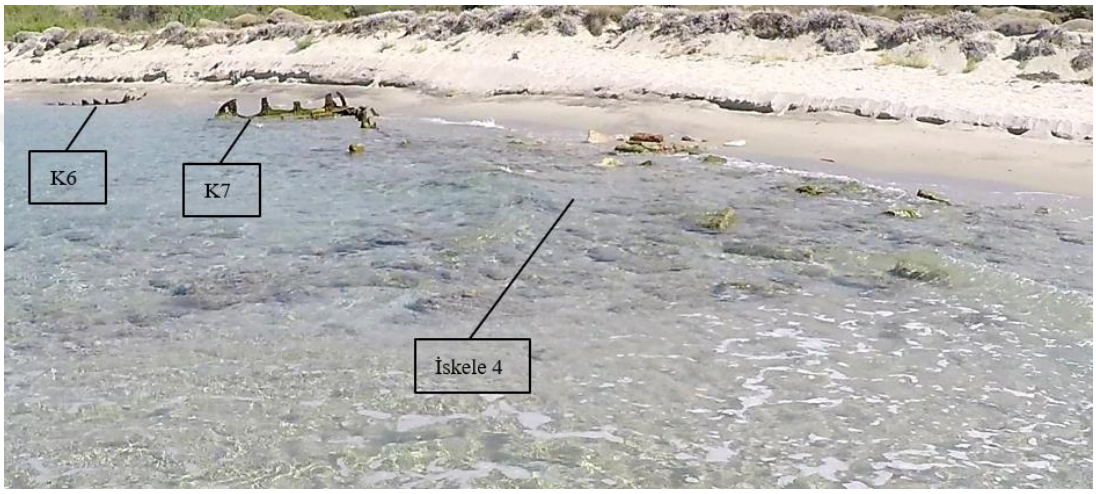
Şekil B.44: İskele 3'ün metal dikmeleri ve iskeleyi oluşturan taşlar, 2020.

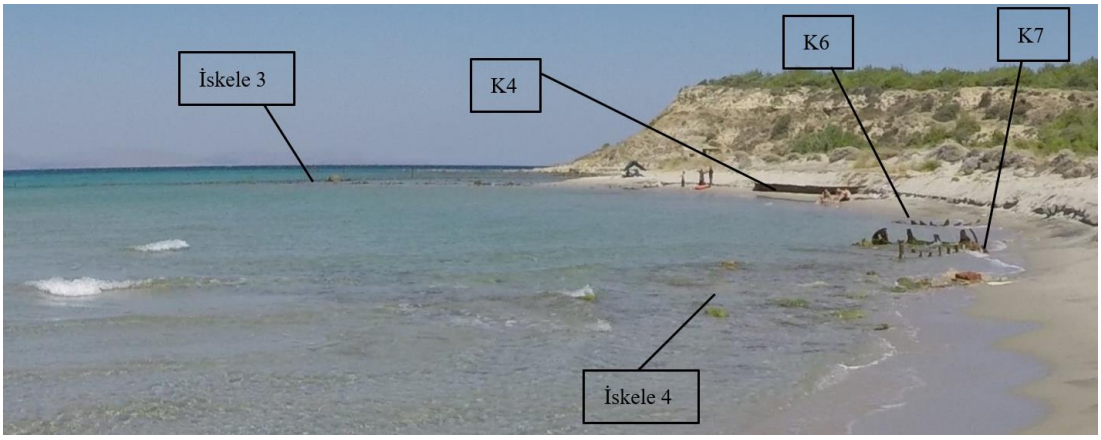
Şekil B.45: İskele 3'ün metal dikmeleri ve iskeleyi oluşturan taşlar, 2020.

Şekil B.46: İskele 4 ve diğer iskeleler (Eldem. V., 2021)

Şekil B.47: İskele 4 ve iskeleyi oluşturan taşlar, 2022

Şekil B.48: İskele 4 ve diğer kalıntılar, 2022

Şekil B.49: İskele 5 ve rıhtımını oluşturan metal dikmeler ve taşlar, 2020.

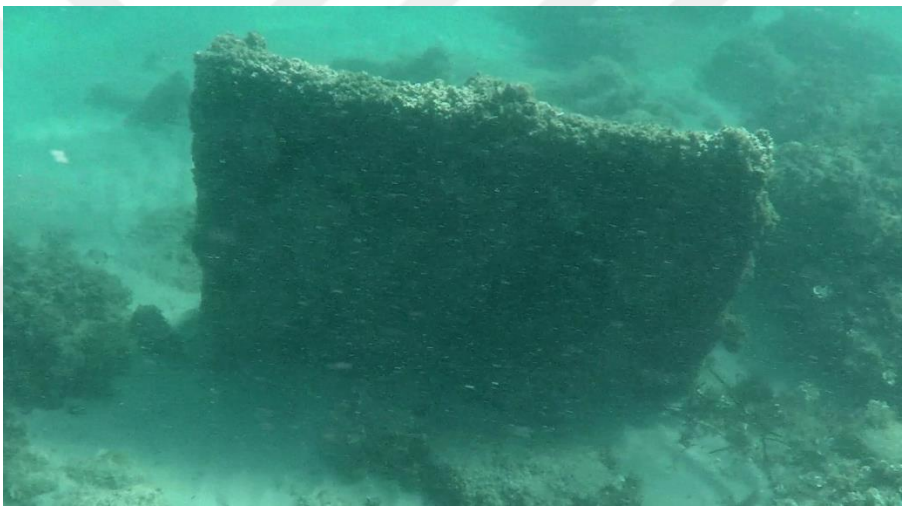
Şekil B.50: İskele 5'i oluşturan kıyıdaki metal dikmeler ve taşlar, 2020.

Şekil B.51: İskele 5'in rıhtımını oluşturan kıyıdaki metal dikmeler ve taşlar, 2020.

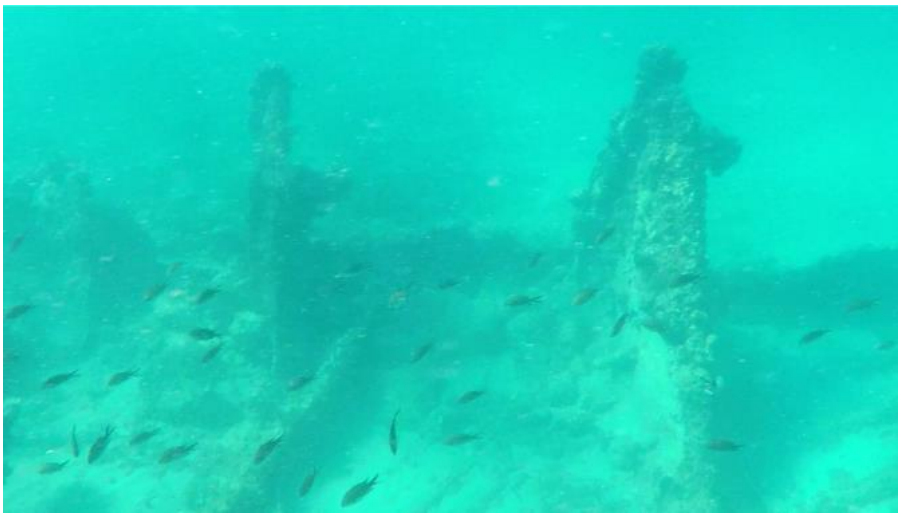
Şekil B.52: Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio'nun kalıntıları, 2020.

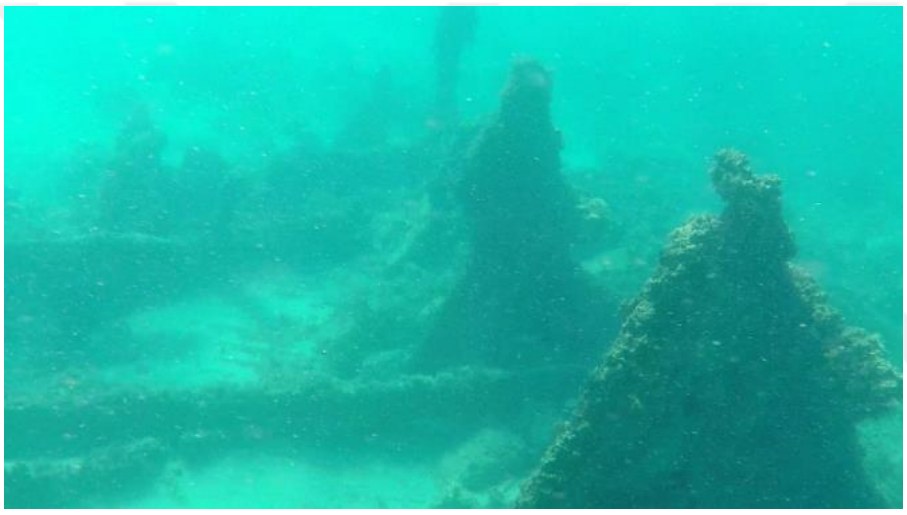
Şekil B.53: Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio'nun kalıntıları, 2020.

Şekil B.54: Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio'nun kalıntıları, 2020.

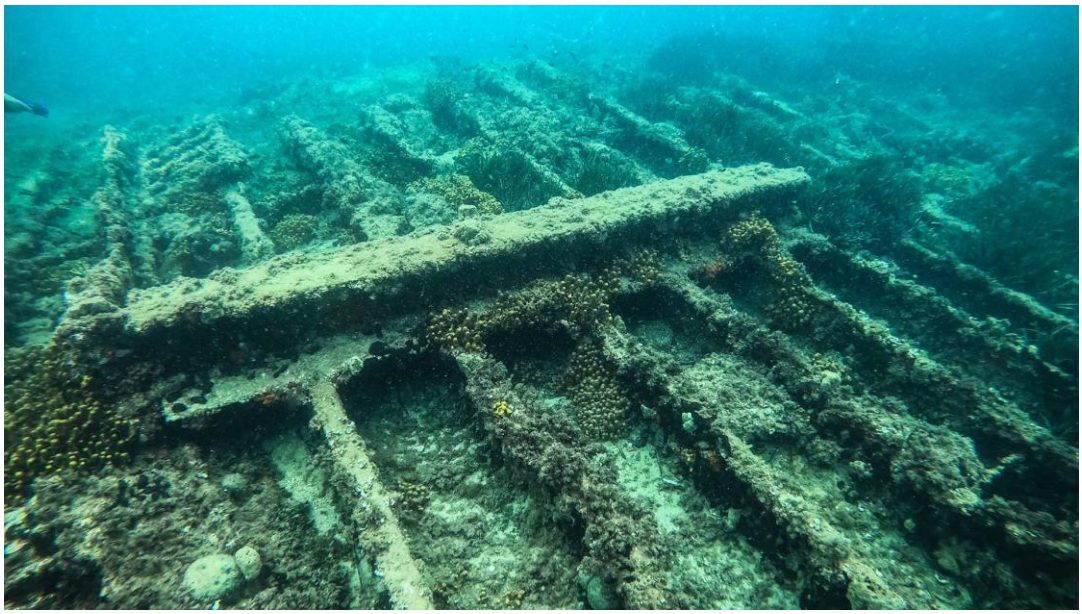
Şekil B.55: Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio'nun kalıntıları ve fauna, 2020.

Şekil B.56: Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio'nun kalıntıları, 2020.

Şekil B.57: Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio'nun kalıntıları, 2020.

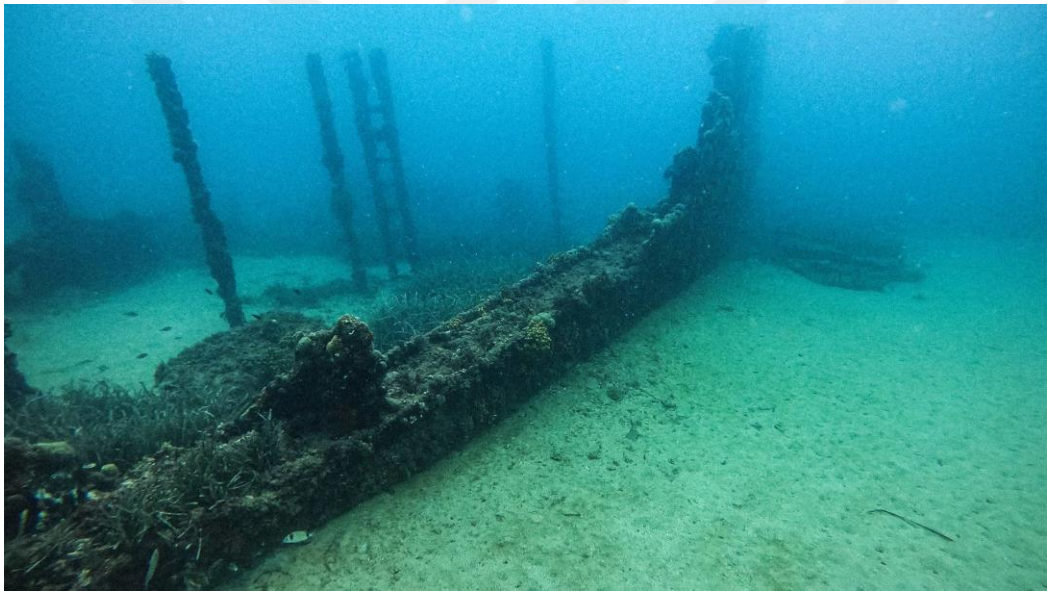
Şekil B.58: Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio kalıntıları. (Url-22)

Şekil B.59: Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio kalıntıları. (Url-22)

Şekil B.60: Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio kalıntıları. (Url-22)

Şekil B.61: Maria Delle Vittorie ve Vincenzo Florio kalıntıları. (Url-22)

Şekil B.62: Batık 3'ün su altındaki kalıntıları, 2020.

Şekil B.63: Batık 3'ün su altındaki kalıntıları, 2020.

Şekil B.64: Batık 3'ün su altındaki kalıntıları ve faunası, 2020.

Şekil B.65: Batık 3'ün su altındaki kalıntıları, 2020.

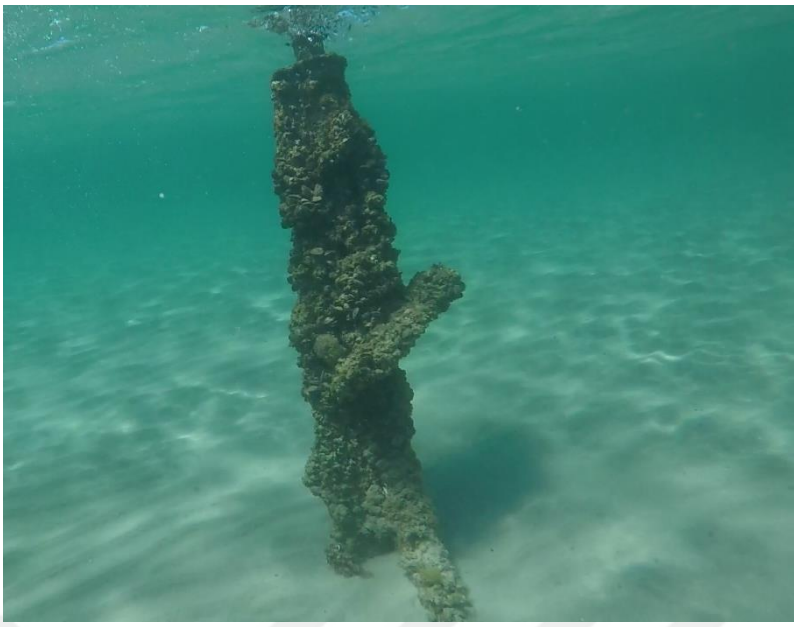
Şekil B.66: Batık 3'ün su altındaki kalıntıları, 2020.

Şekil B.67: Batık 3'ün kalıntıları çevresinde ve üzerinde oluşan fauna, 2020.

Şekil B.68: Batık 3'ün hizasında 15 metre ileride bulunan dümen kalıntısı, 2020.

Şekil B.69: Batık 3'ün hizasında 15 metre ileride bulunan dümen kalıntısı, 2020.

Şekil B.70: Batık 4'ün su altındaki kalıntısı, 2020.

Şekil B.71: Batık 4'ün su altındaki kalıntısı, 2020.

Şekil B.72: Kıyıdaki 1 numaralı barç kalıntısı, 2020.

Şekil B.73: Kıyıdaki 1 numaralı barç kalıntısı, 2020.

Şekil B.74: Kıyıdaki 1 numaralı barç kalıntısı, 2020.

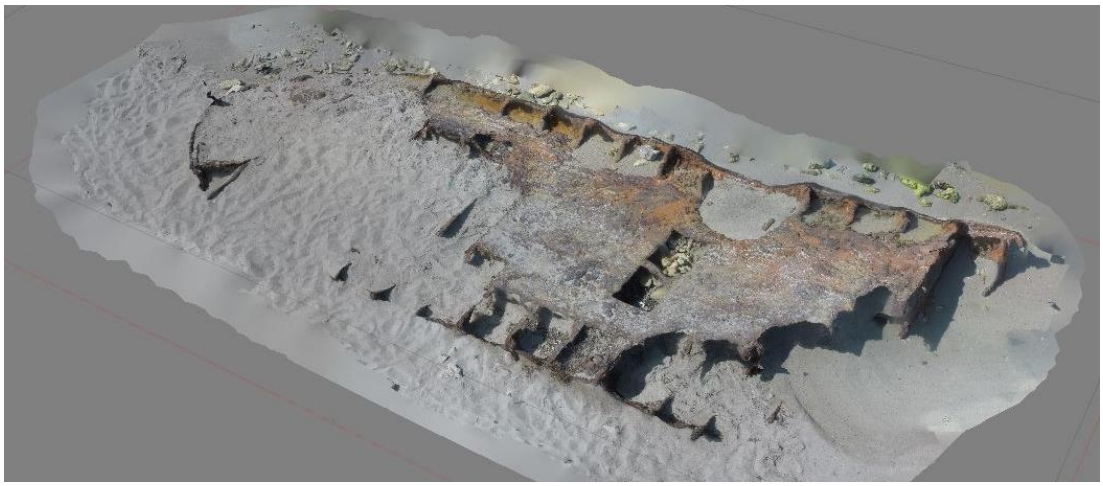
Şekil B.75: Kıyıdaki 2 numaralı barç kalıntısı, suda iskele 2 ve 3'e ait dikmeler, 2020.

Şekil B.76: Kıyıdaki 2 numaralı barç kalıntısı, 2020.

Şekil B.77: Kıyıdaki 2 numaralı barç kalıntısı, 3B nokta bulutu üzerinden model, 2020.

Şekil B.78: Kıyıdaki 2 numaralı barç kalıntısı, 3B nokta bulutu üzerinden model, 2020.

Şekil B.79: Kıyıdaki 3 numaralı barç kalıntısı, 2020.

Şekil B.80: Kıyıdaki barç kalıntısı 3, iskele 3, iskele 3 rıhtımı, 2020.

Şekil B.81: Kıyıda kuma gömülü haldeki tekne kalıntısı 4, 2020.

Şekil B.82: Kıyıda kuma gömülü haldeki tekne kalıntısı 4, 2020.

Şekil B.83: Kıyıda kuma gömülü haldeki tekne kalıntısı 4, 2020.

Şekil B.84: Kıyıda kuma gömülü haldeki tekne kalıntısı 4, 2020.

Şekil B.85: Kıyıda gömülü haldeki varil ve sandık kalıntıları, 2020.

Şekil B.86: Kıyıda gömülü haldeki varil kalıntıları, 2020.

Şekil B.87: Kıyıda gömülü haldeki sandık kalıntısı, 2020.

Şekil B.88: Kıyıdaki 6 numaralı ahşap filika kalıntısı, 2020.

Şekil B.89: Kıyıdaki 6 numaralı ahşap filika kalıntısı, 2020.

Şekil B.90: Kıyıdaki 6 numaralı ahşap filika kalıntısı, 2020.

Şekil B.91: Kıyıdaki 7 numaralı barç kalıntısı, 2020.

Şekil B.92: Kıyıdaki 7 numaralı barç kalıntısı, 2020.

Şekil B.93: Kıyıdaki 7 numaralı barç kalıntısı, 2020.

Şekil B.94: Karacaoğlan Tepesi altındaki duvar kalıntısı, 2020.

Şekil B.95: Karacaoğlan Tepesi altındaki duvar kalıntısı, 2020.

Şekil B.96: Karacaoğlan Tepesi altındaki duvar kalıntısı, 2020.

Şekil B.97: Karacaoğlan Tepesi altındaki duvar kalıntısı, 2020.

Şekil B.98: Karacaoğlan Tepesi altındaki duvar kalıntısı örgüsü, 2020.

Şekil B.99: Karacaoğlan Tepesi altındaki duvar kalıntısı örgüsü, 2020.

Şekil B.100: Karacaoğlan Tepesi altındaki 1 numaralı korugan, 2020.

Şekil B.101: Karacaoğlan Tepesi altındaki 1 numaralı korugan ve müştemilatı, 2020.

Şekil B.102: 1 numaralı korugan, 2020.

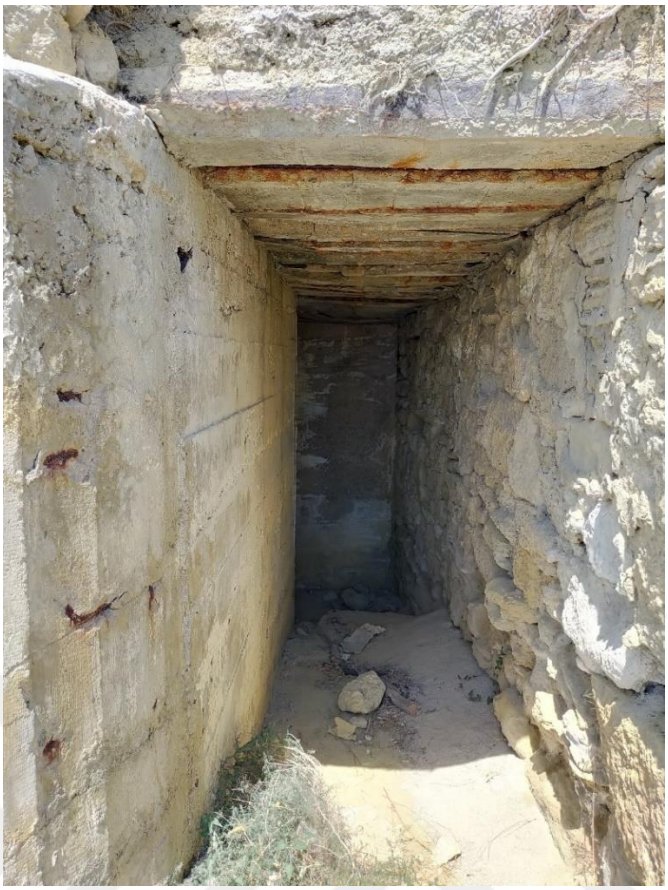
Şekil B.103: 1 numaralı korugana ait müştemilat, 2020.

Şekil B.104: 1 numaralı korugana ait müştemilat içindeki lavabo, 2020.

Şekil B.105: 1 numaralı korugana ait müştemilat iç görünüş, 2020.

Şekil B.106: 1 numaralı korugan giriş tüneli, 2020.

Şekil B.107: 1 numaralı korugan giriş metal giriş kapısı, 2020.

Şekil B.108: 1 numaralı koruganda koridora bakan giriş savunması penceresi, 2020.

Şekil B.109: 1 numaralı koruganda iç mekan, 2020.

Şekil B.110: 1 numaralı koruganda ana mahaldeki atış penceresi, 2020.

Şekil B.111: 1 numaralı koruganda tavan, 2020.

Şekil B.112: 2 numaralı korugan, 2020.

Şekil B.113: 2 numaralı korugan, 2020.

Şekil B.114: Tekke Koyu'na girişinde bulunan bilgilendirme panosu, 2020.

Şekil B.115: Tekke Koyu'na girişinde bulunan bilgilendirme panosu, 2020.

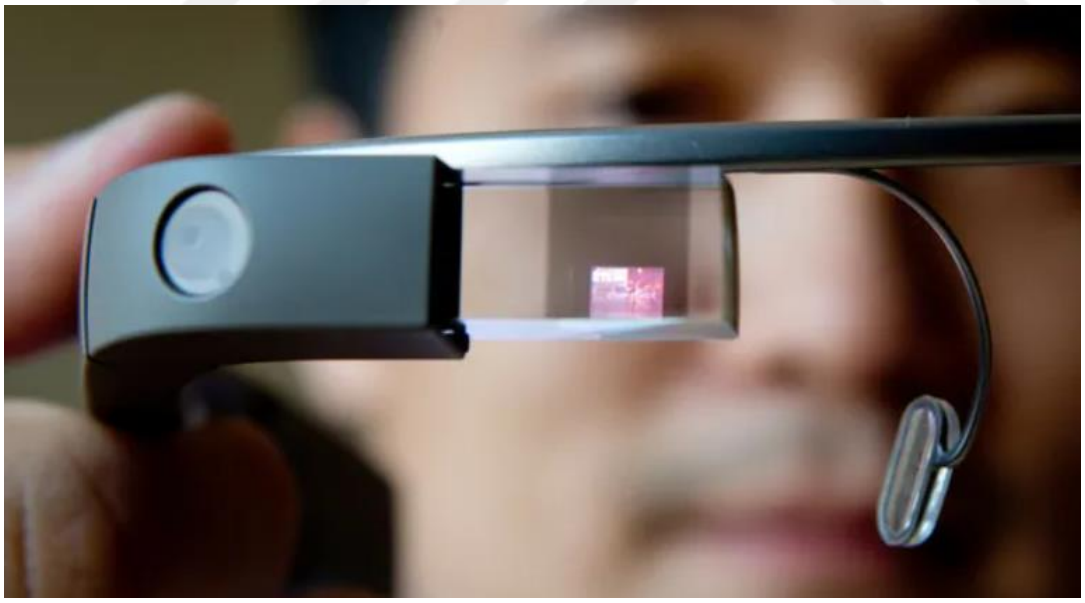

Şekil B.116: Ertuğrul Koyu çıkarmasının maketi, 2020.

EK C: Çağdaş bir sunum tekniği olarak artırılmış gerçeklik teknolojisi

Şekil C.1: Tablette artırılmış gerçeklik kullanılarak Apple Park'ın incelenmesi (Nouvelage,E., Reuters, Url-32).

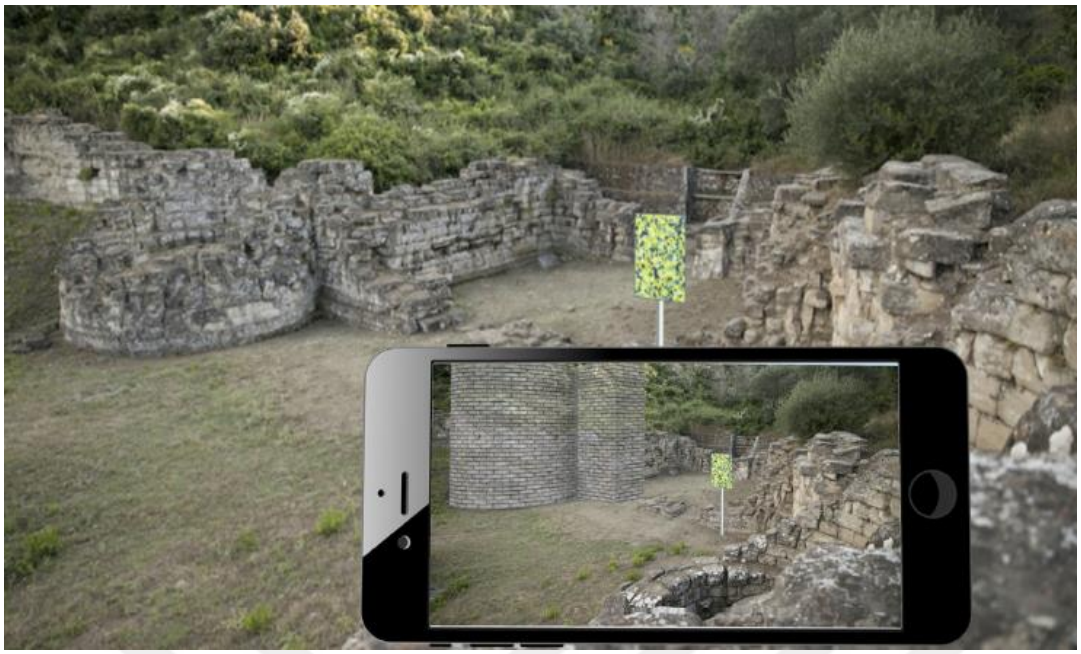
Şekil C.2: Google Glass (Url-33).

Şekil C.3: Calabria arkeolojik alanında işaretçi yerleşimi (Berlino,A., ve diğ., 2019, s.92).

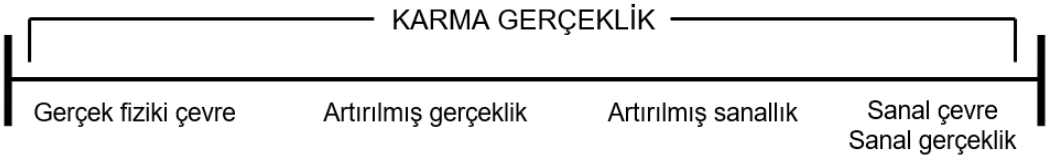
Şekil C.4: Calabria arkeolojik alanında duvarın modellenmesi ve programa yerleştirilmesi (Berlino,A., ve diğ., 2019, s.93).

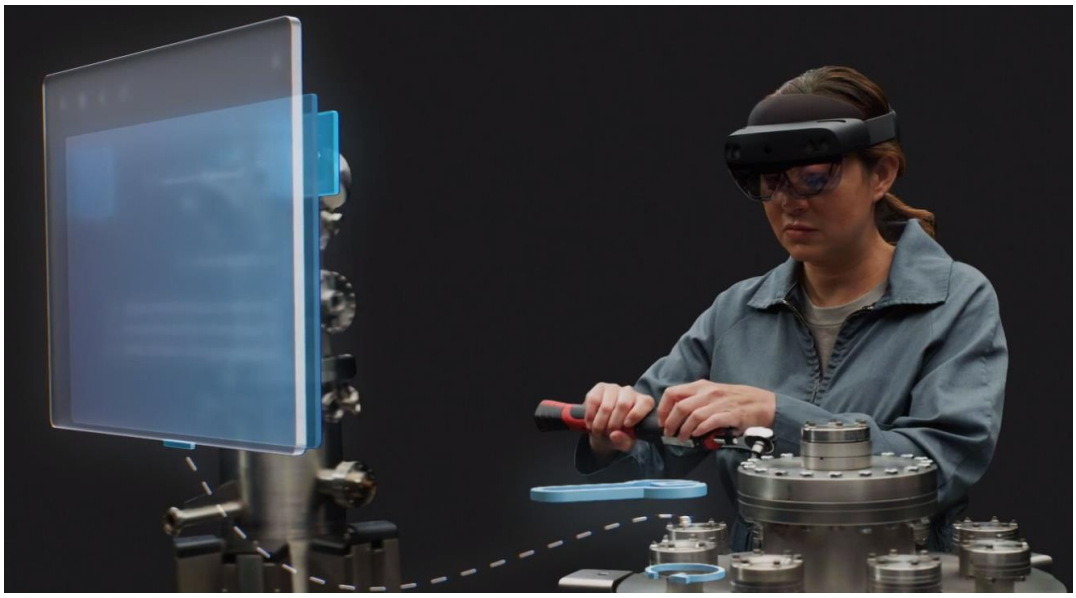
Şekil C.5: Calabria arkeologik alanında artırılmış gerçeklik ile sunum (Berlino,A., ve diğ., 2019, s. 93).

Şekil C.6: Sanal ve artırılmış gerçeklikte gerçek dünya ile ilişki (Coşkun, 2017, s.64,68)

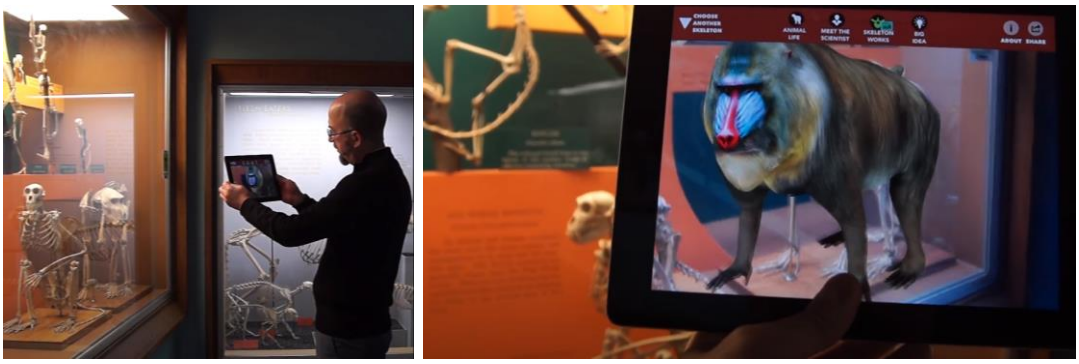

Şekil C.7: Milgram'ın gerçeklik-sanallık sürekliliği (Milgram, P., Kishino F., 1994., s.1324).

Şekil C.8: Microsoft Hololens ile karma gerçeklik (Url-34).

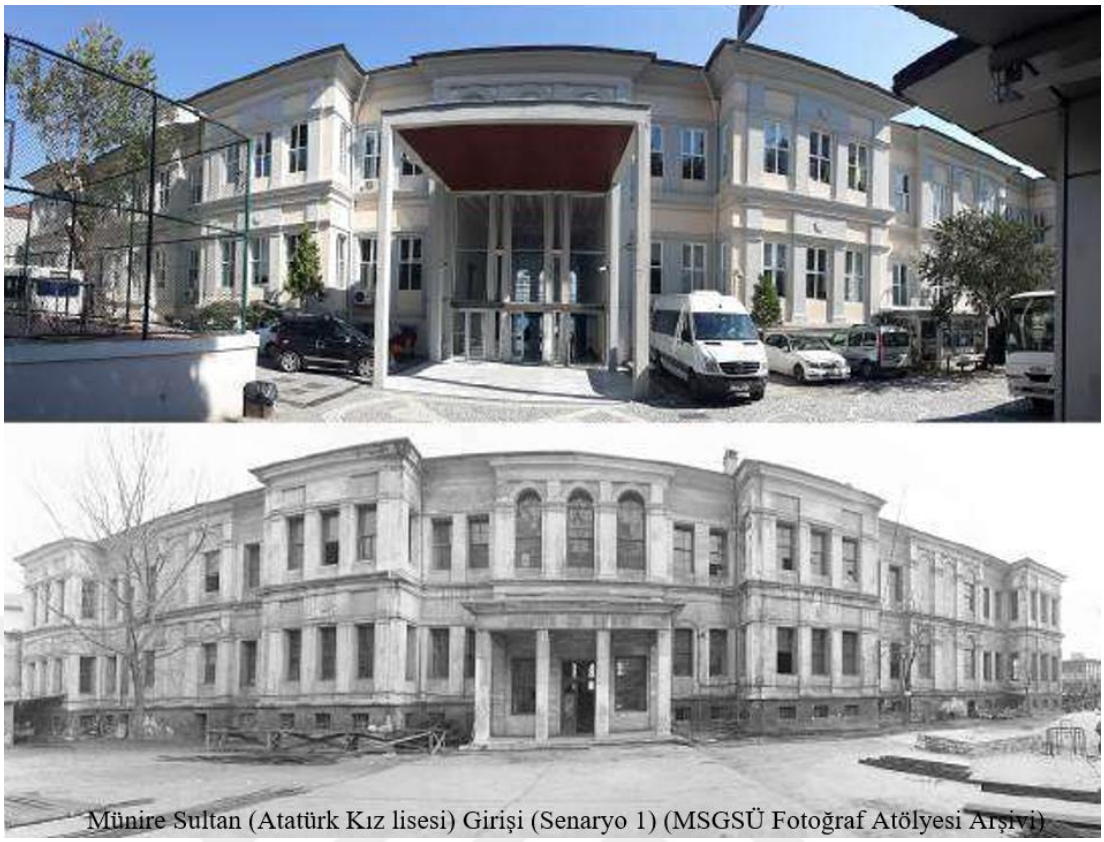
Şekil C.9: "Revivre" projesinde Microsoft Hololens ile sunumların gerçekleştirilmesi (MNHN, Url-35).

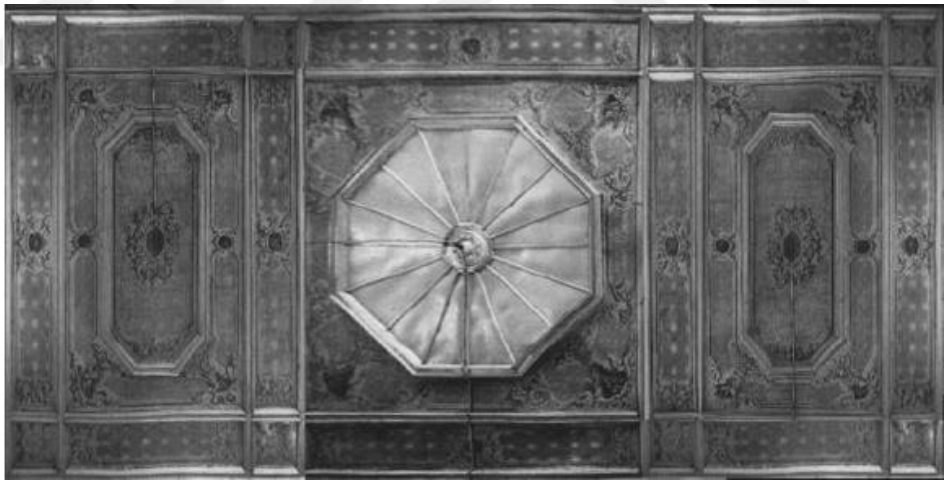
Şekil C.10: “Skin and Bone” artırılmış gerçeklik sunumu (Url-36).

Şekil C.11: MSGSÜ girişi artırılmış gerçeklik sunumu (Töre, Kut ve diğ., 2014, s.22).

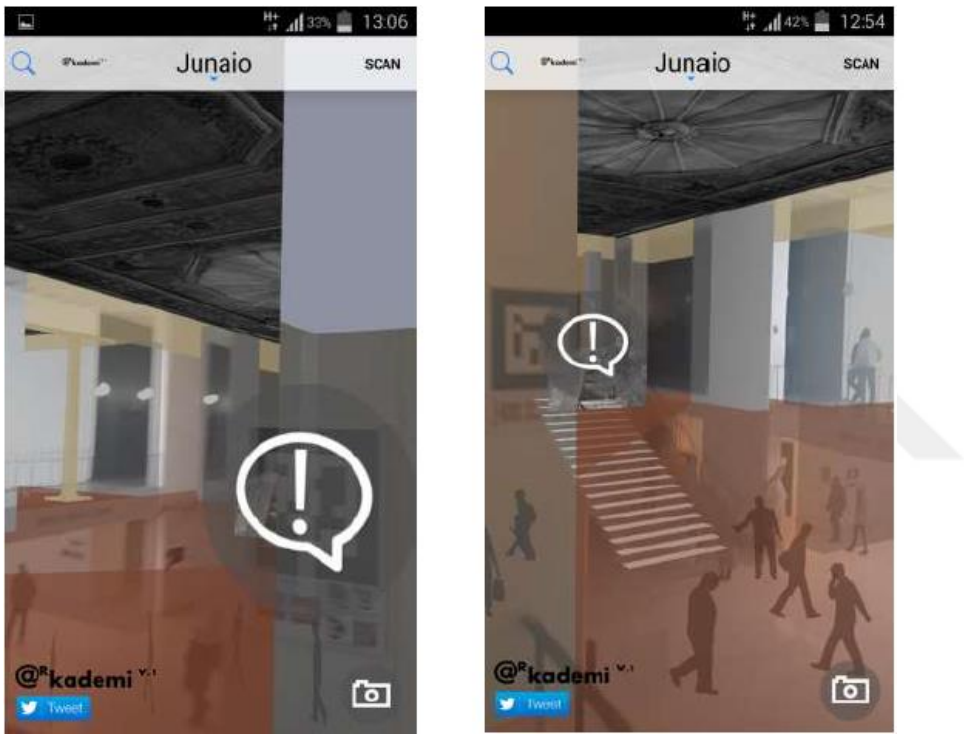

Şekil C.12: MSGSÜ girişinin sunumu (Töre, Kut ve diğ., 2014, s.22).

Şekil C.13: Münire Sultan Sarayı giriş holü tavan kaplaması (Töre, Kut ve diğ., 2014, s.27).

Şekil C.14: Münire Sultan Sarayı'nın modellemesi (Töre, Kut ve diğ., 2014, s.27).

Şekil C.15: MSGSÜ giriş holünün artırılmış gerçeklik giriş sunumu (Töre, Kut ve diğ., 2014, s.28).

İki Saray arasından Karaköy yönüne bakış

Kantin bloğundan bakış Karaköy yönüne bakış (13. Senaryo)

Münire Sultan'dan DGSA yönüne bakış

Mimarlık Bölümü Önü (17. Senaryo)

Münire Sultan'dan DGSA yönüne bakış

Mimarlık Fakültesi Önü (18. Senaryo)

Şekil C.16: MSGSÜ strüktürünün sunumu (Töre, Kut ve diğ., 2014, s.32).

1928 Yılı GSA Rıhtımı

1948 Yangın sonrası

1930'lar

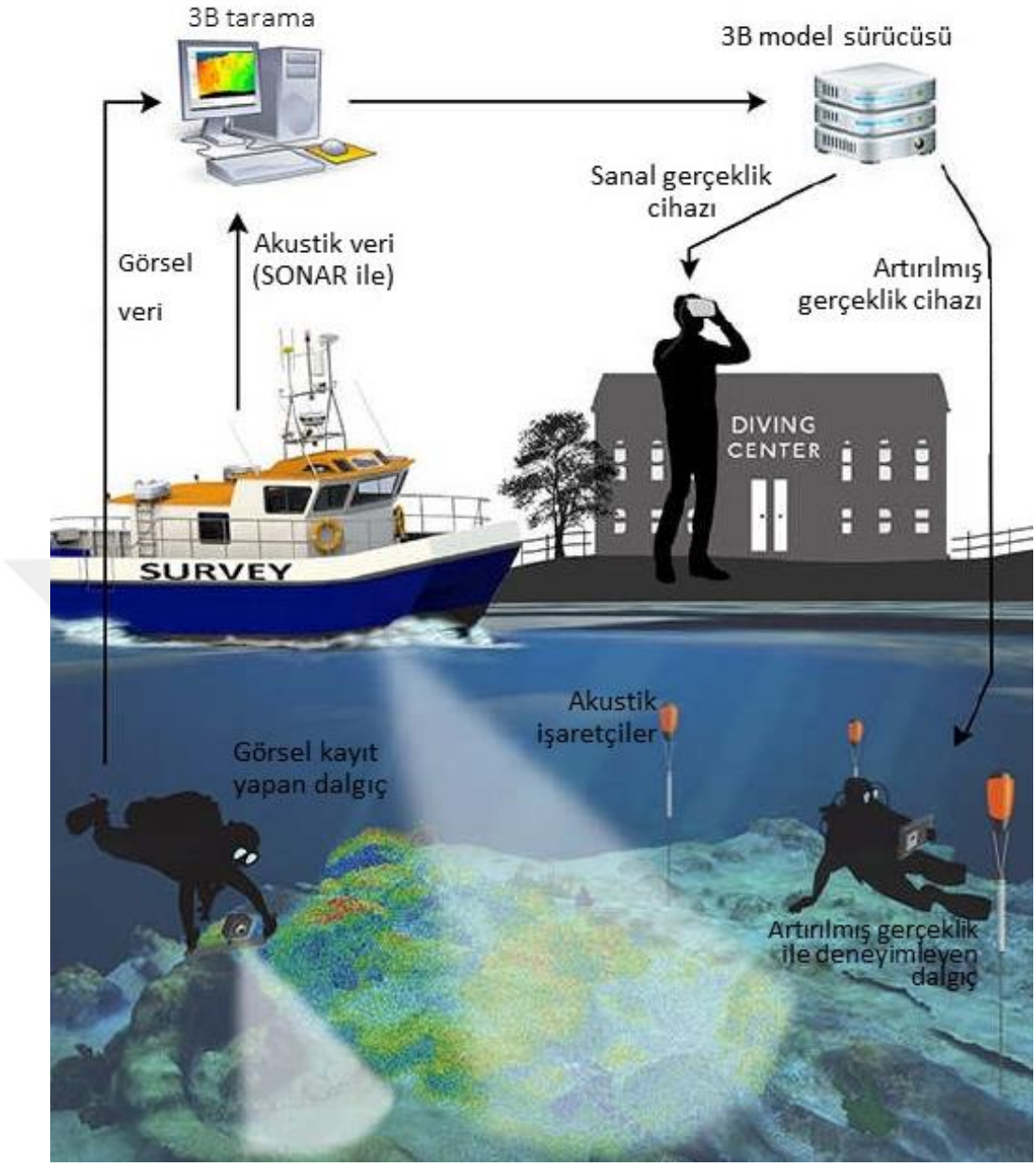

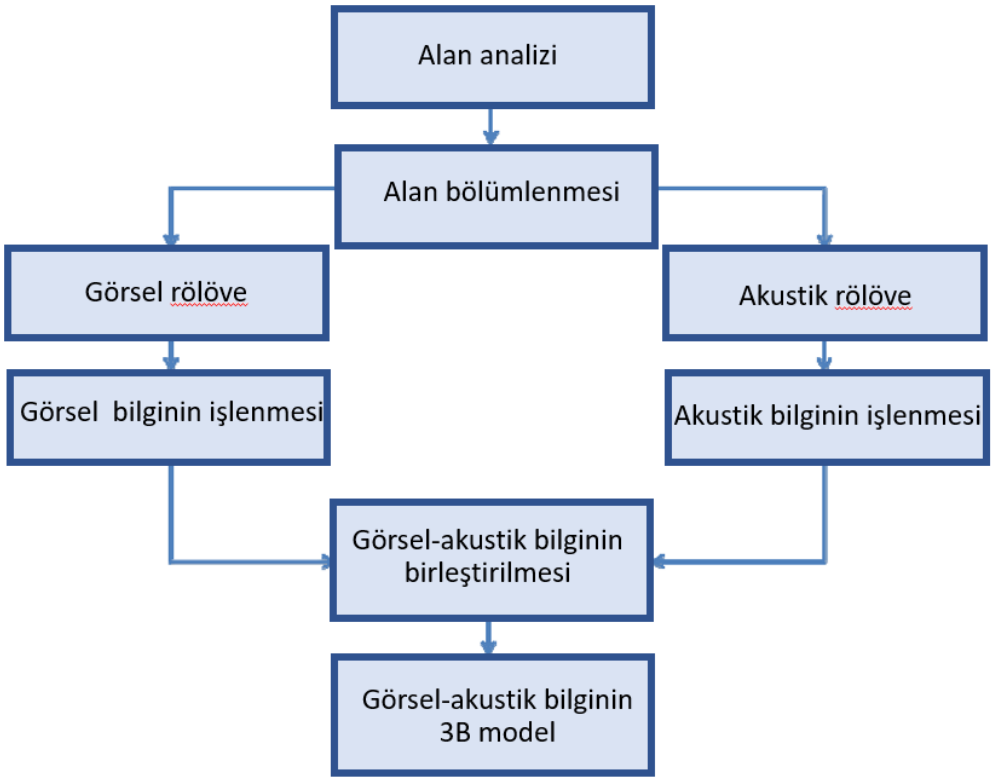
1940'lar

1953 yenileme sonrası

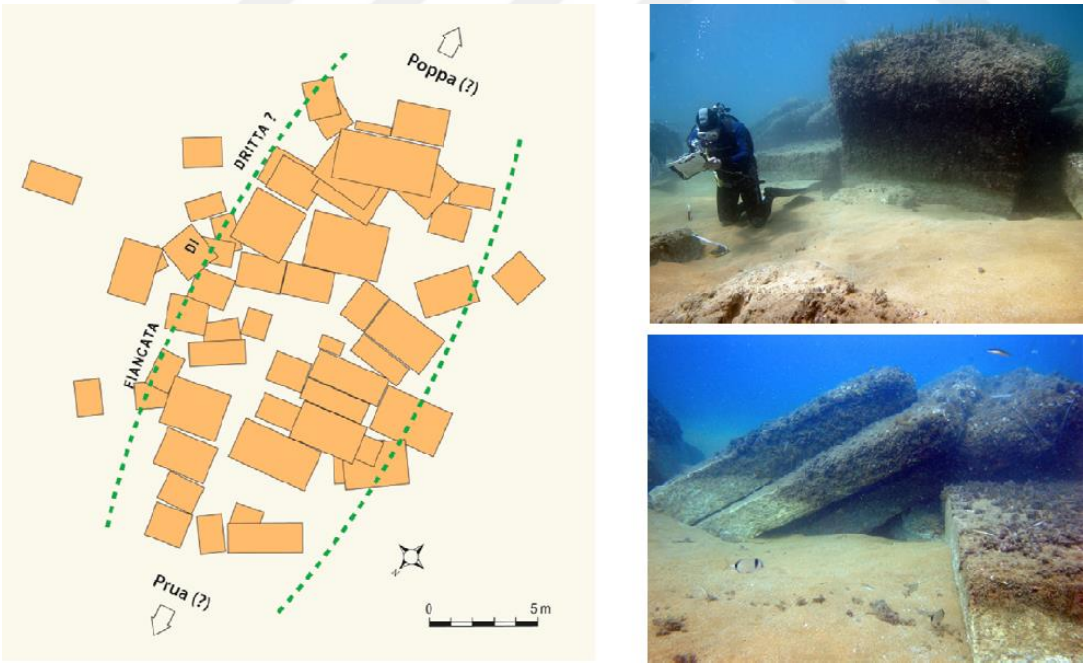
Şekil C.17: MSGSÜ ve çevresinin sunumu (Töre, Kut ve diğ., 2014, s.35).

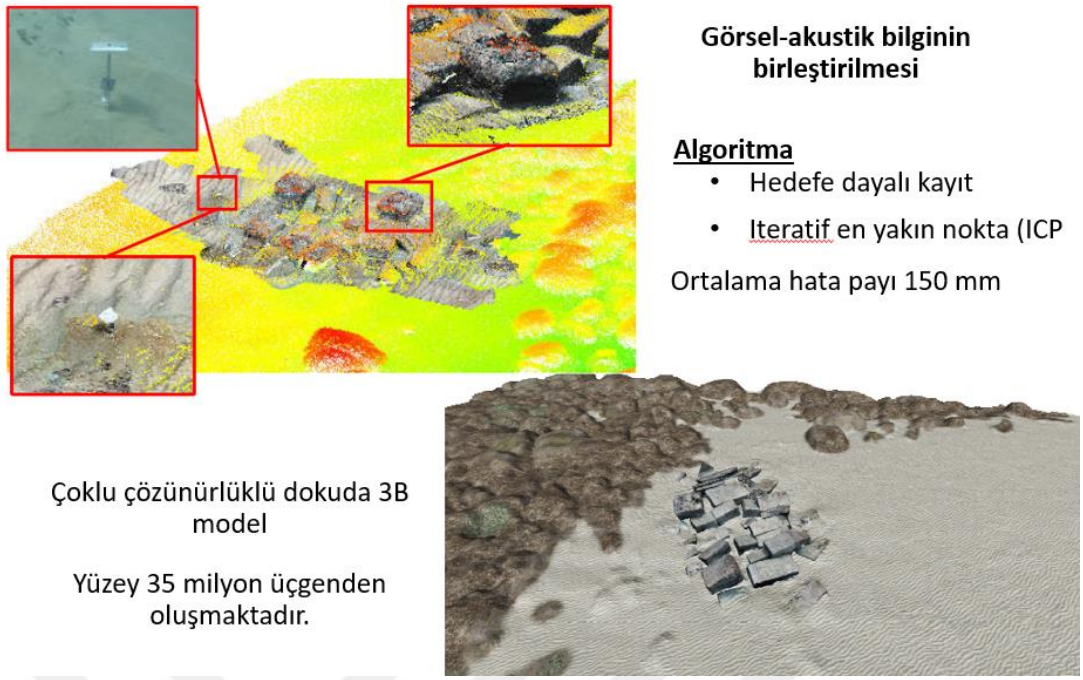

Şekil C.18: VISAS projesinde artırılmış gerçeklik sunumunun oluşturulması (Bruno, Lagudi, ve diğ., 2016, s.4).

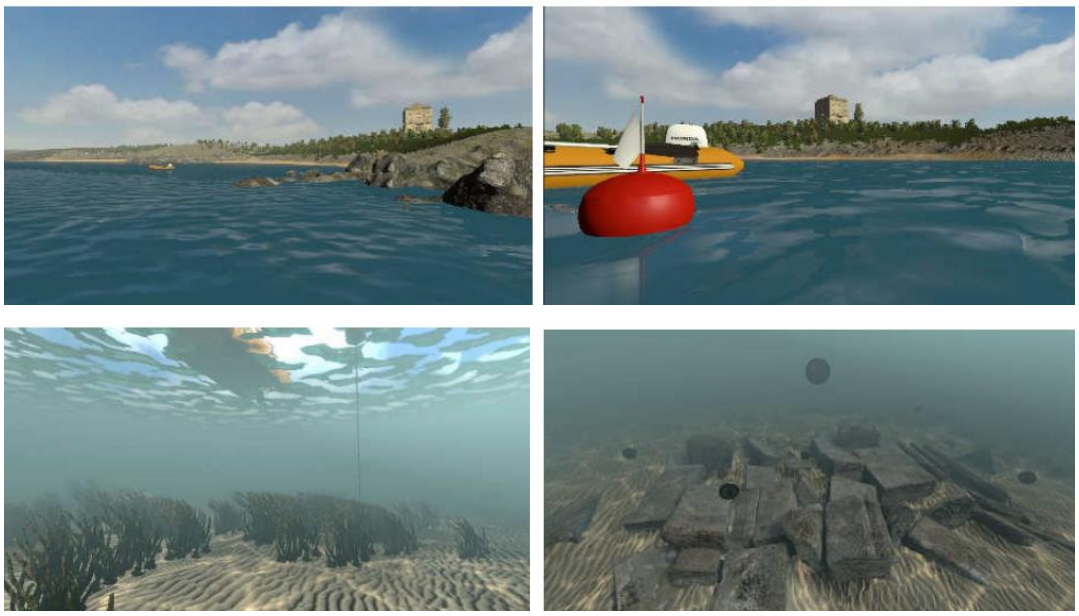

Şekil C.19: VISAS projesinde 3B model süreci (Bruno, Lagudi ve diğ., 2016, s.8)

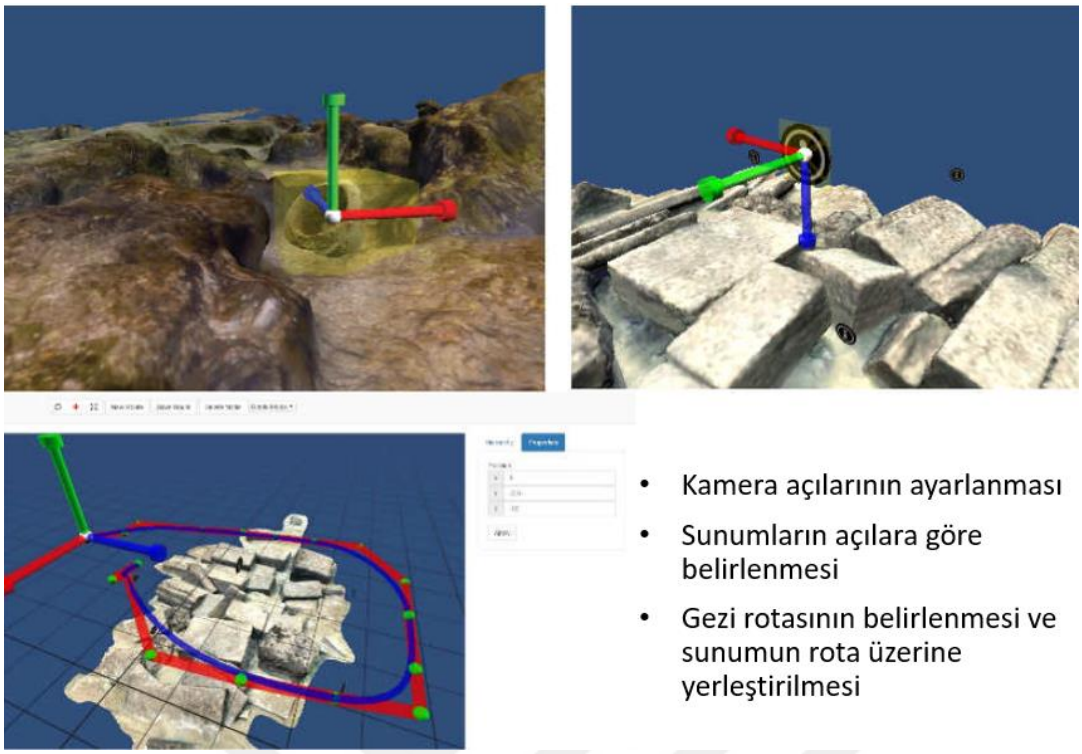

Şekil C.20: Punta Scifo D batığı rölövesi (Bruno, Lagudi ve diğ., 2016, s.7).

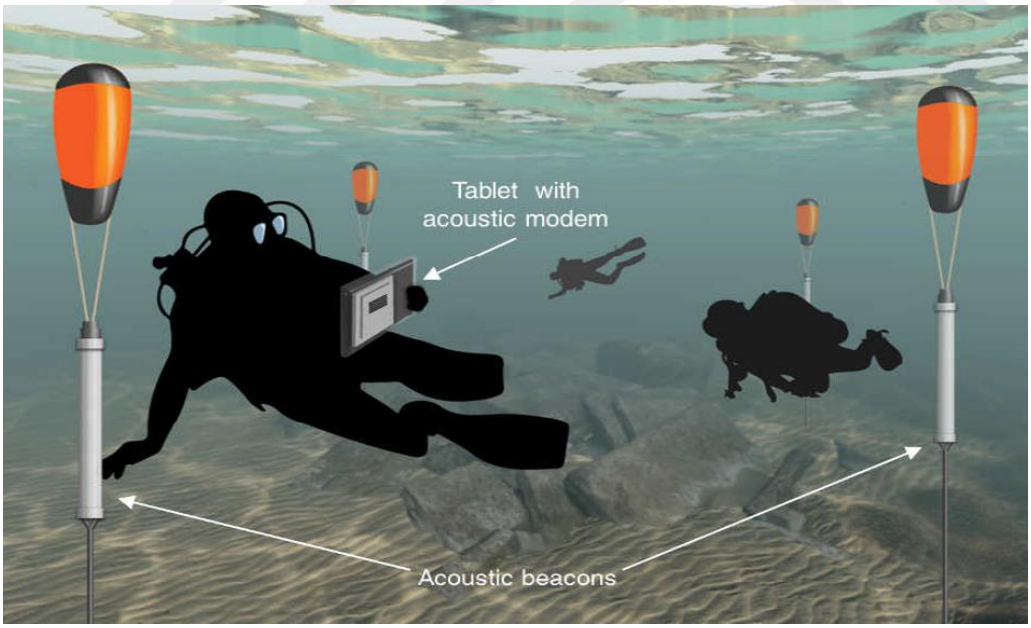

Şekil C.21: Punta Scifo D batığının nokta bulutu modeli (Bruno, Lagudi ve diğ., 2016, s.9).

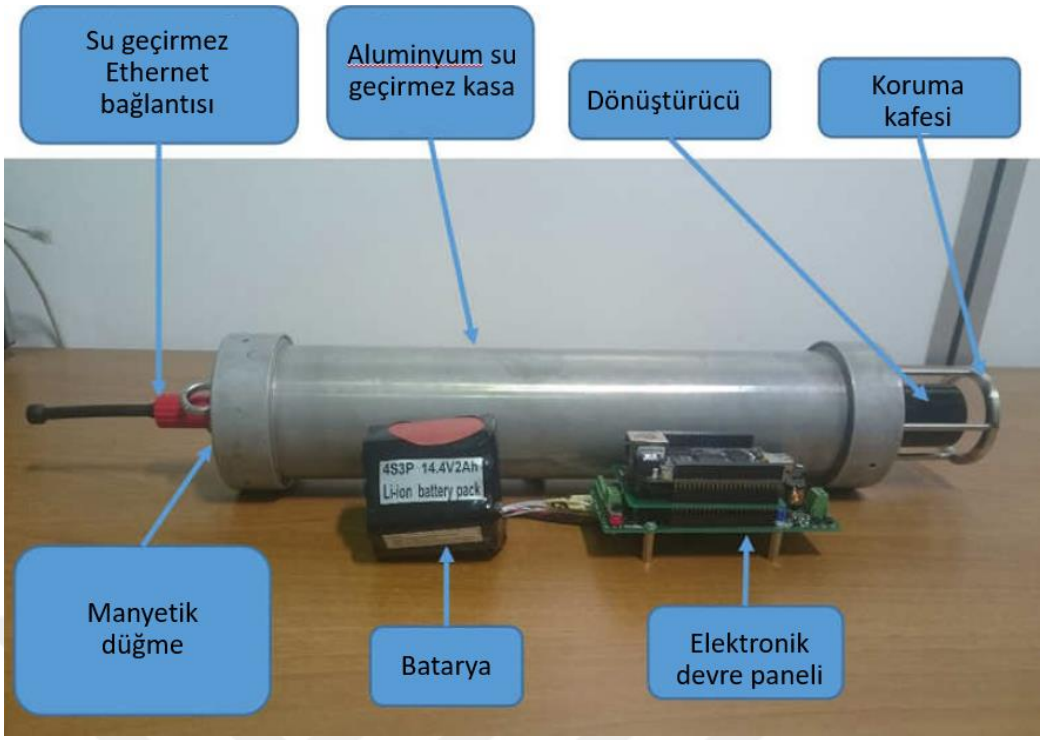
Şekil C.22: Punta Scifo D batığının ve koyun nokta bulutu üzerinden modellenmesi (Bruno, Lagudi ve diğ., 2016, s.11).

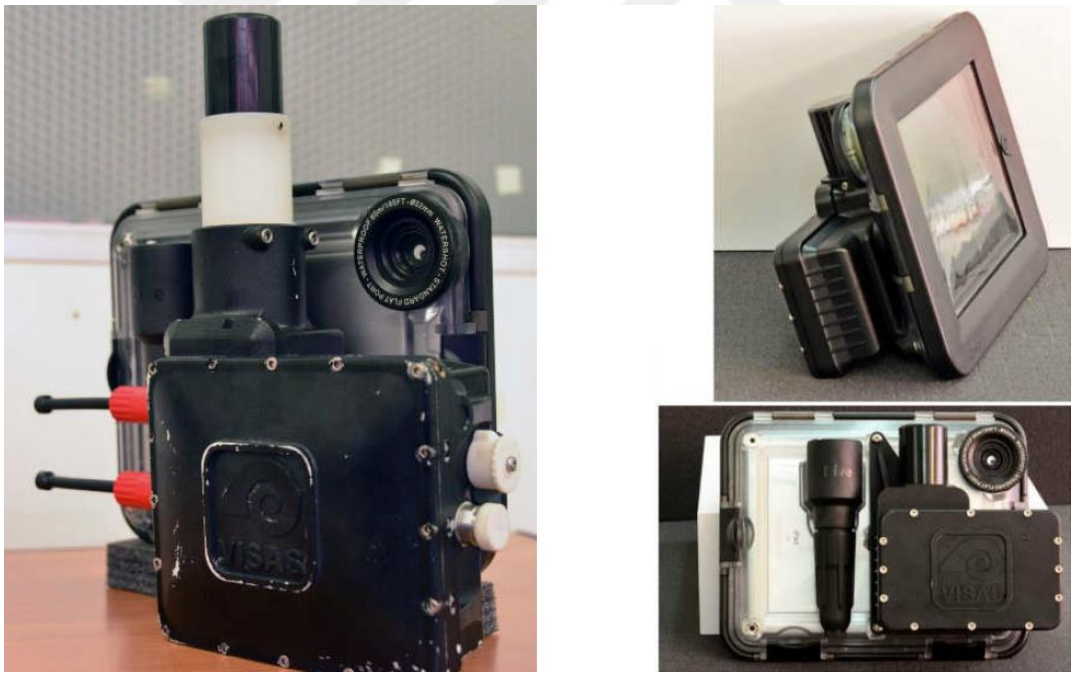

Şekil C.23: Punta Scifo D batığının sunum rotalarının ve grafiklerin model üzerinde tasarlanması (Bruno, Lagudi ve diğ., 2016, s.14).

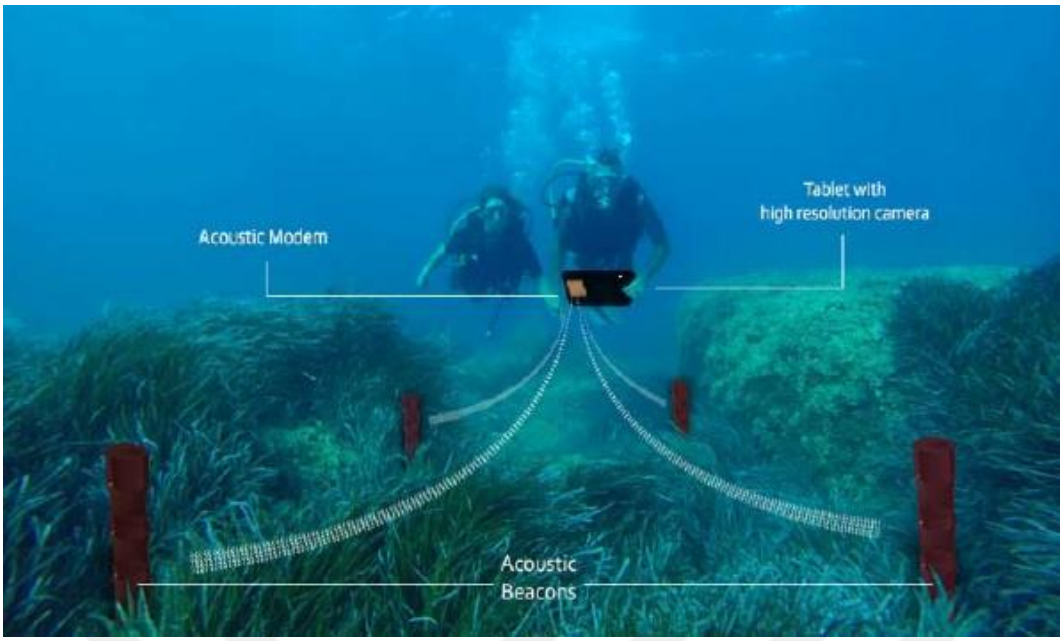

Şekil C.24: Akustik işaretçiler ve su altı tabletinin kullanımı (Bruno, Lagudi ve diğ., 2016, s.16).

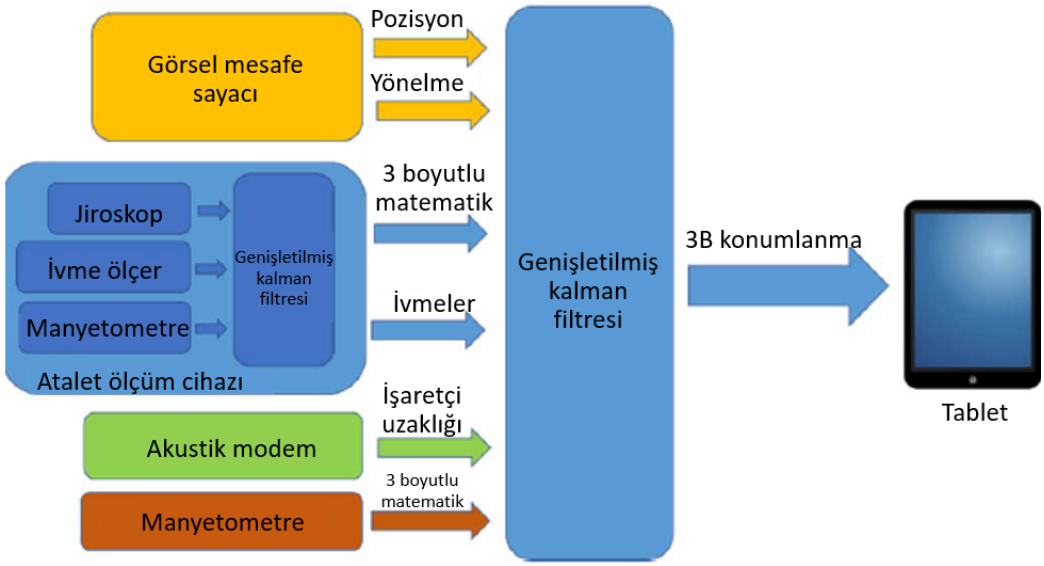

Şekil C.25: Akustik işaretçi (Bruno, Lagudi ve diğ., 2016, s.17).

Şekil C.26: Akustik sensörlü tablet (Bruno, Lagudi ve diğ., 2016, s.18).

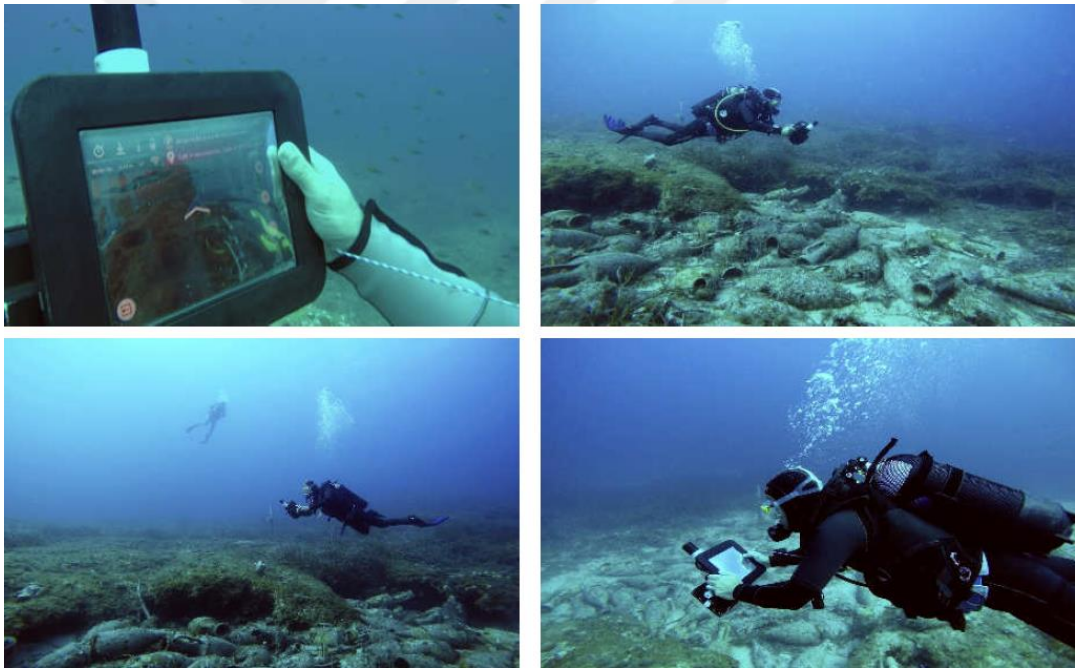

Şekil C.27: Akustik işaretçiler ile su altı tabletinin kullanımı (Bruno, Lagudi ve diğ., 2016, s.16).

Şekil C.28: Akustik işaretçi ve tabletin sensörleri ile konumun belirlenmesi ve tablete sunumun yansıtılması (Bruno, Lagudi ve diğ., 2016, s.19).

Şekil C.29: Tablet ekranında gezi rotası (Bruno, Lagudi ve diğ., 2016, s.21).

Şekil C.30: Cala Minnola batığının artırılmış gerçeklik ile deneyimlenmesi (Bruno, Lagudi ve diğ., 2016, s.25).

Şekil C.31: Dalış gözlüğünde artırılmış gerçeklik sunumu (Özger, Turhan ve diğ., 2019, s.8).

Şekil C.32: Su altı taramasıyla oluşturulmuş batık modeli (Sular Çekilince, National Geographic,2018).

Şekil C.33: Batık üzerine çakıştırılmış model (Sular Çekilince, National Geographic,2018).

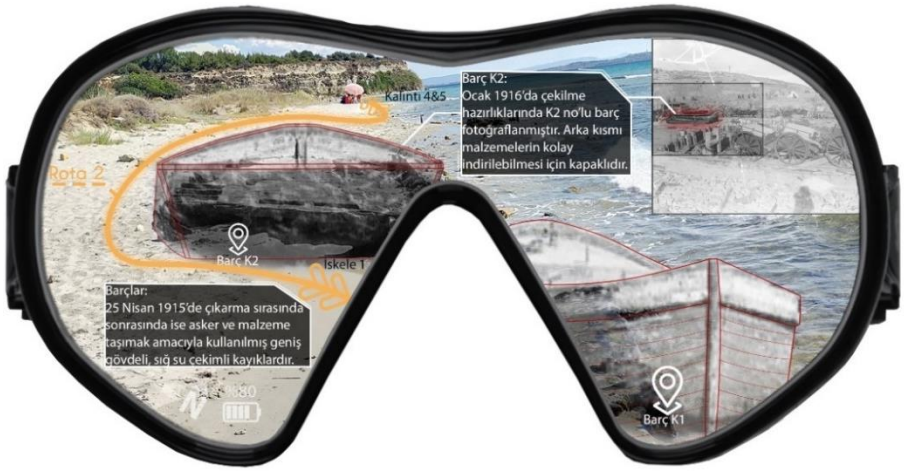
EK D: Çanakkale su altı kültür mirasının sunumunda sanal gerçekliğin değerlendirilmesi

Şekil D.1: Tekke Koyu'ndaki rota ve ögelerin beraber sunumu, 2022

Şekil D.2: Tekke Koyu'nda 1915 yılının artırılmış gerçeklik ile sunumu, 2022.

Şekil D.3: Tekke Koyu'nda kıyıdaki kalıntıların artırılmış gerçeklik ile sunumu, 2022.

Şekil D.4: Tekke Koyu'nda iskelelerin artırılmış gerçeklik ile sunumu, 2022.

Şekil D.5: Tekke Koyu'nda su altı kültür mirasının artırılmış gerçeklik ile sunumu, 2022.

Şekil D.6: Tekke Koyu'nun 1915 yılının artırılmış gerçeklik ile sunumu. Düzenlenmiş görsel, 2022. (Eldem, V., 2021)

Şekil D.7: Tekke Koyu'nun 1915 yılının artırılmış gerçeklik ile sunumu. Düzenlenmiş görsel, 2022. (Eldem, V., 2021)

EK E: yılında Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı 1/25.000 ölçekli tarihi alan planı plan hükümleri değişikliği, 2001

Tekke Koyu'ndaki kültür mirası ögelerinin korunması ve sunumunda etkili olan plan notları şu şekildedir:

Plan vizyonu "Gelibolu Tarihi Alanı'nın; tarihi, kültürel, doğal, arkeolojik, manevi değerler ile bütünlüğü ve özgünlüğünü koruyup gelecek kuşaklara aktarmak, sosyal ve ekonomik kalkınmasını sağlamak ve sahip olduğu Çanakkale ruhunu koruyarak kültürlerarası diyaloğa ve barışa hizmet eden bir açık hava müzesine dönüştürmek" olarak belirlenmiştir.

Tanımlar;

IV.14.1 Tarihi Sit Alanları: *İnsanlik tarihi, milli tarihimiz veya askeri harp tarihi açısından çok önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve bu sebeple korunması gerekli yerler*

IV.24 Çanakkale Savaşları Çıkarma Sahilleri**:** *Çanakkale Savaşları sırasında itilaf kuvvetlerince denizden askeri çıkarma yapılan sahiller*.

IV.26. Deniz Muharebeleri Savaş Arkeolojisi ve Su Altı Kültür Mirası Araştırma ve Koruma Alanları: Tarihî alan sınırlarına bitişik kıyı ve deniz alanlarında; Ege Denizi kıyıları ve Çanakkale Boğazı kıyılarından 500 metrelik mesafe içinde kalan alanlar, dalışa yasak sahalar ile tarihî alan plan paftalarında yaklaşık yerleri işaretlenmiş olan Çanakkale Savaşları sırasında batmış askeri deniz araçlarının bulunduğu alanların 250 metrelik yarıçapı içinde kalan alanlar

IV.27 Batıklar: Çanakkale Savaşları sırasında Çanakkale Boğazı ve Ege Denizi'nde batmış muharebe gemileri, denizaltılar, çıkarma araçları vb. askeri deniz araçları ile savaş dönemi dışında batan diğer deniz araçlarına (sivil gemiler vb.) ait batıklar.,

IV.42 Kontrollü Faaliyet Alanları: Tarihi alan sınırları içinde olmamakla birlikte geçmişten günümüze tarihi alan ile etkileşim içinde olan kıyı ve deniz koruma alanlarında koruma ağırlıklı, kontrollü kullanımlar ve faaliyetlerin yapılması öngörülen alanlar

IV.62. Ziyaretçi Karşılama Merkezleri (ZKM): Ziyaretçilere ilk bilgilendirmenin yapıldığı ve kayıtlarının alındığı, aynı zamanda ibadet olanakları, çeşme, acil sağlık

hizmetleri, konferans salonu, kafeterya, wc, hediyelik eşya satışı, otopark ve transfer hizmetlerinin sunulduğu dinlenme-mola alanları olarak da hizmet verecek alanlar.

IV.63. Ziyaretçi Bilgilendirme Noktaları (ZBN): Ziyaretçilere yönelik; kiosk, bilgilendirme tabelaları/panolar, broşür, tarihî alan başkanlığınca üretilen süreli yayınlar, otopark alanları, tur aracı (shuttle) durağı, acil durum telefon hizmeti, bisiklet kiralama noktası, wc, namazgâh gibi düzenlemelerin yer alabileceği alanlar.

IV.64. Bilgilendirme Tabelaları/Panolar: Tarihî alanı gezen ziyaretçilerin alan içerisindeki önemli mekânlar hakkında bilgi edinebilmelerini sağlamak amacıyla hazırlanacak bilgilendirme tabela/pano düzenlemeleri.

IV.65. Müzeler: Kültür ve doğa varlıklarını tespit eden, bilimsel metotlarla açığa çıkaran, inceleyen, değerlendiren, koruyan, tanıtan, sürekli ve geçici olarak sergileyen, halkın kültür ve tabiat varlıkları konusundaki eğitimini, estetik zevkini yükselten, dünya görüşünü geliştirmede etkisi olan yapısal ve alansal düzenlemeler.

IV.66. Kara ve Deniz Muharebeleri Tematik Müze Düzenlemeleri: Tarihsel açıdan uluslararası ve ulusal öneme sahip olan tarihî alanın anlatımında; tarihsel olayların yaşandığı mekânlarla ilişkilendirilerek aktarılması amacıyla yapılacak olan açık hava müze düzenlemeleri.

IV.67. Askeri Güvenlik Bölgeleri: 2565 sayılı "askeri yasak bölgeler ve güvenlik bölgeleri kanunu" kapsamında belirlenmiş güvenlik bölgeleri.

IV.68. Dalışa Yasak Sahalar: Su altında korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu, bakanlar kurulunca belirlenen dalışa yasak alanlar.

IV.77. Deniz Tur Rotası: Tarihî alanı deniz araçları ile ziyaret etmek isteyen kullanıcılara yönelik oluşturulacak rotalar.

IV.78. Deniz Tur Rotası Mola İskeleleri: Tarihî alanı deniz araçları ile ziyaret etmek isteyen kullanıcılara yönelik oluşturulacak rotalarla ilişkili yanaşma ve mola amaçlı düzenlenecek iskeleler.

V.1.3 İlkeler

Tarihi ve kültürel mirasın özgünlüğü disiplinler arası işbirliği sağlanarak değerlendirilmesi, ulaşılabilir bilgi ve uzmanlıklardan yararlanılarak özgün değerlerin temsil ettiği kültürün korunması, varlıkların özgün durumları belgelenerek varlığın özgünlük durumu değişen değer ve koşullar ışığında güncelleştirilmesi sağlanacaktır.

Kültür varlıklarının tanıklık ettiği tarihin ve içinde bulunduğu ortamın ayrılmaz bir parçası olduğu dikkate alınarak, kültür varlığının tümünün, ya da bir parçasının başka bir yere taşınmasına kültür varlığının korunması bunu gerektirdiği ya da çok önemli ulusal veya uluslararası çıkarların bulunduğu durumlar dışında izin verilmemelidir.

VI.27 Tarihi Alan sınırları içerisinde başkanlık tarafından kıyılarda yapılacak proje ve düzenlemelere ilişkin alt ölçekli imar planları, başkanlıkça hazırlanarak/hazırlatılarak ilgili mevzuat doğrultusunda onaylanabilir.

VI.30.5.1 Tarihî Alanlar Ana Planı: Çanakkale Savaşları tarihi miras alanları ve ögeleri; *savaş döneminde kullanılan savunma yapıları, savaş döneminin izlerini taşıyan muharebe alanları ile savaş döneminde ve sonrasında oluşturulan hafıza mekânlarının düzenlemelerini kapsayacaktır.* Çanakkale Savaşları ile ilgili tarihsel miras ögeleri; askeri alan ve güvenlik bölgelerinde, anadolu yakasında, deniz ve kıyı alanlarında yer alabilmekte, yoğunlaşmış ya da dağınık bir biçimde bulunabilmekte, kayıt altına alınmış veya alınmamış, farklı düzeylerde bilgi edinilmiş ve farklı müdahaleler uygulanmış durumdadır. Buna ek olarak, savaş döneminde ve sonrasında oluşturulan hafıza mekânlarının bazıları tarihsel gerçekliği yansıtmamaktadır. Sonuç olarak, tarihi sit alanı içerisinde yer alan tarihsel miras alanları ve ögeleri; konum, özellik, ilişki ağı, düzenleme biçimi gibi farklı karakterlere sahip olup, homojen bir yapıda değildir. Çanakkale Savaşları ile ilintili olarak tarihsel mirasın bütüncül bir yapıda korunması, planlaması, mevcut sorunların çözümlenmesi ve diğer miras değerleri ile ilişkili bir biçimde gelecek kuşaklara, doğru yöntemlerle aktarılmasına yönelik tarihî alanlar ana planı çalışması yürütülecektir.

VI.30.5.10. Ziyaretçi Merkezleri ve Müzeler Ana Planı: Tarihî alan ziyaretçilerine alanla ilgili bilgilendirmelerin ve tanıtımın yapılacağı ziyaretçi merkezleri ve müzeler, açık ve kapalı mekânsal kullanım ve anlatım yöntemleri bütününde ele alınmalıdır. Tarihî alanda bulunan mevcut müzelerin yanı sıra, plan çalışmaları kapsamında önerilen müzelerin ve ziyaretçi merkezlerinin konumları, temaları, tasarım ve anlatım yöntemleri ilişkisinin bütüncül olarak planlanması amacıyla ziyaretçi merkezleri ve müzeler ana planı çalışması yürütülecektir.

VII.1.9.1. Özel Hükümler

VII.1.1 Tarihi Sit Alanları

Çanakkale savaşlarının yaşandığı, milli tarihimiz ve askeri harp tarihi açısından önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve doğal yapısıyla birlikte korunması gerekli, tarihsel, manevi ve kültürel önemlerinden dolayı "tarihi sit alanı" olarak belirlenmiş alanlar planda gösterilmiştir.

Tarihi sit alanı geneli, yoğun tarihi sit alanları ile çıkarma sahillerinde muharebe alanlarının içerdikleri tüm tarih/kültür/arkeoloji/doğal değerler sahip oldukları tarihi peyzaj bütünlüğü içinde korunacaktır.

Tarihi sit alanlarında; tarihî alan planı ve/veya alan yönetim planında belirlenen kullanım ve müdahale kararları ile projeler dışında hiçbir uygulama yapılamaz, fiziki müdahalede bulunulamaz.

Tarihi sit sınırları içerisinde tarihi kalıntılar, siperler, arkeolojik bulgular ve doğal değerlerden uygun görülenlerin oldukları yerlerde, en az fiziksel müdahaleyle işaretlenerek, sunumları ve tarihsel gerçekliğe uygun bir biçimde anlatımları sağlanacaktır.

VII.1.9.1. Tarihî alan sınırlarındaki çıkarma sahillerinin kesin yerlerinin arazide işaretlenmesi, kontrolü ve denetlenmesi, anlatımı, gerekli görülenlerde muharebelerle ilişkili olarak alan düzenleme projelerinin yapılması iş ve işlemleri tarihî alan başkanlığınca yürütülecektir.

VII.1.9.2. Çanakkale Savaşları sırasında denizden askeri çıkarma yapılan sahillerin olduğu kısımlarda, Çanakkale Savaşları'nın anlatımına yönelik düzenlemeler ve bu planda belirlenenler dışında kıyı düzenlemesi ve kıyı yapıları (iskele, balıkçı barınağı, liman vb.) yapımına izin verilmez.

VII.1.10.1. Tarihî alan sınırları içerisinde bulunan her türlü muharebe kalıntısı; mermiler, mataralar, kumaş parçaları, askeri mühimmat, karargâh yapıları, ordugâhlar, silahlar, toplar, zeminliklere ait izler, sağlık hizmet yapılarına ait iz ve kalıntılar, dekovil hatları, lağımlar, savaş dönemi iskele kalıntıları, kuyular, siperler, avcı siperleri, tüneller vb. tarihi miras ögelerinin tespiti, restorasyonu ve sunumu hususlarında tarihî alan başkanlığı; bilim kurulu, koruma komisyonu ve ilgili diğer kurumlar arasında koordinasyonu sağlar.

Muharebe alanlarında yapılacak arkeolojik çalışmalarda elde edilen buluntuların rölevesinin alınması, restorasyon ve konservasyonunun sağlanması ve gerekli

durumlarda tarihi belge ve bilgilere dayalı olarak restitüsyon projelerinin hazırlanması iş ve işlemleri başkanlıkça yürütülür.

Muharebe alanlarında yapılacak arkeolojik çalışmalar sonucunda elde edilen bulgulardan yerinde sergilenebilecek olan taşınmaz miras ögelerinin olduğu yerinde, diğerlerinin ise tarihî alan dahilindeki müze ve sergi alanlarında sergilenmesine yönelik çalışmalar başkanlıkça yürütülür.

VII.1.10.2. Tarihî sit sınırları içerisinde yapılacak proje düzenlemeleri ve uygulamalarda, muharebe alanlarının tarihi ve kültürel peyzajının korunması sağlanır

VII.1.12.1.4.1. Tarihî alan sınırları içinde olmamakla birlikte, geçmişte ve günümüzde tarihî alan ile etkileşim içinde olan kıyı ve deniz alanlarında; Ege Denizi kıyıları ve Çanakkale Boğaz kıyılarından 500 metrelik mesafe içinde kalan alanlar, dalışa yasak sahalar ile tarihî alan plan paftalarında yaklaşık yerleri işaretlenmiş olan Çanakkale Savaşları sırasında batmış askeri deniz araçlarının bulunduğu alanların 250 metrelik yarıçapı içinde kalan alanlar *deniz muharebeleri savaş arkeolojisi ve su altı kültür mirası araştırma ve koruma alanları* olarak öngörülmüştür. Bu alanlarda yapılacak her türlü faaliyet için başkanlığın uygun görüşünün alınması sağlanacaktır.

Bunlar dışında gerekli görülmesi halinde farklı alanlarda araştırma sahaları belirlenebilir. Tarihî alan başkanlığınca ilgili diğer kurumlarla iş birliği içerisinde araştırma sahalarında yapılabilecek faaliyetler ve kısıtlamalarla ilgili belirli koşul ile kurallar getirilebilir.

VII.1.12.1.4.2. Bu alanlarda Çanakkale Muharebeleri sırasında veya daha sonra batmış gemi batıkları, antik dönemlerden kalmış yerleşim alanları, liman, iskeleler vb. unsurlara yönelik bilimsel yöntemlerle araştırma çalışmaları yapılacaktır.

VII.1.12.1.4.3. Su altı kültür mirası savaş arkeolojisi alanlarında ulusal mevzuat ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası mevzuat uyarınca çalışmalar yürütülecektir.

VII.1.12.1.4.4. Su altı kültür mirası savaş arkeolojisi alanlarında araştırma çalışmaları yapılmadan önce, projenin hedefleri kullanılacak yöntem ve uygulama teknikleri, maddi desteği, projenin süresi, araştırma ekibinin nitelik, sorumluluk alanları ve deneyimleri, müze ve diğer kuruluşlarla işbirliği konuları, belgeleme, sağlık ve güvenlik tedbirleri, raporlama tekniği, araştırma sırasında yerinden alınan kültür varlıklarını da kapsayan bir arşivin oluşturulması, elde edilen bilgilerin halka duyurulması konularını içeren bir araştırma planı hazırlanacaktır.

VII.1.12.1.4.5. Bütün araştırmalar, çağdaş arkeolojik belgeleme standartlarına uygun olarak, arkeolojik belgelemenin gerektirdiği düzeyde gerçekleştirilecek, belgeleme alanın ayrıntılı kayıtlarını, araştırma sırasında yerinden alınan objelerin konumunu gösteren vaziyet planlarını, alınan notları, plan ve diğer çizimleri, fotoğrafları ve diğer ortamlardaki kayıtları içerecek ve arşivin bilimsel bütünlüğü sağlanacaktır.

VII.1.12.1.4.6. Kültür mirasının araştırılmasında deneyimli arkeolog ve diğer uzmanların etkin kullanımı için, uluslararası iş birliği teşvik edilecektir.

Su altında kalmış yerleşme ve yapılar, batık alanları, batıklar ve bunların arkeolojik içerikleri ile doğal çevreleri su altı arkeolojisi kapsamında değerlendirilecektir.

Bu alanlarda bulunan kültür mirasının yerinde (in-situ) korunması tercih edilecek, varlığa zarar vermeyen teknikler, hasarsız röleve ve örnekleme çalışmaları gerçekleştirilecektir. Araştırmalar zarar azaltıcı yönde olmalı ve su altı kültür mirasını olumsuz yönde etkilememeli, araştırmalar yeterli düzeyde belgelenmelidir.

VII.1.12.1.4.7. Deniz muharebeleri ve su altı arkeolojisi, araştırma ve koruma alanlarında kalan batıklarla ilgili olarak;

Batıkların teknolojik yöntemlerle tespiti, envanterinin çıkarılması ve tesciline yönelik çalışmalar yürütülmeli,

Batıkların etkin korunması kapsamında; alana kaçak dalışlar engellenmeli, batıklara ve batıklarla ilişkili ögelere zarar verici avlanma yöntemleri yasaklanmalı,

Batıkların karadan ve denizden anlatımına yönelik uygun yöntemler ve projeler geliştirilmelidir.

Batıklar dahilindeki taşınabilir kültür mirası uygun yöntemlerle çıkarılabilir, gerekli koruma önlemleri alınarak, tarihî alan dahilinde yapılacak müzelerde sergilenebilir (ÇATAB 1/25.000 plan notları, 2021, sf. 61-63).

Kıyı-kumsallar madde VII.2.11. ile tanımlanmıştır;

VII.2.11.1. Bu alanlarda kıyı mevzuatı ile 6546 sayılı kanun hükümlerine uyulacaktır.

VII.2.11.2. Kıyılar devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Kıyı ve sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir. Kıyıların ekolojik özellikleri korunacaktır.

VII.2.11.3. Kıyılarda; tarihî alan planı'nda belirlenmiş düzenlemeler ile müzeler dışında yapı ve tesis yapılmayacak, kömür ve akaryakıt depoları, tersane, entegre tesisler, sanayi ve benzeri tesislerin yapımına izin verilmeyecektir.

VII.2.14 Manzara-silüet-peyzaj-karayolu manzara koruma bölgesi maddesinde ziyaretçiler için nirengi noktası olan tepe ve diğer oluşumların korunması gerekliliği belirtilmiştir.

VII.2.15 Kontrollü Faaliyet Alanları başlığında Tarihi Su Altı Parkı tanımlanmıştır.

Ege Denizi'nin Ece Limanı ile Tekke Burnu arasındaki kısımda kalan kıyı ve deniz alanlarında; kıyıdan itibaren 3 km'lik mesafe içinde kalan alanlarda yapılacak her türlü sportif/eğlence vb. amaçlı faaliyetler için başkanlığın uygun görüşü alınmalıdır.

Çanakkale Deniz Savaşları'nın meydana geldiği ve tarihî alanla ayrılmaz bir bütün olan Çanakkale Boğazı ve Ege Denizi'ndeki kalıntıların; koruma altına alınması, yaşatılması geliştirilmesi, tanıtılması, gelecek kuşaklara aktarılmasını teminen Çanakkale Deniz Savaşları'nın meydana geldiği deniz alanlarının bütünsel bir bakış açısıyla ele alınarak kültürel ve doğal miras envanterinin çıkarılması, envanterin korunmasına ve kullanılmasına ilişkin esasların belirlenmesi, tanıtımına yönelik olarak görsel ve işitsel eserlerin üretilmesi amacıyla başkanlıkca tarihi su altı parkı olarak tefrik edilen/edilecek yerlerde;

- Batıkların mevcut konumlarının ve korunma alanlarının tespiti ve gelibolu tarihî alanı kültür ve tabiat varlıkları koruma komisyonunca tescil edilmesine yönelik iş ve işlemlerin yürütülmesi,
- Batıkların korunma alanlarında yapılabilecek faaliyetler ve kısıtlamalara ilişkin koşulların belirlenmesi,
- Sportif dalış turizmine uygun derinliklerdeki batıklar ile derin su (teknik) dalışı gerektiren batıkların ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği içerisinde dalış turizmine açılması, tarihî su altı parkı olarak tefrik edilen alanda ve tarihî alan kıyılarında sportif turizm faaliyet alanlarının belirlenmesi ve bu alanlarda faaliyette bulunabilme izinlerinin verilmesi faaliyetleri başkanlıkça yürütülecektir.

Madde VII.7.8 Kara ve deniz muharebeleri tematik müze düzenlemeleri alt proje alanları ilkeleri tanımlanmış olup 5 adet yeni tematik tanıtım merkezi açılacaktır;

VII.7.8.4. Bu alanlarda tarihî alanın UNESCO geçici miras listesine alınmasında alanın dünyada en iyi korunan muharebe alanı olmasına yapılan vurguya da bağlı olarak muharebe alanlarının korunarak sergilenmesine yönelik düzenlemeler yapılacaktır.

VII.7.8.5. Kara ve deniz muharebeleri tematik müze düzenlemeleri kapsamında kalan proje alanları dâhilinde ziyaretçi ulaşım dolaşımının yaya öncelikli olmak üzere yaya, bisiklet ve tur araçları (shuttle) ile sağlanması yönünde proje düzenlemeleri yapılacaktır.

VII.7.8.6. Bu alanlardaki canlandırmalar günümüz modern müzecilik teknikleri ile ziyaretçilere aktarılacak, alan açık hava müzesi ilkelerine göre düzenlenecektir.

VII.7.8.7. Muharebe alanlarında yapılması düşünülen tematik müze alanlarında ziyaretçi aksı üzerinde tur aracı (shuttle) sistemi işletilecektir.

VII.7.8.8. Ziyaretçi karşılama merkezinden başlayacak olan ziyaretçi güzergâhı, düzenlenen ana dolaşım aksı üzerinden geri dönecektir.

VII.7.8.9. Ziyaretçi aksları siper hatları içerisinden geçerek no man's land-askersiz sahaya ulaşacak ve sonrasında diğer siper hatlarını takip ederek ziyaretçi merkezine ulaşacaktır. Aynı aks üzerinden geri dönecek olan ziyaretçi güzergâhı plan üzerinde önerilen güzergâhta düzenlenecektir.

VII.7.8.10. Tarihî alanda alt proje alanı olarak belirlenen alanlarda 5 adet tanıtım ve karşılama merkezi düzenlenecektir. Bu merkezler;

PA-6: Kilitbahir, deniz muharebeleri-savunma yapıları tematik müze düzenlemesi

PA-7: Seddülbahir Kalesi-Morto ve Ertuğrul Koyları, deniz muharebeleri-çıkarma alanları tematik müze düzenlemesi

PA-8: Seddülbahir-Kirte cephesi kara muharebeleri alanları tematik müze düzenlemesi

PA-9: Arıburnu-Conkbayırı kara muharebeleri alanları tematik müze düzenlemesi

PA-10: Anafartalar kara muharebeleri alanları tematik müze düzenlemesidir.

VII.7.8.12. Pa-7: Seddülbahir Kalesi–Morto ve Ertuğrul Koyları, Deniz Muharebeleri-Çıkarma Alanları Tematik Müze Düzenlemesi

VII.7.8.12.1. Çanakkale Savaşları çıkarma sahillerinin bütüncül anlatımına yönelik tematik müze düzenlemesi yapılacaktır.

VII.7.8.12.2. Çanakkale savaşları çıkarma sahillerinde savaşın yaşandığı alanlar; Seddülbahir bölgesi, tarihî alanın Ege Denizi tarafındaki bazı koylar ve Suvla Koyu civarında yoğunluklu olarak gerçekleşmiştir. Gelibolu Tarihi Alanı'nda bulunan çıkarma alanlarının korunmasına yönelik eylemlerin tanımlanması, mekânsal olarak bilgilendirici ve tanıtıcı düzenlemelerin yapılması, boğaz savunma yapıları, siperler ve savunma hatları ile ilişkili olarak anlatımlarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

VII.7.8.12.3. Bu kapsamda Seddülbahir Kalesi-Morto ve Ertuğrul Koyları'nda çıkarmaların modern müzecilik teknikleri ile sergilenmesi yapılacaktır. Morto ve Ertuğrul koylarının kıyı kenar çizgisinden sonraki ilk 50 metresi çıkarma alanı sunumları için ayrılmıştır. Bu alanda yaya yollarının oluşturulması, tur aracı (shuttle) hizmetinin verilmesi ve çıkarmaların anlatılmasının yanı sıra Seddülbahir Kalesi'nin, Morto ve Ertuğrul Koyları'nın korunması için yapılan savunmanın aktarılması sağlanacaktır.

VII.7.8.12.4. Seddülbahir Kalesi: Restorasyonu süren kalenin Çanakkale Savaşları çıkarma harekâtları ve kalenin tarihsel gelişimi ile ilgili sunumların gerçekleştirileceği bir alan olarak planlanması öngörülmektedir. Kalenin; kıyı, deniz ve iskele bağlantısının güçlendirilmesi, çıkarma koyu ile olan ilişkisinin vurgulanması, müze bünyesinde 3 Kasım 1914 tarihînde ve sonrasında yaşanan bombardımanlar hakkında sunumların geliştirilmesi ve Çanakkale Boğazı tarihi araştırmalarının başlatılması gerekmektedir.

VII.9.4.5. Deniz Tur Rotası ve Mola İskeleleri

VII.9.4.5.1. Tarihî alanı denizden görmek ve deniz araçları ile ziyaret etmek isteyen kullanıcılara yönelik deniz tur rotası oluşturulacaktır.

VII.9.4.5.2. Deniz tur rotasının başlangıç noktaları; Kilye Koyu ana tanıtım ve karşılama merkezi iskelesi, Eceabat feribot iskelesi, Kilitbahir feribot iskeleleridir.

VII.9.4.5.3. Kilye Koyu tarihî alan ana tanıtım ve ziyaretçi karşılama merkezinde oluşturulması öngörülen gezi iskelesinden başlamak üzere; Eceabat, Kilitbahir, Havuzlar, Kerevizdere, Seddülbahir-Morto Koyu, İkiz Koyu, Kum Limanı, Kabatepe, Suvla Koyu balıkçı barınağı ve gezi iskelesi, Ece Limanı bağlantılarını içeren deniz

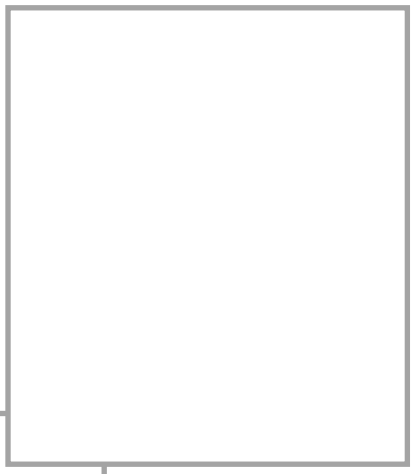
yolu gezi güzergâhı kapsamında tarihî alan planı'nda önerilen alanlarda mola iskeleleri tesis edilecektir.

VII.9.4.5.4. Tarihî Alan Planı'nda deniz yolu gezi güzergâhları ve bu rota ile ilişkili olarak belirlenen mola iskelelerinin kesin yer seçimi alt ölçekli planlama çalışmalarında yapılacaktır.

VII.9.4.5.5. Liman ve feribot iskeleleri ile Morto Koyu batısında öngörülenler dışında yapılacak diğer mola iskeleleri kalıcı olmayan, asgari büyüklükte, ahşap, yüzer vb. şekilde olacaktır.

VII.9.4.5.6. Planda belirlenenler dışında gezi iskeleleri hiçbir şekilde çıkarma koylarında yapılamazlar.

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad **:**Erkin Yasar Cerik

ÖĞRENİM DURUMU:

Lisans **:** 2018, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- 2014 yılında "Bir Palimpsest Kent Olarak İstanbul'u Düşlemek" yarışmasından teşvik ödülü kazandı.
- 2015 yılında "Mimarlık Eğitimine Dair Bir Önerim Var" yarışmasından Nurcan Sütçü, Tevfik Saygın Özcan, Sezin Nazire Demir ile birlikte eşdeğer ödül kazandı.
- 2016 yılında "Bir Şehrin Suyla Buluşmasının Hikayesi" yarışmasından Sunay Paşaoğlu ile birlikte teşvik ödülü kazandı.
- 2016 yılında "MimED 2016" yarışmasından jüri özel ödülü kazandı.
- 2017 yılında "Bakırköy Etkinlik Noktası" yarışmasından Şeyda Ulusal ile birlikte teşvik ödülü kazandı.
- 2015-2018 yılları arasında "PARADOX STUDIO" adı altında Nurcan Sütçü, Tevfik Saygın Özcan, Sezin Nazire Demir ile birlikte atölye, sergi ve etkinlikler düzenledi.
- 2016 yılında 3. İstanbul Tasarım Bienali Akademi Programı kapsamında "Manipulayer" Atölyesini Ali Dur, Nurcan Sütçü, Tevfik Saygın Özcan ile birlikte düzenledi.
- 2018 yılında Venedik Mimarlık Bienali Türkiye Pavyonu için düzenlenen "Vardiya" programında 10. Vardiya katılımcılarından biri olarak Herkes İçin Mimarlık ve Kerem Erginoğlu yürütücülüğünde pavyon sergisi için "Uçsuz Bucaksız Azınlık" teması adı altında sergi oluşturdu.